

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет

Олеся О. ЧЕРХАВА

**РЕКОНСТРУКЦІЯ ТЕОЛІНГВІСТИЧНОЇ МАТРИЦІ
РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ**
(на матеріалі англійської, німецької та української мов)

Київ
Вид. центр КНЛУ
2017

ББК 81.2-03 Англ., нім., укр.
УДК 811.111+112.2+161.2
Ч - 50

Черхава О.О.

Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. 400 с.

ISBN 978-966-638-325-2

Рецензенти:

Васько Р.В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології, ректор Київського національного лінгвістичного університету.

Стеріополо О.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Деменчук О.В. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний редактор:

Корольова А.В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Монографія присвячена розробці комплексної компаративно-когнітивної методики реконструкції архетипної і стереотипної матриць релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах.

The monograph deals with the development of a comprehensive comparative cognitive method of the archetypical and stereotypical matrixes reconstruction of the religious popular discourse in the English, German and Ukrainian languages.

Друкується за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 20 від 15 червня 2017 року)

ISBN 978-966-638-325-2

© О. Черхава, 2017

© Вид. центр КНЛУ, 2017

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

Кваліфікаційна наукова праця
у вигляді монографії

ЧЕРХАВА ОЛЕСЯ ОЛЕГІВНА

УДК 811.111+112.2+161.2

МОНОГРАФІЯ

РЕКОНСТРУКЦІЯ ТЕОЛІНГВІСТИЧНОЇ МАТРИЦІ

РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

(на матеріалі англійської, німецької та української мов)

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

035 – Філологія

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Монографія містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.О. Черхава

Науковий консультант

Корольова Алла Валер'янівна,
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Черхава О.О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов). – Монографія.

Монографія на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” (035 – Філологія). – Київський національний лінгвістичний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2017.

У монографічному дослідженні розроблено новий компаративно-когнітивний підхід до реконструкції архетипної і стереотипної субмоделей теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах.

У роботі систематизовано теоретичні здобутки теолінгвістики – синтетичної теолого-лінгвістичної науки, спрямованої на вивчення взаємозв'язків мови і релігії – і застосовано їхні положення до наукової інтерпретації ключових понять монографії із позицій когнітивної лінгвокомпаративістики й лінгводискурсології. Обґрунтовано необхідність апробації терміна “реконструкція” в його когнітивно-лінгвокомпаративно-дискурсивному розумінні як найбільш оптимальної дескрипції для відновлення етапів і схем конструювання архітектурних матриць релігійно-філософсько-біблійного смислу буття.

Запропоновано оптимальне визначення релігійно-популярного дискурсу як одного з видів інституційного типу дискурсу, що має на меті залучення до віровчення широких груп населення не маніпулятивним способом, а шляхом популяризації, адаптації і презентації основ релігійної віри та її концептуальних смислів, потенційно закладених у релігійній мові. Розроблено нове методологічне підґрунтя для виконання компаративно-когнітивної реконструкції архетипної і стереотипної субмоделей теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах, яке передбачало дві процедурні стадії.

Перша стадія методологічних операційних процедур спрямовувалася на відтворення комплексу історичних, мовних, ментальних, культурно-прагматичних фактів, які вплинули на формування первинних релігійних смислів (дохристиянських) у свідомості (архетип у генетичному коді) носіїв англійської, німецької та української мов та згодом сприяли їхньому вираженню у словах, які зазнали розвитку своїх значень у бік набуття вже християнсько-біблійної семантики.

Друга стадія з кількома послідовними етапами була зорієнтована на реконструкцію глибинних (архетипно-стереотипних) смислів у двох типах текстів релігійно-популярного дискурсу: релігійно-інформативних і релігійно-агітаційних.

У результаті застосування операційних процедур першої стадії вдалося відновити архетипне ядро гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептів в англійській, німецькій та українській мовах, зокрема відтворити схеми розвитку релігійно-біблійної семантики в іменах гіперконцепту та його метафоричних концептах і позначити їх в архетипній субмоделі теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу.

Установлено, що етимологічний шар імен гіперконцепту INVOLVE (TURN TO) / HERANZIEHEN / НАВЕРНУТИ (синонім ЗАЛУЧАТИ) є ядром архетипної матриці, сформованим на основі 4-х значень і.-є. кореня **uer-* / **uel-* 1) “повертати, крутити”, 2) “гнути”, 3) “опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”, 4) “єднати, з’єднувати, сполучати”, а також і.-є. кореня **leúk-* “дивитися, світити, блищати” – для ЗАЛУЧАТИ (від лучити²) та псл. форми *ločiti, початково ітератив до *lękti зі значенням “гнути, згинати, вигинати” (від [лучити¹]).

Навколоядерну зону матриці формують перехресні зв’язки цих значень, які по-різному актуалізуються у значеннях імен вісьмох метафоричних концептів: ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА.

Зафіксовано зв’язок імен концептів КАЯТТЯ, НЕБАЙДУЖІСТЬ, ПОДЯКА на рівні ще і.-є. походження, яке у германській та слов’янській культурах зводиться до значення “повертати, крутити, вертіти” – одного зі значень і.-є. кореня **uer-* та **uel-*. Архетипне ядро імен концепту ФОРМУВАННЯ СИЛИ є подібним у зіставлюваних мовах, яке сформоване навкола значення “єднати, сполучати”, концептів НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА та ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ – “рухатись уперед, опікуватись”, концепту ОЧИЩЕННЯ – “роз’єднувати (про зернові)”.

У процесі застосування операційних процедур другої стадії розкрито механізми стереотипізації біблійних смислів гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його концептів (ціннісно-образний шар) в інформативних та агітаційних текстах РПД і відображено їхні зв’язки в матричному форматі.

Матриця показує ступінь випромінювання доміантних і факультативних біблійних смислів базового гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептів у кожному з текстів. Метафоричним концептом, на тлі якого актуалізується доміантність інших смислів, є *RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ*, що має спільну концептуальну ознаку “дотримання моральних правил”.

Найбільшою мірою цей концепт презентований в **інформативних текстах РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПISУ**, оскільки решта метафор переплітаються з мотивом “правильного життя на Землі для ЖИТТЯ ВІЧНОГО”, а семантичний зсув значень імен концептів переходить від релігійно-біблійного до соціально-зумовленого. Смыслову доміантність в англо- та німецькомовних текстах **СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПУТІВНИКІВ** становить метафоричний концепт **ФОРМУВАННЯ СИЛИ**, оскільки решта смислів переплітаються з мотивом “щоденної мотивації”, а в україномовних – концепт **ПРОХАННЯ**, що пояснюється багатовіковою нестабільною ситуацією в українській державі.

У текстах **БУКЛЕТУ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ** доміантним виявився метафоричний смисл **НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА**, оскільки він передає мотив “проходження спільного шляху для єднання з Богом”, крізь призму якого випромінюються смисли **КАЯТТЯ** й **ОЧИЩЕННЯ**. В англomовному й польськомu (слов’янської культури) текстах виявлено його перетин зі смислом **НЕБАЙДУЖІСТЬ**, у німецькомовному – безпосередній взаємозв’язок із первинним значенням лексеми *heranziehen* гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” (через *Kreuzbewegt*) та із варіантним смислом **ФОРМУВАННЯ СИЛИ**.

Тексти **БУКЛЕТУ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ** ґрунтуються на смисловій доміантності мотиву **НЕБАЙДУЖОСТІ** в його перетині зі смислами **ПРОХАННЯ**, **ФОРМУВАННЯ СИЛИ**, **ПОДЯКА**. В англomовних текстах стереотипізація відбувається вбік небайдужого ставлення до *інституту сім’ї / шлюбу / дітей*, у німецькомовних – небайдужого ставлення до вибору або лідера *релігійного інституту*, або один до одного / членів спільноти та підтримці нужденних, а в україномовних – небайдужого ставлення до України з боку європейських *інститутів освіти, соціальних інституцій*.

У **релігійно-агітаційних текстах** доміантність метафоричних смислів також варіюється. У текстах **АГІТ-ЛИСТІВ** ідентифіковано наявність посередника як агітатора залучення до християнської віри, що бере на себе відповідальність розкрити вірянину смисл Біблії.

Установлено як експліцитне маркування посередника комунікації (посилання на інтернет-ресурс – блог релігійної спільноти), так й імпліцитне (завуальоване в біблійній цитаті та її канонічному трактуванні). В англійських текстах виявлено збереження архетипної потенції семантичної моделі гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” через одне зі значень імені концепту ЖИТТЯ та первинного елемента стихії Земля у значенні “шлях”, у німецькомовному – архетипне значення лексеми *die Pforte* та напряду *Leben Richtung*, в українськомовному – первинну потенцію лексеми *віра*.

В англійських текстах АГІТ-ПЛАКАТІВ домінуючим є вираження або якогось одного смислу, або ієрархічне поєднання різних смислів; у німецькомовних – творця-митця постери; в українськомовних – національної символіки, милосердя, прохання про допомогу.

В англійських текстах АГІТ-БРОШУР більш актуалізований мотив ОЧИЩЕННЯ, у німецькомовних – ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, а в українськомовних – ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ. Зважаючи на особливу структуру АГІТ-БУКЛЕТІВ, в англійських текстах метафоричні смисли спрямовані на самопрезентацію організації, німецькомовні – на розкриття суті продукції релігійної організації, українськомовні тексти містять мотив єднання (з парафіями) або підтримки, а також заклик до вияву людської гідності. В АГІТ-ЛИСТІВКАХ англійських текстів домінує прояв самопрезентації (через цитати з займенниками *I / me / my*), у німецькомовних – узагальнення (*ти / він / людина*), в українськомовних – мотив ЗАХИСТУ.

Тексти АГІТ-ФЛАЄРІВ містять заклик-запрошення прийти на подію та розповісти про неї іншим. Англійські тексти чітко візуалізують те, що очікує на реципієнта, німецькомовні, навпаки, обирають незвичні елементи для візуалізації, а українськомовні – національну символіку (патріотизм) та засудження внутрішньої ворожнечі. Тексти КИШЕНЬКОВИХ КАЛЕНДАРІВ демонструють домінування смислів НЕБАЙДУЖОСТІ (у милостині / благодійництві) та ПРОХАННЯ (перетинається із ФОРМУВАННЯМ СИЛИ через протекцію святих та ПОДЯКУ через шанобливе ставлення до їх образів), а також культурологічних елементів (у формі візуалізації), особливих для кожної країни. Англо- й німецькомовні ЗОВНІШНІ АГІТ-НАДПИСИ містять домінуючий смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, тоді як українськомовні – КАЯТТЯ. Домінуючим у всіх текстах БУКЛЕТІВ-МОЛИТОВНИКІВ є смисл ПРОХАННЯ в поєднанні зі смислами ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА зі збереженням архетипного значення “шукати шлях / вихід зі скрутного становища” та образу “дверей дому” (як захисту).

При цьому англомовним текстам властива більша самопрезентація, німецькомовним – партнерство і шанобливе ставлення до нужденних, а україномовним – висвітлення смислу людської гідності (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) та порятунку нації (ПРОХАННЯ), прощення (КАЯТТЯ), покладання на Бога та прийняття його допомоги.

Теолінгвістична матриця РПД має спектральну (оптичну) модель віялового типу. Спектральність матриці полягає у тому, що в ній унаочнено випромінювання сукупності всіх можливих значень імен гіперконцепту та вісьмох метафоричних концептів: від первісної семантики (дохристиянської) до релігійно-біблійної, які оптично розгортають як віяло свої домінуючі й факультативні смисли у текстах релігійно-інформативного й релігійно-агітаційного характеру.

Ключові слова: релігійно-популярний дискурс, реконструкція, теолінгвістична матриця, метафоричний концепт, гіперконцепт, релігійно-інформативні й релігійно-агітаційні тексти.

ABSTRACT

Cherkhava O.O. Reconstruction of Theolinguistic Religious Popular Discourse Matrix (Based on the English, German and Ukrainian Languages). – Monograph.

Monograph for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.17 “Comparative, Historical and Typological Linguistics” (035 – Philology). – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2016.

The monograph represents a newly developed comparative cognitive approach to archetypical and stereotypical sub-models of the Theolinguistic Religious Popular Discourse Matrix in English, German and Ukrainian Languages.

The results in the sphere of theolinguistics have been systematized – a new synthetic theological and linguistic discipline covering sequences between language and religion – and have been provided to the scientific interpretation of the basic notions in the monograph in the scope of Cognitive Comparative Linguistics and Linguistics Discourse Study. The necessity of the “reconstruction” term-definition application in its cognitive-linguistic-comparative-discursive acquisition as the most optimal description for the steps of renovation and schemes of architectonical matrix composition – religious philosophical biblical sense of being – has been substantiated.

The optimal Religious Popular Discourse definition as one of the main varieties of Institutional Discourse type that aims to incline people to faith through popularization of religious belief among social groups and by exerting religious influence not by manipulation but by persuasion with biblical quotations or verse employing adaptation / simplification of religious biblical information and presenting religious faith root (its conceptual senses potentially laid out in the religious language) has been provided. New methodological fundamental for Comparative Cognitive Reconstruction of archetypical and stereotypical sub-models presenting Theolinguistic Religious Popular Discourse Matrix in the English, German and Ukrainian Languages, presupposing two procedural stages, has been developed.

The first operational procedural stage is directed to historical, linguistic, mental, cultural and pragmatic facts complexes reconstruction – it influenced on prime religious senses formation (pre-Christian) in English, German, Ukrainian native speakers’ consciousness (archetype in the genetic code) and later provided verbalization with word meaning derivation towards Christian Biblical Semantics. The second stage with several subsequent steps has been oriented to the deep (archetypical stereotypical) sense reconstruction in two types of Religious Popular Discourse Texts: Religious Informative and Religious Agitational in the English, German and Ukrainian languages.

As the result of the first operational procedural stage the Archetypical Kernel of hyperconcept “INVOLVE (CONVERT / TURN) INTO CHRISTIAN FAITH” and its metaphorical concepts in the English, German and Ukrainian languages have been reconstructed, i.e. the schemes of Religious Biblical Semantics in the nomination of hyperconcept and its metaphorical concepts have been recreated identifying them in Archetypical Sub-model of the Theolinguistic Religious Popular Discourse Matrix.

The etymological layer of the hyperconcept nominations INVOLVE (CONVERT / TURN TO), HERANZIEHEN (SICH BEKEHREN ZU), ЗАЛУЧАТИ has been suggested to compose the kernel of Archetypical Matrix. It is based on such main meanings of Indo-European roots as **uer-* та **uel-*: 1) “to turn, to pull”, 2) “to bend”, 3) “to oversee, to direct, to protect, to move forward”, 4) “join, to bind, connect”, as well as Indo-European root **leúk-* “watch, shine” – for ЗАЛУЧАТИ (from лучити²) and Proto-Slavic form *ločiti, at first it corresponded to iterative *lękti with meanings “bend” (from [лучити¹]).

The periphery matrix zone has been formed by crossed sequences of their meanings that are differently actualized in the meanings of the following basic eight metaphoric concepts nominations: RIGHTEOUS LIFE, FOLLOW CHRIST, BEING NOT INDIFFERENT, REPENT, PURIFICATION, REQUEST (ASK), STRENGTH FORMING, GRATITUDE (THANK).

The sequence of concepts nominations REPENT, BEING NOT INDIFFERENT, GRATITUDE (THANK) at the level of Indo-European origin in Germanic and Slavic Cultures has been identified through the meaning “to turn, to twist” which is the meaning of the IE roots **uer-* та **uel-*. The archetype kernel of concept nomination STRENGTH FORMING is similar to Germanic and Slavic languages and it has been formed in the scope of meaning “to join, to connect”, whereas concepts FOLLOWING CHRIST and RIGHTEOUS LIFE – “to move forward, to oversee, to direct, to protect”, PURIFICATION – “to separate”.

In the process of application, the second stage of operational procedures the new cognitive mechanisms of biblical senses stereotypization of the hyperconcept “INVOLVE (CONVERT / TURN) INTO CHRISTIAN FAITH” and its metaphoric concepts (value-image layer) in the informative and agitational Religious Popular Discourse Texts have been discovered and their sequences have been depicted in the matrix format. The following matrix shows the degree of dominant and optional biblical senses radiation in the hyperconcept “INVOLVE (CONVERT / TURN) INTO CHRISTIAN FAITH” and its metaphoric concepts in Religious Popular Discourse Texts.

RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ has been represented to be the basic metaphoric concept in English, German and Ukrainian texts that actualizes domination of other senses, possessing common conceptual feature “to live up to (in accordance with) moral rules”.

This concept has been represented dominantly in RELIGIOUS MAGAZINE in **Religious Informative texts**, because other metaphors highlight the idea of “righteous life on Earth for ETERNAL LIFE”, and the semantic shift concept nomination meanings have been transferred from religious biblical to socially preconditioned. Sense domination in English and German RELIGIOUS CALENDAR GUIDES is reflected by metaphoric concept STRENGTH FORMING, because other senses reflect sequential connection with the motive “daily / monthly motivation within year”, and in the Ukrainian corresponding texts – the concept REQUEST (TO ASK), has been preconditioned by constant unstable situation in Ukraine.

RELIGIOUS INTERNATIONAL YOUTH FESTIVAL BOOKLET reflects dominant metaphoric sense FOLLOWING CHRIST transferring “common path joining God” in the scope of senses REPENT and PURIFICATION radiation. In English and Polish (Slavic culture) texts crossed sequences with the sense BEING NOT INDIFFERENT have been identified, in German texts – direct relation to the lexeme *heranziehen* of hyperconcept “INVOLVE (CONVERT / TURN) INTO CHRISTIAN FAITH” (through *Kreuzbewegt*) and to the variant sense STRENGTH FORMING. INTERNATIONAL RELIGIOUS SYNOD MEETING BOOKLET is based on dominant sense BEING NOT INDIFFERENT relating to REQUEST (TO ASK), STRENGTH FORMING, GRATITUDE (THANK). In English texts stereotypization shows the tendency of taking care of *family institution / marriage / kids*, in German texts – as the careful voting for the leader of *religious institution* or attentive attitude to every member of the society (especially poor people), in Ukrainian texts – call to European educational institutes being not indifferent to Ukraine (to provide social projects).

In **religious-agitational texts** the dominant position of metaphoric senses has been identified to be variable. In PROP-LEAVES the mediator has been reflected as the agitator (takes the responsibility of defining Biblical Sense) turning people to Christian faith. The explicit mediator marking of communication has been identified (internet resource reference – religious community blog), whereas implicit (hidden in biblical quotation and its canonical interpretation). In English texts archetypical potency of the hyperconcept “INVOLVE (CONVERT / TURN) INTO CHRISTIAN FAITH” semantic model has been maintained in the scope of concept

LIFE nomination and the prime element of EARTH in the meaning of “way / pass”, in German – archetypical meaning of the lexeme *die Pforte* and direction *Leben Richtung*, in Ukrainian – prime potency of the lexeme *vipa*.

In English texts of PROP-POSTERS the reflection of one sense has been identified to be more emphatic, also hierarchical consequence of different senses has been viewed; in German texts – the “artistic creator of poster” representation has been shown; in Ukrainian texts – national symbols, mercy, request to help.

In English PROP-BROCHURES the sense of PURIFICATION has been reflected, in GERMAN – RIGHTEOUS LIFE, and in Ukrainian – REQUEST (ASK). Special structure of PROP-BOOKLET in English texts metaphoric senses reflect self-presentation of religious organization, German texts – define the idea of religious materials (produced by religious organization), Ukrainian texts – cover unity motive (with parish) or support, also call to protect *human dignity*. English PROP-LEAFLET text reflects self-presentational domination (through the quotations with pronouns *I / me / my*), in German texts – generalization (*tu / він / людина*), in Ukrainian texts – PROTECTION motive.

PROP-FLYERS transfers the “call-invitation” to attend the event and retell others. English texts keep to the appropriate visualization of recipient anticipation, German texts, vice versa, include unexpected visualization, Ukrainian texts – include national symbols (patriotism) and inner reality, controversy disapproval.

POCKET CALLENDARS demonstrates concept BEING NOT INDIFFERENT domination (mercy / benefactor) and REQUEST (ASK) (crossed sequences with STRENGTH FORMING in the scope of saints (hallow) protection and GRATITUDE (THANK) as the honourable attitude to their images and special to every country cultural elements (visualization). English and German OUTSIDE PROP-TEXTS cover dominant RIGHTEOUS LIFE concept, Ukrainian texts – REPENT. In all texts of PROP-PRAYER-BOOKLET is the REQUEST (ASK) sense combined with STRENGTH FORMING and GRATITUDE (THANK) keeping archetypical meaning “to seek the way out of dire circumstances” and “door of the house” image (as *protection*).

At the same time, English texts reflect commonly more often self-presentation, German texts – partnership and honourable attitude to people in need, Ukrainian texts – sense of human dignity (RIGHTEOUS LIFE) and saving the nation (REQUEST (ASK)), regret (REPENT), rely on Gods protection and help.

The Theolinguistic Religious Popular Discourse Matrix is presented as spectral (optic) model of fractical type (a fan-like).

Matrix spectrality has been viewed in sparkling radiation of all possible meanings of the hyperconcept (and its eight metaphoric concepts) nominations: from the prime semantics (pre-Christian) to religious-biblical with an optical fan-like opening of informative and agitational texts' dominant and optional senses.

Keywords: religious-popular discourse, reconstruction, theolinguistic matrix, metaphorical concept, hyperconcept, religious informative and religious agitational texts.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ АВТОРА МОНОГРАФІЇ

1. Черхава О.О. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов): монографія / відп. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. 400 с.
2. Черхава О.О. Дослідницький корпус англо-, німецько-, україномовних текстів релігійно-популярного дискурсу // Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях: колек. моног. / за ред. О.П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 130–145.
3. Черхава О.О. Біблійне пророцтво та профетичний мотив у нефідеїстичному дискурсі // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. Н.М. Корбозерова. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (2). С. 398–400.
4. Черхава О.О. Специфіка функціонування топосного маркера у текстах біблійного пророцтва // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. пр. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. К.: Логос, 2012. Вип. 28. С. 412–419.
5. Черхава О.О. Adjectives with sacred meaning in English-into-Ukrainian Translation // Мова і культура / відп. ред. Д.С. Бураго. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 18 (1). С. 29–33.
6. Черхава О.О. Дефініції місіонерського дискурсу крізь призму суміжних понять теологічної лінгводискурсології // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16. № 1. С. 122–133.
7. Черхава О.О. Дискурсивна композиція релігійного тексту (на матеріалі англо-, німецько- україно- та російськомовних календарних релігійних путівників) // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. К.: Логос, 2013. Вип. 24. С. 415–429.
8. Черхава О.О. Концептуальне формування науково-термінологічного поля поняття “релігійний дискурс” у контексті становлення теолінгвістики // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16. № 2. С. 133–141.
9. Черхава О.О. Ядерні та інваріантно-варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 1. С. 130–141.

10. Черхава О.О. Типологія метафоричних моделей релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 182–195.

11. Черхава О.О. Реалізація мовних тактик у текстах релігійно-популярного дискурсу // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова / відп. ред. І.М. Колегаєва, 2014. Вип. 2 (33). С. 141–149.

12. Cherkhava O.O. The concept of water and its metaphorization in text of religious-popular discourse (based on English and German languages) // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. праць / гол. ред. Н.В. Петлюченко; Національний університет “Одеська юридична академія”. Одеса: “Видавничий дім “Гельветика””, 2014. Вип. 4. С. 318–323.

13. Черхава О.О. Феномен реконструкції у лінгвокомпаративістиці доби структуралізму // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. Т. 18. № 1. С. 157–164.

14. Черхава О.О. Феномен реконструкції в аксіоматичному та антропоцентричному функціоналізмі // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. / укл.: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2015. Вип. 58. С. 73–77.

15. Черхава О.О. Апробація методики реконструкції у наукових працях різних часів // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. праць / гол. ред. Н.В. Петлюченко; Національний університет “Одеська юридична академія”. Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2015. Вип. 6. С. 139–144.

16. Черхава О.О. Апробація методики реконструкції індоевропейцями та лінгвокомпаративістами різних поколінь // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова / відп. ред. І.М. Колегаєва, 2015. Вип. 2 (35). С. 164–174.

17. Черхава О.О. Методики виконання семантичної реконструкції у структуралізмі й когнітивній лінгвістиці // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. пр. / відп. ред. А.В. Корольова. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 13. С. 212–220.

18. Черхава О.О. Архетипна матриця інваріантного релігійного смислу гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов:

зб. наук. пр. / відп. ред. А.В.Корольова. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 14. С. 197–214.

19. Черхава О.О. Сопоставительный анализ дискурсивной композиции Буклета международного религиозного фестиваля и Календарного религиозного путеводителя (на материале англо-, немецко- украинно- и русскоязычных текстов) // Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. / отв. ред. М.А. Васинович. М.: Изд. “Международный центр науки и образования”, 2014. С. 172–177. ISSN 2309-1924.

20. Cherkhava O.O. Reconstruction of theolinguistic matrix of religious popular discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // Science and Education a New Dimension. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2015. III (10). Is. 47. P. 13–19. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

21. Cherkhava O.O. Theological linguistic principles of religious popular discourse study in the context of cognitive matrix reconstruction // Science and Education a New Dimension. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2016. IV (21). Is. 98. P. 26–37. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

22. Cherkhava O.O. Comparative cognitive methodology of the religious popular discourse matrix reconstruction procedure / Science and Education a New Dimension. Philology / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2017. V (32). Is. 122. P. 22–29. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

23. Bazylyak N.O., Cherkhava O.O. Communicative competence formation of future English Language teacher // Man in India. Subject Area and Category: Art and Humanities History (H Index), Social Sciences Cultural Studies. 2017. Vol. 97 (3). P. 341–352. ISSN 0025-1569. (The journal is listed and indexed in Scopus).

24. Cherkhava O.O. Prophetic discourse as the integral category of the interpersonal communication // The proceeding edition of scientific articles. Kaunas: Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities, Department of Foreign Language, 2010. No. 6. P. 404–410.

25. Cherkhava O.O. Linguistic and Discursive Characteristics of Biblical Prophetic Texts in English Revised Version (1885) // What's in a Text? Inquiries into the Textual Cornucopia / eds A. Glaz, H. Kowalewski, A. Weremczuk. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2012. P. 65–86.

26. Cherkhava O.O. Language parallels in English-into-German Translation // Людина. Комп'ютер. Комунікація: зб. наук. пр. / за ред. О.П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 79–84.

27. Корольова А.В., Черхава О.О. Феномен реконструкції у класичній лінгвокомпаративістиці // Проблеми зіставної семантики / відп. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. Вип. 12. С. 128–135.

28. Черхава О.О. Специфика речевой личности в религиозно-популярном виде дискурса // Русский язык в языковом и культурном пространстве Европы и мира: Человек. Сознание. Коммуникация. Интернет: сб. ст. по материалам IV Междунар. науч. конф., (Лёвен, 22–25 мая 2014 г.) / Католический Университет. Бельгия, 2014. URL: <http://www.av.disus.ru/proekt/1465093-2-sekciya-mezhkulturnaya-kommunikaciya-dialog-kultur-frolova-olga-evgenevna-mgu-immvlonosova-moskva-rossiya-ponyatie-evropa-russkoy.php>

29. Cherkhava O.O. Metaphorization of the concept water as the representation of kernel basic concept “Inclination to Christian Faith through Biblical religious knowledge” in the religious-popular discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // Harmony of Tradition and Modernity: Concept of the Sea in Language and Culture. Klaipeda: The centre of the Baltic studies, 2014. URL: <http://senas.ku.lt/hmf/struktura/centrai/baltistikos-centras/conference-participants-abstracts-2/>

30. Cherkhava O.O. Conceptual Forming Of Terminological Field of The Notion “Religious Popular Discourse Variety” In The Religious Type Of Institutional Discourse // The proceeding edition of scientific articles. Kaunas: Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities. Department of Foreign Language, 2014. URL: http://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/konferenciju/ZKE_2014_programa_05_06.pdf

31. Черхава О.О. Термінологічна дескрипція “теолінгвістична матриця” у проєкції на тексти релігійно-популярного дискурсу // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 01–03 квіт. 2015 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. С. 474–476.

32. Черхава О.О. Концептуалізація метафори ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в англійських, німецьких та українських релігійно-інформативних текстах // Мир языка – мир в языке: матер. III Междунар. науч. конф., (Киев, 29–30 декабря 2015 г.) / Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. К., 2015. С. 33.

33. Cherkhava O.O. Comparative Cognitive Matrix Reconstruction of Religious Popular Discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // CogLingWroc 2016 Conference Proceedings / ed. prof. dr. hab. Leszek Berezowski. Wrocław: University of Wrocław Institute of English Studies, 2016. URL: <https://sites.google.com/site/coglingwroc2/thematic-panels/semantics1>

34. Черхава О.О. Еволюція семантики лексем-найменувань гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ та його варіантних метафоричних смислів // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 29–31 березня 2017 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. С. 401–402.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	24
СКОРОЧЕННЯ РЕМАРОК	25
СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ	25
ВСТУП	28
РОЗДІЛ 1. ТЕОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МАТРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ	44
1.1 Еволюція феномена реконструкція: від методичного прийому до теоретичного конструкта когнітивної лінгвокомпаративістики	44
1.1.1 Реконструкція прамовних форм у класичній лінгвокомпаративістиці	45
1.1.2 Реконструкція мовної структури як сукупності відношень елементів у її системі	50
1.1.3 Реконструкція структур свідомості – архітектурних моделей (матриць) релігійно-філософського смислу буття	59
1.2 Релігійний дискурс як об’єкт теолінгвістики: суміжні терміни й поняття	66
1.3 Критерії ідентифікації релігійного дискурсу інституційного типу	79
1.4 Мікрорівнева когерентна композиція релігійного дискурсу як цілісного макрорівневого утворення	85
1.5 Ядерні та інваріантно-варіантні параметри організації релігійно-популярного дискурсу	91
1.6 Теолінгвістична матрична реконструкція релігійно- популярного дискурсу	102
1.6.1 Дефініції поняття “матриця” у точних і гуманітарних сферах наукового знання	102
1.6.2 Лінгвістична апробація терміна “матриця”	105
1.6.3 Теолінгвістична матриця релігійно-популярного дискурсу	107
1.6.4 Матрична реконструкція релігійно-популярного дискурсу	109
Висновки до розділу 1	110

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ КОМПАРАТИВНО-КОГНІТИВНОГО ВИКОНАННЯ МАТРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ	113
2.1 Апробація методик реконструкції у лінгвокомпаративістиці ...	113
2.1.1 Еволюція методик виконання процедури реконструкції у лінгвокомпаративістиці	114
2.1.2 Методики виконання семантичної реконструкції як початок досліджень у когнітивній лінгвокомпаративістиці	121
2.2 Методи конструювання матриць на основі процедури когнітивно-семантичної реконструкції	131
2.2.1 Дистрибутивно-статистичний метод	132
2.2.2 Когнітивно-матричний метод	135
2.3 Комплексна методика реконструкції теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу.	141
2.3.1 Перша процедурна стадія реконструкції архетипної матриці релігійно-популярного дискурсу	142
2.3.2 Друга процедурна стадія реконструкції стереотипної матриці релігійно-популярного дискурсу	151
Висновки до розділу 2	153

РОЗДІЛ 3. РЕКОНСТРУКЦІЯ АРХЕТИПНОЇ МАТРИЦІ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	157
3.1 Стислий екскурс в індоєвропейську історію носіїв англійської, німецької та української мов	157
3.2 Реконструкція ядра та навколоядерної зони архетипної матриці гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” в англійській, німецькій та українській мовах	159
3.2.1 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ	177
3.2.2 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА	181

3.2.3	Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ	189
3.2.4	Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту КАЯТТЯ	192
3.2.5	Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ОЧИЩЕННЯ	197
3.2.6	Реконструкція архетипної складової метафоричних концептів ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА	202
3.3	Біблійно-метафоричні концептосфери гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	207
3.4	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричних концептів гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	221
3.4.1	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в англійській, німецькій та українській мовах	232
3.4.2	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА в англійській, німецькій та українській мовах	235
3.4.3	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ в англійській, німецькій та українській мовах	237
3.4.4	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту КАЯТТЯ в англійській, німецькій та українській мовах	238
3.4.5	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ОЧИЩЕННЯ в англійській, німецькій та українській мовах	241
3.4.6	Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричних концептів ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА в англійській, німецькій та українській мовах	243
	Висновки до розділу 3	247

РОЗДІЛ 4. РЕКОНСТРУКЦІЯ	СТЕРЕОТИПНОЇ	МАТРИЦІ	
ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”			
В АНГЛО-, НІМЕЦЬКО- та УКРАЇНОМОВНИХ ТЕКСТАХ РПД			252
4.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів			
в інформативних текстах релігійно-популярного дискурсу			252
4.1.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПISУ			255
4.1.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ РЕЛІГІЙНИХ ПУТІВНИКІВ . .			264
4.1.3 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
БУКЛЕТУ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО			
ФЕСТИВАЛЮ			275
4.1.4 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
БУКЛЕТУ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ			287
4.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів			
в агітаційних текстах релігійно-популярного дискурсу			295
4.2.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-ЛИСТІВ			296
4.2.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-ПЛАКАТІВ			300
4.2.3 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-БРОШУР			303
4.2.4 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-БУКЛЕТІВ			305
4.2.5 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-ЛИСТІВОК			308
4.2.6 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
АГІТ-ФЛАСРІВ			314
4.2.7 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
КИШЕНЬКОВИХ КАЛЕНДАРІВ			316
4.2.8 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах			
ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСІВ			319

4.2.9 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-БУКЛЕТІВ-МОЛИТОВНИКІВ	324
Висновки до розділу 4	327
ВИСНОВКИ	333
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	338
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ І ДОВІДНИКОВИХ ДЖЕРЕЛ	381
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	385
ДОДАТКИ	391

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБ – агіт-буклет (англ. Prop-Booklet (Prop-Pamphlet), нім. das Prop-Heftchen)

АБР – агіт-брошура (англ. Prop-Brochure, нім. die Prop-Broschüre)

АЛ – агіт-лист (англ. Prop-Leaf, нім. der Prop-Blatt)

АЛК – агіт-листівка (англ. Prop-(Fold-Out) Leaflet, нім. das Prop-Blättchen)

АП – агіт-плакат (англ. Prop-Poster, нім. das Prop-Plakat)

АФ – агіт-флаєри (англ. Prop-Flyer, нім. der Prop-Flugblatt)

БЗ – біблійні задуми (щодня) (англ. Daily Bible Planner, нім. der Biblische Planer)

БЗРС – буклет зібрання Релігійного Синоду (англ. International Religious Synod Meeting, нім. Religiöse Synode Besprechung Broschüre)

БМ – агіт-буклет-молитовник (англ. Prop-Prayer-Booklet, нім. das Prop-Blättchen-Gebetbuch)

БМРФ – буклети Міжнародного релігійного фестивалю (англ. International Religious Festival Booklet, нім. Internationale Religiöse Festival Brochure)

БО – біблійні обітниці (щодня або 365) (англ. Daily Bible Promises та адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day, нім. Biblische Verheißungen)

ВК – відривний релігійний календар (англ. Tear-Off Callendar, нім. der Abreißkalender)

ГБР – глибокі біблійні роздуми (щодня) (англ. Bible Meditations, нім. Biblische Meditationen)

ЗН – зовнішні агіт-надписи (білборд, лайтбокс, банер) (англ. Outside Prop-Text (Billboard / Lightbox / Banner), нім. Äußere Inschrift (das Anschlagbrett / die Lichtbox / das Banner))

КБР – короткі біблійні роздуми (щодня) (англ. Bible Devotionals, нім. Biblische Devotionalien)

КДЧ – книга для духовного читання (англ. Breviary, нім. Andachtsbuch)

КК – кишеньковий календар (англ. Pocket Callendar, нім. der Prop-Taschen Kalender)

КРП – структурно клішований календарний релігійний путівник (англ. Religious Callendar Guides, нім. religiöse kalender Führungen)

МД – місіонерський дискурс

ПРП – проповідницький дискурс

ПРФ – профетичний дискурс
РБ – релігійно-біблійний (смысл)
РД – релігійний дискурс
РПД – релігійно-популярний дискурс
РЧ – релігійний часопис (англ. Religious Magazine, нім. religiöse Zeitungen und Zeitschriften)
ТЛМ – теолінгвістична матриця

СКОРОЧЕННЯ РЕМАРОК

букв. – буквально
діал. – діалектне
заст. – застаріле значення
пор. – порівняти з
пох. – похідне
поч. – початок
спор. – споріднене

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ МОВ

алб. – албанська
англ. – англійська
ац. – ацтецька
білор. – білоруська
болг. – болгарська
бр. – білоруська
вед. – ведійська
вірм. – вірменська
гот. – готська
гр. – грецька
да. – давньоанглійська
дагестан. – дагестанська
дан. – данська
днім. – давньонімецька
двн. – давньоверхньонімецька
дболг. – давньоболгарська
дінд. – давньоіндійська

дірл. – давньоірландська
дісл. – давньоісландська
дпрус. – давньопруська
друс. – давньоруська
дсакс. – давньосаксонська
і.-є. – індоєвропейська
ір. – іранські
італ. – італійська
лат. – латинська
лит. – литовська
мак. – македонська
нід. – нідерландська
нім. – німецька
нфранк. – нижньо-франкський діалект німецької мови
перс. – перська
пол. – польська
пгерм. – прагерманська
псл. – праслов'янська
прус. – пруська
рос. – російська
сангл. – середньоанглійська
свал. – середньовалійська
свн. – середньовісхіднонімецька
сдан. – середньоданська
словац. – словацька
срб.-хрв. – сербсько-хорватська
сірл. – середньоірландська
слн. – словенська
слц. – словацька
снім. – середньонімецька
срб. – сербська
стсл. – старослов'янська
стц. – староцерковна
сукр. – староукраїнська
схв. – старохорватська
укр. – українська
фін. – фінська

фр. – французька

цсл. – церковнослов'янська

ч. – чеська

швд. – шведська

ВСТУП

Монографія присвячена розробці комплексної методики реконструкції архетипної і стереотипної субмоделей теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах.

Теолінгвістика (грец. θεός – Бог і лат. lingua – мова) як нова синтетична теолого-лінгвістична дисципліна (В.І. Алексеев, О.К. Гадомський, Н.О. Кравченко, К.К. Кончаревич, В.І. Постовалова, М.О. Соломонов, С.І. Шамарова, Е. Kucharska-Dreiss, D. Crystal, A. Wagner та ін.) перебуває у стадії становлення, адже її статус, на думку В.І. Алексеева, “і дотепер ще не визначений остаточно”¹. Це пов’язане, перш за все, з тим, що на сьогодні дослідники з різних сторін вивчають взаємозв’язки “мови й релігії” (І.М. Гольберг, Н.Б. Мечковська, О.О. Чернобров, L. Voeve, D. Crystal, W. Downes, J.A. Fishman, R. Holt та ін.), найбільш дискусійним аспектом яких залишається розуміння й розкриття ролі Церкви як соціального інституту в житті кожного суспільства та її культурного впливу на вірян-представників різних релігійних конфесій.

Оскільки роль Церкви, за словами Ж.-П. ван Ноппена, – не відлучати людей від неї, а навпаки, залучати до спілкування якомога ширші верстви населення [...] ², то це і є найвагомим свідченням онтологічного зв’язку мови й релігії. Така постановка проблеми зумовлює аналіз тих сприятливих умов, на тлі яких відбувається процес набуття концептуальних смислів у царині релігійної мови, а також активізується створення різноманітної релігійної літератури (духовної / світської). Ці та інші фактори є переконливими аргументами на користь необхідності розвитку теолінгвістики як самостійної науки (О.К. Гадомський).

В основу теолінгвістики покладено принцип фідейзму (від лат. fides “віра”), тобто віра не лише в цю науку як церковно-богословську сферу мовознавства, а й у теологію (С.С. Аверинцев) – церковне богослов’я щодо віри у Творця, яке ґрунтується на знаннях, накопичених в історії й культурі людства ³.

---

¹ Алексеев В.И. Nomina Sacra: теонимы как особый тип ономастического пространства // *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета*. 2012. № 3 (20). С. 28.

² Noppen Van J.-P. Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach // *Beigisch Tijdschrift vor Philologie Geschiedenis / Moderne Taalen Letterkunde*. Belgium: Ghent University, 1995. Afl. 3(73). P. 1.

³ Шамарова С.И. О развитии нового раздела языкознания – теолингвистики // *Теория и практика языковой коммуникации*: матер. III междунар. конф. Уфа: УГАТУ, 2011. С. 478–479.

У всіх теолінгвістичних студіях (В.І. Алексєєв, В.І. Постовалова, С.І. Шамарова та ін.) обстоюється думка засновника цього напрямку Ж.-П. ван Ноппена ^{4,5} про те, “що “теологія” для лінгвіста – це “граматика” слова, вчення про Бога, наука про дискурс, об’єктом якої є Бог як слово. Слова, які вживаються переважно в релігії, – це ті мовні одиниці, справжнє значення яких майже повністю втрачене і яке обов’язково має бути відновлене [...]. При порівнянні етимології багатьох слів у давніх і сучасних мовах виявляються абсолютно несподівані концептуально-семантичні трансформації, пов’язані з релігійними віруваннями людей. А колишня тенденція до секуляризації, тобто віддалення й недотримання канонів релігії й Церкви в багатьох сферах суспільства, зокрема – і в мові, неминуче призвела і до лексичної секуляризації. Досить часто питомим первісним значенням слова було саме церковно-релігійне, яке було витіснене новим світським значенням або перейшло з основного значення до периферійно-узуального з позначкою у словниках як церковна термінологія, або змінило своє денотативне значення внаслідок процесу граматикизації” ⁶.

З огляду на ці тенденції у теолінгвістиці почали розробляти когнітивно-семантичний вектор для вивчення релігійної мови. У праці “Linguistica ancilla Theologiae: The Interest of Fundamental Theology in Cognitive Semantics” ⁷, спираючись на розуміння теології як “faith-seeking understanding (з лат. fides quaerens intellectum)” [ANCHSD] та виокремлюючи її особливий апофатичний тип (apophatic type), було сформульоване складне надзавдання **реконтекстуалізації** або **реконструкції** релігійної мови як дискурсу спілкування з Церквою загалом та розуміння його концептуальних смислів зокрема. Виходячи з цього, об’єктом когнітивно-семантичної теолінгвістики стає дискурс про Бога як процес метафізичного формування істинних утверджень правди (metaphysical foundation legitimating truth claims)” ⁸.

На тлі широкого обговорення дискурсологічного зв’язку мови й релігії (Ю.В. Романченко) у науковий обіг поступово вводиться поняття **релігійного дискурсу** (далі – **РД**: К.В. Бобирева, І.В. Богачевська, С.В. Блувберг,

⁴ Noppen J.-P. van Alter Wein in neuen Schauen? Ein Beitrag zur empirischen Betrachtung von Kommunikationssproblemen in der Rede von Gott // *Linguistica Biblica. Interdisziplinäre Zeitschrift für Theologie und Linguistik*. 1976.

⁵ Noppen J.-P. van Spatial theology. A study in linguistic expression and communication in contemporary British popular theology: Ph.D. Diss. // Université Libre de Bruxelles, 1980. 557 p.

⁶ Шамарова С.И. Об этимологических и лексических трансформациях в области теолінгвістики // *Инновации и перспективы сервиса*: сб. ст. VIII междунар. науч.-техн. конф. Уфа: УГАЭС, 2011. Ч. 1. С. 169.

⁷ Boeve L. Linguistica ancilla Theologiae: The Interest of Fundamental Theology in Cognitive Semantics // *The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective* / ed. K. Feyaerts. Oxford: Peter Lang, 2003. P. 15–36.

⁸ Boeve L. Linguistica ancilla Theologiae: The Interest of Fundamental Theology in Cognitive Semantics P. 16–17.

П.С. Гуревич, О.В. Зирянов, В.І. Карасик, Л.П. Крисін, Б.В. Марков, О.К. Созина, Н.В. Пращерук, Г.С. Пригарина, М.О. Aşık, J. Grimes, A. El-Sharif, A. Karaflogka та ін.), який розглядають як 1) релігійний текст у ситуації реального спілкування⁹; 2) як явище, що “включає три багатократні (multiple variables) (жанр “genre”, мову “language” та релігію “religion”) і три подвійні змінні (binary variables) (план “level”, темпоральність “time” та модальність “mode”), що дають змогу диференціювати аутентичну мову й оброблену / адаптовану (authentic and distilled language)^{10, 11}; 3) як метафоричну мову в релігійному спілкуванні, що “має набір законів, етичних та моральних цінностей (справедливість, краса, любов, доброта тощо), які закладають основу будь-якої держави”¹². Комплексний аналіз РД здійснено у працях словацького вченого Й. Містрика¹³, польської дослідниці М. Войтак¹⁴ та американських соціолінгвістів, які розробили теорію “мовних кодів малих соціальних груп”¹⁵.

Окреме й дотепер не вирішене питання стосується того, яке місце у системі РД (на тлі місіонерського, фідеїстичного, проповідницького тощо) посідає релігійно-популярний дискурс (далі – **РПД**: Ю.В. Очередыко, D.A. Morgan та ін), що має за мету залучити до віровчення широкі групи населення шляхом популяризації, адаптації (спрощення) і презентації основ релігійної віри та її концептуальних смислів, потенційно закладених у релігійній мові. Припускаємо, що таке віровчення є багатовимірним знанням когнітивно-матричного формату (С.В. Балакін, М.М. Болдирев, В.Г. Куликов, Р.В. Ленекер, А.М. Нехорошева, Л.О. Харламова, І.В. Чекулай, Р. Rayson), в межах якого та чи інша мовна одиниця РПД випромінює всі потенційно закладені в її семантичній структурі культурно-релігійні смисли.

Ідея про схематизацію кодування культурного досвіду у формі матриць була сформульована у праці Ю.С. Степанова і С.Г. Проскурина “Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия”¹⁶.

---

⁹ Богачевская И.В. Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии // *Культура народов Причерноморья*: науч. журн. / ред. Ю.А. Катунин. Симферополь: Межвузовский центр “Крым”, 2006. Вып. 79. С. 119–121.

¹⁰ Holberg I. Religious-sermon style of modern Russian Literal Language thesis: moral concepts. М.: Nauka, 2002. P. 32.

¹¹ Holt R. A. Socio-Linguistic Approach to Religious Language // *Australian eJournal of Theology* 6 (February 2006). 2006. P. 1. URL: http://aejt.com.au/__data/assets/pdf_file/0003/395193/AEJT_6.10_Holt.pdf

¹² Wittgenstein L. *Philosophical Investigations*. N. Y.: John Wiley & Sons, 2010. P. 43.

¹³ Mistrik J. *Religiózny styl // Stilistika I* / red. J. Mistrik. W.: Opole, 1992. P. 82–90.

¹⁴ Войтак М. Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы) // *Текст: стереотип и творчество*: межвуз. сб науч. тр. Пермь: Изд-во ПГУ, 1998. С. 214–230.

¹⁵ Gumperz J. *Types of Linguistics Communities // Readings in the Sociology of Language*. Hague: Mouton, 1970. P. 115–124.

¹⁶ Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия. М.: Наука, 1993. 158 с.

Такі матриці мають когнітивну природу, оскільки вони унаочнюють загальний когнітивний контекст, крізь призму якого висвічуються культурно-специфічні особливості значень мовних одиниць і який є поєднуваною ланкою між мовними знаннями і структурами, що їх репрезентують, та позамовними знаннями ¹⁷.

Основною відмінністю когнітивної матриці від інших когнітивних структур (М.М. Болдырев) є її здатність звести в одну модель всі знання про різні аспекти одного явища. У такий спосіб когнітивна матриця концентрує семантичні й енциклопедичні знання, відкриваючи широкий доступ до інформації про мовну одиницю, не порушуючи її взаємодію з різними концептуальними сферами (А.М. Нехорошева). У цьому контексті термін “матриця” корелює з її витлумаченням у теорії інформації, під якою розуміють *інформативний код*, що передає “життєвий досвід як позначення загального смислового контексту, зумовленого культурною традицією” ¹⁸.

Досконалим зразком когнітивної матриці є теолінгвістична матриця РПД, основний інформативний код якої зашифрований у гіперконцепті “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” (далі – **ЗХВ**), що профілізується через біблійні цитати, транспоновані в різних текстах цього дискурсу (релігійно-інформативних і релігійно-агітаційних) через механізми метафоризації широкоформатного РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, яке складається з 8-х базових доменів (за Р.В. Ленекером): ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА – компонентів основного коду матриці, реконструювавши які ¹⁹ можна простежити зміни у станах свідомості людини та виявити механізми її перенесення в іншу реальність.

У кожній із цих метафоричних моделей випромінює(ю)ться (профілізується, за Є. Бартмінським) певний(і) біблійно-релігійний(ні) смисл(и): “вибір людиною правильного шляху”; “любити ближніх”; “бути милосердним”; “вміти прощати”; “жити відповідно до проповідування Ісуса Христа”; “закликати грішних до покаяння”; “звернення до Господа з проханням допомогти”; “жити без страху (з Божим супроводом) і бути сильним”; “цінувати здоров’я, сім’ю, країну”; “прагнути до кращого майбутнього”.

---

¹⁷ Болдырев Н.Н., Куликов В.Г. О диалектном концепте в когнитивной системе языка // *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2006. Т. 65. № 3. С. 3–13.

¹⁸ Горин Д.Г., Карпенко Е.В. Коммуникативные барьеры между системным и жизненным мирами // *Среднерусский вестник общественных наук*. 2007. № 3. С. 16.

¹⁹ відповідно до особистісних потреб людини

Біблійна цитата – це християнський *прототекст* (Ю.М. Лотман), якому властива особлива мова і який під впливом історичних подій набуває менталізації у свідомості вірян – носіїв англійської, німецької та української мов і нових контекстуальних смислів, що підлягають реконструкції.

Якщо ядром матриці (те, на основі чого твориться дискурс) виступають взаємопов'язані архетипи імен гіперконцепту ЗХВ та їх синонімів, в яких потенційно було закладено релігійно-філософський смисл віровчення, виражений у семантиці архетипів імен метафоричних концептів – складників гіперконцепту ЗХВ, то периферійним її наповненням є способи популяризації християнсько-біблійного вчення (через інваріантно-варіантну організацію релігійно-інформативних і релігійно-агітаційних текстів) у кожній релігійній культурі. Здійснення реконструкції таких матриць сприятиме виявленню лінгвокогнітивних механізмів формування релігійно-біблійних смислів у свідомості носіїв англійської, німецької та української мов.

Актуальність теми монографії зумовлена її спрямуванням на вивчення культурної специфіки представлення релігійно-популярних знань у мові, які мають матричний формат – систему взаємопов'язаних когнітивних контекстів – і відображають співвідношення мовних форм та їх ментальних репрезентацій як у контексті конкретної культури, так і у проекції з іншими культурами. Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу необхідна для виявлення тих глибинних механізмів формування релігійної естетики у свідомості вірян-носіїв європейських мов, які наблизять сучасну когнітивну лінгвокомпаративістику до відповіді й на досі дискусійне питання щодо протокультури та прабатьківщини індоєвропейців.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні того, що архетипне ядро теолінгвістичної матриці РПД становлять реконструйовані в етимологічних джерелах англійської, німецької та української мов імена-архетипи (включаючи їхні синоніми) гіперконцепту ЗХВ та його метафоричних концептів (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА), які згодом стали базисними стереотипними елементами релігійного мислення носіїв англійської, німецької та української мов, відображеного в релігійно-інформативних і релігійно-агітаційних текстах.

У свою чергу, РПД є синтезом архетипної і стереотипної субмоделей його теолінгвістичної спектральної матриці, у процесі реконструкції якої можна виявити її організацію за принципом ядро-периферія (М.М. Болдирев), зокрема її поняттєве архетипне ядро (продукт релігійного колективного позасвідомого)

та інваріантно (тексти релігійно-інформативного й релігійно-агітаційного характеру)-варіантно (різновиди цих текстів) стереотипну периферію – змінні параметри, що неоднаково відображені в релігійно-біблійній ідіоетнічній свідомості представників англо-, німецько- та україномовної культур.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Монографію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Київського національного лінгвістичного університету в рамках наукового фундаментального проекту “Мови світу: генезис, таксономія, функціонування у синхронії і діяxронії”, що виконується за рахунок видатків Фонду Державного бюджету України (номер держреєстрації: 0115U002513, наказ № 1243 МОН України від 31.10.2014 р.).

Монографія є складовою частиною наукової теми кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету “Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діяxронії”.

Метою монографії є реконструкція архетипної і стереотипної субмоделей теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу на матеріалі англо-, німецько- та україномовних текстів інформативного й агітаційного видів.

Поставлена мета передбачала вирішення таких **завдань**:

– систематизувати теоретичні здобутки у сфері теолінгвістики і застосувати їхні положення до наукової інтерпретації ключових понять монографії із позицій когнітивної лінгвокомпаративістики й лінгводискурсології;

– обґрунтувати необхідність залучення терміна “реконструкція” в його когнітивно-лінгвокомпаративно-дискурсивному розумінні як найбільш оптимальної дескрипції для відновлення етапів і схем конструювання архітектурних матриць релігійно-філософсько-біблійного смислу буття;

– уточнити визначення релігійно-популярного дискурсу як інформативного коду теолінгвістичної матриці”;

– розробити методологічне підґрунтя для виконання компаративно-когнітивної реконструкції архетипної і стереотипної субмоделей теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах;

– відновити архетипне ядро гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептів в англійській, німецькій та українській мовах;

– реконструювати схеми розвитку релігійно-біблійної семантики в іменах гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептах й зобразити їх в архетипній субмоделі теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу;

– розкрити когнітивні механізми стереотипізації біблійних смислів гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептів (ціннісно-образний шар) в інформативних та агітаційних текстах релігійно-популярного дискурсу й відобразити їхні зв’язки в матричному форматі;

– виявити ступінь актуалізації домінантних і факультативних біблійних смислів базового гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” та його метафоричних концептів у текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру й унаочнити їх у теолінгвістичній матриці;

– установити закономірності й відмінності у формуванні релігійно-християнсько-біблійного мислення у нащадків індоєвропейців, збереженого й відображеного в сучасній релігійній свідомості носіїв англійської, німецької та української мов.

Об’єктом дослідження є релігійно-популярний дискурс в англійській, німецькій та українській мовах.

Предмет дослідження становить компаративно-когнітивна процедура реконструкції теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу шляхом відновлення архетипної і стереотипної її субмоделей в англійській, німецькій та українській мовах.

Фактичним матеріалом монографічного дослідження є 251 екземпляр англо-, німецько- та україномовних текстів РПД: 4 види текстів релігійно-інформативного характеру (114 екземплярів їхніх різновидів) та 9 видів текстів релігійно-агітаційного характеру (137 екземплярів).

Методи дослідження. Методологічна база дослідження ґрунтується на принципах антропокосмізму (досягнення гармонійного балансу у стосунках Людини (як Мікрокосму) і Світу (як Макрокосму)) та його складників: етнічного детермінізму, історизму, дискурсоцентризму (І.О. Халай). Асиміляція наукознавством антропокосмічного принципу стала запорукою інтеграції методологічних підходів різних наук.

Основний методичний вектор роботи визначається принципом холізму, суть якого пов'язана з розглядом цілого як такого, що не вичерпується його компонентами, а конструюється у процесі їхньої взаємодії з новими якостями й властивостями. Ядерно-периферійний принцип побудови цілого (у холістичному розумінні), яким є гіперконцепт ЗХВ та вісім метафоричних концептів, та християнсько-біблійні смисли, що формують РПД, побудований також за принципом – центр – інваріатно-варіантна периферія, був покладений в основу розробки комплексної методики реконструкції теолінгвістичної матриці цього дискурсивного утворення.

Для репрезентації РПД як ментального утворення матричного формату, що має поняттєве ядро та параметровимірювану периферію, зокрема для послідовної реконструкції субмоделей теолінгвістичної матриці як схеми відтворення багатоаспектного християнсько-біблійного знання, що представляє систему взаємопов'язаних когнітивних контекстів, залучено *когнітивно-матричний метод* (що передбачав спочатку *процедуру когнітивного моделювання матриці* гіперконцепту ЗХВ та матриць вісьмох метафоричних концептів) паралельно з методом *дискурс-аналізу*, що ґрунтується на підходах дискурсивної психології (Дж. Поттер, М. Уетерелл, С. Уіддікомб, Р. Уоффітт), спрямованих на розкриття прихованих смислів тексту та їх інтерпретації, і на концепції У. Чейфа, який пояснює мовні явища на основі процесів, що відбуваються у свідомості людини.

Для відновлення архетипного ядра гіперконцепту ЗХВ (етимологічних версій його імен та імен метафоричних концептів в англійській, німецькій та українській мовах) було застосовано процедурну операцію з пошуку в етимологічних джерелах досліджуваних мов уже реконструйованих індоєвропейських і прамовних (прагерманських і праслов'янських) етимонів або інших шляхів їхнього походження (запозичення тощо). Цей пошук спирався на уміння аналізувати *прийоми внутрішньої і зовнішньої реконструкції*, виконані етимологами, і коментувати їх. *Структурний метод* з його методиками: *компонентним аналізом* і *дистрибутивним* сприяв виявленню семних складників релігійно-біблійної семантики імен гіперконцепту ЗХВ і метафоричних концептів в англійській, німецькій та українській мовах та їхній фіксації у теолінгвістичній матриці. *Семантико-когнітивний метод* за підтримки *трансформаційного аналізу* дав змогу реконструювати схеми стереотипізації біблійних смислів в інформативних та агітаційних текстах релігійно-популярного дискурсу трьох мов, які сформували ціннісно-образний шар гіперконцепту ЗХВ та його метафоричних концептів.

За допомогою *контекстуально-інтерпретаційного методу* вдалося реконструювати домінантні й факультативні біблійні смисли базового гіперконцепту ЗХВ та його метафоричних концептів у текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру й унаочнити їх у стереотипній субмоделі теолінгвістичної матриці.

Комплексна процедура *компаративно-когнітивної реконструкції* РПД виявилася ефективною для дешифрування інформативного коду його теолінгвістичної матриці – біблійної цитати як християнського прототексту.

Наукова новизна одержаних результатів роботи пов'язана з тим, що в ній *уперше реконструйовано* архетипну субмодель теолінгвістичної матриці РПД, яка наочно візуалізує процес еволюції семантики імен етимологічного (поняттєвого) шару гіперконцепту ЗХВ (від дохристиянського до релігійно-біблійного та сучасного, зафіксованого у тлумачних словниках) та імен метафоричних концептів (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА) і дає змогу простежити етапи формування у нащадків індоєвропейців релігійно-християнського мислення та його національно-культурні перцепції.

Відновлено механізми і схеми конструювання стереотипної субмоделі теолінгвістичної матриці, яка демонструє релігійно-ціннісно-образний шар гіперконцепту, де його імена та імена восьми метафоричних концептів зазнали семантичного розвитку вбік набуття нових біблійних смислів; *ідентифіковано* два види текстів РПД: релігійно-інформативні (чотири різновиди) та релігійно-агітаційні (дев'ять), в яких зафіксоване різне домінування біблійних смислів метафоричних концептів, пов'язане з відмінностями християнських конфесій, оскільки кожна з них ідіоетнічно витлумачує загальний смисл Біблії; *доведено*, що у текстах інформативного характеру залучення до християнської віри відбувається шляхом індивідуального звернення реципієнта до тексту Євангеліє (через нарації та роз'яснення), тоді як у текстах агітаційного характеру – за допомогою посередника-провідника, адже їхня дискурсивна практика передбачає швидку переадресацію реципієнта до релігійної / церковної / конфесійної організації, яка намагається розкрити йому смисл Біблії (із застосуванням різних тактик: *самопрезентації*, властивої текстам, створеним в англomовному середовищі, *розмежування / протиставлення* – в німецькомовному та *єднання / кооперації* – в україномовному).

Основні положення монографії, які винесено на захист.

1. Сучасне витлумачення “лінгвістичної реконструкції” пов’язане з когнітивно-дискурсивною парадигмою, де цей термін почали застосовувати для відтворення різних фрагментів мовних і концептуальних картин світу в дискурсивних практиках, однією з яких є РПД.

2. РПД – це інструмент / спосіб залучення соціальних груп до християнської віри шляхом популяризації релігійного вчення не маніпуляцією, а переконанням – за допомогою адаптації біблійної інформації (усного роз’яснення та / або використання візуальних засобів (образів), що створюють особливу релігійну естетику – чуттєве пізнання світу).

3. РПД є ядерно-периферійним й інваріантно-варіантним утворенням складного когнітивно-матричного формату. Основний код теолінгвістичної матриці РПД сформований на концептуальних смислах біблійної цитати, репрезентованої у всіх його текстах. Реконструкція цих смислів сприяла комбінуванню ідеограми базового гіперконцепту РПД – “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” через механізми метафоризації РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, яке складається з 8-х метафоричних концептів. Метафора як когнітивна модель є в РПД основним інструментом пізнання, осмислення сакрального об’єкта, складність і нематеріальність якого апелює до фонду загальних знань суб’єкта.

4. Біблійна цитата – це когнітивна структура кожного з текстів РПД, реконструкція якої передбачала відтворення комплексу фактів (історичних, мовних, ментальних, культурно-прагматичних), що вплинули на формування первинних релігійних смислів (ще дохристиянських) у свідомості (архетип у генетичному коді) носіїв англійської, німецької та української мов та згодом сприяли їхньому вираженню у словах, які зазнали розвитку значення вбік набуття вже християнсько-біблійної семантики. Це був перший етап методологічних операційних процедур монографічного дослідження. Другий процедурний етап дав змогу реконструювати глибинні (архетипно-стереотипні) смисли релігійно-інформативних та релігійно-агітаційних текстів.

5. Теолінгвістична матриця РПД має спектральну модель віялового типу, в якій унаочнено випромінювання сукупності значень імен гіперконцепту та 8-х метафоричних концептів: від первісної семантики (дохристиянської) до релігійно-біблійної, що розгортають як віяло домінантні й факультативні смисли у текстах релігійно-інформативного й релігійно-агітаційного характеру. Оптичне випромінювання показує, як релігійна мова здійснює дискретизацію смислу концепту за допомогою різноманітних значень його вербалізаторів.

6. Етимологічний шар імен гіперконцепту INVOLVE (CONVERT, TURN TO) / HERANZIEHEN (SICH BEKEHREN ZU) / НАВЕРНУТИ (синонім ЗАЛУЧАТИ) є ядром архетипної матриці, сформованим на основі 4-х значень і.-є. кореня **uer-* / **uel-* 1) “повертати, крутити”, 2) “гнути”, 3) “опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”, 4) “єднати, з’єднувати, сполучати”, збережених у пгерм. (**war-* / **wer-* / **her-* / **k^wer*, характерних для лексеми *convert to* – синоніма *involve to*) та псл. (**ver-* / **vel-* реконструйованих для лексеми *навернути*) рефлексах, а також і.-є. кореня **leúk-* “дивитися, світити, блищати” – для ЗАЛУЧАТИ (від *лучити*²) та псл. форми *ločiti, початково ітератив до *lękti зі значенням “гнути, згинати, вигинати” (від [*лучити*¹]). Для лексем англ. *involve (convert, turn to)*, нім. *heranziehen (sich bekehren zu)* основними з 4-х груп значень є: 1) “повертати, крутити” і 3) “опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”, а для лексеми укр. *залучати*: 4) “єднати, з’єднувати, сполучати” і 2) “гнути” (від лексеми [*лучити*¹]).

7. Навколоядерну зону матриці формують перехресні зв’язки вищевказаних чотирьох груп значень імен гіперконцепту ЗХВ та їхніх синонімів, які по-різному актуалізуються у значеннях імен вісьмох метафоричних концептів.

Зв’язок імен концептів ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, ОЧИЩЕННЯ та НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА простежується у двох германських мовах через і.-є. форми **reg-* (*righteous / gerecht* – “праведний”; *rain / regnen* – “очисна функція дощу як прямого руху”) і *gan (**fola-gan: follow / folgen* – “наслідування як рух уперед”) зі спільним прагерманським значенням “рух прямо; іти вперед”. В українській мові значення “напряму вперед / прямо” реконструюється у псл. формі *pravъ “прямо, справедливо, твердо, незмінно / рухатись, вести” та простежується у цсл. застарілій формі *подражати*. Лексема *чистий* має синоніми *праведний, справедливий, справжній, правильний*. Сутність цих смислів в обох культурах зводиться до значення “скерувати, повертати, рухатись уперед”, яке реконструюється як значення і.-є. кореня **uer-* / **uel-*.

Зв’язок імен концептів ОЧИЩЕННЯ, КАЯТТЯ, НЕБАЙДУЖІСТЬ простежується у значенні “зрушити, повертати, гнути” – від пгерм. форм **ker-* / **k^wer-* (*abkehren* – “очистити”; *sich bekehren* – “покаятися”; *misericors* – “милосердний, покаяний”) та *tūh (*tiohan* “повертати”, англ. *to turn* “convert / залучати; bend / гнути”) і *ziohan (нім. *ziehen* “тягнути”). В українській мові значення “рух” реконструюється у псл. формі *riхъ “не бути незворушним” (основного значення імені концепту НЕБАЙДУЖІСТЬ), яка є

похідною формою від і.-є. коренів *reu-, *rou, *ru “рити, рвати, рушити, проривати, звільнити, прочистити” і характерною також для значень імен концепту КАЯТТЯ в англійській та німецькій мовах: *ruth* “жаль”, *to repent / sich reuen* “каятися” та концепту ОЧИЩЕННЯ (у значеннях лексем *road, zerreißen* “прокладати дорогу, прочищати ліси, звільняти шлях”).

Закладений у лексемі залучення і.-є. корінь *leúk-, одне зі значень якого “світити, дивитись, блищати” переплітається зі значенням “шукати (бажати), потребувати – знаходити, мати”, характерним для імен трьох тісно пов’язаних концептів: ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА (пгерм. форма *aiskōjan “просити” (*to ask*) споріднена з псл. формою *йьскати “просити, шукати”, а пгерм. корінь *thank- “вихваляти, величати, добре думати про, часто згадувати” (*thank / dank*) характерний і для слн. форми дяка “вдячний, бажання, ціль, намір”, запозиченої із нім. (від *denke* “думки”). Пгерм. форма *stranggaz “нащадки однієї сім’ї” (*stark*) пов’язана з лексемою *string* “мотузка; міцно зв’язувати” (*strong*) та і.-є. коренем *si- “сильно зв’язаний”, від якого з’явилося слн. слово *сила*.

8. Ціннісно-образну складову гіперконцепту ЗХВ реконструйовано шляхом аналізу двох видів текстів: релігійно-інформативних та релігійно-агітаційних, де його імена та імена вісьмох метафоричних концептів зазнали семантичного розвитку вбік набуття нових смислів – соціально зумовлених: ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ – “гідність людського життя”, НАСЛІДУВАННЯ – “бути лідером”, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ – “корисний, цілющий вплив на суспільство”, КАЯТТЯ – “сльози”, ОЧИЩЕННЯ – “чистий ентузіазм”, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ) – “шукати відповідь”, ФОРМУВАННЯ СИЛИ – “партнерство”, ПОДЯКА – “обдумувати”.

Метафоричний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ підпорядковує всі інші смисли і є домінантним у РЕЛІГІЙНОМУ ЧАСОПИСІ, КАЛЕНДАРНОМУ ПУТІВНИКУ, АГІТ-ПЛАКАТІ, АГІТ-ЛИСТІВЦІ й ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСАХ. У германських мовах він асоціюється зі значенням “мати чіткий курс у житті” (*to think straight; to live the principles of / to have life and have it to the full / dem Leben Richtung geben*), а в українській – “визирати / шанс / крок” (*вільний діалог, вгору чи вниз, єдність / співпраця, гідність*), що походять від спільного архетипного значення “іти прямо / вперед пожитись / за живленням” (можливо, “полювати”). Мотив НАСЛІДУВАННЯ актуалізований у текстах РПД (домінантний у БУКЛЕТІ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ, а також в АГІТ-ФЛАСЕРІ, АГІТ-БРОШУРІ та АГІТ-БУКЛЕТІ) через візуалізацію відомих послідовників

Христа на основі і.-є. значення “іти (за)”, яке у двох германських мовах набуло додаткового значення “повний, наповнений” (асоціації зі шлунком), а в українській мові – “по чийхось слідах” (земля).

Сучасний образ НЕБАЙДУЖОСТІ відтворено у текстах РПД (домінує в БУКЛЕТІ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ – “не бути байдужим до обрання лідерів та безпосередньо до зібрань”, у КИШЕНЬКОВОМУ КАЛЕНДАРІ, особливо у слов’янській культурі, в АГІТ-БРОШУРІ та АГІТ-БУКЛЕТІ – “не бути байдужим до діяльності громади, організації і приєднатися до неї”) як “єднання один з одним” за допомогою мотиваторів “рухомий, корисний, сприятливий, цілющий вплив на кожного і суспільство разом у співпраці”, “почути, побачити, простягнути руку допомоги до [...]”.

Припускаємо, що первинна концептуальна ознака, відображена в поняттєвій (етимологічно-ядерній) страті цього концепту, була сформована на основі комплексу дохристиянської семантики “полювання” як спланованого колективного процесу: “не переносити себе з однієї сторони на іншу, не відвернутись / не відходити [від когось / чогось] у сторону, не змінювати напрям від [когось / чогось], не переходити на іншу сторону, бо потрапиш у безвихідь (хащі), заблукаєш, пропадеш, загинеш”.

Підсвідомий генетично збережений елемент метафоричного смислу КАЯТТЯ “відвернутися від / перейти на інший бік (у випадку небезпеки), змінити напрям” відображає архетипні значення, пов’язані з “полюванням та закликами-вигуками про можливу загрозу”. Проте, англо- та німецькомовні тексти АГІТ-БУКЛЕТУ-МОЛИТОВНИКА демонструють семантичний зсув у бік актуалізації значень “турботи, жалю, смутку, болі, плачу за тим, що веде до спокуси, до лукавого, стати лицем до провини – бачити її, пробачити”, а в україномовних текстах – “страху (сльози докору, кари / плати за гріхове, борг)”. Загалом смисл КАЯТТЯ проявляється як домінантний у ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСАХ.

Метафоричний концепт ОЧИЩЕННЯ, який пов’язаний із первинним значенням “звільнити себе / очистити шлях у випадку небезпечного становища”, а також зі значенням “звільнити, визволити людину від / з (пастки)”, у ціннісно-образній страті набув релігійно-біблійного значення “вивести від спокуси та лукавого”.

В англо- та німецькомовних текстах (в АГІТ-ЛИСТІВКАХ) він стереотипізований як “дар”, а в україномовних – як “любов, шана та самопожертва” і наближений до смислу концепту КАЯТТЯ (у ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСАХ).

Оскільки єдиним способом вижити для індоєвропейців було полювання (палиця і мотузка для луку та перевезення здобичі), збиральництво та рибальство, пошук поживи для зміцнення (щоб могли думати й відчувати), то припускаємо, що саме ці мотиви покладені в основу первісних значень поняттєвих (ядерно-етимологічних) страт концептів ПРОХАННЯ (“шукати”), ФОРМУВАННЯ СИЛИ (“міцно в’язати”) та ПОДЯКА (“добра думка, благодать, спасибі, пам’ятати”). Сучасний відповідний стереотипний мотив в англо-, німецько- та україномовних текстах АГІТ-БУКЛЕТУ-МОЛИТОВНИКА зводиться до “пошуку Господа для зміцнення та Життя Вічного і постійної Йому вдячності”.

9. Якщо в інформативних текстах РПД стереотипізація метафоричних смислів відбувається з метою розкриття / уточнення земних життєвих кроків, необхідних для Життя Вічного, вербалізація та візуалізація яких репрезентована на титульній сторінці тексту, то в агітаційних текстах – адаптація / скорочення біблійного цитування використана для назви релігійної спільноти-посередника, а відповідна візуалізація слугує підсиленням смислового навантаження.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована модель теолінгвістичної матриці РПД може бути екстрапольована для ідентифікації та подальшої інтерпретації інших типів і видів дискурсу. Основні результати роботи можуть бути використані перекладачами у процесі їх професійної діяльності, у навчальному процесі, а також при укладанні перекладного словника релігійних термінів і понять. Одержані наукові результати дослідження підтвердили гіпотезу про те, що теолінгвістична матриця РПД має спектральну модель віялового типу, в якій унаочнено схеми семантичного розвитку імен гіперконцепту та метафоричних концептів від – первісної семантики до релігійно-біблійної і сучасно зумовленої, які актуалізують домінантні й факультативні смисли у текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження висвітлювалися на *п’ятнадцятьох* міжнародних наукових конференціях в Україні та за кордоном: I Міжнародна наукова конференція: “Людина. Комп’ютер. Комунікація” (28–30 травня 2013, м. Львів); XX Міжнародна науково-практична конференція “Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствovedения и культурологии” (14 січня 2014, м. Москва, Російська Федерація); Міжнародна наукова конференція: “Языковой дискурс в социальной практике” (4–5 квітня 2014, м. Твер, Російська Федерація);

Наукові читання “Античний світ і сучасність”, присвячені 20-річчю відновлення спеціальності “Мова і література (класичні мови)” у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (10 квітня 2014, м. Київ); VIII Міжнародна наукова конференція: “Man in the Space of Language” (15–16 травня 2014, м. Каунас, Литовська Республіка); VI Міжнародна наукова конференція: “Русский язык в языковом и культурном пространстве Европы и мира: человек, сознание, коммуникация, интернет” (22–25 травня 2014, м. Левен, Королівство Бельгія); Міждисциплінарна наукова конференція “Harmony of Tradition and Modernity: Concept of the Sea in Language and Culture” (20–21 листопада 2014, м. Клайпеда, Литовська Республіка); Міжнародна науково-практична конференція “Philology and Linguistics in the Digital Age 2015” (29 березня 2015, м. Будапешт, Угорщина); Міжнародна науково-практична конференція “Україна і світ: діалог мов та культур” (1–3 квітня 2015, м. Київ); XII Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми зіставної семантики” (17–18 вересня 2015, м. Київ); I Міжнародна науково-практична конференція “Мир языка – мир в языке” (29–30 жовтня 2015, м. Київ); Міжнародна наукова конференція “Science without boundaries – development in 21st century” (28 серпня 2016, м. Будапешт, Угорщина); Міжнародна науково-практична конференція “Cognitive Linguistics in Wroclaw” (3–4 грудня 2016, м. Вроцлав, Республіка Польща); Міжнародна науково-практична конференція “Philology and Linguistics in the Digital Age – FiLiDA” (26 березня 2017, м. Будапешт, Угорщина); III Міжнародна науково-практична конференція “Україна і світ: діалог мов та культур” (29–31 березня 2017, м. Київ).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у *тридцяти чотирьох* публікаціях, серед яких: 1 монографія, обсягом 26,90 др. арк., розділ у колективній монографії, обсягом 1 др. арк., 1 стаття (у співавторстві), що індексується в міжнародній базі даних SCOPUS, *шістнадцять* статей, надрукованих у наукових фахових виданнях України, *чотири* статті – у періодичних виданнях інших держав, *чотири* статті – у наукових міжнародних та українських виданнях та тезах доповідей *сімох* наукових конференцій.

Особистий внесок здобувача. У наукових працях, опублікованих у співавторстві (номери 23, 27 за списком публікацій), автору належать:

– аналіз поняття іншомовної компетенції як здатності людини до вивчення, сприйняття і розуміння чужої культури та її традицій;

– сформульований висновок про те, що феномен реконструкції у класичній лінгвокомпаративістиці розуміло вузько й пов’язували винятково з методичними процедурами відновлення правовних станів.

Обсяг і структура роботи. Монографія складається з переліку умовних скорочень, скорочення ремарок, переліку скорочення назв мов, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури (542 позиції, з яких 210 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (57 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (74 позиції) та додатків (8 таблиць-матриць). Загальний обсяг монографії – 400 сторінок, обсяг основного тексту – 337 сторінок.

Автор висловлює щирі вдячність відповідальному редакторові монографії доктору філологічних наук, професору А.В. Корольовій, рецензентам: доктору філологічних наук, професору Р.В. Ваську, доктору філологічних наук, професору О.І. Стеріополо, доктору філологічних наук, доценту О.В. Деменчуку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МАТРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

1.1 Еволюція феномена реконструкції: від методичного прийому до теоретичного конструкта когнітивної лінгвокомпаративістики

“Єдина мета порівняння – реконструкція,
а мета реконструкції – це реєстрація успіхів нашої науки”
(Ф. де Соссюр)

Лінгвокомпаративістика у різні часи оперувала терміном “реконструкція”, який спершу пов’язували з розробниками порівняльно-історичного методу, згодом у структуралізмі – з ім’ям Ф. де Соссюра¹, який, за словами О.М. Трубачова, хоча і ставив інші завдання у вивченні способів бачення світу, проте у своєму невеликому “Курсі” (Розділ III. Реконструкції) визнавав “реконструкцію єдиною метою порівняння”, а мету реконструкції убачав у “реєстрації успіхів лінгвістичної науки”, висловлюючи упевненість у її надійності². Окрім того, засновник структуралізму розумів широко вже тоді завдання історичного мовознавства, адже говорив про те, “що [...] саме історичні дослідження дають змогу зрозуміти, що ж таке стан”. Щоправда, до цих його міркувань окремі науковці ставилися скептично, навіть Р. Якобсон³.

На сучасному етапі розвитку лінгвокомпаративістика продовжує розвивати свою теорію, збагачуючи її новими здобутками з різних сфер наукового знання, насамперед, з тих, де вивчаються питання, дотичні до осмислення феномена “реконструкція”. Попередній огляд сучасних наукових праць свідчить про зростаючу популярність терміна “реконструкція” у суміжних з лінгвістикою доктринах, проте з вкрай неоднозначним його трактуванням, що зумовлює необхідність уточнення його дефініції, зокрема з’ясування еволюційних тенденцій в науковому об’ємі цього поняття та можливостей уживання дублетних позначень.

¹ Gambarara D. Le entità ricostruite tra fonetica e fonologia // Problemi della ricostruzione in linguistica // *Atti del Convegno SLI*. Roma: Università di Pavia, 1977. P. 52–53.

² Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр; пер. с фр. А. Сухотин; ред. Ш. Балли, А. Сеше. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. С. 219.

³ Jacobson R. The framework of language. 1980. P. 54.

1.1.1 Реконструкція прамовних форм у класичній лінгвокомпаративістиці. У лексикографічних джерелах слово *реконструкція* має такі синонімічні значення: 1) *перебудова*, 2) *відновлення*, 3) *відтворення чогось* [ПССУМ]. Англomовними його відповідниками, представленими градуально впорядкованим асоціативним ланцюгом слів, від семантично найближчих до найбільш віддалених, є: *to reform (to change into a newform), to remodel, to rearrange, to build (construct), to change (make different), to alter (to change for a purpose, to transform, to repeat, to correct, to make needed corrections* ⁴). У німецькомовних тезаурусах наявні такі лексеми: *nachbilden, nacherleben, wiederherstellen, sich ausmalen, kopieren, reparieren* [DSO]. Для того, щоб запропонувати оптимальне визначення поняття реконструкції з урахуванням сучасного стану розвитку компаративістики і трансдисциплінарної лінгвістики загалом, вважаємо за необхідне простежити етапи його розвитку і виявити зміни в науковому ядрі.

Перше наївне розуміння **лінгвістичної реконструкції** для “гіпотетичного відтворення зниклих мовних форм на основі їх пізніших відображень із урахуванням шляху мовного розвитку” ⁵ з’явилося ще наприкінці XVIII ст. на тлі припущень про співвідношення *найдавнішої мови санскриту* як літературно обробленого різновиду давньоіндійської мови художніх, релігійних, філософських і наукових творів Східно-Західної та Центральної культури Азії і Європи та однієї з *найдавніших релігій – індуїзму* (I тис. н.е.) як результату розвитку *ведійського вчення і брахманізму*.

Трактування давніх релігійних текстів, написаних мовою санскриту (англ. *formal language without spoken evidence*), яка при глибокому її аналізі виявила численні факти спорідненості з європейськими мовами (уже відтоді можемо припустити про формування релігійно-мовної (уявлення про карму та їх вербалізація) картини світу – майбутньої теолінгвістики). Подальші наукові спостереження сприяли розробці нових наукових теорій, які спростовували попередні погляди, наприклад, про сім гіпотез походження всіх діалектів від Божественного начала, характерних для населення Передньої Азії (X ст. до н.е.) та відкидали потребу лінгвістичного аналізу перших сакральних текстів давніх індоєвропейців – індійських вед (букв. “знання”), створених арійськими племенами пастухів (II–I тис. до н.е.) ⁶.

⁴ Синоніміка англійського дієслова. Словник семантичних відстаней: понад 5500 словникових статей / М.Е. Білинський. Л.: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. С. 582.

⁵ The Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature & General Information. 13th ed. London: The Britannica, Inc., 1926. Vol. 19. P. 1122.

⁶ Joshi M.S. Anubhūtisvarūpācārya and his Sārasvataprakriyā: a critical, historical, and textual study of the Sārasvata

У процесі тривалих наукових спроб щодо пошуку спільного й відмінного у різних мовах починають з'являтися перші інтуїтивні *принципи реконструкції прамови* як доказу походження всіх мов від одного джерела із системними відповідностями. Так поступово починає складатися наукове уявлення про поняття реконструкції, пов'язане винятково з *методичною процедурою шляху до пошуку чогось*, коли у процесі відновлення коренів і.-є. генетичної спорідненості було започатковано новий метод тодішньої лінгвістики – порівняльно-історичний з його основними процедурами – внутрішньою і зовнішньою реконструкцією фонетичного і морфологічного рівнів, які вказували на те, що первинну систему мовної комунікації можна реконструювати.

Спираючись на розуміння законів, які давали змогу порівняти форми та слова, що втратили зовнішню схожість (unattested language), проте містили значення зі спільного першоджерела – генетично спорідненого з санскритом, дослідникам вдалося відтворити ранні / давні стадії деривації цих мовних форм. Спершу порівняння (реконструкцію) здійснювали на основі однокореневих слів, що мали спільне походження і схоже звучання у двох та більше мовах, так званих *когнатів* (букв. *cognati* “споріднені”), що виникли у процесі історичної взаємодії мов та в результаті мовних запозичень у часі (а не у просторі).

Згодом такі дослідження продовжили вчені-молодограматики Лейпцизького університету (К. Бругман, Б. Дельбрюк, Г. Остгофф, Г. Пауль), данські мовознавці (К. Вернер, В. Томсен), норвежець С. Бугге, француз М. Бреаль, італієць Г.-І. Асколі, росіянин П. Фортунатов, американець В.-Д. Уїтні, які, хоча і протестували проти пошуку прамови й наголошували на необхідності вивчення живих мов в їх історичному розвитку, проте довели, що “когнати, які мають однакову орфографічну і фонетичну форму (англ. *shape*), позначають ті ж самі (англ. *the same*) або схожі (англ. *similar*) концепти, а тому засвідчують генетичну спорідненість мов”⁷. Адекватна оцінка таких відповідностей дала змогу реконструювати ранні фонетичні рівні мов та, зрештою, звукову систему і.-є. прамови. Зокрема, було встановлено фонетико-морфологічну закономірність у германських мовах на основі закону К. Вернера: а) “глухі щілинні приголосні, що виникли в результаті німецького пересування приголосних *h*, *þ*, *f*, а також індоєвропейське *s*, що збереглося, мало одзвінчуватися у випадку, якщо безпосередньо попередній голосний не мав і.-є. головного наголосу.

---

school of Sanskrit grammar. Vadodara: Mahiman Publishing House, 2011. 656 p.

⁷ Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підр. для студ. філол. спец. вузів. К.: Академія, 1999. 288 с.

Одзвінчення не відбувалося в початковій позиції і у сполученнях *xt (ht), xs (hs), ft, fs, sk, st, sp, ss*⁸. Іншим законом, на основі якого здійснювалося протиставлення класичного санскриту, латинської та грецької мов, з однієї сторони, та германських – з іншої, був закон Грімма, що передбачав три можливі зміни приголосних:

а) *p, t, k – f, θ, h* ;

б) *b^h, d^h, g^h – b, d, g*;

в) *b, d, g – p, t, k*⁹.

До речі, на відміну від стадіальної концепції В. фон Гумбольдта щодо “постійного вдосконалення мови”¹⁰, саме лінгвісти-романтики були прихильниками визнання найдосконалішими морфологічно складні давні класичні мови (санскрит, давньогрецьку, латинську) та ідеї “єдності нації та мови”¹¹. На основі звукових відповідностей індоєвропейських мов у лінгвістиці починає розроблятися індоєвропейська етимологія, насамперед, завдяки працям колишнього теолога, колеги Франца Боппа, – Августа Фридриха Потта, автора статей, присвячених мовам Південної Африки, Індонезійського острова Ява, Японії та Риму¹².

Загалом проблематика реконструкції до XIX ст. на тлі зародження первісних релігійних вірувань стосувалася основного вузького питання пошуку відповідей на сукупність значень слів, зведених до спільного кореня – праформи / первинної мовної моделі (**реконструкції первинного мовного стану**), із дещо примітивними / наївними практичними розробками аналізу мови на базі фрагментів сакральних та художніх текстів, проте вкрай необхідним для перспективи подальшої розробки класифікації різних мовних сімей: *i.-e.* / Indo-European, *афроазійської* / Proto-Afroasiatic, *дравідійської* / Proto-Dravidian, *алтайської* / Proto-Altaiic, *ескімосо-алеутської* / Proto-Eskimo-Aleut, *корейської* / Korean, *уральської* / Uralic мовних сімей, якими розмовляли у переважній більшості частин Європи, Північної Африки та Азії, імовірним предком яких припускають *ностратичну мову* / Nostratic language¹³.

⁸ Verner K.A. Eine ausnahme der ersten lautverschiebung // KZ 23. 1876. P. 97.

⁹ Marchant Douse T. Le Grimm's law: a study, or hints towards an explanation of the so-called “lautverschiebung”; to which are added some remarks on the primitive Indo-European k and several appendices. London: Trübner and Company; [etc., etc.], 1876. 264 p.

¹⁰ Humboldt A. von Gesammelte Werke von Alexander von Humboldt. Stuttgart: J.G. Cotta, 1889. Vol. 10. 288 p.

¹¹ Иванов В.В. Лингвистика третьего тысячелетия: вопросы к будущему. М.: Языки славянской культуры, 2004. 208 с., ил. (Studia Philologica).

¹² Bopp F., Eastwick E.B., Wilson H.H. A Comparative Grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German and Slavonic Languages. 1853. URL: <https://archive.org/details/acomparativegra01wilsgoog>

¹³ Greenberg J. Language Typology: A Historical and Analytic Overview. Netherland: Mouton & Co., 1974. 82 p.

Відтворення первинної форми слова від моногенетичної *праі.-є. мови* / Proto-IndoEuropean населення центральної Європи та Південної Азії представлено у праці Августа Шлейхера “Compendium der vergleichenden Gramatik der indogermanischen Sprachen”¹⁴ із припущенням щодо первісних її носіїв: людини розумної / Proto-Sapiens / Proto-Human. Припускають, що гіпотетично ностратична мовна сім’я перебувала у взаємодії з *індо-тихоокеанською* / Indo-Pacific / Indo-West-Pacific, *америндською* / Amerind, *сино (дене) – кавказькою* / Sino (Dene)-Caucasian мовними сім’ями [там само].

Згадані вище **фонетичні закони** зацікавили науковців таємницею загадкової історичної видозміни семантичної структури лексем і спонукали їх до розробки або спростовування попередніх теорій. Так, продовженням стали закони *спірантів Бругмана*, який довів існування складових сонантів *m та *n і.-є. мови, а також фрикативних приголосних *B*, *Bh*, *ǰ*, *ǰh*¹⁵, та закони про *складові плавні* і *складові носові* Германа Остгоффа, що описують рефлексії плавних сонантів, які реконструюються для і.-є. прамови¹⁶.

Основні принципові положення цих теорій ґрунтуються на таких закономірностях:

1. Звукові зміни в мові відбуваються за “законами, що не мають винятків”: напрям, в якому відбувається зміна звуку, завжди один і той самий у всіх представників мовної спільноти, окрім випадків діалектного розмаїття, і всі без винятку слова, в яких звуки, що схильні до фонетичної зміни, опиняються в однакових умовах, беруть участь у цьому процесі.

2. Якщо відсутні переконливі фонетичні пояснення, то варто вдаватися до принципу аналогії фонетичних і морфологічних змін у мові.

3. Для розвитку історичного мовознавства необхідно залучати діалекти і живі (а не мертві), у тому числі й не писемні, мови [122].

Результатом досліджень фонетичних рис і.-є. прамови стала *ларингальна теорія* – “концепція, що пояснює походження ларингальних або задньоязикових фрикативних звуків, які колись існували [...], проте кількість яких та природу точно не відновлено”¹⁷. Ця теорія дала поштовх для “сучасної ларингальної теорії”¹⁸ та інших фонетичних теорій для окремих мов:

¹⁴ Schleicher A. Compendium der vergleichenden gramatik der indogermanischen sprachen. Weimar, H. Böhlau, 1861. URL: <https://archive.org/details/compendiumderve06schlgoog>

¹⁵ Brugmann K. Nasalis sonans in der indogermanischen Grundsprache. Zur Geschichte Der Stammabstufenden Declinationen. Erste Abhandlung: Die Nomina Auf -ar und -tar. Berlin: [Place of publication not identified], 18-. S. 23.

¹⁶ Brugmann K., Osthoff H. Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen (mit Karl Brugmann). USA: Nabu Press, 2014. 620 p.

¹⁷ Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр; пер. с фр. А. Сухотин; ред. Ш. Балли, А. Сеше. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. 432 с.

¹⁸ Cuny A. Notes de phonétique historique indoeuropéen et sémitique. Revue de phonétique. 1914. P. 101–132.

для латинської мови – закон *Лахмана* – “у латинських дієприкметниках перфферта на *-tus* голосний кореня подовжується, якщо корінь закінчується на *-b-*, *-d-*, *-g*”¹⁹; це властиве балтійським та слов’янським мовам; закон *Вінтера*²⁰, заснований на прабалтослов’янській мові; закон / правило *Хирта* – “наголос зміщується на попередній наголошений склад, що містить у складі однієї морфеми (аблауті) голосний, який не чергується, або складовий сонорний звук, якщо за голосним попереднього наголошеного складу слідував ларингал”²¹.

Якщо в період романтиків систему оклюзивів і.-є. мови реконструювали як чотирисерійну: 1) дзвінки – 2) дзвінки аспірати – 3) глухі – 4) глухі аспірати, то пізніше під впливом *глоттальної теорії* науковці відмовляються від реконструкції серії глухих аспіратів (оскільки вони траплялись зрідка) і стають прибічниками ларингальної теорії, що “пояснювала їх як континуанти поєднання глухих приголосних із ларингалами”²². Підсумком цих досліджень стала поява однієї із польських праць ХХ ст., в якій реконструйоване ототожнення хетського *h* з другим ларингалом Кюні²³. А тому всі фонетичні теорії зводились до генетичного принципу споріднення мов, який підводив науковців до розмежування ізоглос у сім’ї індоєвропейських мов (еволюція трьох рядів дорсальних приголосних) – на *кентум* і *сатем*²⁴.

Отже, термін “реконструкція” у лінгвокомпаративістиці розуміли вузько як методичний прийом порівняння звукових систем мов. При цьому основним постулатом тодішньої “теорії прамовної реконструкції та порівняльно-історичного мовознавства першої половини ХІХ ст. було, на думку Т.В. Гамкрелідзе, положення про мовний розвиток, проте, який розуміли не як рух мови від простого до складного чи більш досконалого стану, а як діахронічну мінливість, варіабельність мови, її здатність до перетворень на всіх мовних рівнях”²⁵.

Перш за все, це стосувалося звукових змін, їх ролі у консонантизмі й вокалізмі певної мови, що зумовило їх подальший розгляд у динаміці, тобто дослідження закономірностей і причин таких змін.

¹⁹ Sukač R. Lachmann’s Law // *Linguistica Brunensia* 60. 2012. Vol. 1–2. P. 13–36.

²⁰ Kroonen G. False exceptions to Winter’s Law. On the effects of Kluge’s Law on the Proto-Germanic consonantism // *Studies in Slavic and General Linguistics*. 2011. Vol. 37. Accent Matters: Papers on Balto-Slavic accentology. P. 251–261.

²¹ Hirt H. *Der Indogermanische Akzent: Ein Handbuch*. Strassburg: Trubner, 1895. S. 85.

²² Гамкрелідзе Т.В., Иванов В.В. *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. Т. 1. С. 5–6.

²³ Kuryłowicz J. On the Methods of Internal Reconstruction // *Proceedings on the Ninth International Congress of Linguists* / ed. H.G. Lunt. The Hague: Mouton, 1964. P. 27–32.

²⁴ Bradke P.V. *Über Methode und Ergebnisse der arischen (indogermanischen) Alterthumswissenschaft*. Historisch-kritische Studien. Giessen: J. Ricker’sche Buchhandlung, 1890. 350 p.

²⁵ *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. Т. 1. С. 145–157.

1.1.2 Реконструкція мовної структури як сукупності відношень елементів у її системі. Уже наприкінці XIX ст. розробка процедури словотвірно-лексичної реконструкції (морфологічні правила словотворення) мов і.-є. сім'ї дала поштовх до вивчення семантичного розвитку мов (із залученням ранніх етимологічних досліджень) та порівняльно-історичного синтаксису загалом ²⁶ і, як наслідок, сприяла формулюванню *принципу аналогії в порівняльно-історичному мовознавстві*.

Про тісний зв'язок фонетичних (теорій молодограматиків щодо і.-є. вокалізму і звукових чергувань) і морфологічних досліджень свідчить запровадження терміна "індоєвропейська морфонологія" ²⁷, запропонованого у праці Германа Остгоффа і Карла Бругмана "Морфологічні дослідження в галузі індоєвропейських мов". Як підсумок, у цій роботі реконструкцію і.-є. мови-основи назвали "головною метою порівняльного мовознавства, що дає загальні уявлення про життя мов, їх розвиток і зміни" ²⁸.

Загалом історія формальної побудови слова розпочинається з "розкриття таємниці про виникнення флексії". Спостереження довели, що запозичена флексія системно підпорядковується правилам тієї мови, що її запозичила) [...]. Методика виведення правил побудови слова, встановлення і.-є. мови на основі порівняння слів із ранніми мовами, пошуку праформи" ²⁹ була сприйнята тогочасними науковими осередками як перша в історії компаративістики схема морфологічних відповідностей в індоєвропейських мовах (на основі порівняння закінчень дієслів) та становила зразок історичної граматики однієї з груп мов (германської) і.-є. сім'ї ³⁰.

Продовженням цієї ідеї стало:

а) зародження *школи порівняльно-історичного синтаксису* індоєвропейських мов (на матеріалі давньогрецької мови та санскриту) ³¹, яка заклала підвалини науки про історичний синтаксис загалом;

б) відкриття "Закону Вакернагеля" ³² (у давньоіндоєвропейських мовах *енклітики* (від грец. enklitikos – наголошений назад; ненаголошене слово, що

²⁶ Delbrück B., Brugmann K. Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen. Strassburg: Trübner, 1889. 568 S.

²⁷ Там само.

²⁸ Osthoff H., Brugmann K. Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the Indo-European Languages. Leipzig: Hirzel, 1878. Vol. I. P. 91.

²⁹ Bopp F., Eastwick E.B., Wilson H.H. A Comparative Grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German and Slavonic Languages. 1853. URL: <https://archive.org/details/acomparativegra01wilsgoog>

³⁰ Grimm J.L.C. Deutsche Grammatik // *Foundations of Indo-European comparative philology* / hrsg. v. R. Harris, R. Nachdruck. Germany: Göttingen, 1822. 584 S.

³¹ Delbrück B., Brugmann K. Grundriss der vergleichenden ... 568 S.

³² Wackernagel J. Lectures on Syntax: with special reference to Greek, Latin, and Germanic / ed. and transl.

фонетично примикає до попереднього наголошеного (“куди ви”?) і протиставляється проклітикам), що стосується правил побудови фрази, для опису дії якого для сучасної мови необхідно виконати три етапи: 1) визначити, які саме відрізки мови є фразою, в якій необхідно виокремити першу таку групу, 2) які саме словоформи – енклітики належать до всієї фрази, 3) в якому порядку енклітики розміщені у групах ³³;

в) застосування порівняльно-типологічних методик для дослідження синтаксису ³⁴;

г) дослідження часу / способу / виду дієслова ³⁵.

Ці дослідження сприяли розмежуванню принципів синтаксичної реконструкції, зокрема прийомів реконструкції прамови і реконструкції філогенетичних мовних відношень ³⁶ (англ. reconstructing phylogenetic kinship / relations among languages) в історичному синтаксисі ³⁷.

Відкриття фонетичних законів наблизило науковців до з'ясування принципів визначення споріднення мов у межах однієї сім'ї на основі системного об'єднання мовних груп (генетична типологія), щоправда, з розбіжностями поглядів на ідеалізовану первинну модель і.-є. прамови”, запропоновану засновником лінгвістичного натуралізму – А. Шляйхером ³⁸, та теорії споріднення мов через територіальні контакти (контактологічна типологія – хвильова теорія Й. Шмідта) ³⁹.

Останній погляд (територіальної диференціації лексики з позицій етнолінгвістичної географії), сформульований як альтернатива попередньому також із законами закономірностей змін на фонетичному рівні мови, відкрив нові перспективи для розвитку **лінгвістичної типології у теорії і методології реконструкції** із відлунням дискусій щодо можливості споріднення мов, що належать до різних сімей, проте перебувають у постійному територіальному

D. Langslow. N.Y.: Oxford University Press, 2009. 982 p.

³³ Jacobson R. Selected writings // *Slavic Epic Studies* / ed. R. Jacobson. Paris: The Hague, 1948. Vol. IV. P. 106–300.

³⁴ Lehmann W.P. Surface and Underlying Structure in Typological Study // *Studies Offered to Joseph Greenberg on the Occasion of His Sixtieth Birthday. Syntax* / ed. A. Juillard. Saratoga, CA: Anma Libri, 1977. P. 517–526.

³⁵ Rix H. Rätisch und Etruskisch. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 1998. S. 67.

³⁶ Корольова А.В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості // *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*: зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 94–102.

³⁷ Ferraresi G., Goldbach M. Principles of Syntactic Reconstruction / Gisella Ferraresi, Matria Goldbach // *Current Issues in Linguistic Theory, 2005*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. Vol. 302. 241 p.

³⁸ Schleicher A. Compendium der vergleichenden gramatik der indogermanischen sprachen. Weimar, H. Böhlau, 1861. URL: <https://archive.org/details/compendiumderve06schlgoog>

³⁹ Серебренников Б.А. Методы лингвогеографических исследований // *Общее языкознание. Методы лингвистических исследований* / ред. Б.А. Серебренников. М.: Наука, 1973. С. 120–167.

контакті між собою ⁴⁰, тобто передбачають їх розгляд на рівні територіальних / культурних діалектів ⁴¹ або як соціальних варіантів мови ⁴², чи моделі діалекту племен / dialect tribe model ⁴³.

Поява термінологічно дублетних понять викликала низку зауважень критичного характеру цієї (контактологічної) теорії, зокрема твердження, що “критерій типологічної реальності значно звужує коло теоретично можливих мовних систем, які прийнято вважати аксіомою вихідної для систем історично засвідченої генетично спорідненої мови [...]. Реконструйовані лінгвістичні моделі вихідної мовної системи, якщо вони претендують на відтворення реально існуючої у часі та просторі мови, повинні перебувати в повному співвідношенні із типологічно закономірними універсальними законами мови ⁴⁴.

Отже, наприкінці XIX ст. “реконструкцію” у лінгвокомпаративістиці розуміли вузько як суто методичний прийом, у результаті застосування якого дослідники змогли дати відповідь на питання щодо розвитку мовного явища на тлі його характеристик у низці споріднених мов, наприклад, частотність (закономірність) співвіднесення деяких приголосних між класичними та германськими мовами надала змогу реконструювати відповідний індоєвропейський приголосний.

Найбільшим здобутком того часу стала розробка методичного прийому *зовнішньої реконструкції* (доведення споріднення мов різних мовних сімей на основі територіальних контактів) як складової “порівняльно-історичного методу – виявлення генетично тотожних морфем і слів у цих мовах і доведення результатів регулярних звукових змін вихідної прамови, побудова її гіпотетичної моделі, а також правил виведення конкретних морфем мовнащадків цієї моделі” ⁴⁵, що протиставлений *внутрішній реконструкції*, метою якої було установлення: а) генетичних закономірностей мовних змін у межах однієї мовної сім’ї, б) виявлення в системі однієї мови явищ і співвідношень, що однозначно свідчать про існування деяких елементів мови на більш ранніх етапах її історії, в) “відхід від норми в межах однієї мови” ⁴⁶.

---

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Пищальникова В.А., Сонин А.Г. Общее языкознание: уч. пос. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2009. 448 с.

⁴² Илик Т. Соціальні варіанти мови та їх термінологічне окреслення // *Мовознавчі дослідження*: зб. наук. пр. / гол. ред. А.П. Загнітко. Донецьк: ДонДУ, 2000. С. 63–73.

⁴³ Hill J.H. Language Contact Systems and Human Adaptations // *Journal of Anthropological Research* / ed. L.G. Straus. USA: University of New Mexico, 1978. Vol. 302. No. 1. P.1–26.

⁴⁴ Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Т. 1–2. 1423 с.

⁴⁵ Meillet A. Les origines indo-européennes des mètres grecs. Paris: Hachette, 1923. 61 p.

⁴⁶ Gambarara D. Le entità ricostruite tra fonetica e fonologia // *Problemi della ricostruzione in linguistica* // *Atti del*

Натомість подальші критичні дослідження класифікації споріднених мов (генеалогічна теорія родовідного дерева) та встановлення закономірностей їх розвитку давали вагомі підстави вважати, що ані прийоми порівняння звукової системи мови, ані морфологічні, граматичні та синтаксичні реконструкції споріднених у часі (генетично) та просторі (територіально) мов, не могли задовольнити розробників нових лінгвістичних теорій щодо *поглибленого розуміння зв'язків, причин формування структури, стану та системи мови*, а також самої процедури зіставлення лексичних даних (зокрема *компонентного розкриття семантики слова*), з яких можна “одержати матеріал для пояснення і яке завжди має як результат формулювання певної гіпотези, вираженої у формулі, що прагне відтворити щось таке, що було колись”⁴⁷.

Ці положення підготували потужний ґрунт для розробки нової теорії і методології, де процедура реконструкції мала вже інші завдання. Розглянемо докладніше, як відбувалася трансформація поняття *реконструкції* у добу структуралізму. На відміну від теорії реконструкції ХІХ ст. молодограматиків і натуралістів, що здебільшого займались аналізом фактичного матеріалу порівняльної фонетики, морфології та граматики індоєвропейських мов, у період структуралізму першої половини ХХ ст. стає зрозумілим те, що завдання лінгвістики не вичерпуються реконструкцією прамов, а потребують розробку комплексного наукового методу для опису розвитку організації сучасних на даному етапі мов із урахуванням поглядів швейцарських, німецьких, французьких, російських, українських, данських, англійських, американських лінгвістів, які все частіше ставили запитання, чи “є достовірними, науково вірогідними індоєвропейські проформи, бо вони лише гіпотетичні утворення, і чи були дотримані при їх реконструкції правильні *методичні принципи* [...]”⁴⁸.

На початку ХХ ст. критерій етнічної приналежності був одним із перспективних для переосмислення та розвитку поняття “лінгвістична реконструкція”. Поштовхом для переосмислення феномена реконструкції став безперервний еволюційний потік лінгвістичних теорій доби структуралізму, який “мав різні варіанти у лінгвістичних школах світу, проте спрямував увагу мовознавців на пошуки об'єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ.

Convegno SLI. Roma: Università di Pavia, 1977. P. 52–53.

⁴⁷ Курс общей лингвистики. С. 21.

⁴⁸ Самин Д.К. Лингвистическая концепция Соссюра // *100 великих научных открытий*. М.: Вече, 2002. С. 31.

Так, *структурний метод* позначив перехід від атомізму до системності, від емпіризму до раціоналізму [...]. Це була спроба систематизації явищ різних мовних рівнів”⁴⁹.

Якщо звернутися до визначень структуралізму як наукового напрямку, то спостерігаємо дещо неоднозначне його витлумачення в англо-, німецько- та україномовних джерелах.

Structuralism (1907) – 1. psychology concerned esp. with resolution of the mind into structural elements. 2. structural linguistics. 3. an anthropological movement associated esp. with Claude Levi-Strauss that seeks to analyze social relationships in terms of highly abstract relational structures often expressed in a logical symbolism. 4. a method of analysis (as of a literary text or a political system) that is related to cultural anthropology and that focuses on recurring patterns of thought and behavior [MWCD, p. 1167; CODL].

Strukturalismus –

1. (Sprachwissenschaft) wissenschaftliche Richtung, die Sprache als ein geschlossenes Zeichensystem versteht und die Struktur dieses Systems erfassen will.

2. Forschungsmethode in der Völkerkunde, die eine Beziehung zwischen der Struktur der Sprache und der Kultur einer Gesellschaft herstellt und die alle jetzt sichtbaren Strukturen auf geschichtslose Grundstrukturen zurückführt.

3. Wissenschaftstheorie, die von einer synchronen Betrachtungsweise ausgeht und die allem zugrunde liegende, unwandelbare Grundstrukturen erforschen will [DS, S. 101].

Структуралізм – мовознавчий напрям, для якого характерне розуміння мови як чітко структурованої знакової системи і прагнення до суворого (наближеного до точних наук) формального її опису⁵⁰.

Загальна полікультурна картина розуміння явища структуралізму, а, відповідно, і перспективне оновлення терміна “лінгвістична реконструкція” у цей період, швидше, нагадує *морський вузол* (trucker’s hitch), міцність та мистецтво в’язання якого залежить від правильного представлення / опису різними лінгвістичними школами *структурного методу* (довкола якого зводяться усі вищевказані дефініції структуралізму) та його основних методик (опозиційного, дистрибутивного, трансформаційного аналізу, аналізу за безпосередніми складниками, компонентного аналізу, комутації, ланцюжкового аналізу).

⁴⁹ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 588.

⁵⁰ Кочерган М.П. Загальне мовознавство ... С. 34.

Так, незвичною на початку, проте невдовзі вкрай необхідною у розвитку філологічної думки, стала поява в лінгвістичних дослідженнях синхронного опису мовних явищ математичної терміносистеми (*побудова графіків, оперування даними, системне представлення, немеханічні операції, статистичний аналіз, побудова структурних моделей, компонентний аналіз, топологічний аналіз, виходити з відомого та переходити до невідомого, атомізм, системність*) та аспектів логіки (*емпіризм, раціоналізм тощо*).

Якраз у структуралізмі з'являються витoki **матричного представлення багатовимірною лінгвістичного знання**, до якого найбільше прикута увага більшості лінгвістів сьогодення і детальний огляд якого буде запропонований у наступних параграфах роботи.

*Лінгвістична реконструкція у період структуралізму виходить на етап поглибленого розуміння зв'язків та причин формування структури, стану та системи мови із урахуванням індивідуальних особливостей її інтерпретації у кожній із наукових шкіл. Натомість слід визнати, що, на відміну від активного вживання терміна “реконструкція” у лінгвістиці XVIII–XIX ст., у працях XX ст. (можливо, у зв'язку з відходом від усталених правил) відчуваємо послаблення до нього наукової уваги, що ускладнює його вивчення на цьому етапі. Оскільки, наприклад, представлення Ф. де Соссюром реконструкції як а) *інструмента, необхідного для встановлення фактів синхронічного та діакронічного порядку*, без допомоги якого було б важко пояснити зміни, що виникають упродовж багатьох років, або “кристалізацію чи конденсацію цілої низки усталених висновків відповідно до результатів, установлених у кожному окремому випадку”⁵¹; або б) *немеханічної операції*, що потребує зіставлення даних, з яких можна здобути матеріал для пояснення, яке завжди має сприяти формулюванню певної гіпотези, вираженої у формулі, яка прагне відтворити щось, що було колись”⁵², не може повною мірою розкрити основні *семіологічні ідеї* (властивості знаків та знакових систем) Женевської лінгвістичної школи, то можливим дублетним поняттям цієї методики допускаємо наукову синтагму “мовотворення як структура” (що доволі часто фігурує в лінгвістичних положеннях), розуміння якої допоможе зіставити усі теорії [220, с. 63].*

Системно-структурний підхід, заявлений у “Загальній лінгвістиці” (Розділ. Семантичні проблеми реконструкції) Еміля Бенвеніста (прихильник концепції Антуана Мейє, що здійснив реконструкцію соціальної системи індоєвропейців за даними мови), підводив до ширшого розуміння мовотворення

---

⁵¹ Курс общей лингвистики. С. 32.

⁵² Там само.

на основі положення про те, що “значення мовної форми визначається сукупністю її вжитку, її *дистрибуцією* (безліччю всіх оточень (контекстів), в яких зустрічається певний елемент, тобто безліччю всіх (різних) можливих позицій цього елемента щодо позицій інших елементів) і *типами зв’язків*, які з неї випливають”⁵³. Так був започаткований *компонентний аналіз* (розкладання значення слова на складові), де лише реконструкція як імпліцитна процедура давала пояснення, чому саме така етимологія слова (первісна семантика) закріпилася у живій сучасній мові, попри різку майбутню критику семасіологів-істориків мови щодо “не розмежування, а протиставлення сигніфікативного та денотативного аспектів у мові”⁵⁴. При цьому, як твердить Е. Бенвеніст, повний системний аналіз лексичних одиниць можна представити лише із залученням результатів порівняльно-історичних досліджень (писемної і дописемної історії розвитку мови), коли за допомогою “приймів порівняння і діахронічного аналізу можна реконструювати *сигніфікат* – понятійний зміст імені або знака, насамперед там, де внаслідок інтуїтивного спостереження представлено лише *денотат* – позначуваний предмет. Часовий параметр стає тут основним параметром системного опису” [220, с. 63].

Формування символу “формалізму” та методологічної революції⁵⁵ сприяло порушенню нової наукової проблеми верифікації результатів і.-с. реконструкції на VIII конгресі лінгвістів 1958 р.⁵⁶. Основний висновок з виступу на цьому конгресі Р. Якобсона можна сформулювати так: “[...] реалістичним підходом до техніки реконструкції є ретроспективний рух від одного стану мови до іншого та структурне дослідження кожного зі станів з точки зору даних типології”⁵⁷.

У добу структуралізму засновник Казанської лінгвістичної школи Іван Олександрович Бодуен де Куртене, попри значний внесок у подальшу розробку процедури реконструкції давньої польської фонології на матеріалі текстів, написаних латинською мовою [519], все ж належав до тих структуралістів, що відстоювали необхідність вивчення мови, її функціонування та перевірку лінгвістичних теорій не лише за писемними знахідками, а, передусім, у живій мовній діяльності із залученням діалектів [419].

⁵³ Benveniste E. Problèmes sémantiques de la reconstruction // *Word*. 1954. Vol. 10. No. 2–3. P. 10.

⁵⁴ Будагов Р.А. Введение в науку о языке. М.: “Просвещение”, 1965. С. 74–75.

⁵⁵ Hunderford A. *Postmoder Belief: American Literature and Religion since 1960*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010. 195 p.

⁵⁶ Якобсон Р.О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание // *Новое в лингвистике*. М., 1963. Вып. III. С. 96.

⁵⁷ Jacobson R. *Selected writings*. P. 106–300.

Основним його здобутком у реконструкції мовних станів є аналіз *дивергентних* та *конвергентних процесів* у розвитку мов, які й досі залишаються об'єктом жвавих дискусій у сучасних лінгвістичних дослідженнях [220].

Продовжували наукове осмислення результатів порівняльно-історичних студій і *глоссематики* – представники Копенгагенської/Данської лінгвістичної школи структуралізму, які наголошували на тому, що “мовотворення – це ієрархія відношень між інвентарними одиницями, похідними від яких є функціональні мовотворення з їх артикуляційно-акустичними особливостями, граматичною та синтаксичною будовою, лексичними значеннями [...] та алгеброю мови, що оперує невизначеними єдностями [...] як системою обчислення [...]; кожне наукове твердження мало б бути твердженням про відношення елементів без визначення опису самих елементів, що входять у ці відношення”⁵⁸. Загалом представники цієї школи вважали, що реконструювати структуру мови можливо лише тоді, коли вивчена залежність елементів мовотворення, зокрема двох компонентів структури мовотворення: *змінного* і *константного* – їх *залежності* і *співвідношення*.

Празька лінгвістична школа також убачала у мовотворенні структуру, що складається із системи знаків, проте робила акцент не на тому, що *позначає мовний знак* (корелят різних форм матерії), а на тому, в який *спосіб* це відбувається, зосереджуючи увагу на функціях системи знаків у комунікації і емоційно-експресивній сферах, а також на основних трьох аспектах мовного вираження: а) експресії / характеристиці мовця, б) зверненні до слухача, в) повідомленні.

Палкими прибічниками об'єктивного методу опису мовотворення були й американські дескриптивісти, які принциповими процедурними етапами цього методу вважали послідовність аналізу значення, а також визнавали морфему як основну одиницю висловлювання. Особливо важливим для вивчення реконструкції у розумінні структуралістів було застосування таких прийомів структурного методу, як аналіз за безпосередніми складниками і дистрибутивний аналіз (розробники – вчені Анн-Арборської школи (Ч. Фріз, Ю. Найда), Єльської школи (Л. Блумфілд, З. Харріс). Трансформаційний аналіз (Н. Хомський) передбачав також при реконструкції будь-якого рівня мови враховувати фактор значення.

---

⁵⁸ Hjelmslev L. Principes de grammaire generale // *Etudes Baltiques* / ed. L. Hjelmslev. Copenhagen: A. F. Høst, 1928. P. 23.

При цьому найближчою до проблематики цієї розвідки у добу структуралізму залишається Лондонська школа [394], представники якої розглядали мовотворчу діяльність не крізь призму фонетики, а на основі семантичного, соціального та соціологічного аспектів.

Апробований ще в добу порівняльно-історичного мовознавства прийом *семантичної реконструкції*, який передбачав попереднє вивчення “основних її принципів та положень щодо глибокого аналізу відношення слова і його значення (обов’язково зі зверненням до етимології)”⁵⁹, дав змогу актуалізувати проблеми генезису (походження) лексичного значення і відносної хронології (семантичні архаїзми та інновації) через запозичення, закономірність семантичних видозмін, або, швидше їх підконтрольність⁶⁰.

Про те, що у добу структуралізму не згасав інтерес до питань реконструкції, і досі свідчать праці іноземних дослідників, присвячені “логічним реконструкціям теорій”, наприклад, “A logical reconstruction of Leonard Bloomfield Linguistic Theory” [472], “Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics” [419], метою яких є вивчення внутрішньо теоретичних відношень між структурною лінгвістикою та іншими теоріями, наприклад, когнітивною лінгвістикою” [472, р. 21].

Загалом у 20–40-х роках ХХ ст. структуралізм спрямував увагу мовознавців на внутрішній системний аналіз мови (як готового продукту), пошуки об’єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ та спроби систематизації явищ різних мовних рівнів. Його основа – структурний метод передбачав *виявлення структури як відносно стійкої сукупності відношень*, визнання методологічної первинності / примату *відношення над елементами в системі*, тоді як у лінгвістичному напрямі модернізму – формалізмі, що переживав регресивну еволюцію у цей період, науковці визнавали *домінування форми над змістом* (без врахування зовнішнього впливу) та повної *формальної реконструкції феномену узгодження (agreement)* незалежних властивостей щонайменше двох доменів (*морфосинтаксичної структури і дискурсу репрезентації*) та системності їх внутрішніх зв’язків⁶¹.

---

⁵⁹ Трубачев О.Н. Приемы семантической реконструкции // *Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции*. М.: Наука, 1988. С. 197–222.

⁶⁰ Там само.

⁶¹ Functionalism and Formalism in Linguistics / *Studies in Language Companion // Case Studies* / ed. M. Darnell. Wisconsin: John Benjamins Publishing Company, 1999. Series 42. Vol. 2. 407 p.

1.1.3 Реконструкція структур свідомості – архітектурних моделей (матриць) релігійно-філософського смислу буття. Теорія семантичної лінгвістичної реконструкції, яка була популярною у 60-70-х роках ХХ ст. і займалась здебільшого компонентним розкладанням значення слова (іншими словами – реконструкцією значення слова) відповідно до контекстуальних, ситуативних чинників його функціонування, набуває іншого розуміння під впливом функціоналізму, розвинутого на основі Женевської, Празької, Лондонської та Голландської лінгвістичних шкіл і логічно доведеного до *аксіоматичного функціоналізму* (Axiomatic Functionalism) ⁶².

Аксіоматичний функціоналізм був сформульований на базі *шести основних постулатів* ядерної лінгвістичної теорії (core-linguistic theory), проголошених на 3-му Міжнародному колоквиумі у Франції (Saint-Flour) 1976 р.:

1. All features in semiotic sets are functional (Усі властивості семіотичної направленості / течії – функціональні), що вказує на семіотичну єдність.

2. Semiotic systems contain simple and may contain complex unordered or complex ordered signa and figurae / Семіотична система включає прості, а також може включати комплексні невпорядковані / впорядковані надписи та непозначувану складову позначуваного – знаку) – це найвагоміша аксіома базової теорії семіотичної системи.

3. Figurae may have para-cenotactic features and signa may have para-syntactic features (Непозначувана складова позначуваного – знаку може мати пара-фонологічні властивості, а надписи – пара-синтактичні особливості).

4. All semiotic systems contain sentences (Уся семіотична система включає речення).

5. There may be a many-to-one relation between cenetic form and cenological form (alloceny) and between cenological form and signum (allomorphy – alternation in the forms that realize morphological or lexical units), and vice-versa (homophony – forms which are homonyms, at least phonetically and homorphy respectively) (Між фонетичною і фонологічною формами, а також між фонологічною формою та знаком (аломорфія – чергування у формах, які реалізують морфологічні або лексичні одиниці), та навпаки (гомофонія – форми, що є гомонімами фонетично та морфемно).

---

⁶² Mulder J.W.F., Rastall P.R. Postulats de la linguistique fonctionnelle axiomatique // *La Linguistique*. France: Presses Universitaires de France. 1977. Vol. 13. P. 15–46.

6. Signa may be realized an unlimited number of times (in actual communicatio), each resulting utterance denoting a denotatum which may belong to a potentially infinite denotation class (Надпис можна сприймати необмеженою кількістю разів (в актуальній комунікації); кожне висловлювання, в якому позначуване вказує на предмет, що належить до потенційно інфінітивної денотативної групи – буквального значення символу, визнається більшістю людей у певній культурі) ⁶³.

Якщо в 20-40-х рр. ХХ ст. структуралізм зорієнтував увагу мовознавців на внутрішній системний аналіз мови (як готового продукту), пошуки об'єктивного наукового методу синхронного опису мовних явищ та спроби систематизації явищ різних мовних рівнів, а його основа – структурний метод забезпечив *виявлення структури як відносно стійкої сукупності відношень та визнання методологічної первинності/примату відношення над елементами в системі* ⁶⁴, а формалізм доводив *домінування форми над змістом (без урахування зовнішнього впливу) та необхідність лише формальної реконструкції феномену узгодження (agreement) незалежних властивостей щонайменше двох доменів (морфосинтаксичної структури і дискурсу репрезентації) та системності їх внутрішніх зв'язків* ⁶⁵, то у функціоналізмі увага лінгвістів зосереджена на а) створенні наукової методології, що передбачає сприйняття об'єкта в його *взаємодії із середовищем як діяльності*" ⁶⁶, б) формулюванні різних *способів пояснення (а не винятково законів / теорій) лінгвістичного аналізу, для якого характерні функції елементів вираження, а не самі елементи* ⁶⁷, а також в) вивченні мови як *"інструмента мовної взаємодії людей, у центрі якої перебувають засоби, які використовує мова для вказівки на ситуацію (та її учасників) у дискурсі* ⁶⁸. Лінгвісти все частіше починають займатись *"описом мови в термінах типів мовленнєвої діяльності та типів конструкцій, що в ній використовуються [...] і намагаються лише констатувати взаємодію синтаксису, семантики та прагматики"* ⁶⁹.

---

⁶³ Там само.

⁶⁴ Черхавя О.О. Феномен реконструкції у лінгвокомпаративістиці доби структуралізму // *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*: зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. Т. 18. № 1. С. 157–164.

⁶⁵ Functionalism and Formalism in Linguistics. 407 p.

⁶⁶ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика ... С. 648.

⁶⁷ Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // *Язык и наука конца 20 века* / гл. ред. Ю.С. Степанов. М.: Институт языкознания РАН, 1995. С. 239–320.

⁶⁸ Foley W.A., Van Valin R.D. *Functional Syntax and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. P. 15–25.

⁶⁹ Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века. С. 239.

Про нові завдання типології у **реконструкції мовних утворень і самої мови** у цей період пише Джон Джозеф: “1970-і та 1980-і [...] – це період, коли здобутки універсальних типологічних праць надали нової форми діахронічному аналізу та реконструкції; із 70-ми роками пов’язана декада формулювання гучних теорій, а з 80-ми – уже конфронтація цих теорій у зв’язку з представленням нових даних, що похитнуло їх однозначність. Кінець 80-их – це час подивитися вперед відповідно до нових трендів (англ. trends)”⁷⁰. Цю тенденцію прокоментував Бернард Комрі: “Якщо вважати типологію, практично і теоретично (англ. empirical and theoretical) наукою про зразки, властиві багатьом мовним змінам (англ. pattern of cross-linguistic variation), то вона може дати відповідь на важливі для історичної лінгвістики питання, особливо в період розвитку (англ. at the time-depths) здійснення реконструкцій [...]. Навряд чи буде значна типологічна різниця у реконструкції живої мови (англ. human language), якою колись розмовляли і розмовляють донині. Типологію можемо використовувати і як підтвердження [...] представленої реконструкції, розкриваючи аналоги у засвідчених мовах (англ. attested languages), і як аргумент проти конкретної реконструкції, показуючи, що існують обидва – науково-теоретичні (англ. principled) або винятково практичні (empirical) аргументи щодо того, чи реконструкція відображає [...] мовні типи”⁷¹.

Відсутність самого терміна “реконструкція” у лінгвістичних дослідженнях **формального функціоналізму** – етапу вивчення формального опису різноманіття функцій мови та мовлення, частин висловлювань, “протиставлення одна одній однорідних поняттєвих або граматичних величин”⁷², відштовхуючись від “принципу протиріччя, який співвідносив функцію з об’ємом використання цих форм”⁷³), зумовлює звернутися як до найбільш консервативного його прояву [450], так і до досліджень основних представників *функціональної граматики* Майкла Халлідея, який уважав, що “текст – це мовне утворення, у центрі якого перебуває граMATика, що дозволяє здійснити процес вербалізації, який лежить в основі інтерпретації значень”⁷⁴, глобальної теорії про “функціональний характер мови як засобу

⁷⁰ John E.J. Bloomfield’s Saussureanism // *Leonard Bloomfield: Reviews and meaning* / ed. J.G. Fought. Australia: Taylor & Francis, 1999. P. 200–209.

⁷¹ Comrie B. *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Blackwell and Chicago: University of Chicago Press, 1989. P. 95.

⁷² Дорофеева М.С. Категорія суб’єкта в політичній промові (на матеріалі виступів федеральних канцлерів ФРН повоєнного періоду): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2005. С. 20–21.

⁷³ Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века. С. 239.

⁷⁴ Halliday M.A.K., Matthiessen C.M.I.M. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold, 2004. P. 31–32.

соціальної взаємодії (аналогічної до референціально-рольової граматики)”^{75, 76}, “орієнтації на опис закономірностей і правил функціонування граматичних одиниць, що беруть участь (у взаємодії з одиницями різних рівнів мовної системи) у передачі змісту висловлення [...], опис функцій мовних засобів не тільки в напрямку від засобів до функцій, але й від функцій до засобів”⁷⁷, на аналіз функціонального діапазону конкретної форми прояву суб’єктивної модальності на різних рівнях мовної системи⁷⁸.

У зв’язку з таким підходом можемо припустити, що тогочасна реконструкція забезпечила формулювання а) базових теоретичних понять, що формують архітектуру мови (architecture of language): осі / axis, багаторівневність / розшарованість / stratification, конкретизація / instantiation, метафункція / metafunction, композиція / composition, та можливість дослідження конкретних поняттєвих і граматичних категорій аналізу тексту, (категорій модальності, аспектуальності, часової локалізації, таксису (зв’язку двох предикативних одиниць з точки зору (способу дієслова, особи, часу)), посесивності, темпоральності, аугментативності (градуальності), суб’єктності, об’єктності), а також принципів функціонування одиниць функціонально-семантичних полів у межах окремої поняттєвої категорії, що існує в мисленні як відбиток структурованого знання про відповідний фрагмент дійсності [88]. Синонімічним до терміна Віля Матезіуса “актуальне членування” з’являється дескрипція “функціональна перспектива речення”⁷⁹.

У **комунікативному функціоналізмі** (вивчення мови як живого організму, представленого у відповідних актах комунікації; зв’язку мови із її носієм та середовищем функціонування; ролі мови як системи комунікації, а не численного структурного опису речень [251]) явище реконструкції було пов’язане з вивченням “концепцій у науках про людину”⁸⁰, з виявленням “комунікативної структури висловлювання”⁸¹, з “експлікацією суб’єкта мовлення на різних рівнях мовної структури”⁸², з “топікально-фокусною артикуляцією”⁸³, з “темо-рематичним членуванням”⁸⁴ тощо.

⁷⁵ Dik S.C. *Theory of Functional Grammar*. USA: Foris Pubns USA, 1989. 420 p.

⁷⁶ Smith J. Narrative: Sociolinguistic Research. Labov and Waletzky // *Narrative: Sociolinguistic Research*. 1967. P. 473–476.

⁷⁷ Бондарко А.В. *Функциональная грамматика* / гл. ред. Н.В. Ярцева. Л.: Наука, 1984. 136 с.

⁷⁸ Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // *Исследования по русской грамматике: избранные труды*. М.: Наука, 1975. С. 53–87.

⁷⁹ Firbas J. *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 265 p.

⁸⁰ Mahmoudian M. Linguistique fonctionnelle: Debats et perspectives // *Pour Andre Martinet*. Paris: PUF, 1979. P. 2.

⁸¹ Падучева Е.В. Высказывания и его соотносительность с действительностью. М.: Наука, 1985. 271 с.

⁸² Дорофеева М.С. Категория суб’єкта в політичній промові ... С. 20–21.

⁸³ Сталл П., Хаичова Е. Актуальное членение предложения и метод вопросов // *Sbornik prací Filozofické fakulty*

Сучасне бачення “лінгвістичної реконструкції” як поліпарадигмальної теоретико-методологічної проблеми пов’язане з міждисциплінарним підходом до аналізу устрою мовних і концептуальних картин світу як складних архітектурних моделей / матриць філософського смислу дискурсу і зумовлене такими домінантними лініями розвитку лінгвістичної науки загалом:

1. **Антропоцентричної домінанти**, з позицій якої вивчення мови здійснюється з метою пізнання її носія (мови як продукта людської діяльності) [87], а реконструкція стає теоретичним підґрунтям і методологічним інструментом у витлумаченні “мовної свідомості (індивіда, колективу, етносу) як стрижня мовної особистості (колективної, індивідуальної), яка дозволяє повновому інтерпретувати процеси і тенденції розвитку літературних мов у конкретну історичну епоху з урахуванням “людського” чинника” [там само].

2. **Текстолого-дискурсивної домінанти**, де термін “реконструкція” пов’язують безпосередньо з:

– аналізом *усної народної творчості* (фольклорних текстів) [201];

– *ретроспективною трансформацією*, що відбувається як “будь-яка реконструкція процесу, який колись реально мав місце, завжди замінюється його моделлю, породженою свідомістю учасника мовленнєвого акту”⁸⁵;

– *контекстуальним відновленням у риторичі/contextual reconstruction in rhetoric*, що здебільшого стосується реконструкції “загального контексту (текстових мотивів), яка дає змогу визначити референцію, то реконструкції підлягають різні текстові мотиви”⁸⁶;

– *етимологічним аналізом та самими прийомами реконструкції* слів та їх значень як компонентів фраз, що відображають фрагменти тексту (зокрема і фразеологічних одиниць), оскільки фрагменти прото-текстів дають зразки і.-є. синтагматичного мовного рівня (англ. word-level syntagmatics), що охоплює не поєднання реконструйованих ізольованих слів, а прямо відтворених цілісних фрагментів тексту, вказуючи на етимологічну ідентичність фрази / висловлювання [...]; це допомагає широко висвітлити духовну культуру епохи із її особливим світоглядом / сприйняттям / розумінням людей, бачення різних релігійних феноменів у суспільстві⁸⁷;

---

brněnské univerzity / uspořádali Ivan Dorovský a Josef Kolejka. A 28. Brně: Studi a Minor a Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, 1980. С. 51–57.

⁸⁴ Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. 2-ге вид., виправл. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с.

⁸⁵ Лотман Ю.М. Статті по семиотике и типологии культуры // *Избранные статьи*: в 3 т. Таллинн: Александра, 1992. Т. 1. 479 с.

⁸⁶ Branham R.J., Reare W.B. Between text and context: Toward a rhetoric of contextual reconstruction // *Quarterly Journal of Speech* / ed. Th.W. Benson. USA: Taylor & Francis, 1985. Vol. 75. Is. 1. P. 19–36.

⁸⁷ Гамкрелидзе Т.В. Лингвистическая типология и праязыковая реконструкция // *Сравнительно-историческое*

– розумінням “тексту як дискурсу”, де з’являється орієнтація на “створення моделей на основі реконструкції презумпції інтерпретатора-лінгвіста, що дозволяє ретроспективно конструювати смислові побудови автора тексту (адресанта) і адресата”⁸⁸;

– методичним етапом “вияву діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретацією; значимості тексту для епохи його реценції [...], яке стає можливим за умови реконструкції вбудованої у текст програми адресованості”⁸⁹;

– механізмом “перенесення тексту” з однієї історичної епохи в іншу; термінологічно дублетним до поняття “реконструкція тексту” у цьому випадку вважаємо словосполучення “*трансмісія тексту*” (від англ. to transmit “to cause to pass or be conveyed through space or a medium” [MWCD, p. 1255]);

– поняттям “герменевтичного кола” (за Ф. Шлеєрмахером) як “своєрідної метафори, покликаної описувати продуктивний рух думки герменевта в рамках техніки герменевтичної реконструкції [...], яка є механізмом людського розуміння і діє на різноманітних рівнях”⁹⁰.

3. Когнітивної домінанти, де на перший план виходить людська пізнавально-мисленнєва діяльність як операція породження та сприйняття мовлення; де структура репрезентації знання зображується схематично, а метод **концептуального аналізу** передбачає “реконструкцію когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об’єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [...], моделювання й опис концептів і векторність – від думки до слова (а при семантичному аналізі – від слова до думки), від знань до знака”⁹¹. Перші когнітивні процеси та їх семіотику “щодо мовних процесів і пам’яті [...] розглядали як припущення про наявність активної реконструкції у пам’яті і представлення цілого повідомлення як знака [...]. Уся парадигма дослідження побудована на вивченні активної реконструкції вербального повідомлення з точки зору семіотичної репрезентації у пам’яті [...], а відмінність між оригіналом та реконструйованим повідомленням представлено як напрям емпіричного спостереження у цій парадигмі”⁹².

изучения языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. М., 1988. С. 145–157.

⁸⁸ Андрейчук Н.І. Життєвий світ англійця кінця XV – початку XVII століть у вимірі інституційного дискурсу (лінгвосеміотичним аналізом): автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. С. 23.

⁸⁹ Селіванова О.О. Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці. 2013. С. 200.

⁹⁰ Ракитов А.И. Опыт реконструкции концепции понимания Фридриха Шлейермахера // *Историко-философский ежегодник* / гл. ред. А.А. Грицанов. Минск: Интерпрессервис, 1988. С. 150–165.

⁹¹ Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика ... С. 7.

⁹² Shank G.D. A Reconstruction Paradigm for the Experimental Analysis of Semiotic Factors in Cognitive Processing // *Semiotics 1980*. Springer, Boston, MA, 1982. P. 103.

Подальші лінгвокогнітивні студії термін “реконструкція” починають розглядати у тісному зв’язку з його лінгвокомпаративним розумінням, зокрема, як а) *когнітивно-зорієнтовану переробку концепту як діахронного феномену* (аналіз механізмів метафоричного світосприйняття та інтерпретації просторової, силодинамічної й інших образотворчих систем у мові)⁹³; б) *процедуру верифікації семантичної реконструкції текстів* для виявлення механізму текстотворення, зокрема *ідіо- та колективних* (фольклор, казки і легенди, танці і пісні, сакральні тексти та ритуали, ремесла) *когнітивних матриць творчості* [201]; в) *аналіз “світосприйняття письменником слова та експлікації концептуального змісту його творів”*⁹⁴.

Найновіші дослідження цього феномена представлені у працях А.В. Корольової, яка заявила про формування нового напрямку в лінгвістиці – *когнітивної лінгвокомпаративістики* (термін А.В. Корольової). Зокрема вона зазначає, що сьогодні спостерігається “тенденція до еволюції терміна реконструкція – від вузького його розуміння у класичній індоєвропейістиці як вивчення прамовних форм до широкого – як теоретико-методологічної проблеми *реконструкції структур первісної і сучасної свідомості*, сформованої на основі теорії категоризації, когнітивного моделювання”⁹⁵. Дотичними до її поглядів є праці Любові Петрівни Дронової та ін.

Ще ширшого теоретико-методологічного тлумачення термін **реконструкція** набув у зв’язку з вивченням різних типів картин світу: мовної, концептуальної тощо. В науковий обіг поступово вводяться дескрипції: “реконструкція мовної картини світу продуцента реципієнтом”⁹⁶, “реконструкція індивідуальної картини світу на базі лексичної структури тексту”⁹⁷. Зроблено спроби розмежувати *процедуру реконструкції від методики моделювання* в художньому творі (на матеріалі трагедій В. Шекспіра)⁹⁸.

---

⁹³ Дронова Л.П. Реконструкция в компаративистике и когнитивно-ориентированой лингвистике // *Вестник ТГУ. Филология*. Томск, 2012. № 4(20). С. 24–31.

⁹⁴ Єрошенко Т.М. До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4490/1/vip_52_48.pdf

⁹⁵ Корольова А.В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості // *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*: зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 95.

⁹⁶ Милевская Т.В. Дискурс и текст: проблема дефиниции. 2002. URL: <http://www.teneta.rinet.ru/rus/me/milevskatdiscourseandtextdfn.htm>

⁹⁷ Чурилина Л.Н. Лексическая структура художественного текста: принципы антропоцентрического исследования: монография. СПб., Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. 283 с.

⁹⁸ Ніконова В.Г. Художній концепт: процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра) // *Вісник КНЛУ. Серія Філологія* / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14. № 2. С. 113–123.

Як бачимо, поняття “лінгвістична реконструкція” зазнало еволюції: від примітивного інтуїтивного розуміння відтворення первинних коренів слів у вузькому його розумінні (зокрема методичного прийому порівняння звукових та морфологічних систем мов, граматичних та синтаксичних відповідностей), до теоретико-семантичних законів стану схожості генетично споріднених мов, процедури когнітивних упізнавальних процесів діяльності людини, дійшовши до сучасного широкомасштабного теоретико-методологічного підходу до трактування філософського (у нашому дослідженні релігійно-філософського) смислу буття.

У цьому контексті термін “релігія” осмислюємо крізь призму реконструкції філософського способу мислення (відтворення) зв’язку з Богом, який також еволюціонував – від первісного вірування у карму, релігійного світогляду XVI–XVII ст., коли “тогочасна наука всю свою увагу зосереджувала на доведенні Його буття та створенні Ним світу з нічого”⁹⁹ до антропоцентричного пояснення “створення людини Богом за своїм образом і подобою” [ФЕС, с. 33].

Спираючись на ці постулати, припускаємо, що широкоформатне релігійне вчення загалом та релігійно-популярне зокрема неможливо реконструювати як набір обов’язкових та факультативних його елементів. Для цього вважаємо ефективним когнітивно-матричний аналіз у його поєднанні з порівняльно-історичним методом. Термін “реконструкція” тут є і теоретичним підґрунтям і інструментом для розкриття лінгвокогнітивних механізмів побудови теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу [294].

1.2 Релігійний дискурс як об’єкт теолінгвістики та суміжні терміни і поняття

Уперше термін “теолінгвістика” був ужитий англіканським єпископом у 1976 р.¹⁰⁰, проте закріпився серед англомовних науковців лише у 1987 р. після його введення Д. Кристалом до Кембриджської енциклопедії як “дисципліни, що досліджує мову біблеїстів, теологів та інших осіб, що займаються теорією релігії та практикуючих вірян”¹⁰¹.

⁹⁹ Матласевич О.В. Психологічні ідеї гуманізму в світлі концепцій острозьких просвітників XVI–XVII століття: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Острог, 2004. – 267 с.

¹⁰⁰ Noppen J.-P. van Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach // *Beigisch Tijdschrift vor Philologie Geschiedenis / Moderne Taalen Letterkunde*. Belgium: Ghent University, 1995. Afl. 3(73). 693 p.

¹⁰¹ Crystal D. Linguistics, language and religion. London: Burns Oates, 1965. P. 25.

У німецькомовному науковому середовищі до цієї дисципліни звертається Е. Кучарська-Дрейсс у 2004 р., аналізуючи етапи її становлення в германістиці [448].

Теолінгвістику розглядають як “науку, на меті якої є встановлення зв’язку, з однієї сторони, між релігією і лінгвістикою, а з іншої, – між лінгвістикою і теологією”¹⁰², тобто як “дисципліну, яка досліджує мову біблеїстів, теологів та інших осіб, які займаються теорією релігії та практикуючих віруючих”¹⁰³. У першому випадку йдеться про більш широкий спектр лінгвістичних досліджень загалом вірування у надприродну силу(и) як творця(ів), так правителя(ів) Всесвітом, тимчасом у другому – завдання “теології” полягає у вивченні природи Бога і релігійної істини зокрема [221, с. 187].

З огляду на цю тезу, можемо говорити про те, що теологія як наука зорієнтована на дослідження феномена релігії, яку трактують як віровчення, тип світосприйняття, світогляду, науку про використання символів, знаків для залучення людей, “зв’язок людини з джерелом буття”¹⁰⁴. Безпосередньо релігійна практика у фокусі лінгвістики представлена як “прагматика, контекст релігії [...], те, як ми пояснюємо використання мови релігії, що має свою систему”¹⁰⁵.

Якщо антропоцентричний принцип у лінгвістиці зумовлює підхід до мови “як до світу, який лежить між світом внутрішніх явищ та внутрішнім світом людини”¹⁰⁶, то теоцентричний – визначає людину та мову як творіння Боже з посиланнями на Біблію. Про це йдеться у праці І.В. Бугаєва: “Неможливо розуміти та вивчати релігійну мовну особистість без урахування основних світоглядних уявлень цієї особистості”¹⁰⁷. Ця теза стосується власне того, яке місце відводиться цій мові у найвній картині світу представників різних етнокультур.

Сьогодні вже активно розробляється таке дискусійно-проблемне питання теолінгвістики, як *зв’язок мови і релігії* загалом (О.К. Гадомський, Н.Б. Мечковська, О.О. Чернобров, D. Crystal, W. Downes, J.A. Fishman).

---

¹⁰² Шамарова С. Актуальные вопросы исторической теолингвистики. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013. С. 3.

¹⁰³ Гадомский А.К. О лакунах в системе лингвистической науки: проблема взаимодействия языка и религии // Культура народов Причерноморья, 2004. № 49. Т. 1. С. 164.

¹⁰⁴ Франк С.Л. Духовные основы общества. Введение в социальную философию: монография. М.: Республика, 1992. С. 32.

¹⁰⁵ Braun W. Guide to the study of religion. London: Continuum, 2000. P. 4.

¹⁰⁶ Гумбольдт В. фон О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества // *Избранные труды по языкознанию*. М.: Издательская группа “Прогресс”, 2000. 400 с.

¹⁰⁷ Бугаева И.В. Особенности конфессиональной дифференциации речи // *Социальные варианты языка-3: материалы межд. науч. конф.* / отв. ред. В.В. Колесов. Н. Новгород: НГЛУ, 2004. С. 292–293.

На тлі осмислення зв'язку мови і релігії дослідники ввели в науковий обіг поняття **релігійного дискурсу** (далі – РД), що має своє термінологічне поле у різних сферах гуманітарного знання.

Так, термін “релігійний дискурс” витлумачують широко 1) як *релігійне* (духовно-аналітичне) літературознавство у процесі аналізу еволюції форм художньої свідомості (О.В. Зирянов, О.К. Социна, Н.В. Пращерук [127]), 2) як об'єкт *філософсько-релігієзнавчої рефлексії* [65; 398] тощо, а також вузько – в аспекті його окремих жанрів, зокрема проповіді [175], молитви [333], сповіді [226], біблійного пророцтва [293; 389].

Навіть попередній огляд наукової літератури щодо термінологічної еквілібристики релігійного дискурсу свідчить, що і донині у теолінгвістичній дискурсології спостерігається плутанина не лише у функціонуванні власне терміна, яким позначають здебільшого суміжні поняття, а й немає чіткості у розмежуванні його типів і видів.

На позначення релігійного дискурсу (у широкому смислі релігійної картини світу як складової наївно-мовної картини світу загалом) виникли різні суміжні поняття: *релігійна мова* [81], *мова церкви* [257], *релігійна комунікація* [240], *релігійно-проповідницький стиль* [21; 160], *духовна словесність*, *релігійне вживання мови* [50] тощо.

З цього випливає пояснення того, що, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., сучасний РД стає об'єктом масових досліджень у різних сферах наукознавства. До цього періоду знаходимо лише поодинокі згадки про так зване *ритуальне мовлення*, яке, на думку В. Живо́ва та Б. Успенського “ігнорують учені-лінгвісти у зв'язку із його нестандартністю та периферійністю”¹⁰⁸, висловлену ними у статті “Центр і периферія у світі мовних універсалій” (1973 р.).

У 1975 р. В. Аврорін у монографії “Проблеми вивчення функціональної сторони мови” виділяє *сферу релігійного культу* зі специфічними мовленнєвими традиціями, які є причиною й основою стилістичної диференціації мовних засобів [4, с. 75]. Через рік Л. Нікольський у монографії “Синхронна соціолінгвістика (теорія і проблеми)” пропонує виокремити *ритуальний (культовий) стиль* [210, с. 78], який через 30 років потому, в 2006 р., О. Крилова називає “*церковно-релігійним*” стилем [159, с. 1183]. Не вдаючись докладно до хронології виникнення різних суміжних термінознаків релігійного дискурсу, лише зауважимо, що наявна термінологічна синонімія, як-от: *релігійно-проповідницький*, *церковно-*

¹⁰⁸ Живов В.М. Проблемы формирования русской редакции церковнославянского языка на начальном этапе // Вопросы языкознания. 1987. № 1. С. 64.

релігійний, літургійний, церковно-проповідницький, церковно-біблійний, богослужбівний стиль свідчить про те, що цей термін не є усталеним, а відтак, його термінологічне поле перебуває ще у стадії формування.

Розглянемо докладніше широкий міждисциплінарний характер аналізованого феномена.

Передусім, *політологи*, розглядаючи *релігійно-політичну культуру* суспільства, намагаються продемонструвати зв'язок релігійного і політичного дискурсів, які становлять певну ідеологічну систему зі спільним об'єктом впливу – масами; представники релігійної конфесії, з однієї сторони, лобіюють свої інтереси через політиків, а з іншої, – політики використовують релігійні норми, догми та релігійні організації у своїх цілях; поява нових релігійних течій може вплинути на подальший розвиток політичної культури суспільства¹⁰⁹.

Різні класифікації релігійного дискурсу за інституційним критерієм розробляються у *журналістикознавстві*, у результаті яких виокремлено конфесіональну, богословську, релігійно-історичну та релігійно-православну журналістику [324, с. 1]. При цьому маємо і дещо спрощене та занадто вузьке трактування цього поняття у працях окремих дослідників журналістикознавства на зразок: “релігійний дискурс – це особливий вид інституційного дискурсу, метою якого є звернення аудиторії до релігії та концепту Бога”¹¹⁰.

У *соціології* під релігійним дискурсом переважно розуміють молитву в європейській общині [501, р. 96–98]. Для цієї сфери гуманітарного знання характерним є не власне термін “дискурс”, а вивчення системи вірувань у сили, які певна група людей вважає надприродними та священними, включаючи сукупність ритуалів, які виконують члени групи [387, р. 301]; а також аналіз процесів, пов'язаних із розвитком суспільства на різних етапах, та системи контролю за соціальною поведінкою індивідів і груп [100, с. 15].

Найбільш різноаспектно релігійний дискурс представлено у працях *культурологів*, які диференціюють його як свідому маніфестацію культурного розвитку природної можливості моральної оцінки [383, р. 10], як інформацію про релігійний, літературний та культурний стани певної країни у конкретну епоху та вплив на нього його лідерів [481, р. 1–27], а також як вид духовної діяльності людини, яка стоїть на одному щаблі з моральністю, мистецтвом, наукою та іншими феноменами духовної культури [168, с. 447; 374, р. 17].

¹⁰⁹ Соломатин Я.И. О связи политологии и религии // *Без темы*: науч. общ.-полит. журн. / отв. ред. Д.Е. Москвин. Екатеринбург: Ф-т политологии и социологии УрГУ, 2006. № 1. С. 22–25.

¹¹⁰ Чумакова К. Религиозный дискурс в масс-медиа // *Современный дискурс-анализ. Лингвистические измерения дискурса*: электр. журн. / отв. ред. Е.А. Кожемякин. Минск: НИУ “БелГУ”, 2012. Вып. 6. С. 82.

Особлива концепція релігійного дискурсу розроблена *філософами*, чільне місце у якій посідає нерівнозначність поглядів щодо поняття “віри” як “раціонального знання” [65], ординаторності релігійних переживань [277] та релігійно-філософського світогляду етнічних меншин [402]. Серед низки визначень цього типу дискурсу у психотерапевтичній практиці та філософському вченні виокремлюємо такі:

1) “релігійний дискурс – це феноменологічний склад релігійного досвіду, який тісно пов’язаний із особливостями категоризації та інтерпретацій подій у кожній із релігій [...] релігійні категорії та способи інтерпретації не просто виражають, а значно визначають, що і як переживає людина в повсякденному житті та релігійній практиці”¹¹¹.

2) “релігійний дискурс – це методи, якими терапевт аналізує релігійну проблематику та створює психотерапевтичну культуру, у якій клієнти почувають свободу вираження своєї релігійної мови”¹¹².

Міждисциплінарність релігійного дискурсу характерна і для теолінгвістики, якій підпорядковані у цій проблематиці такі напрям, як 1) лінгворелігієзнавство, 2) соціолінгвістика, 3) психолінгвістика, 4) етнопсихолінгвістика тощо.

Насамперед, із позиції *лінгворелігієзнавства* трактування релігійного дискурсу пройшло тривалий шлях: від ототожнення з “дисципліною, що розробляє теорію релігії та практикуючих віруючих”¹¹³, до глибшого науково обґрунтованого осмислення, пов’язаного з виявленням взаємозалежності понять “теолінгвістика”, “релігійна мова”, “релігійний стиль” із церковно-релігійною та мовною картинами світу”¹¹⁴. Окремим питанням, що стосується також широкого тлумачення релігійного дискурсу, є розкриття змісту складних місць святого письма доказами божественного походження й абсолютної істинності Біблії, так званої екзегетичності, яку в релігійно-філософському ракурсі науковці розглядають як “синтез пропозицій, проголошених віруючими будь-якої релігійної спільноти щодо певної проблеми [136, с. 3], та дослідження теоретичних установок, зумовлених

¹¹¹ Gill S.D. Beyond “the primitive”: The religions of non-literate peoples. Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice-Hall, 1982. P. 58.

¹¹² Dueck A., Reimer K. Religious discourse in psychotherapy: Thick and thin // *International Journal of Existential Psychology and Psychotherapy*. 2004. Vol. 1. P. 3.

¹¹³ Гадомский А.К. Теолінгвістика: история вопроса // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского* / отв. ред. Н.В. Багранов. Симферополь: КРП “Издательство Крымучпедгиз”, 2005. Т. 18. Вып. 1. С. 16.

¹¹⁴ Гадомский А.К. Религиозный язык – теолінгвістика – языкознание вопроса // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского* / отв. ред. Н.В. Багранов. Симферополь: КРП “Издательство Крымучпедгиз”, 2007. Т. 20 (59). Вып. 1. С. 290.

міждисциплінарним синтезом лінгвістики і специфічної евлогічної (хвалебної) риторики Євангелія, де, окрім послання Божого, повідомлено про життя та страждання Христа”^{115, 116}.

В аспекті *соціолінгвістики* сферу зв'язку релігії і мови пов'язують із “сукупністю тем, які складають зміст мовної діяльності у відповідній соціальній взаємодії”¹¹⁷. До таких осередків відносимо передусім засоби масової інформації, в яких релігійний дискурс представлено або 1) з релігійно-політичного погляду, або 2) з суто релігійного (спрямованого на вірянина чи вірян). У першому випадку релігійний дискурс розглядають як механізм впливу на мову командної діяльності, співпраці, дружніх стосунків у межах окремої спільноти з різними релігійно-політичними угрупованнями¹¹⁸, дебати з соціально-моральних питань (статус батьківства, відмова від громадянського шлюбу тощо), вплив релігійної або політичної особи на відносини держава-церква (наприклад, співпраця між передвиборчою кампанією Джона Ф. Кеннеді та релігійною організацією “Протестанти та інші об'єднані американці” (Protestants and Other Americans United (POAU))”¹¹⁹), мовну політику невирішених протиріч у сфері християнського богослужіння “на тлі суперечностей українського православ'я із католицизмом”¹²⁰, політизацію релігійних питань суспільного життя держави; дискурс міжрелігійного діалогу як стратегію вирішення політичних конфліктів та врегулювання культурно-релігійних суперечностей між відповідними країнами¹²¹ тощо. У другому – йдеться про розгортання релігійного дискурсу в межах окремого телевізійного каналу (CNL), цільовою аудиторією якого є віряни.

Як об'єкт *психолінгвістики* РД вивчають у плані а) формування “норми поведінки індивіда”, наприклад, моделі людської справедливості на основі божественної – у судочинстві [469, р. 69] та б) маніпуляції свідомістю користувача соцмережі [440, р. 201].

---

¹¹⁵ Марков Б.В. Знаки Бога: Риторика религиозного дискурса // *Мысль*: журнал Петербургского Философского Общества: науч. журн. / отв. ред. М.А. Секадская. СПб.: СПб. философское общество, 2006. Т. 6. № 1. С. 138.

¹¹⁶ Pernot L. The Rhetoric of Religion // *The International Society for the History of Rhetoric* / ed. Marc van der Poel. 2006. Vol. 24. Is. 3. P. 235–254.

¹¹⁷ Гольберг И.М. Религиозно-проповеднический стиль современного русского литературного языка: моральные концепты: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. М., 2002. С. 25.

¹¹⁸ McWilliams K.R. Sentries of Separation: Dimensions of Discourse on The Religious Issue during the 1960 Presidential Election: Senior Thesis in History. Columbia: Columbia University, 2013. URL: http://history.columbia.edu/undergraduate/theses/2013%20and%20older%20Theses/McWilliams_Thesis.pdf

¹¹⁹ Там само.

¹²⁰ Богачевська І.В. Християнська нарративна традиція: автореф. дис. ... доктора филос. наук: спец. 09.00.11 “Релігієзнавство”. К., 2007. 22 с.

¹²¹ Huber-Rudolf B. Von Missionaren, Managern und Mediatoren – eine Typologie Interreligious Lernender // *Handbuch Interreligious Lernender. Gutersloher Verlagshaus* / ed. P. Schreiner, U. Sieg. Gutersloher, 2005. S. 101.

Етнопсихолінгвістика вивчає релігійний дискурс, передусім, як виявлення мови у її відношенні до взаємодії етнокультурних та етнопсихологічних чинників, зокрема “конфронтації між етнічними й релігійними меншинами у державах із різною культурою” [338, р. 24; 386, р. 210–226].

Спираючись на такий широкий міждисциплінарний характер **релігійного дискурсу**, пропонуємо робоче його визначення як **об’єкта теолінгвістики**, під яким розуміємо зв’язок релігійної та мовної картин світу; зміст мовленнєвої діяльності у відповідній соціальній взаємодії, зокрема засобах масової інформації; формування релігійної норми поведінки маніпулятивними засобами; співвідношення релігійної мови з феноменами духовної культури, маніфестацію культурного розвитку моральної оцінки та відображення релігійної мови в колективній свідомості етнічних груп (надалі до цього визначення будемо ще апелювати в наступних параграфах).

А зараз варто повернутися до вище згаданої основної і досі не розв’язаної проблеми – це з’ясування співвідношення *релігійного дискурсу* з суміжними термінами на зразок *божественного, літургійного, фідеїстичного* (Н.Б. Мечковська, О.О. Черхава), *місіонерського, релігійно-популярного* (Ю.В. Очередько), *проповідницького (метафізичного)* (М.Б. Зуєв), *профетичного дискурсу* (О.О. Черхава) тощо.

Одним із суміжних понять “релігійного дискурсу” є “божественний дискурс”, коли протиставляють Боже мовлення та Боже одкровення з філософської позиції [542, р. 3] та аналізують інтеграцію символів “Слово” та “Світло” у значенні “Чуття” і “Бачення” [366, р. 2]. До інших як рівнозначних понять відносять: 1) *моральний дискурс*, оскільки його сприймають як “соціальну практику, що продукує низку етичних принципів та законів, які прагнуть суперечити соціальній (та етнічній) нерівності, утиск (використання влади) чи надмірність, пиху без підстави”¹²²; 2) *сакральний дискурс* при вивченні діахронічного та синхронічного аспектів релігійної мови в біблійному тексті і в сучасній літургії¹²³; 3) *суспільний дискурс релігії*, що має за мету встановити основне джерело морального авторитету та звільнитись від очевидних стандартів, критеріїв, які керують суспільним життям¹²⁴.

¹²² El-Sharif A. A linguistic study of Islamic religious discourse: conceptual metaphors in the prophetic tradition: PhD Thesis. London: Queen Mary University, 2011. P. 43.

¹²³ Porter S.E. Problems in the Language of the Bible: Misunderstandings that Continue to Plague Biblical Interpretation // *The Nature of Religious Language: A Colloquium* / ed. S.E. Porter. England: Sheffield Academic Press Ltd., 1996. P. 20–46.

¹²⁴ Kettell S. On the public discourse of religion: an analysis of Christianity in the United Kingdom // *Politics and Religion* / ed. P.A. Djupe. Cambridge: University of Warwick, 2009. Vol. 2(3). P. 420–443.

Перші згадки про наявність окремого *літургійного дискурсу* з'явилися в 1992 р. у праці О.О. Кравченко “Досвід опису фонетичної системи цековнослов'янської мови та сучасної літургії” [152, с. 20]. Власне це дослідження вважається одним із перших, яке започаткувало теологічну лінгводискурсологію. Після деякого часу 2007 р. знаходимо щодо цього коментар І.В. Бугаєвої, яка вказує на те, що термін “релігійний стиль” певною мірою обмежує сферу застосування та розповсюдження релігійного мовлення; необхідно закласти в основу опису релігійної сфери *теорію дискурсу* або соціальну диференціацію мови [75]. Цього ж року О.В. Іванова, критикуючи обмеження терміна Л.П. Крисіна *релігійно-проповідницький стиль*, говорить про “сукупність складових релігійного спілкування – усних та письмових текстів” у *релігійно-проповідницькому дискурсі* [130, с. 134–138]. До того ж, на нашу думку, критика включення лише однієї жанрової складової (проповіді) у назву одного з типів дискурсу, зумовила появу цілої низки відповідних (не завжди доцільних) синонімів на позначення релігійного дискурсу.

Деяку суперечливість викликають позиції окремих науковців: і тих, що розмежовують ¹²⁵, і тих, що ототожнюють *релігійний дискурс* з *фідеїстичним* ¹²⁶. Класифікуючи жанрову специфіку конфесіонально-релігійних текстів за критерієм модальності, Н. Мечковська під фідеїстичним дискурсом розуміє філософсько-філологічний підхід до поняття віри у слово, яке “має місце в діяльності за більшої участі логіки й інтелекту, ніж сфери релігійної та естетичної діяльності”, і тим самим розрізняє відповідні терміни ¹²⁷.

“Фідеїстичний (релігійний) дискурс – це особливий вид інституційного дискурсу, який специфічно орієнтований на обслуговування комунікації, пов'язаної з релігійними уявленнями людей і відображає особливий тип спілкування, в основі якого - передавання (трансляція) життєво важливих для людини і суспільства етичних смислів” ¹²⁸.

Утім, звертаючись до досліджень іноземних науковців філософської доктрини, знаходимо незбіг цих понять, навіть у самому трактуванні фідеїзму як “виняткової впевненості у вірі, яку супроводжує конкретна причина і яку використовують у пошуку філософської або релігійної правди”, та як “сукупності відповідних взаємозалежних тез: 1) релігія логічно відмежована від інших аспектів життя; 2) релігійний дискурс самодостатній і не дозволяє нам

¹²⁵ Мечковская Н.Б. Язык и религия: лекции по филологии и истории религии. М.: Агентство “ФАИР”, 1998. С. 3–36.

¹²⁶ Черхава О.О. Англomовне біблійне пророцтво як різновид фідеїстичного дискурсу (на матеріалі King James Bible): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2011. С. 10.

¹²⁷ Мечковская Н.Б. Язык и религия ... С. 134.

¹²⁸ Черхава О.О. Англomовне біблійне пророцтво як різновид фідеїстичного дискурсу ... С. 18.

говорити про дійсність; 3) релігійні вірування можуть бути зрозумілими лише релігійними прихильниками; 4) релігію не критикують”¹²⁹. Тут спостерігаємо ширше філософське розуміння *фідеїстичного дискурсу* з базовими взаємозалежними концептами “віра”, “правда”, “причина” та “істина”. На відміну від більш раціональної традиції розуміння Бога в релігійному дискурсі, фідеїстичний формується довкола питання визначення необхідності пошуку причини релігійного вірування. Власне і в самій дефініції вчення фідеїзму зазначається, що він “не є синонімом до релігійного вірування, а позначенням певного філософського аспекту юрисдикції віри у відношенні до причини” [SEP].

Місіонерський дискурс, попри свій основний осередок теолінгвістику (релігійний дискурс) [22; 459; 461; 534], має місце як елемент *філософського* [23; 347; 480], *психологічного* [24; 355; 417; 445; 477; 500; 528], *історичного* [25; 26; 420; 537; 526], *соціологічного* [27; 28; 29; 530; 540; 541] та *культурологічного* [346; 347; 413; 484; 498] дискурсів.

Місіонерський дискурс є хоча і доволі новим явищем, проте вже має власне термінологічне поле. Існує спроба представити його як 1) усні та письмові тексти місіонерської літератури, де “акцент зроблено на “соціальних моральних та духовних недоліках” людства, широко потрактовано психологічні проблеми сучасників та запропоновано способи їх подання, викладено низку морально-етичних настанов, заборон та закликів”¹³⁰; 2) “аксіологічні” тексти, які характеризуються цілеспрямованим впливом (персуазивним) на емоціональну сферу свідомості реципієнта з метою формування шкали цінностей у його когнітивній системі”¹³¹; 3) “різновид проповідницького виду релігійного дискурсу”¹³². З останнім твердженням не можна погодитися, оскільки метою місіонерського дискурсу є не лише, як стверджує авторка, “формування віри та бажання приєднатися до конфесії проповідника”, а й ціла низка інших: посилення віри, пізнання істини, звільнення від гріха, каяття, спасіння людства. Про ширше розуміння цього виду дискурсу свідчить і наявність його різновидів, а саме: *есхатологічний місіонерський дискурс* [521], який передбачає визначення причин, які “ведуть до кінця гріховного світу”, поділ духовних процесів та людських справ на добрі та злі, вчення про

¹²⁹ Wittgenstein L. *Philosophical Investigations*. N. Y.: John Wiley & Sons, 2010. P. 187.

¹³⁰ Саракаева Э.А. Психолінгвістический анализ миссионерских текстов: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. М.: МГЛУ, 2000. С. 30.

¹³¹ Баранов А.Г. Функционально-прагматическая концепция текста. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. у-та, 1993. С. 19.

¹³² Самойлова А.Д. Местоимение как средство речевого воздействия миссионерской разновидности проповеднического дискурса // *Российский лингвистический ежегодник: лингвистический ежегодник Сибири* / гл. ред. Т.М. Григорьева. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2006. Вып. 1(8). С. 148–156.

майбутню долю людства, другий прихід Христа та Страшний Суд; *антропологічний місіонерський дискурс*, у якому місію розглядають як продовження справи Христа стосовно просвітництва світу через місіонера – людину, яка несе в собі світло християнського благовіщення і повинна бути готова до безлічі випробувань; *сакраментологічний місіонерський дискурс* – виховання християнського образу життя, спрямованого на передачу досвіду спілкування з Богом і власну участь у житті євхаристичної общини. Євхаристія поєднує у собі категорії сьогодення (як справжнього єднання і спілкування з Христом), минулого (як пам'яті про Хресну жертву та фізичну смерть Спасителя) та майбутнього (як есхатологічного пагону) [94, с. 10].

Релігійно-популярний як вид релігійного дискурсу, містить низку конститутивних ознак: залучення до віровчення у певному конфесійному різновиді, адаптація основних ідей віровчення для широких мас населення, презентація віровчення в яскравих символічних зразках поведінки, адаптованих у ритуалах. Різновидом цього виду можемо вважати *популярно-теологічний дискурс* (донесення релігійних істин до нетеологів) [241, с. 2], який виформовується відповідно до носія інформації.

Проповідницький вид дискурсу як “текст, що пропонує проповідник від імені певної конфесії і містить її вчення, призначений для зміни свідомості та поведінки адресата і реалізований через відповідні стратегії і тактики, які диктують вибір мовних засобів із необхідним значенням” [246]; або як “репродуктивно-конструктивна реалізація універсального ідеомовленневого циклу “від думки до слова” у рамках релігійного дискурсу” [126], найбільш представлений своїм ядерним різновидом – *проповіддю*, яку дослідники класифікують відповідно до 1) інституту (*церковну / позацерковну*) [235], 2) конфесії (*православну* [188], *протестантську* [63] тощо), 3) локації (*нагірна* [172]), яка приурочена до певного свята (*святкова* [235]), а також яка є *апостольською і місіонерською* [278]. Усім цим різновидам властиве особливе дидактичне мовлення та наближення до повчання, бесіди. О.О. Прохватилова виокремлює *егзегетичну* (роз'яснювальну), *літургійну* (трактування ікон, святих, святкування чи дійства), *парентетичну* (виховну) та *панегиричну* (тематичну) проповіді [235].

Пророчий (профетичний) дискурс – вербальні та невербальні тексти, у яких формулюються знання особи стосовно подій майбутнього або ж тих, які відбуваються одночасно з актом пророцтва, але є недоступними безпосередньому сприйняттю мовця. Спираючись на комунікативну організацію цього виду дискурсу виокремлено основні три різновиди, які

відповідають культурній та релігійній традиції відношень людини з Богом, а саме: *монологічне пророцтво* (односторонні відносини), *діалогічне пророцтво* (двосторонні відносини) та *пророцтво-трилог* (поява у комунікативній моделі учня пророка) ¹³³. Залежної від характеру знаковості, автор поділяє невербальний пророчий дискурс на *подійний*, *предметний* різновиди та *пророцтво-діяство* ¹³⁴.

На початку ХХІ ст. спостерігаємо тенденцію лінгвістів до вивчення цього надзвичайно складного феномену.

З попередньо наведених позицій можна констатувати, що при вивченні релігійного дискурсу постає найголовніше питання розробки критеріїв диференціації його типів та видів у царині теолінгвістики.

В.І. Карасик виділяє три типи категорій: тип дискурсу, формат тексту та жанр мовлення як базові характеристики тексту в комунікативній ситуації [137, с. 1]. З уведенням у лінгвістику терміна “дискурс” (З. Харріс) науковців не залишає прагнення впорядкувати його типологію в певну модель, яка б відображала суттєві відмінності між його типами. Звертаючись до праць вітчизняних дискурсологів, маємо невизначеність у розмежуванні понять “тип дискурсу”, “вид дискурсу” та “різновид дискурсу”. Попри вживаний автором дискурс-аналізу терміна *різновид* як ієрархічно ширше поняття [105, р. 3], незрозумілим є використання В.І. Карасиком слова *вид* при класифікації дискурсу з позиції учасників спілкування, яким підпорядковуються буттєвий та побутовий *типи* дискурсу. Водночас автор розрізняє поняття *вид дискурсу* та *тип спілкування* [137, с. 239].

Все частіше зміщують і такі поняття, як *типологія дискурсу* і *дискурсивна тематизація*, яку пов’язують із основними суспільними культурними сферами, які потребують розмежування певного *типу* чи *різновиду* ¹³⁵. Розбіжність поглядів щодо вищезазначеної термінології властива також українським і російським дискурсологам ХХІ ст. Зокрема, представники Київської дискурсивної школи вказують на наявність *типів дискурсу* з урахуванням сфери функціонування і характеру комунікації ¹³⁶, натомість прибічники Харківської школи – за критерії виділення *типів* дискурсу обирають ті, що

---

¹³³ Берестнев Г.И. Сказать о Несказанном: язык пророческих текстов в русской старческой традиции // *II Международный научный симпозиум “Славянские языки и культуры в современном мире”. Текст и дискурс в славяноязычной коммуникации*: сб. научн. тр. / отв. ред. М.В. Пименова. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова. 2012. С. 237.

¹³⁴ Там само.

¹³⁵ Бурбело В.С. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології // *Вісн. “Іноземна філологія”* / гол. ред. О.І. Чередниченко. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. Вип. 32–33. С. 82.

¹³⁶ Белова А.Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // *Вісник “Іноземна філологія”* / гол. ред. О.І. Чередниченко. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. № 32. С. 12.

стосуються категорій дискурсу (адресатність, ситуативність тощо) і можуть бути розрізнені у термінах семіотичної моделі – формальних, функціональних, змістових критеріїв¹³⁷.

В.В. Красних вважає, що на статус *типу дискурсу* можуть претендувати лише національний дискурс (російський, український тощо), *різновидом* якого має бути поетичний дискурс. Усі різновиди, як зазначає авторка, “це не є окремі типи (у буквальному значенні) дискурсу, а лише деякі *модифікації* останнього, у певний спосіб “адаптовані” до тієї сфери, у якій він функціонує” [156, с. 202].

Для того, щоб представити ще один погляд, звернімося і до іноземних джерел, де також спостерігається диференціація термінів, дотичних до поняття дискурс. Норвезький науковець Й. Ренкема зазначає: “дискурсивні включають *різновиди* форм дискурсу: письмового (tax form), усного (doctor-patient conversation), електронного (e-mail)” [499, р. 3]. “Модель органона” К. Бюллера розмежовує теж три основні *типи дискурсу*: *інформативний, розповідний та аргументативний*. Проте сам автор зауважує, що цей поділ занадто простий, щоб бути основою для об’єднання всіх його *різновидів* [353, S. 75–164].

У найновіших працях дослідники, не знайшовши однозначних відповідей на це питання, часто ухиляються від категоричного вживання слів “тип”, “вид”, “різновид”, замінюючи їх висловами на зразок “розрізняємо / виявляємо / виокремлюємо [...] дискурс у межах [...] дискурсу”¹³⁸.

Спираючись на ту традицію, яка уже склалася у лінгводискурсології, спробуємо представити ієрархічну типологію дискурсу в широкому розумінні, а саме: домінування терміна *тип*, який включає поняття нижчого порядку – *вид* та, відповідно, *різновид*.

Релігійний дискурс – це *тип* інституційного дискурсу (за В.І. Карасиком), який включає 1) місіонерський, 2) релігійно-популярний, 3) проповідницький та 4) пророчий *види* дискурсів, які, своєю чергою, можуть бути доповнені, видозмінені або ставати різновидом іншого типу, оскільки саме поняття “дискурсу” не є однорідним явищем (див. Табл. 1.1). Докладнішу аргументацію щодо цієї диференціації представимо в наступному параграфі.

---

¹³⁷ Шевченко І.С., Морозова О.І. Проблеми типології дискурсу // *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*: колек. моногр. / гол. ред. І.С. Шевченко. Х.: Константа, 2005. С. 233–236.

¹³⁸ Калішук Д.М. До проблеми типології дискурсу // *Дискурсознавство. Текстологія* / гол. ред. Г.Л. Аркушин. Луцьк: ВДУ імені Лесі Українки, 2007. Вип. 4. С. 50–52.

Види та різновиди релігійного типу інституційного дискурсу

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС	РЕЛІГІЙНИЙ ТИП	ВИД	РІЗНОВИД	ТЕКСТИ
		РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНИЙ	Популярно-теологічний	1) <i>релігійно-інформативні</i> (1) Релігійні часописи, 2) Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників, 3) Буклети міжнародного релігійного фестивалю; 4) Буклети зібрання Релігійного Синоду; 2) <i>релігійно-агітаційні</i> (5) Агіт-лист, 6) Агіт-плакат, 7) Агіт-брошури, 8) Агіт-буклети, 9) Агіт-листівки, 10) Агіт-флаери, 11) Кишеньковий календар, 12) Зовнішні агіт-надписи (білборд, лайтбокс, банер), 13) Агіт-буклет-молитовник
ПРОПОВІДНИЦЬКИЙ	Літургійний	Тексти Священної та Божественної літургії		
	Конфесійний	Проповідь		
	Локативний	Проповідь		
	Егзегетичний	Проповідь		
	Парентетичний	Проповідь		
	Панегиричний	Проповідь		
ПРОРОЧИЙ	Монологічний	Пророцтво		
	Діалогічний	Пророцтво		
	Пророцтво	Пророцтво		
	Подійний	Пророцтво		
	Предметний	Пророцтво		
	Пророцтводійство	Пророцтво		
МІСІОНЕРСЬКИЙ	Есхатологічний	Пророцтво		
	Антропологічний	Агіографія		
	Сакраментологічний	Літургійна проповідь		

1.3 Критерії ідентифікації релігійного дискурсу інституційного типу

Про особливу *наївно-мовну етичну картину світу*, відмінну від відповідної картини світу світського дискурсу, та специфіку функціонування тих одиниць, які співвідносяться із “загальнооцінними концептами вищого ступеня абстракції ДОБРО / БЛАГО-ЗЛО”¹³⁹, пише І.М. Гольдберг [21, с. 105], зауважуючи, що співвідношення вище вказаних “морально-етичних концептів у світському та релігійному дискурсах суттєво відрізняється: СВІТСЬКЕ ДОБРО – абсолютне і лежить в області етики (*робити / творити добро*), а СВІТСЬКЕ БЛАГО пов’язане з ідеєю користі (*мені на благо, для його блага*), тоді як у РД ці поняття збігаються у категорії позитивний / негативний початок життя, явища, вчинків людей через лексеми добродіяння та гріховності (*створи благо, добро, зло*) [там само, с. 106].

Подібні питання порушує у своїй праці “Про одну лауну в системі функціональних стилів сучасної російської мови” Л.П. Крисін¹⁴⁰, зауважуючи, що “в наявних класифікаціях функціональних стилів відсутній функціональний різновид, який обслуговує сферу релігії”¹⁴¹. Автор пояснює це тим, що діяльність священників та священнослужителів часто перебувала на периферії соціального життя¹⁴². Ця термінологічна синонімія свідчить про необхідність виділення основних принципових позицій, на яких ґрунтуватиметься коректне витлумачення РД та його закріплення за цим терміном як найбільш умотивоване. Широке трактування РД представлено багатьма ученими, зазвичай, із двох позицій: *інституційного типу дискурсу*, до якого відносять лише традиційно визначені (історично сформовані) релігії або віровчення (В.І Карасик, К.С. Серажим, О.О. Черхава) та *неінституційного*, – до якого відносять “квазірелігійність”. “Якщо релігійним формам свідомості властива віра у надприродність, то квазірелігійність, хоча і має ті ж характеристики, що і релігійність, проте передбачає віру у природні події, в особистості (культ особистості), а також процеси та створення на основі подібної віри певних соціальних міфомоделей, які знаходять підтримку у масовій свідомості”¹⁴³.

¹³⁹ Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: дис. ... д-ра філол.н.: 10.02.04. Донецьк, 2003. С. 110.

¹⁴⁰ Крысин Л.П. Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистической парадигме современного русского литературного языка // *Поэтика. Стилистика. Язык и культура: сб. памяти Т.Г. Винокур*. М.: Наука, 1996. С. 135–138.

¹⁴¹ Там само.

¹⁴² Там само.

¹⁴³ Элбакян Е.С. Глобализация в эпоху религии, религия в эпоху глобализации // *Религиоведение*. 2013. № 3.

У рамках *інституційного* дискурсу знаходимо визначення РД як “особливого типу інституційного дискурсу, який специфічно орієнтований на обслуговування комунікації, пов’язаної з релігійними уявленнями людей і який відображає особливий тип спілкування, в основу якого покладено передавання (трансляцію) життєво важливих для людини і суспільства етичних смислів”¹⁴⁴, тоді як *неінституційному* РД властивий об’єкт поклоніння та феномен “нової релігійності”¹⁴⁵, яку Ю. Рыжов визначає як “радикально відмінну від історично сформованого традиційного РД – релігійність, характерну для сучасного розвитку культури”¹⁴⁶.

З цього випливають попередні висновки: якщо РД – це тип інституційного дискурсу, зумовлений соціальними функціями партнерів і регламентований змістом та формою, то, наприклад, фідеїстичний дискурс – це тип неінституційного дискурсу, зумовлений новими соціальними міфомоделями (неоміфами), які характерні для масової свідомості і які ґрунтуються не на власне релігійних поняттях, а на логіко-інтелектуальному поясненні віри в морально-етичні цінності.

Дотримуючись позиції щодо інституційної природи РД, яка пов’язана з його “соціальними функціями – упорядкуванням практичного та духовного життя індивідів та мас; формує стандарти та рольові стереотипи соціальної поведінки, що, у свою чергу, відповідають як зовнішнім нормативним вимогам, так і внутрішнім глибинним потребам особистості і мають морально-екзистенціальну природу”¹⁴⁷.

Традиційними *критеріями виділення* інституційного типу дискурсу вважають мету та учасників спілкування (із різним ступенем відкритості його учасників – представників інституту (агенти) та людей, що до них звертаються (клієнти)); зокрема, до диференціації РД за цим критерієм додано ще “відмінність відкритості клієнта та агента”¹⁴⁸.

Окрім того, важливим критерієм інституційного дискурсу дослідники називають зміст провідної інтенції мовців; для РД – це особливе “єднання у вірі”¹⁴⁹.

С. 160.

¹⁴⁴ Черхава О.О. Англомовне біблійне пророцтво як різновид фідеїстичного дискурсу (на матеріалі King James Bible): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2011. С. 18.

¹⁴⁵ Гуревич П.С. Религиоведение: уч. пос. М.-Воронеж: Изд-во Московского психолого-социального института; Изд-во НПО “МОДЭК”, 2005. С. 256.

¹⁴⁶ Рыжов Ю. Ignoto Deo: новая религиозность в культуре и искусстве. М.: Смысл, 2006. С. 107.

¹⁴⁷ Бачинин В.А. Христианский дискурс в российской публичной сфере. URL: <http://hpsy.ru/public/x5127.htm>

¹⁴⁸ Карасик В.И. Религиозный дискурс // *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*: сб. науч. тр. / отв. ред. В.И. Карасик, Н.А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–19.

¹⁴⁹ Шейгал Е.И., Иванова Ю.М. Передвыборные теледебаты как жанр стратегической коммуникации // *Вестник Волгоградского педагогического университета “Человек в коммуникации: концепт, жанр, дискурс”* / отв. ред.

З-поміж цих основних наявні й інші критерії, запропоновані різними школами дискурсології для виявлення будь-якого типу дискурсу, який пропонують визначати через *систему дискурсивних формацій* [284, с. 112]; *параметри*: “учасників”, “тему”, “спосіб”, *концепція контексту* [414]; *сферу комунікації* (а не характер комунікації) [цит за пр.: 60, с. 95]; *соціально-ситуативний параметр* [124, с. 197]; *риторичний вимір* [34, с. 170]; *режим спілкування* [там само, с. 172]; *зміну комунікативних ролей учасників спілкування: мовець – адресат – слухач – треті особи* (що не беруть участі, але згадуються в комунікації)” [67, с. 23]; *суб’єкт, місце, час* події як вимір дискурсу¹⁵⁰; *нормативний вимір дискурсу* [498, р. 214]; *модус протиставлення усного дискурсу письмовому* [223] та *первинність усної форми існування дискурсу* [251]; *середовище, режим або модус і стиль спілкування як фактори конституювання складного мовленнєвого утворення* [227, с. 82].

Відповідно до критерію *системи дискурсивних формацій* М. Фуко визначаємо РД як релігійні практики, зазвичай, у рамках релігійного соціального інституту – церкви, що “систематично створюють ті предмети, про які вони говорять” [284, с. 112]. У такому розумінні РД слід розглядати як безліч релігійних висловлень, які належать до певної “дискурсивної формації” – мовного вираження релігійної соціальної практики, яка упорядкована та систематизована особливим використанням релігійної мови, зумовленої певною ментальністю, що ідеологічно укорінена та історично зумовлена. Відповідно, практика вірування може бути названа дискурсом релігії.

Концепцію контексту в усному / письмовому тексті (англ. the concept of context in oral / written text) М.А.К. Халлідей [414] вважає досконалішою, ніж *параметри* “учасники”, “тема”, “спосіб” [там само], аргументуючи це прикладами назв учасника (participant denomination) типу “*Sister*” (Сестро), що може вказувати як на професійного члена медичної установи (медперсоналу), так і члена релігійної общини, хоча поєднуванням фактором релігійного та медичного соціального інститутів є альтруїстична установа, що дбає про людей (англ. altruistic enterprise of caregiving) [414, р. 40]. Про невизначеність параметра “учасники” свідчить можлива *подвійна адресованість* релігійного повідомлення, оскільки “зовні воно скероване до окремої особи, якій надано позитивну/негативну характеристику (англ. Tute, the wicked) або до збірного адресата (іноді метонімічне представлення держави)

Е.И. Шейгал. Волгоград: ВолГУ, 2004. С. 102–105.

¹⁵⁰ Dijk T.A. van Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London and New York: Longman, 1992. 283 p.

(англ. The people of Israel), проте імпліцитним адресатом насправді може бути кожен конкретний читач / слухач Біблії, який сприймає повідомлення у рамках особистісного потенціалу. Можлива наявність і *консолідованих учасників релігійного повідомлення* [295]. Щодо *теми* як параметру дискурсу [325], то теж треба уточнити, що тематика РД включає доволі широку сферу людської діяльності, і це може викликати плутанину із різновидами іншого типу дискурсу.

РД *за сферою комунікації* виділяє А.Д. Белова, вказуючи, що саме цей критерій “об’єктивується у темі відповідного дискурсу”, тоді як характер комунікації (відповідно до якого авторка виділяє спонтанний, підготовлений, офіційний, неофіційний, чоловічий, жіночий, дитячий, дискурс підлітків, людей похилого віку, аргументативний, конфліктний, авторитарний, лайливий) у його стратегії, специфіка адресантно-адресатних конфігурацій забезпечує успішність комунікації, що ґрунтується на спільних спеціальних знаннях [60, с. 95]. Такою інституційно заданою сферою релігійної комунікації може бути *церковне богослужіння єдиновірців* у вузькому аспекті діяльності або *релігійна громадська діяльність* (місцева, наприклад, виступ Блаженного Любомира Гузара у м. Києві 2 грудня 2013 р., світова – виступ Блаженного Любомира Гузара на Міжнародному Молодіжному Релігійному Фестивалі “Jesus FIRST!” (Weltjugendtag Internationales Festival in Fulda) у м. Кьольн 14 серпня 2005 р.).

Соціально-ситуативний параметр [124] виокремлення РД включає наявність фактора інституційної релігійної норми, адресатної стереотипної спрямованості (мовленнєвої дії на усвідомлення адресатом значущості, цінності, сакральної природи релігійних смислів), цілої системи мотиваційних характеристик, а також соціального компонента (наприклад, коли члени міжнародних релігійних організацій усвідомлюють соціальні знання та вплив цих знань на реальний процес творення релігійних текстів у межах соціального інституту). Релігійне повідомлення завжди зорієнтоване на людину / вірянина, який може належати до різних вікових, гендерних та соціальних груп. Цікавою є думка щодо поняття *соціального виміру гріховності* у РД у протиставленні індивідуальної ГОРДИНИ щодо кожного персонально та колективної соціальної, відповідно до якої “індивідуальне відчуження виникає внаслідок соціальної гріховності несприйняття, яке зменшує індивідуальні можливості самоактуалізації”¹⁵¹. Відповідно, виникає можливість трансформації персонального та інституційного дискурсів у композиції РД.

---

¹⁵¹ Johnson G. The Economies of Grace as Gift and Moral Metaphor Accounting: Insights from Cognitive Linguistics // *The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective* / ed. K. Feyaerts. Oxford: Peter Lang,

Суттєвою вважаємо “специфічну евлогічну (хвалебну) риторику Євангеліє РД у межах *риторичного критерію*, у якій, окрім послання Божого, повідомлено про життя та страждання Ісуса Христа”¹⁵². Це класичний підхід до вивчення релігійного мовлення, яке можна розглядати або в межах інституту (як церковне красномовство), або як специфіку культурної традиції народу, наприклад, в Україні релігійне красномовство варто розглядати на прикладі православних та греко-католицьких конфесій.

Згідно з *режимом спілкування*^{153, 154} виокремлюють РД, зважаючи на *середній* (наприклад, під час сповіді, релігійної бесіди у катихизисі) або *високий рівень офіційності* (Служба Божа, Релігійний Конгрес) та включає співвідношення *статусних позицій* учасників релігійної комунікації, зокрема авторитетністю наратора релігійного повідомлення, яка забезпечується

а) його знаннями, посиланнями, спрямуванням на біблійний контекст (та на Божественну силу як першоджерело релігійного повідомлення), викликає довіру у слухача / читача і виражає здатність (іноді з категоричним наказом) до вчинків та логічного мислення людини (групи людей),

б) першочергово позитивним емоціональним відношенням до нього як представника релігійного інституту.

Зміна комунікативних ролей учасників релігійного спілкування (із консолідованими учасниками – ті, що не беруть участі, але згадуються в комунікації)¹⁵⁵ відбувається у процесі *основних етапів комунікації* у РД, а саме: 1) чуємо (обов’язково включає правильне розуміння значення релігійного висловлювання); 2) міркуємо; 3) спостерігаємо (наочне представлення). Зазвичай, у релігійному мовленні міну ролей учасників вербалізують особливими маркерами перехідності, завданням яких є підтримати мовленнєвий контакт між учасниками соціального релігійного інституту, зміна або збереження мовленнєвого ходу (зокрема, профетичному РД властиві прагматичні маркери доручальника, доручення та виконання доручення, які визначають характер перехідності профетичної релігійної комунікації [298]).

2003. Р. 99.

¹⁵² Марков Б.В. Знаки Бога: Риторика релігійного дискурсу // *Мысль: журнал Петербурского Философского Общества*: науч. журн. / отв. ред. М.А. Секадская. СПб.: СПб. философское общество, 2006. Т. 6. № 1. С. 138.

¹⁵³ Приходько А.М., Романенко О.В. Концептосистеми: стабільність і плинність // *Нова філологія*: зб. пр. / гол. ред. В.М. Манакін. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. Вип. 24. С. 82–95.

¹⁵⁴ Ларькіна М.О. Фреймова організація німецького інституційного оголошення // *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*: зб. наук. пр. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 5. С. 170–175.

¹⁵⁵ Богданов В.В. Текст и текстовое общение. СПб.: Изд-во СПб. гос. ун-та, 1993. 68 с.

Суб'єкт, місце, час події забезпечують тематичну єдність епізодів (theme, topic, gist / суть) із обов'язковим зазначенням масштабної події (global event) із темпоральною ідентифікацією її початку та кінця [381], наприклад, у РД Різдво Христове, у межах якої мають місце декілька менших подій (Свята Вечеря, Різдвяна Служба Божа, благодійна вечеря, Вертеп), у кожній з яких спостерігаємо особливу єдність учасників (християн) у межах різних інститутів (сім'ї, церкви, благодійної організації, школи тощо).

Щодо *нормативного виміру* [489], то РД функціонує в межах нормативних соціальних відносин між його учасниками, зокрема *обов'язків, уповноважень та прав*, серед яких виокремлюють нові (novel normative relations) та вже існуючі відносини (extant normative relations) [там само, р. 554]. Наприклад, одним з таких обов'язків у РД є принцип чинити щось добре комусь на користь власного доброго самопочуття [436, р. 102] або БЛАГОДАТЬ як дарунок та моральність у РД [там само, р. 87]. На офіційному сайті відділу релігійної освіти, катехизації і місіонерства при Священному Синоді Української Православної Церкви опубліковано “Нормативно-правову базу курсів духовно-морального спрямування” [244].

Аналіз *модусу протиставлення* усного дискурсу письмовому [223; 251] вказує на *первинність усної форми РД*, оскільки “першопочатковий біблійний текст, що становив невеликі рукописи з короткими висловлюваннями, які було легко сприйняти і засвоїти, виглядав як нотатник указівок першоджерела біблійних повідомлень – Божественної сили (надприродного адресанта), зібраний учнями пророків з додаванням вступного слова та деякої інформації про відповідного пророка, який переказує релігійний текст так, ніби дослівно цитує Божественні слова або вголос читає написаний лист [305]. Відповідно, припускаємо, що усний РД – це вихідна, фундаментальна форма існування релігійної мови, а письмовий РД є похідним утворенням.

Отже, виокремлення РД в окремий тип інституційного дискурсу відбувалося на основі таких критеріїв, як *система дискурсивних формацій; параметри: учасники, тема, спосіб; концепція контексту усного / письмового тексту; сфера комунікації; соціально-ситуативний параметр; риторичний вимір; режим спілкування; зміна комунікативних ролей учасників спілкування: мовець – адресат – слухач – треті особи (що не беруть участі, але згадуються в комунікації)”; суб'єкт, місце, час події; нормативний вимір; модус протиставлення усного дискурсу письмовому та первинність усної форми існування дискурсу. Модифікаціями (термін В.В. Красних) інституційного РД є релігійно-освітній [337] та релігійно-соціальний.*

1.4 Мікрорівнева когерентна композиція релігійного дискурсу як цілісного макрорівневого утворення

Одним із проблемних питань при визначенні будь-якого типу дискурсу є нашіарування понять “дискурсивна структура”, яке прирівнюють до рівня моделі дискурсу (в іноземних джерелах, зокрема, “discourse sketch” / “дискурсивний ескіз” із компонентами “story” (сюжет), “events” (події), “existents” / character and setting (персонажі та місце) та трьома основними рівнями структури: а) linguistic structure (мовний), б) attentional state component (фокус уваги при аналізі акустичних та інтонаційних особливостей), в) intentional structure (інтенціональний)¹⁵⁶); “дискурсивний конструкт” – 1) моделювання, створення концептуальної конструкції дискурсу, яка експлікує його структуру¹⁵⁷, і 2) “динамічне, активно-пасивне символічне утворення, що є відображенням образу соціального об’єкта і підлягає інтерпретації в межах комунікації агентів соціального конструювання”¹⁵⁸; “дискурсивна композиція”, яку розглядають у вузчому значенні, насамперед як 1) формально-структурну характеристику мовлення [139], 2) жанрову форму [207, с. 139]; 3) категорію викладу письмових текстів (розповіді, опису, експозиції та аргументації) [487].

Оскільки “підґрунтям моделювання може бути гіпотеза, перевірка якої потребує накладання моделі на оригінальний об’єкт і експериментальну діяльність [...], то дискурсивний конструкт не може бути моделлю, оскільки повністю тотожний із оригіналом” [251, с. 386]. Дискурсивна ж структура є досить широким поняттям, яке стосується не обов’язково релігійного дискурсу, адже не завжди останній містить сюжет й інші складники, зазначені вище. Тому у дослідженні будемо послуговуватися терміном В.І. Карасика “дискурсивна композиція”, яку розуміємо як послідовність викладу інформації (заголовки, вступ, основну частину, кінцівку), властивої кожному із видів релігійного дискурсу, і яку будемо враховувати при моделюванні релігійного типу дискурсу на а) мікрорівні (в аспекті когерентності) та б) макрорівні (як цілісного композиційного утворення)¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Grosz B., Hirschberg J. Some intonational characteristics of discourse structure // *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing / The College of Information Sciences and Technology*. Columbia: The Pennsylvania State University, 1992. P. 429–432.

¹⁵⁷ Мясников И.Ю. Коммуникативное моделирование прессы: жанровая структура издания как ключ к структуре его дискурса // *Вестник Томского государственного университета. Филология*: сб. науч. тр. / ред. А.А. Ляпкина. Томск: Изд-во ТГУ, 2011. № 3(15). С. 136.

¹⁵⁸ Климанська Л.Д. Політичний дискурс соціальної проблеми як комунікативна технологія. 2013. С. 112. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2013_68/Gileya68/F8_doc.pdf

¹⁵⁹ Dijk T.A. *van Discourse as Structure and Process*. London: SAGE, 1997. Vol. 1. P. 9.

Так, попри традиційну з позиції філософії мови думки щодо поділу мови на ту, яка стосується емпіричного та транс-чуттєвого світу [410, р. 429–432], нещодавно сформульовано гіпотезу про існування єдиної так званої “мови Абсолюту” (Absolute Language), яка охоплює два типи релігійного дискурсу: 1) описовий / descriptive / existential (висловлювання-факти щодо значення тих слів, які вказують на історичні події, та тих, що інформують про те, якими є речі насправді) і 2) прескриптивний / prescriptive / injunctive (висловлювання-дії щодо моралі; наказ, заборона, настанова) ¹⁶⁰. Відповідно до цієї теорії, Дж. Граймс розглядає структуру релігійного дискурсу як “комплексну дворівневу мовну систему, де першому рівню властиві “буквальні висловлювання” (англ. literal expressions), що називають факт існування надприродної сили, а другому – так звана “непряма мова” (символічна та образна) ¹⁶¹. Усі ці висловлювання групуються в релігійному дискурсі у сегменти – кореляти структурної варіації дискурсу, які маркуються відповідними структурними елементами. Упорядкування цих сегментів значною мірою залежить від когерентності, яка є “генератором структури та смислу дискурсу” ¹⁶², і тематичних блоків як інформантів повідомлення, смислове наповнення якого допомагає сприймати і застосовувати текстову інформацію, включаючи роз’яснення віровчення та переконання реципієнта в його істинності через трактування Святого Писання і роздуми про Бога, питання транслюдської реальності щодо божественного начала кожної істоти та явища, низку цілей (роз’яснення суті гріховності для її уникнення, вказівки на страждання, опис добродіянь, які оберігають та допомагають протистояти слабкості, заклик до каяття, єднання, вміння аналізувати та робити власні висновки, етичність, життєве переконання “кредо”, моральність).

Дискурсивна композиція РД на **мікрорівні** передбачає його сегментацію на складові (епізоди у письмових релігійних текстах та групи реплік в усних релігійних повідомленнях), де спостерігаємо тематичну, референційну (єдність учасників), подійну, часову та просторову єдність із відповідним когерентним маркером, послідовність викладу яких зумовлена вступною, основною частинами та кінцівкою. Між цими фрагментами релігійної інформації наявні особливі межі у вигляді паузи і ритуального обряду (в усному проповідницькому виді РД), графічних маркерів (у письмовому, зазвичай

---

¹⁶⁰ Grimes J. Problems and Perspectives in Religious Discourse: Advaita Vedānta Implications. USA: State University of New York Press, 1994. P. 133.

¹⁶¹ Там само. P. 135.

¹⁶² Мойсеєнко С.М. Прагматичне значення англійської комп’ютерної лексики, його структура // *Актуальні питання філології*: зб. наук. пр. К.: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 32.

релігійно-популярному виді) та спеціальних лексичних засобів: послідовних знакових одиниць, так званих дискурсивних структурних елементів (англ. discourse structure element = discourse labeler [410]), відмінних від дискурсивних маркерів (англ. discourse markers / cue phrases / cue words / discourse connectives / discourse particles), які вказують на вид та впорядкування супровідної інформації і залежать від а) орфографічних маркерів / orthographic markers (кома, крапка, знак оклику, колонка, подвійна колонка, параграф, абзац, шрифт (Orthodox – набір шрифтів, передбачуваних для верстування Богослужійних текстів)); б) типу вживання (sentential / pragmatic / discourse); с) позиції (beginning / middle / end) [там само, р. 21].

Наприклад, послідовність викладу інформації [531] структурно клішованого календарного релігійного путівника (далі – КРП) розпочинається із “заголовка” із синтаксичною компресією на зразок “*Feiert Jesus! – today*” (двомовність як символ того, що об’єднує всіх), зазвичай, схожим на один із різновидів релігійного гасла (англ. religious banner), властивого релігійним буклетам, транспарантам, плакатам, листівкам, зокрема директивного “*Join us on Sunday! Jesus Calling!*” та декларативного “*Faith is a Journey, not a Destination!*” (висловлювання із негативною конотацією щодо протесту проти війни конфесій типу *God is too big to fit onto one Religion!* не виявлені у дослідженні). Зауважимо, що у дуальному підході до аналізу “заголовку”¹⁶³, дотримуємося теорії щодо бачення його як “підтексту єдиного позначуваного ним тексту, між якими існують точки, що породжують повідомлення, а не як самостійного висловлення (мета-тексту)”¹⁶⁴.

Тематичну єдність епізодів текстів КРП забезпечує темпоральний дискурсивний маркер заголовку (типу “365 days of faith”, “31 rays of hope”, (метафорично місяць), “15 Minutes a Day with God”, “Лучи Света на каждый день 1992”, “365 днів удачі”), оскільки має безпосередню ключову часову прив’язку (сегментацію на рік, місяць, день) до позначуваного ним тексту КРП *Andachtsbuch / Devotionals / Meditations / Релігійного Календаря*, яка впливає на датування епізодів (наприклад, 6 січня), що в свою чергу зумовлює відповідний релігійний період епізоду (ідентифікація Різдва свят у вступі), релігійну подію (народження Ісуса Христа у вступі), та відповідну тематику (в основній частині *Навечеріє Рождества Христова*), яка забезпечує загальну цілісність КРП, оскільки може переходити з одного епізоду в інший (в епізодах іншого

¹⁶³ Петрова Н.Г. О некоторых особенностях заглавий поэтического дискурса акмеистов // *Вестник Томского государственного университета. Филология*: сб. науч. тр. / ред. А.А. Ляпкина. Томск: Изд-во ТГУ, 2012. № 10(125). С. 180–183.

¹⁶⁴ Там само. С. 180.

типу можлива тематична розповідь про Божих посланців, силу віри, традиції (віросповідання), притчі, слово пастиря, духовні закони, коріння свята, неперехідні цінності, святі, пісні страви, у хвилини одкровення, алфавіт віри, лікар тіла і душі), перериваючись словами (*Закінчення 2 січня*) із відкритою кінцівкою епізоду КРП. Остання не містить апеляції у вигляді експліцитного спонування читача до дії, питання чи заборони, натомість характеризується нарративною інформативністю, наприклад, у КРП *“С верой в душе 2014”* епізод *“Рождество Христово”* (з 7–11 січня) закінчується словами *“Святитель Иоанн Златоуст называет этот великий день источником всех остальных праздников христианских, праздником честнейшим и важнейшим”*.

Тимчасом у КРП *“Лучи света на каждый день 1992 г.”* знаходимо референційну єдність (ідентифіковано адресата / читача у кожному епізоді в апелятивній кінцівці, маркованій особливим графічним маркером *“МИМОХОДОМ”* із орфографічним маркером *“двокрапкою”*, після якої слідує звернення до читача (*“Каждый день жизни прибавляет частицу мудрости, если мы ходим со Христом”* – за 26 Мая); заперечним реченням (*“Мы не можем ждать милостей от природы после того, что мы с ней сделали + Одна неисправленная ошибка приносит за собой еще двадцать”*) (епізод *“Грех калечит людей”* за 9 Апреля), риторичним запитанням (*“Имеет ли смысл лить воду на чью-то мельницу, если она ветряная?”*) (епізод *“Жадность несет смерть”* за 6 Июня)), наказовим реченням (*“Читайте Св. Писание регулярно, и вы скоро поймете сколько жизненной силы, нужной человеку, содержит оно”* (епізод *“Инквизиция проглядела”* – за 3 Ноября)). В україномовному *“Православному календарі 2014”* кінцівка залежить від тематики епізоду: а) приурочені релігійному святу такі епізоди не містять апеляції до читача, оскільки складаються із низки перехідних молитов із можливим кінцевим *“Амінь”* чи *“Господи Благослови!”* або псалмів; б) епізоди із довільною тематикою типу *“Чи може самотність бути покаранням за гріхи?”* (за 4–6 листопада, с. 324–326) закінчуються імпліцитним апелятивним реченням *“Так что Богу треба дякувати, что Він від падіння оберігає”*.

У російськомовних календарях не виявлено нумерації сторінок, натомість україномовному – наявні 383 сторінки. Між *“заголовком”* як базовим елементом КРП, *“вступом”* та *“основною частиною”* існують дискурсивні структурні елементи, так звані *“точки, що породжують особливі повідомлення”*¹⁶⁵, які маркують додаткову інформацію (зазвичай, не релігійної тематики).

---

¹⁶⁵ Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста // *Вестник Тарт. государственного университета. Филология: уч. записки* / ред. Н.В. Брагинская. Тарту: Изд. Тарт ГУ, 1981. № 515. С. 6–7.

До таких належить:

1. “Ремарка” типу а) “*Meinen Eltern in Dankbarkeit gewidmet!*” (на 1 чи 2 сторінці у *Andachtsbuch*) – присвята автора тексту, зазвичай, члену родини, товаришеві або наставнику; б) “*Nur zur kostenlosen Verteilung!*” у *Andachtsbuch* та “*Permission is granted to reproduce this book only on the condition that it is not sold or distributed for financial gain but solely distributed for the glory of God and the edification of His people*” у *Bible Promises* – висловлюється вдячність автора тексту за інформацію про некомерційність продажу відповідного матеріалу (власне, з орієнтацією на незаможного адресата); в) “*Об астрономических сведениях, помещенных в календаре*” / “*Пояснения до астрономічної частини календаря*” та “*Как узнать время восхода и захода Солнца*” / “*Схід і захід Сонця*” в російськомовному КРП “*С верой в душе 2014 та україномовному*” і “*Православний календар 2014*”.

2. “Рекламне повідомлення” у вигляді списку інших не релігійних типів календарних путівників (на 2 сторінці), зокрема у “*Православному календарі 2014*” – це “*Ангел-охоронець. Календар*” (календар імен), “*Жіночий календар*”, “*Рецепти від Оксани. Календар*”, “*Сад-Город*”, “*Салати. Календар*”, “*Сімейний календар*”, “*Травник. Календар (Земна)*”, “*Цілитель.Календар*”, “*365 днів удачі*”, проміжна реклама яких періодично з’являється у основній частині у вигляді заголовку “*Збери свою колекцію*” та ілюстрацій до відповідного рекламованого типу календаря.

3. “Національно-марковане часове повідомлення” про “*Схід та Захід сонця по зонах України / Росії*” (з уточненням київського / московського часу для міст України / Росії на 2 сторінці) у всіх російськомовних та україномовних православних КРП, детальне роз’яснення яких міститься у супровідних або кінцевих таблицях (на останніх сторінках календаря) і функціонує як певний часовий маркер усього тексту. Наприклад, у “*Православному календарі 2014*” вступна інформація “*Моменти сходу і заходу Сонця та Місяця, наведені в календарі, обчислені для Києва (30,5 градуса східної довготи і 50 градусів північної широти)*” та дві супровідні таблиці “*Поправки на Схід та Захід Сонця для різних місяців та зон (у хв.)*”, “*Міста України по зонах та уточнення на київський час*”.

Окрім релігійного гасла текстам КРП властива вербалізація “заголовку” у формі “збірної релігійної цитати” (“*Hoere Israel! Der Ewige ist unser Gott, der Ewige ist einzig! / Hoere Israel! Der Herr ist unser Gott, der Herr ist eingig!*”) або “монокомпонентної власної релігійної назви – теоніму” (“*Sanna*”), які вказують на широкий релігійний контекст та можливу гендерну ідентифікацію, зокрема у

німецькомовному давньому релігійному “*Hanna: Gebet- und Andachtsbuch für israelitische Mädchen und Frauen*”. Тимчасом сучасному *Andachtsbuch* властива біблійна цитата із посиланням типу “*Lebt immer mehr aus der Gnade unseres Herrn Jesus Christus*” [2. Petrus 3, 18] та зображенням людини біля струмка або ж відсутній заголовок як свідчення “інтимізації” сакрального слова.

Певним відхиленням від стандартної дискурсивної композиції КРП вважаємо тексти *Bible Promises for you, us, woman, fathers, mothers* – на зразок тематичної щоденної біблійної цитати, відмінні від попередніх відсутністю коментаря роз’яснення, де особовий дискурсивний маркер заголовку задає не часову як у попередніх текстах, а референційну єдність (уся релігійна інформація опосередкована довкола образу матері, батька тощо в біблійному контексті). Про актуальність цього типу КРП свідчить нещодавно спеціально адаптована програма для Android iPhone *Bible Promises For Every Day* (2013) сайт *Daily Bible Promises*.

Тематична вступна єдність КРП забезпечується прив’язкою всієї інформації тексту до дати – часу сходу та заходу сонця, тривалості відповідного дня, наявності можливого посту, імен святих і мучеників) “*С верой в душе 2014*”, що представлена графічними маркерами (різного виду, розміру та шрифтами), і особливим клішованим просторовим розміщенням для швидкого запам’ятовування читачем базової релігійної інформації, з якою тісно пов’язана супровідна основна частина із прескриптивною настановою – глибоким обдумуванням певної релігійної тематики/проблеми, вираженої нарративним висловлюванням для ілюстрації біблійної притчі, розповіді з життя простих або відомих людей (артистів, письменників, політиків) з елементами аналогії, протиставлення, догматичним посиланням (2. Petrus 3, 18) та висловлюванням роз’яснювального характеру (біблійні трактування із роздумами про “вічні істини, інтерпретацією смислів Біблії, дефініції окремих релігійних понять).

Особливе *подвійне темпоральне дублювання* Юліанським стилем у вступі властиве православному КРП “*С верой в душе 2014*”, тоді як у “*Православному календарі 2014*” маємо дублювання по п’ятидесятниці (наприклад, Понеділок 16-ї седмиці по п’ятидесятниці – це 22 вересня), а також вступну ілюстрацію тематичного іконопису, наприклад, “*Благовіщення*” (7 квітня, с. 106), “*Різдво*” (7 січня, с. 13), “*Хрещення*” (19 січня, с. 25), “*Стрітеня*” (15 лютого, с. 53), “*Благовіщення*” (7 квітня, с. 106), “*Вербна Неділя*” (13 квітня, с. 112), “*Воскресіння Христове*” (20 квітня, с. 119), “*Вознесіння Господнє*” (29 травня, с. 159), “*П’ятидесятниця*” (8 червня, с. 170), “*Преображення Господа Бога*”

(19 серпня, с. 244), “Успіння Богородиці Діви” (28 серпня, с. 253), “Воздвиження чесного і животворчого Христа” (27 вересня, с. 284), “Введення в храм Діви Марії” (4 грудня, с. 355).

Спостереження над текстом КРП типу *Andachtsbuch* показали взаємозв'язок дати у вступі (1. Januar – Neujahr) з відповідною біблійною цитатою або молитвою, яку маркують періодом та часом необхідного прочитання (*Morgens: 1. Mose 1–3 ma Abends: Matthäus 1 / SA 8.27 · SU 16.24*), оскільки відповідна супровідна цитата священнослужителя або псалом (у основній частині) типу “*Verlass dich voll und ganz auf mich, deinen Gott! Hosea 12,7b (Hoffnung für alle)*” супроводжується коментарем ідентифікованого автора “*Das Jahr 2012 liegt vor uns wie ein verpacktes Geschenk [...].*” та кінцевою апелятивною частиною у вигляді окличного речення “*Und sollten wir zwi schendurch „abstürzen“, so werden wir niemals tiefer fallen als in Gottes Hand! Elí Diez-Prida*”) або риторичного запитання (*Hast du dich heute schon von diesem Brot ernährt? Adam Schiller*).

Отже, при моделюванні релігійного дискурсу на мікрорівні слід враховувати дискурсивну композицію конкретного релігійного тексту, що розглядається як послідовність викладу релігійної інформації через заголовки, вступ, основну частину, кінцівку, які сегментують цей текст на епізоди в письмових релігійних текстах і між якими спостерігаємо тематичну, референційну (єдність учасників), подійну, часову та просторову єдність із відповідними когерентними маркерами. Зокрема, у текстах типу КРП одним із перших елементів, що організує послідовне його прочитання як цілісного релігійного тексту, тобто зумовлює його дискурсивну композицію, виступає “заголовок”.

1.5 Ядерні критерії та інваріантно-варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу

Релігійно-популярний дискурс (далі – РПД) розглядають широко як *соціолінгвістичний феномен*, насамперед, як статусно-орієнтований інституційний тип спілкування, що становить мовленнєву взаємодію представників соціальних груп або інститутів, які реалізують свої статусно-рольові можливості у рамках груп та інститутів і число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Карасик В.И. Религиозный дискурс // *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс:*

Як один із видів РД, який було визначено вище, коли йшлося про основні критерії виділення цього типу дискурсу і визначено його дискурсивну композицію, релігійно-популярний дискурс останнім часом дослідники¹⁶⁷ теж намагаються описати на основі різних критеріїв, з-поміж яких називають

1) мету – залучення до віровчення шляхом популяризації, адаптації (спрощення) певного віровчення для широких мас населення та презентації його основ;

2) базові концепти “God”, “Faith”, “Salvation”;

3) жанровий різновид – “релігійну бесіду”, “популярну проповідь”, “релігійно-популярну статтю”, “релігійно-популярний лист”;

4) комунікативно-ситуативні компоненти (учасники, хронотоп, стратегії);

5) лексичні, синтаксичні, графічні засоби¹⁶⁸.

Така організація РПД відповідно до вищевказаних критеріїв, на нашу думку, потребує уточнення, оскільки навіть саме поняття “впливу на маси” у визначенні мети РД може здійснюватись через пересічного індивіда або через релігійно-ідеологічний вплив на авторитетного представника соціального інституту.

Для комплексного аналізу дискурсивної композиції РПД, перш за все, необхідно визначити семантичний об’єм останнього та основні (постійні) і допоміжні (факультативні) критерії його виокремлення. Основна мета РПД – це залучення до християнської віри (властиве РД загалом) через **популяризацію релігійного вчення серед соціальних груп та здійснення релігійного впливу не маніпулятивним методом, а переконанням – шляхом адаптації / спрощення релігійної біблійної інформації (текстового скорочення, усного роз’яснення та / або використання візуальних засобів (образів), що створюють особливу релігійну естетику** – чуттєве пізнання світу, не утилітарне (безкорисне), споглядальне або творче ставлення людини до релігійної дійсності. Для представлення композиційної моделі РПД спробуємо визначити **ядерні критерії його ідентифікації як виду РД**, а також **інваріантно-варіантні параметри** текстів, що актуалізуються у РПД.

Тексти РПД можуть бути двох типів:

I. **Релігійно-інформативних**: 1) Релігійні часописи / Religious Magazine; 2) Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників / Religious Callendar Guides: а) Відривний релігійний календар / Tear-Off Callendar;

сб. науч. тр. / отв. ред. В.И. Карасик, Н.А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–19.

¹⁶⁷ Очередыко Ю.В. Когнитивно-семантические, жанровые и стилистические характеристики англоязычного религиозно-популярного дискурса: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. Астрахань, 2010. 199 с.

¹⁶⁸ Там само. С. 76.

б) Книга для духовного читання / Andachtsbuch; в) Біблійні обітници (щодня або 365) / Daily Bible Promises (та адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day); г) Біблійні задуми (щодня) / Daily Planner; д) Короткі біблійні роздуми (щодня) / Devotionals; е) Глибокі біблійні роздуми (щодня) / Meditations; 3) Буклети міжнародного релігійного фестивалю / International Religious Festival Booklet; 4) Буклети зібрання Релігійного Синоду / Religious Synod Meeting.

II. **Релігійно-агітаційних:** 5) Агіт-лист / Prop-Leaf; 6) Агіт-плакат / Prop-Poster; 7) Агіт-брошури / Prop-Brochure; 8) Агіт-буклети / Prop-Booklet / Prop-Pamphlet; 9) Агіт-листівки / Prop-Leaflet / Fold-Out Leaflet; 10) Агіт-флаєри / Prop-Flyer; 11) Кишеньковий календар / Pocket Callendar; 12) Зовнішні агіт-надписи / Outside Prop-Text (білборд, лайтбокс, банер); 13) Агіт-буклет-молитовник / Prop-Prayer-Booklet.

До **ядерних** (постійних) **критеріїв ідентифікації РПД як виду РД**, що властиві усім його текстам, відносимо (Табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Ядерні критерії ідентифікації РПД як виду РД

1.	МЕТА	Популяризація релігійного вчення
2.	УЧАСНИКИ	Надприродний адресант – посередник (консолідований автор і адресат)
3.	СОЦІАЛЬНО-СИТУАТИВНИЙ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИЙ ФАКТОР	Творення релігійного тексту з урахуванням інституційної популяризації релігійного вчення
4.	МОДУС ПРОТИСТАВЛЕННЯ УСНОГО РПД ПИСЬМОВОМУ	Внутрішньо мисленнєвий модус під час читання / споглядання / слухання
5.	НОРМАТИВНИЙ ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНИЙ ФАКТОР	Закон про популяризацію
6.	РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНІ МОВНІ СТРАТЕГІЇ	Передача знання. Переконання. Залучення до віри
7.	КОНЦЕПТУАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ	ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ РЕЛІГІЙНИМ БІБЛІЙНИМ ЗНАННЯМ

1. Мету: популяризацію релігійного вчення.

2. Учасників: надприродного адресанта – посередника (можливо, консолідованого автора) – адресата (людину). Концепція першоджерела усіх текстів РПД – Божественна сила (*надприродний адресант* залежить від сповідуваної конфесії, наприклад, тринітарне християнське бачення у Свідків

Єгови – двозначне (Бог і Дух Святий) із відповідними індивідуально визнаними зверненнями: Єгова, Господь Бог, в ім'я кожного з них промовлено, написано релігійне повідомлення), слова якої промовляються через людину, написані людиною, що виконує функцію наратора (можливо, автора) та посередника. У письмовому тексті РПД можлива *подвійна адресованість*, оскільки зовні він скерований до окремої особи, якій надано позитивну / негативну характеристику (Tyre, the wicked) або до збірного адресата (іноді метонімічне представлення держави) (The people of Israel; Enemies of the Jews; The false prophets [Jeremiah]; Nations; Babylon's kingdom; the Jews; The children of Israel [Isaiah]; The people of Israel; Egypt; The Jews; [Ezekiel]), а насправді імпліцитним адресатом може бути кожен конкретний читач / слухач / споглядач усіх текстів РПД, який сприймає повідомлення у рамках особистісного потенціалу.

3. Соціально-ситуативний екстралінгвістичний фактор творення тексту РПД – врахування інституційної норми популяризації релігійного вчення, адресатної стереотипної спрямованості (мовленнєвої дії на усвідомлення адресатом значущості, цінності, сакральної природи релігійних смислів), системи мотиваційних характеристик, а також соціального компонента (наприклад, коли члени міжнародних релігійних організацій усвідомлюють соціальні знання та вплив цих знань на реальний процес творення релігійних текстів у межах соціального інституту).

4. Модус протиставлення усного РПД письмовому, що співвідноситься з особистісною сферою адресата (внутрішній / мисленнєвий модус виникає під час читання / споглядання / слухання РПД тексту): а) надання почутому / прочитаному / побаченому позитивної / негативної оцінки адресатом, б) вподобання / невдоволення втручання у життя адресата, в) стислість спілкування у випадку відсутності часу у адресата, г) зацікавлення адресата у наданій йому інформації, д) способу популяризації, е) вміння посередника, використавши специфічні стратегії, представити відповідний матеріал, є) наявності мінімального релігійного знання, яке пришвидшує процес сприйняття інформації, ж) зацікавлення інформацією внаслідок привернення до неї уваги соціальної групи, до якої належить адресат.

5. Нормативний екстралінгвістичний фактор текстів РПД на рівні нормативних соціальних відносин між його учасниками, зокрема *обов'язків популяризації релігійного вчення, його уповноважень та прав*. Наприклад, категорична заборона розповсюдження релігійної агітації в Китаї: *“it will be illegal for foreigners to spread religious propaganda material in China, to develop followers or to establish the underground churches and other secret organizations”*

¹⁶⁹; в деяких районах Росії: “Закон запрещает религиозную агитацию вне стен религиозных учреждений. Популярная некогда раздача брошюр на улицах теперь запрещена. Закон действительно определяет, что религиозные обряды, церемонии, распространение религиозной литературы должны осуществляться в специально отведенных местах. Надо отметить, что с принятием закона резко сократилось количество граждан, которые пытаются проводить различного рода религиозную агитацию на улицах, ходить по квартирам и распространять литературу” ¹⁷⁰; несхвалення у країнах германської мовної групи (Німеччина, Англія, США) та обов’язкову ідентифікацію адресанта тексту, який зазвичай популяризують біля релігійної організації, тоді як у країнах романської мовної групи (Франція, Іспанія, Італія) до релігійної агітації ставляться нейтрально.

6. Релігійно-популярні мовні стратегії, які вербалізуються відповідно до інтенціональності текстів РПД (мовного критерію заклику або нарації): 1) ПЕРЕДАЧА ЗНАННЯ, 2) ПЕРЕКОНАННЯ, 3) ЗАЛУЧЕННЯ ДО ВІРИ ¹⁷¹ і спрямовуються для *максимального розширення аудиторії* (із взаємодією або без взаємодії з аудиторією).

7. Концептуальну цілісність – залучення до християнської віри за допомогою релігійного біблійного знання.

Інваріантні параметри – це 1) зміст провідної інтенції (як намір мовця / автора виразити певний комунікативно значущий смисл з метою залучення до віри, який співвідноситься із характером впливу на потенційного адресата під час проведення релігійної агітаційної діяльності та популяризації друкованої поліграфічної продукції) дає змогу класифікувати тексти РПД, що мають *релігійно-агітаційний характер зі спільним ЗАКЛИКОМ* до певного вчинку (РА – щось зробити / не робити, РП – звернутися до релігійної організації / прочитати релігійну літературу, РБР, РБ, РА, РФ – звернутися до релігійної організації / прочитати релігійну літературу, РК – допомогти коштами нужденному, РН – щось зробити / не забути зробити / не робити, БМ – об’єднатися для спільної молитви у скрутний час) та *релігійно-інформативний характер* із властивою *НАРАЦІЄЮ* (КРП – спрощена / адаптована релігійна тематизована основна інформація із темпоральною прив’язкою до кожного дня та можлива додаткова нерелігійна інформація для зацікавлення адресата,

¹⁶⁹ URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_in_the_People's_Republic_of_China

¹⁷⁰ URL: <http://www.zakon.kz/4520593-vne-zakona-menshinstvo.html>

¹⁷¹ Самойлова А.Д. Местоимение как средство речевого воздействия миссионерской разновидности проповеднического дискурса // *Российский лингвистический ежегодник: лингвистический ежегодник Сибири* / гл. ред. Т.М. Григорьева. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2006. Вып. 1(8). С. 148–156.

БМРФ – основна інформація щодо релігійного фестивалю та додатковий огляд культури місця, де він відбувається, БЗРС – основна інформація щодо зібрання Релігійного Синоду та додаткова – про учасників Синоду); 2) система дискурсивних формацій (соціальна практика) релігійно-агітаційних текстів включає розповсюдження текстів РПД, релігійно-благодійну діяльність, релігійно-підтримуючу соціальну діяльність, тоді як релігійно-інформативним – властива релігійно-просвітницька та релігійно-надихаюча (Табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Інваріантно-варіантні параметри текстів РПД

ІНВАРІАНТНО-ВАРІАНТНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ РПД	
Релігійно-інформативного характеру	Релігійно-агітаційного характеру
1. Зміст провідної інтенції	
НАРАЦІЯ:	ЗАКЛИК:
1. Релігійний часопис 2. Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників 3. Буклет міжнародного релігійного фестивалю 4. Буклет зібрання Релігійного Синоду	1. Агіт-лист 2. Агіт-плакат 3. Агіт-брошура 4. Агіт-буклет 5. Агіт-листівка 6. Агіт-флаєр 7. Кишеньковий календар 8. Зовнішні агіт-надписи 9. Агіт-буклет-молитовник
2. Система дискурсивних формацій (соціальна практика)	
а) релігійно-просвітницька соціальна діяльність; б) релігійно-надихаюча соціальні діяльність	а) релігійно-агітаційна соціальна діяльність б) релігійно-благодійна діяльність (збір коштів) в) релігійно-підтримуюча

До *варіантних параметрів* текстів РПД (Табл. 1.4) відносимо ті, що є диференційними / факультативними для кожного окремого різновиду тексту, а саме: релігійно-популярні мовні тактики текстів РПД: а) *релігійно-інформативного характеру* (КРП, БМРФ, РЧ) – **КООПЕРАЦІЯ** (єднання зі спільнотою, з Богом та самим собою); БЗРС – **САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ** (авторитетність), **КООПЕРАЦІЯ** (єднання зі спільнотою, з Богом та самим собою); б) *релігійно-агітаційного характеру* (АА, АП, АБА, АБ, АЛ, АК, АФ) – **САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ** (авторитетність), **РОЗМЕЖУВАННЯ**, **ПРОТИСТАВЛЕННЯ**; БМ – **КООПЕРАЦІЯ** (єднання зі спільнотою, з Богом та самим собою).

Варіантні параметри текстів РПД

№	Варіантні параметри
1.	Релігійно-популярні мовні тактики
2.	Концепція контексту (конституації)
3.	Подія (зумовлює тему, місце, час)
4.	Концепція посередника (консолідованого учасника, можливого автора)
5.	Сфера комунікації
6.	Риторичний вимір (красномовство)
7.	Зміна комунікативних ролей (розмовляємо – чуємо – розуміємо / пізнаємо)
8.	Спосіб популяризації
9.	Режим спілкування

1. Релігійно-популярні мовні тактики – це ті мовні засоби, які є характерними для кожного з текстів РПД і які чітко диференціюють тексти *релігійно-інформативного* і *релігійно-агітаційного* характеру.

2. Концепція контексту (конституація) для текстів РПД а) *релігійно-інформативного* характеру: КРП – особистісна; БМРФ – міжнародна; БЗРС – релігійна; б) *релігійно-агітаційного* характеру: (РА, РП, РБР, РБ, РЛ, РФ, РК, РН) – особистісна; БМ – міжнародна.

3. Подія (зумовлює тему, місце, час): а) *релігійно-інформативного* характеру: КРП – особистісна індивідуальна проблемна подія – самотність індивіда (літня людина). Прототипні тексти (Andachtsbuch / Devotionals / Meditations / Релігійного Україно / Російськомовного Календаря), які розпочали популяризувати через мережу Інтернет для молоді, яка усамітнюється у соцмережах; сайт *Daily Bible Promises* орієнтований для *прогресивного в ІТ-технологіях* адресата; БМРФ – організація релігійного зібрання молоді (*XX Weltjugendtag-Internationales Festival in Fulda 2005, XXVI World Youth Days in Madrid 2011*); БЗРС – з'їзд висококваліфікованих теологів (Вибір Церковного Синоду у Мюнхені 2014); б) *релігійно-агітаційного* характеру: (РА, РП, РБР, РБ, РЛ, РФ) – поява а) релігійної літератури (наприклад, “Jesus our Destiny”) або б) релігійної організації; РК – а) хвороба – календарик із образом (Visual Piety) (як оберіг нужденного або для милостині), тоді як б) святкова подія (іменини) – образ відповідного святого, в) страх у дорозі – відповідний календарик-оберіг; РН – популярне святкування в Україні Дня батька та матері – білборди з релігійними надписами: *Так говорив Господь: “Шануй свого батька та матір свою, щоб було тобі добре”*; *Біблія, Книга повторення Закону розділ 5, вірш 16*, а в період Великого посту (релігійна подія) *“В ніст головне не їсти один*

одного”; БМ – події в Україні 2014 року зумовили появу БМ (“Молитовник борця за гідність. П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні”), який було популяризовано масово по всіх інститутах України.

4. Концепція посередника комунікації (консолідованого учасника, можливого автора) для текстів РПД:

4.1. *Релігійно-інформативного характеру*, де посередник комунікації, працюючи над текстом, наприклад, КРП, максимально спрощуючи та надаючи багато додаткової нерелігійної інформації у його структуру, розраховує на те, що адресат не лише ознайомиться з матеріалом, але й буде готовим до роздумів над ним: прийме погляди автора (зміцнить віру та приєднається до релігійної спільноти) або ж подумки заперечить її. Відповідно адресат може поставати як а) активний (відреагує на інформацію, продовжить купувати КРП, почне шукати додаткову релігійну інформацію); б) пасивний реципієнт (ознайомлюється, проте не виявляє зацікавлення). Зорієнтований на добре організованого адресата (можливого члена релігійної спільноти), що сприймає релігійне вчення, усамітнівшись. Можливі два види адресата: а) релігійно обізнана особа, для якої текст КРП відіграє функцію релігійного щоденника; б) пересічний покупець. Консолідованими учасниками можуть виступати компетентний (зазвичай у церковному кіоску) / некомпетентний продавці, які надають / не надають пораду покупцю. Автор, наприклад, БМРФ (який може виступати водночас посередником, оскільки є членом релігійної організації, що бере участь у фестивалі) зорієнтований на більш обізнану вузьку аудиторію (розповсюджується лише в рамках релігійної організації, общини, що діють в межах церкви та поза її межами і є безпосередніми учасниками міжнародного релігійного фестивалю). Створюючи текст буклету, автор намагається представити в ньому частину дійства, що чекає в найближчому майбутньому на адресата-учасника, якщо він приєднається до спільноти релігійних однодумців в одному з Європейських міст, з метою його зацікавлення і подальшого контакту із місцевими організаторами та відповідно безпосередніми організаторами фестивалю, де буде відбуватись релігійна подія. Інформативно-ідеологічний характер міжнародного релігійного фестивалю передбачає цілу низку *супровідних інформативних текстових документів* як релігійного (про з’їзд, зібрання, вибори Релігійних Сенодів в рамках фестивалю), релігійно-культурного (відвідини церков, святих місць країни-організатора), культурного (культурні пам’ятки народу-організатора) характеру, так і не релігійного (юридичного – згоди сторони-організатора прийняти відповідних учасників, сприяння, надання додаткової письмової інформації, настанови (чітких

інструкцій) з підготовки учасників, комп'ютерного – подальша інтернет-переписка). Рамки партнерської комунікації у цьому тексті дискурсу зумовлюють рівноправний статус його учасників з готовністю обох учасників співпрацювати. Консолідованими учасниками можуть виступити творці логотипів, музики гімну в буклеті (можливо, із релігійними знаннями або просто творча особистість).

4.2. *Релігійно-агітаційного характеру*, у яких посередник комунікації залежить від типу його а) позитивної / конструктивної чи б) негативної / деструктивної (масової, особистісної) направленості ¹⁷². У першому випадку спостерігаємо його рівноправність із адресатом, яка забезпечується в усвідомленості обох сторін істинності матеріалу, який може змінити долю людини / людства, а також у взаємній зацікавленості в особистості один одного, тоді як в опозиційному випадку вбачаємо значне його домінування, авторитетності для нав'язування своїх переконань з метою розпалу ворожнечі, соціальних / особистісних конфліктів, загострення протистояння в суспільстві, агітація людини / групи людей в релігійну сектантську організацію. Адресат тут постає як а) захоплена запропонованим питанням пересічна людина (люди) із податливим характером, яка миттєво зреагує на постановку якоїсь індивідуальної проблематики, оскільки перебуває у складному психологічному становищі і потребує підтримки (у негативній формі комунікації, не підозрюючи, що особистісні проблеми використано як відправну точку для теми розмови); б) нейтрально налаштована особа (и), що погоджується з висловлюваннями автора, проте не проявляє подальшого інтересу, оперуючи відсутністю часу. Консолідованими учасниками можуть виступати немовні особистості, що просто роздають / продають релігійно-популярну літературу (агітаційну листівку, буклети, календарики, монтувальники білбордів, що обирають найвідповідніше місце). Наприклад, автор БМ може виступати водночас посередником, оскільки є членом релігійної організації або церковної спільноти, що спільно вболіває за долю країни, її духовної єдності. Адресат – кожен громадянин країни. Консолідований учасник – член соціального інституту, який розповсюджує БМ;

5. Сфера комунікації – це *церковне богослужіння єдиновірців* (для релігійної агітації властиве своє поняття “храму”: наприклад, тексти КПР можуть продаватися як в межах храму, так і поза ним; БМРФ діє в межах організації, що входить у церковну спільноту або будь-яку релігійну

---

¹⁷² Martschukat J. The Religious Discourse on Criminal Law in England, 1600–1800: From a Theology of Trial to a Theology of Punishment // *Religion and Politics in Europe and the United States: Transnational Historical Approaches* / ed. J. Martschukat. Washington/Baltimore: Depkat, Volker, 2012. P. 85–99.

громадську організацію, що не підпорядковується діяльності церкви); *релігійна громадська діяльність* (релігійна агітація може відбуватися у конкретно визначених місцях соціальних інститутів нерелігійного характеру, наприклад, Свідки Єгови організують часто зібрання у кінотеатрах та на стадіонах для обговорення діяльності кожного його члена із подальшою активацією в сімейних, навчальних та інших інститутах; БМРФ також розпочинає діяльність із локального рівня, проте переходить до більш масштабного, ніж попередні різновиди, – міжнародного).

6. Риторичний вимір (красномовство) – це вчення особливого релігійно-агітаційного, релігійно-благодійного, релігійно-надихаючого, релігійно-підтримуючого, релігійно-інформативного, релігійно-просвітницького красномовства, якому навчають в межах релігійної організації, можливо, інститути (наприклад, у релігійній агітації особливим методом привернення уваги адресата), вчення особливого релігійного красномовства у вигляді інструктажу, чітких вказівок та вимог.

7. Зміна комунікативних ролей – це учасники релігійно-агітаційного спілкування: мовець – адресат – слухач – треті особи (що не беруть участі, але згадуються в комунікації)”, які змінюються відповідно до етапів комунікації кожного з різновидів РПД, наприклад: а) чуємо (обов’язково включає правильне розуміння значення релігійного висловлювання) – міркуємо – спостерігаємо (наочне представлення); б) розмовляємо-чуємо-розуміємо / пізнаємо; в) бачимо-розуміємо / пізнаємо-міркуємо. До кожного з етапів комунікації можемо представити процес сприйняття інформації адресатом як 1) постановку певної проблематики особистості “MEINE FRAGE?”; 2) пізнання Бога “GOTT KENNENLERNEN”; 3) одержання поради “BERATUNG”; 4) звернення до церкви “KIRCHE FINDEN” або релігійної общини, що символічно зображено у німецькомовних текстах:

8. Спосіб популяризації (екстралінгвістичний параметр) – це: а) агітація на вулиці, яка здійснюється в усній формі (бесіді) та шляхом поширення друкованої поліграфічної продукції; б) продаж відповідного наочного матеріалу у спеціально відведених для цього місцях; в) розповсюдження інформативного матеріалу для спеціалізованих міжнародних масових зібрань. Проте розміщення кожного з текстів РПД через інтернет (канал передачі релігійної інформації як спосіб спілкування) зводить концепцію адресата до адресантно-адресатної однотипності (будь-якого автора – будь-якого користувача веб-мережі, який відносить / не відносить себе до певної конфесії, а проходить адаптацію ідей, формул, правил поведінки, визначення концептів).

9. Режим спілкування дає змогу класифікувати тексти РПД за рівнем офіційності популяризації релігійного вчення (наприклад, під час релігійної бесіди агітаторів на вулиці спостерігаємо більшу дистанцію між його учасниками, ніж у межах дому адресата) та співвідношенням статусних позицій учасників релігійно-популярної комунікації, зокрема авторитетністю наратора релігійно-популярного повідомлення (особливо у БМРФ), яка забезпечується: а) його знаннями, досвідом, статусом, посиланнями на біблійний контекст (та на Божественну силу як першоджерело релігійного повідомлення), викликає довіру у слухача / читача і виражає здатність (іноді з категоричним наказом) до вчинків та логічного мислення людини (групи людей), б) позитивним емоціональним ставленням до нього як представника релігійної общини.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ядєрними критеріями ідентифікації РПД є 1) мета, 2) учасники дискурсивної взаємодії, 3) соціально-ситуативний екстралінгвістичний фактор, 4) модус протиставлення усного РПД письмовому, 5) нормативний екстралінгвістичний фактор, 6) релігійно-популярні мовні стратегії, які є визначальними для всіх його текстів як релігійно-агітаційного, так і релігійно-інформативного характеру і становлять його макрорівень (є дискурсивно утворювальними на змістовому рівні). Інваріантні параметри – це зміст провідної інтенції і система дискурсивних формацій (соціальна практика), що дають змогу диференціювати тексти релігійно-агітаційного й релігійно-інформативного характеру. Варіантні параметри безпосередньо актуалізуються у кожному окремому різновиді текстів РПД (хоча час від часу вони можуть і збігатися у різних текстах).

1.6 Теолінгвістична матрична реконструкція релігійно-популярного дискурсу

Для впровадження нових концепцій у лінгвістику вже звичним є запозичення науковцями терміносистеми не дотичних до неї дисциплін, які, здобувши прихильність у філологічних колах, ставали окремими теоріями. Наприклад, напрям *аналітичної філософії* (найбільш популярний у Великій Британії та США у 1930–1960 рр.) закладений у суворому формалізованому аналізі природної мови (мови спілкування людей)¹⁷³.

Не є винятком і запозичений у лінгвістику з точних наук (у добу структуралізму – математичного синхронного опису мовних явищ [152]) термін *матриця*, загально-понятійне тлумачення якого представлено у лексикографічних джерелах іншомовних слів.

Матриця – 1. Робоча частина штампа для обробки металу тиском, що має заглиблення (або отвір), яке відповідає за формою або контуром виготовлюваному виробові. 2. Заглиблена форма для відливання літер, виготовлення набору в набірних машинах, одержання стереотипів. 3. Скляна пластинка з желатиновим шаром, яку застосовують у фототипії. 4. Сукупність чисел, розміщених у прямокутній таблиці у вигляді n стовпців і m рядків. Якщо $m=n$, то M називають квадратною порядку n [СІС].

1.6.1 Дефініції поняття матриця у точних і гуманітарних сферах наукового знання.

Різні значення лексеми *матриця* збагачено нашаруванням додаткових значень, що з'являються відповідно до адаптації цього терміна у **формальних точних науках** (математиці, логіці, фізиці, теоретичній інформатиці, теорії інформації, статистиці), де вивчають “кількісно точні закономірності і використовують строгі методи перевірки гіпотез, засновані на відтворюваних експериментах та логічних міркуваннях для вирішення практичних завдань”.

Наприклад, *математичний ракурс* матриці як “об’єкта, записаного у вигляді прямокутної таблиці чисел (або елементів кільця), передбачає операції (додавання, віднімання, множення на скляр) для запису даних, які залежать від двох категорій, наприклад: від коефіцієнтів систем лінійних рівнянь та від лінійних перетворень” [91; 95; 171]. *Логіко-математична матриця порівнянь* дає можливість “здійснити попарне порівняння елементів

¹⁷³ Козлова М.С. Философия и язык. М.: Мысль, 1972. 254 с.

на певному рівні ієрархічної структури з погляду їх важливості щодо критерію, який знаходиться на безпосередньо вищому рівні ієрархії і який є, власне, їх агрегованим критерієм (згорткою)”¹⁷⁴. *Коваріаційна матриця теорії імовірностей* (квадратна матриця, яка складена з попарних коваріацій і дисперсій двох або більше випадкових величин) із “графами для аналізу структурних відношень між змінними”¹⁷⁵. Її можна звести до поняття сукупності чисел (та їх порівнянь), розміщених у таблиці, з якої виводиться стереотипне бачення чогось (обчислення).

Ідея векторної моделі семантики (vector space model) у **програмуванні** – представлення документа колекції як точки безвимірного простору (вектору у векторному просторі, де близькі один до одного точки співвідносяться з семантично схожими документами; запит користувача розглянуто як вектор / псевдодокумент, документи сортуються в порядку збільшення відстані до псевдодокумента та видаються користувачеві; велику кількість відповідних векторів групують у матрицю (англ. term-document matrix))^{176, 177}, зводиться до обробки (сортування / впорядкування в певному порядку) семантично схожих об’єктів у безвимірному просторі з наявністю певних сталих, узятих із генерації матриці силових констант **фізики**^{178, 179}.

Менш обчислюваною є концепція логіко-структурної матриці у **менеджменті**. Її розуміють, наприклад, як “частини проектної заявки, де у табелярній формі представлено логіку проекту, що включає в себе такі необхідні елементи, як загальна мета проекту, його конкретні цілі, очікувані результати, заплановані заходи, необхідні для цього ресурси, індикатори ефективності досягнення результатів проекту, а також припущення щодо факторів впливу на проект і його життєздатність”; або визначають як логіко-стратегічної переваги – “спосіб структурувати уявлення [...] про стани керованих систем та коридори їх мінливості; а також практичні підходи до втілення стратегії”¹⁸⁰.

---

¹⁷⁴ Побудова матриці попарних порівнянь елементів з нечіткими оцінками // *NAUTICA. Нечітка логіка*. URL: <https://sites.google.com/site/ne4itkalogika/necitka-ierarhicna-model-pidtrimki-prijnatta-risen/pobudova-matrici-poparnih-porivnan-elementiv-z-necitkimi-ocinkami>

¹⁷⁵ Аллен А.В. Графы для анализа структурных соотношений между переменными и их приложение. М.: Литрес, 2014. С. 44–52.

¹⁷⁶ Куллбаск С. Теория информации и статистика. М.: Наука, 1967. 408 с.

¹⁷⁷ Ando R.K. Latent semantic space: iterative scaling improves precision of inter-document similarity measurement // *Proceedings of the 23rd ACM SIGIR* / ed. E. Yannakoudakis. 2000. P. 216–223.

¹⁷⁸ Когновицкий О.С. Двойственный базис и его применение в телекоммуникациях. СПб.: Линк, 2009. 411 с.

¹⁷⁹ Кугаенко Е. Матрица и физика. М.: Ленанд, 2011. 112 с.

¹⁸⁰ Агаев А.И., Большаков З.А., Мэтьюз Р. Новая матрица или логика стратегического превосходства. М.: ОЛМА-ПРЕСС; Институт экономических стратегий, 2003. С. 17.

Відтак, у менеджменті акцентується увага в основному на форматі проекції стереотипних уявлень щодо об'єкта обробки інформації, в межах якого щось зароджується або з якого щось походить. Не зафіксованим у значенні лексеми матриця, проте вкрай важливим для сучасних міждисциплінарних наук є трактування терміна “матриця” як **інформативного коду**, який у **теорії інформації** може передавати і “життєвий досвід, універсальність програмного коду, і процеси його структури”¹⁸¹, і зашифровувати “повідомлення в системах автоматики”¹⁸². Виходячи з цих попередніх спостережень щодо витлумачення терміна матриця у точних науках, уважаємо за доцільне додати до словникового визначення лексеми такі складники її значення: а) сукупність чисел (та їх порівнянь), з якої можна вивести стереотипне бачення чогось (обчислення); б) обробку (впорядкування в певному порядку) семантично схожих об'єктів у безвимірному просторі із наявністю певних сталих; в) формат проекції стереотипних уявлень щодо об'єкта обробки інформації, в межах якого щось зароджується або з якого щось походить; г) інформативний код.

У гуманітарних групах академічних дисциплін (філософії, психології, релігії тощо), “об'єднаних прагненням до вивчення таких аспектів людського буття та якісних підходів, які взагалі не припускають єдиної парадигми, що визначає будь-яку наукову дисципліну”, загально-сміслові поле терміна “матриця” збагачене, передусім, філософськими поглядами, оскільки саме вони мають дотичність до кожної людини безпосередньо.

У **філософії** цей термін часто називають “мозок у колбі” – різновид уявних експериментів, що ілюструють залежність людини у розумінні дійсності від її суб'єктивних відчуттів¹⁸³ або *соліпсизм* – теоретична установка, крізь призму якої увесь світ бачиться *породженням свідомості (Я)*¹⁸⁴. Перші наївні бачення когнітивно-матричної теорії сягають філософського твору Платона “Міф про печеру” (якщо людину від народження тримати в печері спиною до світла так, щоб вона бачила тільки стіну печери і тіні які нею блукають, то для неї це і буде реальністю, тобто це і буде її матриця)¹⁸⁵, що сформувала теорію про форми / ідеї (справжня сутність об'єкта є не те, що ми сприймаємо нашими органами чуття, а його якість, і що більшість людей сприймають тільки тінь об'єкта, а тому обмежується хибним сприйняттям)¹⁸⁶.

¹⁸¹ Горин Г. Матрица интеллекта. Мир как программа. М.: Litres, 2015. 229 с.

¹⁸² Тулякова Н.О. Теорія інформації: навч. пос. Суми: СДУ, 2008. 205 с.

¹⁸³ Патнэм Х. Мозги в бочке // *Разум, истина и история*. М.: Праксис, 2002. 296 с.

¹⁸⁴ Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. Вступ до феноменологічної філософії // *Філософська думка*. К.: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди, 2002. № 3. С. 134–149.

¹⁸⁵ Elliott R.K. Socrates and Plato's Cave // *Kant-Studien*. 1967. Vol. 58. P. 137.

¹⁸⁶ Taylor A.E. Plato: the man and his work. London: Methuen & Co, 2001. 574 p.

Філософія, психологія та релігія вибудовують спільну картину світу з логічним розгортанням єдиного первинного змісту всього концептуального уявлення людей із певною стереотипністю, шаблонністю поведінки сучасних людей, яку психологи називають “екзистенційним вакуумом”, що відображає глибинну суть його світоглядної матриці, сакральних смислів буття, включаючи соціальні / асоціальні та конструктивні / деструктивні моделі поведінки [176].

Відтак, із гуманітарних дисциплін запозичуємо ще одне значення матриці і додаємо його до базового поняття: це значення “перенесення в іншу реальність, пов’язану зі зміною стану свідомості людини (О.А. Кушнірова) (у пошуку відповідей на питання: що я можу знати? що з цим робити? на що надіятись? що реальне?).

1.6.2 Лінгвістична апробація терміна матриця.

Безпосередньо у *лінгвістиці* термін “матриця” був апробований ще в 1966 р. у працях І.В. Арнольд щодо *семантичної структури багатозначного слова* [48], в концепцію якої авторка заклала принципи теорії опозиції (під опозицією розуміють відношення відмінності між частково схожими елементами мови; в основному опозиції між основними та похідними лексико-семантичними варіантами одного й того ж слова; ознаки, за якими встановлюється відмінність, називаються диференційними ознаками, вибір яких доволі важкий у зв’язку з неоднозначністю підбору ознак, наявність яких легко перевірити і формалізувати), що “дозволяють використовувати в роботі деякі матриці булевої алгебри, запозичені з теорії решіток Едварда Вейтча ¹⁸⁷. І навіть без складного апарату сучасного математичного дослідження застосування окремих прийомів математичного опису та класифікації може виявитись доволі ефективним для лінгвістики” [48, с. 9]. Перелік *векторів булевої матриці* представлено у таблиці диференційних семантичних ознак (ознака слова в мові та мовленні може бути засобом опису відмінностей між лексико-семантичними варіантами одного й того ж слова і дозволяє розкласти безліч значень і, відповідно, лексико-семантичних варіантів у лексичній системі будь-якої мовної пари взаємно не перехресних множин), кожний рядок якої задає один із елементів множини [там само, с. 50].

---

¹⁸⁷ Veitch E.W. A Chart Method for Simplifying Truth Functions // *Proceedings of Association for Computing Machinery* / eds J.W. Forrester, R.W. Hamming. Pittsburgh, Pennsylvania: ACM, 1952. P. 127–133.

Широкі перспективи у лінгвістиці має *теорія графів*, що має значну евристичну силу, оскільки “таблиці з кількісною оцінкою матеріалу не зовсім досконалі для багатьох науковців і дозволяють порівняти зазвичай лише дві змінні, а масштабність змушує ділити їх на декілька груп [...]. Тому комбінований ефект декількох факторів зумовлює побудову таблиць такого типу, що дали б можливості показати сполучуваність більшої кількості змінних” [там само, с. 53]. Так, змінними в *одиночно збірних варіантах* матриці семантичної структури слова є термінологічні варіанти (іноді число варіантів більше двох), перенесення знаень (доволі багаточисленні), лексико-граматичний розряд (може характеризувати складну семантичну структуру), особливий вид денотата, відношення за ознакою спеціалізація-генералізація [там само, с. 144].

Останнім часом у лінгвістиці когнітивно-матричний підхід активно розробляє С.А. Жаботинська [116], що спирається у своїх пошуках на концепцію Р.В. Ленекера. Дослідник твердить, що “основою значення мовної одиниці є комплекс активованих нею доменів, що називаються *концептуальною матрицею* [...]”¹⁸⁸.

В їхніх працях показано різницю між суто *матричною* та *мережевою* моделями структурування інформації концепта / домена: матриця – це не лише представлення компонентного складу слова (його елементарні значення, лексико-семантичні варіанти), а одержані в результаті компонентного аналізу понятійні категорії, до яких належать ці семи” [116, с. 255]. С.А. Жаботинська у своїх дослідженнях представила *сукупність доменів концептуальної матриці*, які складають базовий домен – простір, небазовий домен – форма, типова просторова орієнтація, функція, матеріал, розмір, тощо [там само].

Для визначення *словесного векторного простору* застосовують один із параметрів визначення моделі дистрибутивної семантики (яка займається визначенням ступені семантичної близькості між мовними одиницями на основі їх дистрибуційних ознак у великих масивах лінгвістичних даних) – *метод зменшення розмірності матриці*: випадкова проекція, сингулярне розщеплення, випадкове індексування тощо [204; 200; 504].

Опис семантики частин мови *на основі матричного аналізу семної структури* слова [143; 280] застосовано “при побудові таблиць на першому етапі класифікації матеріалу; при *моделюванні схем* лексико-семантичних полів на основі матриць; при *аналізі полів за математичною теорією графіків* [...]”.

---

¹⁸⁸ Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. P. 44–47.

Матричний метод *представлення семантичних відношень* [...] служить метамовою для *опису об'єктів* аналізу, а матриця – *моделлю систем семантичних зв'язків*, з одного боку, та семантичною структурою слова, – з іншого” [261, с. 301–302].

На сьогодні активно розробляють когнітивно-матричний аналіз художнього твору (особливо так званої “останньої доби людства”), де “*матриця*” нагадує *калейдоскоп поетичного формату*, що містить низку *ретроспективних паралелей*. Наприклад, у творі Ліни Костенко “Записки українського самашедшого” виявлено основні три коди (гоголівський, булгаковський та апокаліптичний) та побудовано цілісну матрицю щоденникового “зведення” оповідача [268].

Реконструкція ідіо- та колективних (фольклор, казки і легенди, танці і пісні, сакральні тексти та ритуали, ремесла) *когнітивних матриць творчості* є одним із перспективних напрямів сучасної когнітивної поезики та лінгвокомпаративістики [71; 116; 150; 201; 456].

Як попередній висновок, можемо констатувати, що у лінгвістиці термін і поняття *матриця* застосовують для вивчення а) семантичної структури багатозначного слова з використанням таблиць кількісної оцінки мовного матеріалу, б) структурування значення мовної одиниці через комплекс активованих нею доменів, що разом формують концептуальну цілісність, в) дистрибутивної семантики мовних одиниць, пропонуючи зменшення її розмірності: випадкової проекції, сингулярного розщеплення значення, випадкового індексування тощо, г) калейдоскопу лінгвопоетичних засобів, що містить низку ретроспективних паралелей, д) реконструкції ідіо- та колективних продуктів мовотворчості.

1.6.3 Теолінгвістична матриця релігійно-популярного дискурсу. Вище уже було зазначено про доцільність застосування матричного підходу в **лексичній семантиці**, зокрема побудови різних матриць семантичної структури слова. Нова **когнітивна семантика** заявила про своє бачення природи лексичного значення слова, про його енциклопедичний характер, а не суто мовний і також почала апробувати різні підходи для доведення цієї гіпотези. Так було введено в науковий обіг термін *когнітивна матриця*, запропонований Р.В. Ленекером для опису конфігурації знань, що становлять основу значень мовних одиниць.

Згодом почали розробляти *когнітивно-матричний аналіз*¹⁸⁹. На думку М.М. Болдырева, будь-яке широкомасштабне знання, яке має особливий матричний формат, не можна представити простим набором обов'язкових та факультативних елементів або характеристик [...], адже знання матричного формату – це система взаємопов'язаних когнітивних контекстів¹⁹⁰ і для того, аби цю систему описати, слід побудувати **когнітивну матрицю**. Спираючись на таке розуміння когнітивної матриці, екстраполюємо її на об'єкт теолінгвістики – релігійно-популярний дискурс, композиція якого включає понятійне дискурсоутворювальне ядро та параметровимірювану периферію і має формат багатоаспектного (широкоформатного) релігійного знання – систему взаємопов'язаних когнітивно-релігійних контекстів. зокрема для послідовності виокремлення компонентів теолінгвістичної матриці.

З огляду на це пропонуємо новий термін-дескрипцію **теолінгвістична матриця релігійно-популярного дискурсу**, яка передбачає побудову таблиць із реконструйованими архетипними смислами, закодованими в значеннях імен гіперконцепту ЗХВ та імен вісьмох метафоричних концептів, а також таблиць стереотипізації біблійних смислів, закодованих у текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру.

Основний інформативний код теолінгвістичної матриці РПД – сформований на концептуальному смислі **біблійної цитати ЗХВ** через механізми метафоризації широкоформатного РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, яке складається з 8 базових доменів: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА.

Якщо ядром матриці (те, на основі чого вибудовується дискурс) виступають взаємопов'язані архітектонічні складники – релігійні тексти, в основі яких закладено особливий смисл релігійно-філософського віровчення, виражений низкою відповідних слів-вербалізаторів метафоричних концептів та стереотипів, що підлягають реконструкції, то периферійним її наповненням є способи популяризації християнського вчення, оскільки кожній релігійній культурі властивий свій рівень релігійної агітації, тоді як іншій, – навпаки, – рівень інформування.

---

¹⁸⁹ Болдырев Н.Н., Куликов В.Г. О диалектном концепте в когнитивной системе языка // *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2006. Т. 65. № 3. С. 3–13.

¹⁹⁰ Там само.

1.6.4 Матрична реконструкція релігійно-популярного дискурсу. Процес *реконструкції* є теоретико-методологічним підґрунтям, що дає змогу побудувати теолінгвістичну матрицю релігійно-популярного дискурсу, а також інструментом для аналізу вже побудованої матриці (реконструюючи смисли, формується широкомасштабне знання у вигляді матриці, реконструюючи яку ми встановлюємо як стереотипні, так й архетипні механізми метафоризації цих смислів). Друга модель реконструкції названа **матричною реконструкцією**.

Матрична реконструкція релігійно-популярного дискурсу, в основу якого покладено популяризацію релігійного вчення серед соціальних груп для залучення до християнської віри шляхом формування багатоаспектного релігійного знання та здійснення релігійного впливу не маніпулятивним методом, а переконанням – шляхом адаптації/спрощення релігійної біблійної інформації (текстового скорочення, усного роз'яснення та/або використання візуальних засобів (образів), що створюють особливу релігійну естетику – чуттєве пізнання світу, не утилітарне, споглядальне або творче ставлення людини до релігійної дійсності) [293], передбачає відтворення глибинних (архетипно-стереотипних) смислів релігійних текстів, що популяризуються (релігійно-агітаційного та релігійно-інформативного характеру), та метафоричних механізмів їх актуалізації під час сприйняття (як дискурсних утворень), а також розщеплення семантичної структури лексики, що виражає ці смисли.

Реконструкція *архетипних* смислів текстів релігійно-популярного дискурсу дозволяє виявити схематичну модель мови, яка опирається на властиві дослідженню тенденції та враховує можливі проміжні ланки розвитку. Реконструкція ж вихідного *прототипного* тексту, що популяризується (у нашому випадку біблійної цитати), передбачає встановлення специфіки переходу від цього тексту до його похідних, а також визначення закономірностей співвідношень між усіма наявними текстами (та незасвідченими – за рахунок опису схеми цих співвідношень).

Основними етапами зіставлення є: а) поділ текстів на фрагменти (у нашому випадку епізодів / реплік вступу, основної частини та кінцівки) та їх аналіз, б) зведення фрагментів до одного першоджерела (фрагмента прототипу), в) визначення правил перекодування між цим фрагментом, що аналізуємо, та фрагментом-прототипом. Для проведення дослідження необхідно оволодіти **методикою комбінаторних зіставлень** (монтажу) різних фрагментів тексту (за В'яч.Вс. Ивановим, В.М. Топоровим).

Реконструкція метафоричних механізмів актуалізації смислів релігійних текстів під час їх сприйняття (як дискурсних утворень) визначається на глибинному рівні взаємодії семантичних та когнітивних структур і може бути представлена у вигляді матриці – дискурсивного моделювання релігійної дійсності. При цьому актуальним постає питання: як саме інформація переходить у знання, оскільки сама метафора (з позиції когнітивної лінгвістики) – це згущення думок, які зводять механізми ментальних процесів, що базуються на нашому підсвідомому, генетичному знанні, а також є засобом вираження ментальних процесів, що базуються на культурних національних та соціальних особливостях.

Розщеплення семантичної структури лексики, що виражає смисли текстів релігійно-популярного дискурсу, полягає у реконструкції значення вербалізаторів цих смислів, оскільки, в процесі історичного розвитку, вони можуть набувати нового забарвлення. Застосування **етимологічного аналізу** дає змогу встановити попередні семантичні зв'язки по певних загальних для усіх значень ознаках.

Матрична реконструкція релігійно-популярного дискурсу повинна враховувати еволюційне проникнення християнства у англо-, німецько- та україномовну культуру, а також специфіку сприйняття християнства у життєвих переконаннях суспільства, його менталітету та способу бачення світу у певний період.

Висновки до розділу 1

Поняття “лінгвістична реконструкція” зазнало еволюції: від інтуїтивної процедури відтворення первинних коренів слів для встановлення генетичної спорідненості мов до теоретико-методологічної концепції, спрямованої на вивчення когнітивних процесів діяльності людини з метою розкриття релігійно-філософського смислу її буття загалом. Сучасне витлумачення цього терміна пов'язане з міждисциплінарним підходом до аналізу устрою мовних і концептуальних картин світу як складних архітектурних моделей / матриць когнітивної природи. У когнітивно-дискурсивній парадигмі актуалізується методика семантичної реконструкції, де значення слів розглядають не у прив'язці до денотатів, а у контексті фрази. Це дає змогу відновити цілісні фрагменти прототекстів, що є зразками / схемами і.-є. синтагматичного мовного рівня. Результати семантичної реконструкції розкривають характер духовної культури кожної епохи із її особливим світоглядом, зокрема й баченням релігійних феноменів у суспільстві.

У цьому контексті термін “релігія” у роботі осмислено крізь призму реконструкції філософського пояснення зв’язку людського життя з Богом. З’являються нові гуманітарні сфери, об’єктом яких стає термін і поняття релігійний дискурс, однією з яких є теолінгвістика – наука про встановлення зв’язків між релігією і лінгвістикою, а також між лінгвістикою і теологією. Якщо теологія зорієнтована на дослідження феномена релігії як віровчення, тип світосприйняття, то релігійна практика у фокусі лінгвістики представлена як прагматика, контекст релігії, те, як ми пояснюємо використання мови релігії, що має свою модель.

У монографії під релігійним дискурсом розуміємо особливий тип інституційного дискурсу, який специфічно орієнтований на обслуговування комунікації, пов’язаної з релігійними уявленнями людей і який відображає особливий тип спілкування, в основу якого покладено трансляцію життєво важливих для людини і суспільства етичних смислів.

Виокремлення РД в окремий тип інституційного дискурсу відбувалося на основі таких критеріїв, як система дискурсивних формацій; параметри: учасники, тема, спосіб; концепція контексту усного/письмового тексту; сфера комунікації; соціально-ситуативний параметр; риторичний вимір; режим спілкування; зміна комунікативних ролей учасників спілкування: мовець – адресат – слухач – треті особи (що не беруть участі, але згадуються в комунікації)”; суб’єкт, місце, час події; нормативний вимір; модус протиставлення усного дискурсу письмовому та первинність усної форми існування дискурсу.

Одним із видів релігійного дискурсу є релігійно-популярний дискурс, ядреними критеріями ідентифікації якого є 1) мета, 2) учасники дискурсивної взаємодії, 3) соціально-ситуативний екстралінгвістичний фактор, 4) модус протиставлення усного РПД письмовому, 5) нормативний екстралінгвістичний фактор, 6) релігійно-популярні мовні стратегії, які є визначальними для всіх його текстів як релігійно-інформативного, так і релігійно-агітаційного характеру. Інваріантні параметри – це зміст провідної інтенції і система дискурсивних формацій (соціальна практика), що дають змогу диференціювати тексти релігійно-агітаційного й релігійно-інформативного характеру. Варіантні параметри безпосередньо актуалізуються у кожному окремому різновиді текстів РПД. Така дискурсивна композиція РПД свідчить про те, що це утворення має когнітивно-матричний формат, інформаційним кодом якого є гіперконцепт ЗХВ та його складники – метафоричні концепти із закодованими біблійно-релігійними смислами, які необхідно реконструювати.

Теолінгвістична матриця РПД передбачає 1) побудову таблиць для унаочнення семантичних зв'язків між реконструйованими архетипними смислами гіперконцепту ЗХВ та вісьмох метафоричних концептів, а також 2) побудову метафоричних моделей стереотипізації релігійно-популярних смислів, закодованих у текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру.

Теоретико-методологічним підґрунтям побудови теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу є процедура *реконструкції*, яка водночас є інструментом для аналізу вже побудованої матриці (реконструюючи смисли, ми формуємо широкомасштабне знання і представляємо його у вигляді матриці). Друга модель реконструкції названа матричною реконструкцією.

Матрична реконструкція РПД, в основу якого покладено популяризацію релігійного вчення серед соціальних груп для залучення до християнської віри шляхом формування багатоаспектного релігійного знання та здійснення релігійного впливу не маніпулятивним методом, а переконанням – шляхом адаптації / спрощення релігійної біблійної інформації, передбачає відтворення глибинних (архетипно-стереотипних) смислів релігійних текстів, що популяризуються, та метафоричних механізмів їх актуалізації під час сприйняття (як дискурсних утворень) через розщеплення семантичної структури лексики, що виражає ці смисли.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ КОМПАРАТИВНО-КОГНІТИВНОГО ВИКОНАННЯ МАТРИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ РЕЛІГІЙНО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

2.1 Апробація методики реконструкції у лінгвокомпаративістиці

Перший розділ роботи містить формулювання теоретичних положень роботи для широкоаспектного вивчення поняття “реконструкція” на різних етапах розвитку лінгвокомпаративістики, які дали змогу з’ясувати філософські основи релігії як віровчення та віросповідування (тобто релігійного дискурсу як об’єкта дослідження нової науки – теолінгвістики). Такий підхід сприяв розгляду феномена *реконструкції* не лише у вузькому розумінні як методичний шлях до встановлення прамовних форм, а як теоретико-методологічну доктрину, з позицій якої у дисертації витлумачено ключовий її термін – релігійно-популярний дискурс, насамперед, когнітивно-лінгвокомпаративні процеси і механізми його відображення у релігійній свідомості носіїв англійської, німецької та української мов, починаючи від класичного етапу реконструкції архетипів, в яких закладені первісні, ще дохристиянські, релігійні смисли – до сучасного етапу стереотипізації цих смислів у текстах РПД, що сприяло розробці комплексної методики їх аналізу.

Методологія дослідження спирається на принципи 1) класичної лінгвокомпаративістики – історизму, хронології, діахронії, на генетичний та ареальний принципи, а також на 2) їх когнітивний вектор, зумовлений принципами антропоцентризму, культурного детермінізму, дискурсоцентризму, функціоналізму. Така двовекторна зорієнтованість методологічної бази монографії була покладена в основу розробки комплексної методики аналізу об’єкта дослідження, зокрема двох її стадій: по-перше, побудови теолінгвістичної матриці РПД і, по-друге, реконструкції вже сконструйованої матриці, тобто власне матричної реконструкції. Процедура побудови *теолінгвістичної матриці* складається з етапів реконструкції 1) глибинних архетипних смислів релігійних текстів двох типів: релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру (закодованих у гіперконцепті ЗХВ та його метафоричних концептах); 2) механізмів метафоричної їх актуалізації під час

сприйняття (як дискурсивних утворень); 3) семантичної структури лексики, що виражає ці смисли, результати якої дають змогу побудувати матричну модель РПД як когнітивну і мовну структуру. Процедура матричної реконструкції передбачає аналіз механізмів відображення у свідомості носіїв англійської, німецької та української мов реконструйованих і представлених у теолінгвістичній матриці біблійних смислів.

2.1.1 Еволюція методик виконання процедури реконструкції у лінгвокомпаративістиці. Гіпотетичне відтворення зниклих мовних форм і систем на основі їх пізніших відображень у споріднених мовах із урахуванням можливих шляхів їх розвитку – *лінгвістичну реконструкцію* витлумачено як процедуру *відтворення первинних форм слів* (встановлення фонетичних закономірностей та граматичних аналогій у споріднених мовах) ¹, яку в добу структуралізму доповнили аналізом системних відношень між мовними одиницями і сформулювали семантичні принципи розвитку лексичного складу *генетично споріднених мов* [90].

Основні методики аналізу лінгвістичної реконструкції полягали у розробці **техніки відновлення попередніх стадій мови** – історичне трактування співвіднесення регулярних змін, чергувань / shifts, alternations, зафіксованих на матеріалі фактичних даних генетично споріднених мов для конструювання архетипу (праформи / етимону)), а також **діахронічної інтерпретації** (процедури відновлення хронологічно більш віддалених етапів прамовних станів та діахронічної інтерпретації одержаного типологічного стану) ².

Нагадаємо, що традиційна методична процедура реконструкції передбачає такі етапи її виконання:

- 1) відбір когнатів (однокореневих слів, що мають спільне походження і схоже звучання у двох і більше мовах);
- 2) встановлення звукових відповідностей;
- 3) реконструкція празвуків;
- 4) виявлення характеру схожих відповідностей (якщо відповідність простежуємо у всіх випадках – це спонтанна зміна (spontaneous), а якщо лише в певних позиціях (враховуючи наголос) – комбінована (combinative));

---

¹ Greenberg J. Language Typology: A Historical and Analytic Overview. Netherland: Mouton & Co., 1974. 82 p.

² Климов Г.А. Реконструкция и диахроническая интерпретация в компаративистике // *Вопросы языкознания*. М., 1988. № 3. С. 9–16.

5) перевірка вірогідності (plausibility) реконструйованих звуків з перспективою лінгвістичних універсалій і типологічних очікувань (linguistic universals and typological expectation);

б) формулювання висновку-припущення: мови, що мають спільний звук-предок (sound-ancestor) можна вважати такими, що походять від мови-предка зі спільним звуком-предком (sound-ancestor) ³.

Застосування методу **доісторичної етнографії** – це шлях історичного порівняння, який є найбільш популярним, визнаним й донині як *ретроспективний рух* від одного мовного стану до іншого більш раннього, який триває, доки не буде досягнуто мовний стан, з якого можна вивчати всі історично-засвідчені родинні мовні системи із припущенням цілої низки послідовних трансформацій, які визначають “діахронічну вивідність” системи [90, р. 145–157].

Перші методичні процедурні застосування вище наведеного алгоритму реконструкції зазнавали щоразу вдосконалень. Наприклад, поетапна техніка формулювання звукових законів, розроблена у працях Ф. Боппа, Р.Х. Раска, Я. Грімма, В. фон Гумбольдта, вже у молодогораматиків середини ХІХ ст. (Я. Вакернагель, К. Вернер, К. Бругман, Б. Дельбрюк, Г. Остгофф, П.Ф. Фортунатов та ін.) зазнала змін відповідно до поєднання принципів *історизму* та *психологізму*, що дало змогу внести корективи у систему поглядів на природу мови, предмет мовознавства та саму методику порівняльно-історичних досліджень.

Їхнє положення по те, що “всі зміни мови залежать лише від *мовних індивідів*, а *психологічна* та *фізична діяльність людини* при засвоєнні успадкованої від предків мови та при відтворенні й перетворенні сприйнятих свідомістю звукових образів, залишається незмінною у всі часи” ⁴, сприяло уточненню визначення такої ідентифікації фонетичних законів, як *регулярність* та *одноманітність* звукових змін, які відбуваються механічно відповідно до “зручності вимови” ⁵.

Молодограматики вдосконалили методику пошуку звукових відповідників між окремими мовами та в межах однієї мови, а це автоматично зумовило *соціальну детермінованість* законів – внутрішній розвиток мови було названо її *тенденцією*.

³ Семерень О. Введение в сравнительное языкознание. М.: Едиториал УРСС, 2002. 400 с.

⁴ Цит. за пр.: Звегинцев В.А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1960. Ч. 2. С. 92–97.

⁵ Curtius G. Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschung. Salzwasser-Verlag GmbH, 2011. 84 p.

Звукова матерія, що змінюється без свідомості, протиставляється семантиці слова і формі, яка дотична до психіки людини й утворюється на основі асоціації уявлень та апперцепції (К. Brugmann, В. Delbrück).

У 1879 р. теорія і.-є. кореня, зокрема відкинута молодограматиками думка щодо наявності ларингалів-сонатів у праїндоевропейській мові, була розвинена у праці Фердинанда де Соссюра “Мемуари про початкову систему голосних” (з фр. *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*), яку вважають лінгвістичним припущенням, заснованим суто на структурних міркуваннях, бо воно підтвердилось лише Є. Куриловичем у 1972 р. при дослідженні реконструйованої хетської мови ⁶. Новаторство (на той час) такого прийому в методиці реконструкції полягало у залученні даних морфології для реконструкції фонологічної системи прамови.

Думка про те, що “кожну одиницю прамови (фонему, морфему, словоформу, сполучення слів або синтаксичну конструкцію) можливо задати шляхом співвідношення між генетично рівноправними елементами окремих мов, що походять з прамови” [ЛЭС], наштовхнула А. Мейє до **формалізації методичної процедури реконструкції прамови** для її використання в електронних обчислюваних машинах та для автоматичної обробки даних, оскільки “кожна фонема (та інші одиниці) прамови може вважатись скороченим записом ряду у таблиці співвідношень між фонемами (або іншими одиницями) прамови та може замінюватись порядковим номером рядка у цій таблиці (матриці)” ⁷. Це був перший крок у побудові лінгвістичних матриць.

А. Мейє зазначав про недосконалість перших методик реконструкції уже на початку ХХ ст. у праці “Порівняльний метод в історії мовознавства” (з фр. *La méthode comparative en linguistique historique*). “Методичний апарат індоевропейстики поки виключав постановку завдання про історичні відповідності та встановлення часового вектору в історії мови” ⁸, натомість був зосереджений на необхідності відтворення системи відповідностей індоевропейських мов як формальної структури зв’язків між мовами і.-є. сім’ї, вирішивши часову та просторову локалізацію і.-є. прамови, її джерела (археологічні та мовні дані). Існуючий на той час арсенал методології, на думку автора, не міг достовірно реконструювати прамову. Довести, що “дві мови називаються спорідненими, якщо обидві є результатом двох різних еволюцій однієї і тієї ж мови, що була у вжитку раніше [...], можливо, розширивши

---

⁶ Kuryłowicz J. Internal Reconstruction // *Current Trends in Linguistics* / eds T.A. Sebeok, H.M. Hoenigswald & R.E. Longacre. Berlin; N.Y.: Mouton; The Hague, 1973. Vol. 11. 658 p.

⁷ Meillet A. *Les origines indo-européennes des mètres grecs*. Paris: Hachette, 1923. 61 p.

⁸ Meillet A. *La méthode comparative en linguistique historique*. Oslo: Aschehoug, 1925. P. 37.

методи порівняння в одній сім'ї мов із загальною системою відповідностей: *включення міжгрупових відповідників в історичний аналіз розвитку всіх мов* (порівняти індоєвропейську “прамову” з аналогічними реконструкціями мов-основ інших лінгвістичних сімей, а саме: прамов семітської, турко-татарської, угоро-фінської, що лежать в основі відповідних мовних сімей, спорідненість яких визначається тими ж методами, що властиві порівняльній граматиці індоєвропейських мов)”⁹.

Осередком комплексних *структурних методик реконструкції* стала лінгвістична школа В.А. Дибо, що розробила теорію і методологію окремої спорідненості мов, реконструкцію палеокультури за даними мови, а також вперше представила цілісну концепцію слов'янської порівняльно-історичної акцентології, типології акцентних систем парадигматичного типу¹⁰.

Основний доробок науковця та його послідовників був викладений у матеріалах, виданих до 60-ліття від дня народження (який народився 30 квітня 1931 р.) дослідника у 1991 р., тематика яких була зосереджена навколо таких проблем, як *реконструкція* ранніх форм *і.-є. етимона* [184, с. 26–33], *і.-є. акценту* [112; 165], *системи відмінків* [263], *категорії числа* [12], *сингармонізму* [206], *вокалізму* [270], *консонантизму* [193], *дієслів із коренем на шумний* [209], *показників іменних класів* [83], а також *структури кореневої морфеми*.

Паралельно з В.А. Дибо формується лінгвістична школа Л.Г. Герценберга, що продовжила розробку методологічних питань щодо апробації процедури *акцентологічної реконструкції* [93, с. 29–47] та започаткувала нові методи аналізу *і.-є. просодики* [92]. Цінний доробок науковця викладено його послідовниками в 2014 р. у збірнику наукових праць “Colloquia Classica et Indo-Germanica” [369]. У цей же час у Німеччині виходить збірник праць “Das Germanische und die Rekonstruktion der Indogermanischen” [377], в якому опубліковано дискусію наколо методологічної неправильності дорівнювати реконструйовану прото-індо-європейську мову і конкретну прото-індо-європейську мову, які відносять до часово / просторової моделі (пер. з німецької мови англ. It is methodologically erroneous to equate the reconstructed Proto-Indo-European to the concrete Proto-Indo-European and to place it into time / space model)¹¹.

⁹ Там само. Р. 37.

¹⁰ Дыбо В.А. Славянская акцентология: Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском // *Институт славяноведения и балканистики АН СССР*. М.: Наука, 1981. С. 53.

¹¹ Schlerath B. von. Ist ein Raum / Zeit-Modell für eine rekonstruierte Sprache möglich? // *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1981. P. 175–202.

За підсумками цієї дискусії вийшли дві праці Б. Шлерата у 1982 р. – “Sprachvergleich und Rekonstruktion: Methoden und Möglichkeit”¹² та у 1989 р. – “Probleme der Rekonstruktion: Schlusswort und Ausblick”¹³.

Кожний етап розвитку мовознавства удосконалював основні техніки прийомів реконструкції, розроблені індоєвропеїстикою, та представляв критичний погляд на успадковану методологію. Так, методичного переосмислення вищевказаних процедур, які й досі залишаються контроверсійними дискусіями, надали техніки дослідження *мовних універсалій / language universals* та праці з *лінгвістичної типології / linguistic typology*, які орієнтувалися на принципи а) аналізу доісторичних форм / *principles to prehistoric forms*, б) природних характеристик мови / *inherent characteristics of language* і в) загальних мовних змін (для всіх мов всіх часів), а також на граматику і систему реконструйованих мов, відновлюючи зміни, що з ними відбулися [396, р. 3–4]. У таких дослідженнях почали застосовувати *методику датування хронологічних розбіжностей мов (глотохронологію)* [247; 263] у виведенні індоєвропейських прасімей [90].

Методологічне застосування **типологічних даних** у лінгвістичній реконструкції другої половини ХХ ст. належить Т.В. Гамкрелідзе, яке викликало критичні зауваження (із відокремленням його у метод “типологічної реконструкції” на основі результатів зовнішньої реконструкції)¹⁴, бо воно повинне, на думку автора, виступати не основою проведення дослідження, а “імпіричним індикатором для вибору конкретної реконструйованої мовної структури із декількох можливих структур, одержаних шляхом зовнішньої та внутрішньої реконструкції [...]. Цей метод має бути верифікованим фактором для конкретної реконструкції, якій надається перевага перед іншими можливими реконструкціями, що базуються на *порівняльно-історичному аналізі мовних фактів*”¹⁵. Розробка методології типологічної реконструкції стимулювала подальші компаративні дослідження, пов’язані з ностратичною теорією В.М. Ілліч-Світича у 1960-х рр., завданням якої була реконструкція ностратичної прамови. У сучасних працях кількість лексичних одиниць для реконструкції цієї прамови збільшено до 3000 одиниць¹⁶.

¹² Schlerath B. von Sprachvergleich und Rekonstruktion: Methoden und Möglichkeit // *Incontri Linguistici* 8. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1982. P. 53–69.

¹³ Schlerath B. von Probleme der Rekonstruktion: Schlusswort und Ausblick // *Incontri Linguistici* 10. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1987. P. 11–18.

¹⁴ Dunkel G. Typology versus reconstruction // *Bono Homini Donum: Essays in historical linguistics*. In memory of J. Alexander Kerns / ed. Y.L. Arbatman, A.R. Bomhard. Amsterdam: John Benjamins, 1981. P. 559–569.

¹⁵ Гамкрелідзе Т.В. Лингвистическая типология и праязыковая реконструкция // *Сравнительно-историческое изучения языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции*. М., 1988. С. 145–157.

¹⁶ Dolgopolsky A. *Nostratic Dictionary*. Cambridge, UK: McDonald Institute for Archaeological Research, 2008.

Нові залучення *етимологічної кодифікації “культурного” словника і.-є.* прамови спостерігаємо при дослідженні праі.-є. лексики на позначення *диких та свійських тварин*, яке значно розширило парадигму сучасних уявлень щодо етномовного ландшафту ¹⁷.

Нещодавно новозеландські науковці запропонували провести паралелі між біологічною еволюцією людини Ч. Дарвіна та *філогенетичними методами вдосконалення* лінгвістичних досліджень [496], а фінські вчені вкотре підтвердили можливість встановлювати етимологічну спорідненість мов, що належать до різних сімей, за допомогою *лексичних запозичень* на всіх стадіях розвитку мов, наприклад, фінської мови з індоєвропейськими мовами на основі схожості англійських і шведських когнатів [506].

Усі вищевказані методики дослідження індоєвропейців, зазвичай, зводились до усталених в історії розвитку мови декількох ракурсів застосування реконструкції як: а) *зовнішньої* (виявлення схожості матеріального плану, здебільшого фонетики, що має однотипний характер і має на меті реконструкцію вихідного мовного архетипу, розпочинається із синхронного зіставлення семантично близьких одиниць, внаслідок чого дослідник встановлює систему закономірних співвідношень, визначає часові співвідношення мов, здійснює виведення кореспонденцій, вдається до з'ясування хронологічної глибини реконструкції, реконструює праформи та моделює прамовний стан), що базується в основному на високій частотності реконструйованих явищ у мовах та генетичній спільності на широких парадигматичних рядах, тоді як внутрішня реконструкція, орієнтуючись на синхронну систему історично засвідчених мов, спирається на “реліктові” форми, малі парадигми і аномалії, які дозволяють проектувати даний мовний стан у минуле, і, якщо генетичні зв'язки встановити неможливо, то ставить завдання відтворити хоча б історичний розвиток (історію мови)), б) *внутрішньої* (виявлення мовних змін на основі лише однієї мови з метою пояснення синхронного варіювання як наслідку історичної зміни); в) *складової методу аналогії* (дослідження змін, що відбулися у системі мови з метою уніфікації, г) *прийому методу контактологічної лінгвістики* (з'ясування мовних змін, що відбулися внаслідок впливу однієї мови на іншу).

Постійна увага індоєвропейців та лінгвокомпаративістів до методики реконструкції вимагала постійного вдосконалення виконання самої процедури відповідно до надходження нових мовних даних та пошуку лінгвістичних

Vol. I–IV. 3124 p.

¹⁷ Болдирев Р.В. Реконструкція праіндоєвропейської лексики й етимологія // *Філологічні трактати*. 2010. Т. 2. № 4. С. 30–35.

законів, правил, закономірностей мовних змін (у фонології – фонетичних, що реконструюють фонологічну систему загалом, у семантиці – значення слова, визначеного зі схожих змін слів в одній або в різних мовах).

Відповідно, апробація алгоритму методичної процедури реконструкції еволюціонувала **від застосування** 1) принципу встановлення регулярності змін елемента в мові, 2) оновленого прийому обов'язкового врахування даних морфології, 3) техніки формалізації реконструкції прамови, 4) типологічних даних **до сучасного залучення** етимологічної кодифікації “культурного” словника базової лексики.

Загалом, аналізуючи різні класифікації методичних технік виконання **реконструкції лексичного складу прамови** для доведення генетичної спорідненості груп мов та мовних сімей, на сьогодні спостерігаємо тенденцію проведення таких досліджень на матеріалі лексичних одиниць окремої тематики (частини тіла, тварини, рослини тощо), об'єднані семантично¹⁸.

Незважаючи на відмінність класичних і сучасних підходів до вивчення методичних прийомів порівняння звукових систем мов, коренів слів та індивідуальних морфем (що виокремлено нами як перший етап виконання реконструкції), більшість науковців, прагнучи дослідити закономірності й причини хронологічних верифікацій (Г. Гайдер, Дж. Дункель), з появою нових методологій розпочали ревізію уже існуючих правил та законів¹⁹, часто вдаючись до критики їх стабільності (фонетичні закони, наприклад, змінюються під впливом вчень про фонему (study of phoneme)), формулюючи свої ідеї за загальним *методичним принципом встановлення регулярності змін елемента в мові* (К. Brugmann, В. Delbrück, Н. Osthoff).

Ці підходи продовжують обговорюватися і на сучасному етапі розвитку теорії лінгвокомпаративістики та її методології, зокрема, найбільш актуальним прийнято вважати вивчення лінгвістичної реконструкції, що ставить за мету розробити теоретико-методологічні засади для виконання *процедури аналізу когнітивних упізнавальних процесів діяльності людини*, результатом якої є різні картини світу: від наївно-мовної – до наукової.

Методика класичного порівняльно-історичного мовознавства заклала поняття первинного значення (етимона) – архетипу у свідомості носія мови як генетичний код (первинний корінь слова містить асоціації та уявлення, на яких виформовуються всі подальші стереотипи).

---

¹⁸ Прищепчук І.О. Еволюція процедури семантичної реконструкції індоєвропейських дієслівних праоснов // *Вісник КНЛУ. Сер.: Філологія* / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. Центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 161.

¹⁹ Probert Ph., Willi A. *Laws and Rules in Indo-European*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 432 p.

2.1.2 Методики виконання семантичної реконструкції як початок досліджень у когнітивній лінгвокомпаративістиці. Формулювання теоретико-семантичних законів стану схожості генетично-споріднених мов маніфестує визначені правила перетворень (трансформації), що дозволяють вивести історично засвідчені родинні системи із теоретично постульованої мовної моделі ²⁰.

Систематизація історичного вивчення відповідного поняття у ХІХ ст. набуває значення як а) частини процесу аналізу лінгвістичних даних, б) погляду на гіпотетично реконструйовані форми для дослідження лінгвістичної історії (інструмент аналізу співвідношень слів у мові або мовах, що становить методичну цінність для припущення щодо історичних відношень між мовами), як продукту дослідження, що спирається на реконструкцію ранніх форм не для пояснення історичних відношень між теперішніми мовами, а щоб зрозуміти, якими були мови раніше) ²¹.

Виокремлення цих складових лінгвістичної реконструкції потребувало чіткого бачення виконання самої процедури, що відповідно, мотивувала зацікавлення науковців ХІХ ст. до розробки детальних обґрунтованих пояснень а) як змінювалася мова, б) як, базуючись на даних мов-предків, одержати інформацію про прамову (в цілому та окремих фрагментах прамовного стану: фонологія, морфологія, синтаксис, лексична реконструкція), в) який ступінь достовірності одержаних результатів та які способи її підвищення.

Більш детальний акцент у план аналізу відношення слова та його значення ²² припадає власне на наукову парадигму ХХ ст., змінивши процедурний шлях лінгвістів від пошуку праформи до **принципів семантичної реконструкції**, представленої різними вимірами прикладів дослідження семантики слова. Проблематика вивчення зміни значення слова потребувала застосування процедур, кардинально відмінних від тих, що використовували для аналізу окремо фонетичного, морфологічного та синтаксичного рівня системи мови. Суть перших операцій семантичної реконструкції, які почали здійснювати лінгвісти, полягала у розробці **системно-структурного методичного інструментарію**, заявленого у “Загальній лінгвістиці” (Розділ “Семантичні проблеми реконструкції”) Е. Бенвеніста ²³.

²⁰ Гамкрелідзе Т.В. Лингвистическая типология и языковая реконструкция // *Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции*. М., 1988. С. 145–157.

²¹ Fox A. *Linguistic Reconstruction*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 392 p.

²² Трубачев О.Н. Из праславянской этимологии и лексико-семантической реконструкции: *krosno // *Slawistyczne studia jezykoznawcze*. Warszawa, 1987. S. 427–430.

²³ Benveniste E. Problèmes sémantiques de la reconstruction // *Word*. 1954. Vol. 10. No. 2–3. P. 10.

Процедура аналізу входить у русло логічного обґрунтування твердження, що “значення мовної форми визначається сукупністю її вжитку, її дистрибуцією (безліччю всіх оточень (контекстів), в яких зустрічається певний елемент, тобто безліччю всіх (різних) можливих позицій цього елемента щодо позицій інших елементів) і типами зв’язків, які з неї випливають”²⁴. Ця проблематика була підтримана науковцями із залученням даних типології із постановкою нового питання: в результаті яких структурних перетворень відбувається формування пізніших мовних станів?²⁵ Численні дослідження, що виконувалися у рамках цієї методології, прагнули зрозуміти, як діахронічні трансформації постулюють вихідні структурні моделі мови та описати правила цих трансформацій (діахронічні зміни мови) у вигляді послідовного виконання *дискретних кроків*, кожен з яких відображає один із синхронних станів в розвитку мови (чим менша відстань між кроками, тим точніший та адекватніший опис розвитку мови, що відображає послідовні переходи трансформації, починаючи з вихідного стану і потребує аналізу їх змін)²⁶. Незважаючи на значну кількість гіпотез щодо логічної системно-структурної семантичної реконструкції первинного мовного стану, невирішеними і дотепер у методологічному плані залишається питання, в який спосіб схожі слова могли потрапити у дві мови одночасно з третьою.

Методика семантичної реконструкції не надавала вагомості процедурі розкладання значення слова (компонентному аналізу), а зосереджувала увагу на реконструкції його формальної сторони, виведенні правил діахронічних трансформацій із детальним системним представленням дискретних кроків.

Перший етап. Теорія семантичної реконструкції була популярною загалом у другій половині ХХ ст., яка розроблялася на основі методики компонентного аналізу значення слова²⁷ (реконструкції компонентів значення слова) із залученням *етимологічного аналізу*, у процедурі якого простежувався взаємозв’язок формальної (яку здійснювали перші покоління лінгвокомпаративістів) та власне семантичної реконструкції, оскільки “методика етимологізації повинна базуватись на семантичних закономірностях та особливостях відображення цих закономірностей у формі”²⁸.

---

²⁴ Там само.

²⁵ Jacobson R. Selected writings // *Slavic Epic Studies* / ed. R. Jacobson. Paris: The Hague, 1948. Vol. IV. P. 106–300.

²⁶ Там само. С. 145–157.

²⁷ Bendix E. Componential analysis of general vocabulary: the semantic structure of a set of verbs in English, Hindi and Japanese. Bloomington: Indiana University, 1966. 230 p.

²⁸ Мотузенко Е.М. Этимология и семантика. Кишинев: Vector, 2006. С. 35.

Специфіку семантичної реконструкції убачають у відкритості лексичної системи мови, а також у слабкості системних зв'язків між лексичними системами різних мов. Як правило, такій реконструкції підлягали не всі сфери лексичної системи мови, а лише окремі її аспекти: акцентна організація слова, об'єм та межі слова, поняттєвий зміст, входження в певне семантичне поле [ЛЭС], закономірності формування значення слова, виявлені зі схожих семантичних змін слів в одній або різних мовах.

Різноманіття семантичних зв'язків слів та їх функціонально-стилістична характеристика залежать від ступеня генетичного споріднення мов і передбачають виконання лексико-семантичної *часткової кореневої реконструкції* – моделювання діахронічного інваріанта коренеслова (для далекоспоріднених мов) та *цілісно-лексемного* моделювання слова загалом (для близькоспоріднених мов).

Так, наприклад, германіст Е. Макаєв вважає, що необхідно розмежовувати *глобальну реконструкцію*, яка можлива лише для одиниць *фонемного і морфемного рівня* (закритий список одиниць), та *часткову реконструкцію*, можливу для синтаксичного і лексико-семантичного рівня²⁹.

Апробований індоєвропейцями і лінгвокомпаративістами однотипний принцип виконання *зовнішньої та внутрішньої реконструкції* (для виявлення схожості здебільшого фонетики)³⁰, підвів дослідників до можливості проведення більш надійного генетичного співвіднесення лексем різних мовних груп і підтвердив припущення, що *зовнішнє порівняння забезпечує надійність внутрішньої реконструкції*.

Остання набула ширшого розуміння, завдяки використанню методів статистики, ареальної лінгвістики або лінгвістичної палеонтології і зумовила постановку іншого складного завдання – вибору матеріалу для відтворення більш давніх мовних станів³¹, яке не вичерпало своєї проблематичності й донині.

Найбільшим здобутком фонології, що перейшов в аспект семантики, вважають 1) введення в науковий обіг понять *опозиції та кореляції*, 2) розвиток *теорії мовного знака* і 3) *систематичне виявлення правил регулярних відповідностей у порівнянні мов однієї сім'ї*.

---

²⁹ Макаев Э.А. Реконструкция индоевропейского этимона // *Вопросы языкознания*. М.: "Наука", 1967. № 4. С. 26–33.

³⁰ Cherkhava O.O. Reconstruction of theolinguistic matrix of religious popular discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // *Science and Education a New Dimension* / ed. Dr. Xenia Vamos. 2015. Philology III(10). Is. 47. P. 13–19.

³¹ Kuryłowicz J. On the Methods of Internal Reconstruction // *Proceedings on the Ninth International Congress of Linguists* / ed. H.G. Lunt. The Hague: Mouton, 1964. P. 27–32.

Саме на вдосконаленій процедурі формальної і семантичної *реконструкції* із залученням нових процедур, характерних для когнітивної лінгвістики, починає розроблятися нова методика реконструкції (названа сьогодні когнітивно-семантичною реконструкцією) на основі не диференціювання звукових характеристик семантичних комплексів, а встановлення діахронічних семантичних зв'язків між ними, що утворюють ядро тексту та є способом побудови його смислу, мотиву³².

Підґрунтям розробки методичних установок для виконання семантичної реконструкції були спроби М.Я. Марра створити загальну теорію розвитку всіх мов світу (яфетична теорія / марризм), що заперечувала мовні сім'ї, прамови, генетичні зв'язки мов та пояснювала зміни в мові як наслідок *схрещення мов і ґрунтувалася на класовому характері мови*. “Розвиток усіх мов світу учений розглядав в єдиному глотогонічному процесі зі спільними чотирма першоелементами через спільні для всіх мов стадії, в яких структура мови віддзеркалює класову структуру суспільства”³³. Ідеї М.Я. Марра знайшли як тодішніх прихильників (М. Сугак), так і опонентів, які назвали її псевдонауковою (Є.Д. Поливанов). Використавши метод *палеонтологічного та чотириелементного аналізу* формальної сторони слова, які замінили порівняльно-історичний метод, М.Я. Марр порівнював форми слів та, виокремивши спільний елемент, доводив схожість мов різних сімей і, у такий спосіб, вивів *закон поляризації значення, що панувало в первісному мисленні та первинному полісемантизмі праслова*³⁴.

Загалом методичне виявлення давнього мовного елемента та усвідомлення його первинного смислу за допомогою очищення від пізніших семантичних нашарувань розпочалося у 1956 р. дослідником зниклих скіфських слів В.І. Абаєвим зі спроби розкриття ідеологічних потенцій слова та мови загалом – *концепції ідеосемантики* (як компонента етимологічного аналізу)³⁵. Автор вказує на те, що “реконструкція невіддільна від порівняння виокремлених одиниць споріднених мов та встановлення закономірних відповідностей між цими формами, на яких базується їх можливий генетичний збіг та можливість реконструкції”³⁶.

Суть його методики передбачала такі етапи:

³² Иванов Вяч.Вс., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. М.: Изд-во МГУ, 1965. 204 с.

³³ Марр Н.Я. Яфетические зори на украинском хуторе (Бабушкины сказки о Свиные Красном Солнышке) // *Учёные записки института народов Востока СССР*. 1930. Т. 1. С. 1–86.

³⁴ Левицкий В.В. Семасиология: монография. Винница: Нова Книга, 2006. С. 185.

³⁵ Абаев В.И., Горнунг Б.В. и др. Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков. М.: Изд-во АН СССР, 1956. 324 с.

³⁶ Там само. С. 84.

1) для основних оригінальних слів певної мови необхідне порівняння зі словами споріднених мов та діалектів, а також відстеження їхньої формальної та змістової історії усередині цієї мови;

2) для слів, які є похідними в межах цієї мови (внутрішньомовні деривати), слід установити їхні складові частини, корінь, основу та форманти;

3) для запозичень – виявити джерело запозичення³⁷, які й досі обрані як процедура лексико-семантичного аналізу [243], незважаючи на можливу зміну послідовності дій:

1) установити коло буквальних відповідників у контактних діалектах у межах однієї мови;

2) перевірити наявність аналогічних форм в інших сусідніх і віддалених мовах;

3) вийти за межі однієї мовної сім'ї з метою пошуку етимологічно тотожних основ в інших європейських мовах³⁸.

Саме етимологічний аналіз сприяв виокремленню у теорії номінації такого її аспекту, як ономасіологія. Розподіл семантики на *ономасіологію*, що спрямована на аналіз від речі явища до думки про них, та *семасіологію*, що прямує від позначення до значення, заклав підвалини для розробки необхідного інструмента таких досліджень.

Одним із перших досліджень, методику якого й досі у різних варіаціях застосовують активно в сучасних працях, (як скажімо, аналіз християнської лексики, направленої на переосмислення людиною духовних цінностей, себе в них та свого ставлення до світу природи [111]), став *досвід моделювання семантичних мікрополів*, розроблений для *етимологізації назв рослин* [196] М.І. Толстим. Семантичне мікрополе, на думку дослідника, – це поєднання усіх назв із загальним реальним планом змісту [там само, с. 25], які можна аналізувати з позицій семасіології. Метою такого аналізу стало виявлення етнокультурної інформації з назви, а об'єднання слів має відбуватись навколо основи, що формує номінацію.

Так, *семасіологічний підхід* сформувався в 1960-х-1980-х рр. в окремий напрям у семіотиці зусиллями представників тартусько-московської школи на чолі з Ю.М. Лотманом (В'яч.Вс. Іванов, С.Ю. Неклюдов, О.В. Падучева, В.М. Топоров та ін.), які розглядали мову і культуру як особливі *знакової системи*³⁹.

---

³⁷ Там само. С. 288.

³⁸ Илиади А.И. Основы славянской этимологии. К.: Довіра, 2005. С. 159.

³⁹ Цит. за пр.: Звегинцев В.А. Семасиология. М.: Изд-во МГУ, 1957. С. 72.

Зокрема В.М. Топоров представив цілісне бачення системного синхронного аналізу як “дослідження парадигматичних, синтагматичних, дериваційних та інших системних зв’язків мовних одиниць у структурі мови; саме [...] дослідження сполучуваності слова (синтагматичних зв’язків) створює контекст, який дозволяє уточнювати значення слова, інтерпретоване у тлумачних словниках [...]. Поєднання принципів виконання **семантичної реконструкції та аналізу семантики** слова у працях В.М. Топорова засноване на визначенні смислової мотивації слова, а також на його відношенні до і.-є. мови, на розкритті уявлень про ментальність носіїв мов та процесів породження смислів [129].

Цікаві припущення щодо результатів семантичної реконструкції зробив Є. Курилович. “Якщо ті чи інші форми у споріднених мовах можна пояснити кожно в межах своєї мови як результат живих словотвірних процесів, то вони не можуть свідчити про існування спільного і.-є. архетипу; така реконструкція базується (за А. Мейє) на винятках та аномаліях, а не на граматичних правилах мови; якщо ж деяка форма вживається лише в ідіомах, в той час як використання її синоніма (синонімів) є вільним, то ця форма, очевидно, представляє більш давній стан [453, р. 200]. Ця техніка реконструкції ставить за мету відтворити інвентар варіантів у різних підсистемах однієї мови та класифікувати варіанти відповідно до їх давності, що передбачає системне “відновлення” відсутніх мовних ланок, аналіз реліктів типологічної імплікації, дистрибутивний аналіз тощо [там само].

Подальші експериментальні дослідження у царині семантики ⁴⁰ дали можливість представити шляхи розробки методик аналізу різних груп лексики.

Аналіз за семантичними мікросистемами (на зразок праслов’янського *ліс* та *їжа*) стає ефективним при вирішенні двох основних етимологічних завдань: 1) проблеми етимона та 2) проблеми джерела історичного проникнення. Лексеми, задіяні у загальному процесі семантичних змін, якимось чином співвідносяться між собою. Ці лексеми характеризуються певним ступенем семантичної близькості, яку можна виміряти кількістю диференційних семантичних ознак, а, відповідно, максимальний ступінь семантичної віддаленості вимірюється відстанню в одну ознаку, при цьому можлива також семантична нейтралізація.

---

⁴⁰ Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. М.: Изд-во АН СССР, 1967. С. 17.

Така методика передбачала визначення первинних диференційних ознак низки назв (у дослідженні *лісу, їжі*) та вияв немаркованої назви і виконувалася за такими процедурами: а) із низки лексем, пов'язаних з досліджуваною семантикою слів у сучасних діалектах (слов'янських), відібрати ті, що позначають загальне поняття – немарковану лексему (*ліс, їжа* загалом); б) визначити з диференційних ознак ті, що зберігаються в явному вигляді (*хвойний – нехвойний, їстівна – неїстівна*); в) обрати із мікросистеми для аналізу слова з ранньої прамови (рання праслов'янська); г) визначити, які диференційні ознаки можуть бути первинними, а які – вторинними для прамови та встановити найбільш надійні маркування лексем.

Недостатність методичного забезпечення дослідників та швидкий еволюційний перебіг формування відповідного феномена зумовив зміни у положеннях теорії семантичної реконструкції.

Другий етап. У другій половині ХХ ст. (70–80-х рр.) з цілеспрямованою переорієнтацією функціонально-прагматичної парадигми лінгвістичних досліджень убік антропоцентризму, зокрема до лінгвокогнітивістики й лінгвокультурології (це дозволило науковцям зрозуміти, як відбуваються процеси сприйняття, категоризації, осмислення світу, накопичення знань; які системи забезпечують різні види діяльності з інформацією) **порівняльно-історичний метод набув міждисциплінарного характеру, проте зберіг традиційні риси.**

Міждисциплінарність когнітивної лінгвістики (Ch.J. Fillmore, T. van Dijk, G. Lakoff, M. Minsky) стала альтернативою попередній теорії, яка відводила *периферійне місце значенню* та ґрунтувалася на ідеї про те, що “структури мови керовані не значенням, а принципами, суттєво відмінними від нього / language structures were not driven by meaning, but governed by principles (as explanatory constructs) essentially independent of meaning, і що відмінність між мовами світу можна описати за *настановчими параметрами* / parameter settings, виходячи з *мозку людини* (proto-drop parameter) [367].

Необхідність упровадження когнітивного вектору лінгвістичних досліджень була зумовлена спалахом “лінгвістичних війн” щодо процедури виконання *синтаксичної реконструкції* (зокрема, як об'єкта компаративістики), які виникли після появи методів аналізу глибинних семантичних відношень – “відмінкової граматики” / “рольової граматики, що описувала семантику речення (за винятком модальних та перформативних елементів) як систему семантичної валентності, де значення вершинного дієслова диктує ролі

(“відмінки”), які виконують іменні компоненти ⁴¹, та визначала базову (глибинну) лінгвістичну еволюцію, але водночас не визнавала глибинної типологічної різниці етимологічної поверхневої структури морфеми. Запропонований аналіз *порядку слів у реченні* / *reconstructing word order* ⁴² також був визнаним недосконалим на той час ⁴³, проте уже сьогодні він актуалізував необхідність розробки процедури *реконструкції граматичних протогерманських відношень* з припущенням того, що “коли конструкція (англ. *argument-structure constructions*), яка встановлює граматичні зв’язки, може бути реконструйована для прото-гілки, то відповідні граматичні відношення також можна реконструювати для цієї гілки” ⁴⁴.

Але, незважаючи на доцільність виконання синтаксичної реконструкції, перші кроки *когнітивно-експериментальної теорії реконструкції* здійснювались довкола семантики слова (єдності його значення і форми) із залученням методичних розробок для виявлення зв’язків *філософії мови і розуму* / *philosophy of language and mind* та *моделювання знант про мову* / *language knowledge modeling*.

Об’єднувальною ланкою (a prime subject of linguistic analysis) методології на цьому етапі (попри стрімкі пошуки індивідуальних теоретико-методологічних практик) стала думка про те, що “значення є центральним у мові, а лінгвістичні структури забезпечують функцію вираження значення та форми через відповідні картографії / hence the mappings between meaning and form” ⁴⁵. Епіцентром наукових зацікавлень стають відношення структури мови із тим, що перебуває поза мовою: а) когнітивні принципи та механізми, наприклад, людської категоризації, б) прагматичні принципи впливу, в) функціональні принципи загалом, такі як іконічність та система (структура) ⁴⁶.

Ч. Філмор одним із перших застосував *принцип семантики фреймів*, здійснивши заклик до *сприйняття мислення та комунікації як структурного шляху передачі досвіду* ⁴⁷, що змістило інтерес дослідників до залучення додаткових методів характеристики системи мови через “опис когнітивних

---

⁴¹ Fillmore Ch. J. The Case for Case / Bach and Harms (Ed.) // *Universals in Linguistic Theory*. N.Y.: Holt, Rinehart, and Winston, 1968. P. 1–88.

⁴² Watkins C. Towards Proto-Indo-European Syntax: Problems and pseudoproblems // *CLS Parasession on Diachronic Syntax* / eds S.B. Steever, C.A. Walker & S.S. Mufwene. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1976. P. 305–326.

⁴³ Sarah P.R. Black Abolitionist from Salem. Ruth Bogin: Essex Institute, 1974. 31 p.

⁴⁴ Barðdal J., Eythorsson Th. Reconstructing syntax: Construction Grammar and the Comparative Method // *Sign-based construction grammar* / eds H.C. Boas & I. Sag. Stanford: CSLI Publications, 2004. P. 257–308.

⁴⁵ URL: <http://sasmirido.blogspot.com/2016/09/cognitive-linguistics.html>

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Fillmore Ch.J. Frame semantics and the nature of language // *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech*. 1976. Vol. 280. P. 20–32.

та інтеракційних “фреймів”, у визначенні яких носій мови інтерпретує навколишнє середовище, формує свої власні повідомлення, розуміє повідомлення інших, акумулює та створює внутрішню модель свого світу”. Метафорична мова у рамках когнітивної лінгвістики змінює сприйняття метафори винятково як мовної категорії [367] до її витлумачення як *поняттєвого конструкту* з особливою увагою до його ролі в мисленні індивіда, його поведінці у суспільному житті з детальним залученням методів *формальної логіки* та “тілесного розуму”, згідно з яким окремі концепти можна вивчати в результаті **опорно-рухових процесів та процесів сприйняття** [455]. Одним із перших розробників когнітивного семантичного знання прийнято вважати Р.В. Ленекера, зокрема його ідеї про те, що значення лексичної одиниці базується на *енциклопедичному знанні* і відображає соціально-колективну та культурно дійсну *концептуалізацію* ⁴⁸, яка була розвинена у працях Д. Герертса, представляючи семантичну зміну як забезпечення вирішення проблеми ефективності у *комунікації та ментальної репрезентації* ⁴⁹.

Ідея порівняння когнітивних процесів у психології та семіотиці щодо процесу мовотворення та пам'яті дотична до представлення реконструкції пам'яті шляхом бачення цілого повідомлення як знаку [...]. Цей погляд базується на вивченні активної реконструкції вербального повідомлення відповідно до його семіотичної репрезентації у свідомості [...]. Відмінність між оригіналом повідомлення і реконструйованим є виміром емпіричного вчення ⁵⁰.

Дотримуючись думки про те, що не структурне надбання лінгвістичної системи (популярної у ХХ ст.) є основним, а те, як людський розум сприймає та розуміє світ, можна реконструювати семантичні зв'язки мов в етимологічних дослідженнях та представити узагальнення зміни значення слова. Найновітніший на даному етапі досліджень **когнітивний підхід до виконання семантичної реконструкції** пропонує науковцям відмовитись від визначення системна / несистемна зміна значення слова, замінивши її дублетним терміном *генералізація зміни значення*, на підставі опису загальних аспектів та узагальнюючих напрямків зміни, що відображають передусім “традиційну ментальну модель мовленнєвої спільноти, а також природне і соціокультурне середовище, що оточує лексичну одиницю” ⁵¹.

⁴⁸ Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. P. 153.

⁴⁹ Geeraerts D. Diachronic Prototype Soemantics. A Contribution to Historical Lexicology. Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 102–108.

⁵⁰ Shank G.D. A Reconstruction Paradigm for the Experimental Analysis of Semiotic Factors in Cognitive Processing // *Semiotics 1980*. Springer, Boston, MA, 1982. P. 103.

⁵¹ Györi G., Hegedus I. A cognitive approach to the methodology of semantic reconstruction. The case of chin and

Щодо безпосередньо методики виконання відповідного аналізу, то вона відштовхується передусім від пошуку різного роду аспектів, таких як *механізми* (англ. mechanisms), *результати* (англ. results), *відношення* (англ. attitudes), *причини* (англ. causes), які дають можливість описувати одночасно і з різних перспектив (англ. from several perspective) семантичну зміну. Часто набір таких *можливих процесів* (англ. set of possible processes) – метафори, метонімії, звуження та розширення значення, що забезпечує нову концептуалізацію світу, на якій і базується семантичне розширення, науковці вважають обмеженим⁵², тоді як кардинально протилежним є припущення, що компаративний аналіз схожих і відмінних процесів, наприклад, метафоризації, може допомогти віднайти релевантні структури мови⁵³.

Реконструкція семантики лексем підтверджує припущення, що зовнішнє порівняння підсилює надійність внутрішньої реконструкції, оскільки вона відноситься до правовного стану і дозволяє провести більш надійне генетичне співвіднесення цих лексем із лексемами іншої мовної групи. На думку О.М. Трубачова, саме пошук через етимологію глибини, розкриття дієслівної чи іменної мотивації слів посилює або послаблює семантичне наближення порівнюваних слів, залишаючи відкритим питання поділу цих слів (наприклад, виділення форманта *-no* чи *-sno* в порівнюваних словах **krosno* і **kreslo*) [247]. У своїх сучасних працях автор стверджує, що “семантична реконструкція засобами етимологізації є одним із джерел реконструкції давньої культури – духовної та матеріальної” [273, с. 125].

Упроваджуючи теоретико-методологічні засади соціолінгвістики, американський учений У. Лабов зацікавився зсувом голосних у розмовній американській англійській мові, виокремлюючи два основні процеси – на півночі та півдні США. Одержані фонетичні дані допомогли встановити соціальну зумовленість мовних змін та виявити вплив соціальних фактів на варіативність мови, а також зв'язок лексикології та семантики, оскільки лексична система мови сильно реагує на зміни в соціальному житті та відображає диференціацію суспільства на групи⁵⁴.

---

knee // *Current Methods in Historical Semantics* / eds K. Allan & J. Robinson. Berlin: Mouton de Gruyter, 2012. P. 315.

⁵² König E., Siemund P. Intensifiers as targets and sources of semantic change // *Historical Semantics and Cognition* / eds P. Koch & A. Blank. Berlin: Mouton de Gruyter, 1999. P. 237.

⁵³ Haser V. Metaphor in semantic change // *Metaphor and Metonymy at the crossroads. A cognitive perspective* / ed. A. Barcelona. Berlin: Walter de Gruyter, 2000. P. 171–194.

⁵⁴ Labov W. *Principles of Linguistic Change*. Oxford: Blackwell, 2001. Vol. II: Social Factors. 592 p.

Зважаючи на масштабність різних методик, еволюційно впроваджених в аналіз семантики [522], зокрема методики аналізу 1) вживання слів англійцями для позначення об'єктів кольору у світі [343], 2) когнітивних процесів [503], 3) принципів гештальтпсихології [456], 4) логічних структур поєднання різних значень того ж дієслова [там само], 5) об'єднання відмінкових фреймів та рухомих, перехідних відмінків [371, р. 17], 6) одиниць зі сфери когнітивного релігієзнавства [468] тощо, зосередимося лише на **методологічних принципах когнітивно-дискурсивної парадигми**⁵⁵, у рамках якої визріває сучасне теоретико-методологічне міждисциплінарне підґрунтя виконання **когнітивно-семантичної реконструкції** із впливом на неї **компаративістики** та **контрастивістики**⁵⁶, що дасть змогу пояснити відмінні номінації об'єктів, походження яких є генетично спільним, як вияв специфіки мовної картини світу представників певної лінгвокультури [229].

Така постановка проблеми актуалізує розробку комплексної методики когнітивно-семантичної реконструкції значень слів у їх дискурсивному оточенні, тобто значень слів як компонентів фраз, оскільки фрагменти прототекстів дають зразки і.-є. синтагматичного мовного рівня (англ. word-level syntagmatics), що охоплює не поєднання реконструйованих ізольованих слів, а прямо відтворених цілісних фрагментів тексту, вказуючи на етимологічну ідентичність фрази / висловлювання, а це допомагає широко висвітлити духовну культуру епохи із її особливим світоглядом / сприйняттям / розумінням людей, бачення різних релігійних феноменів у суспільстві [89, р. 382–383].

2.2 Методи конструювання матриць на основі процедури когнітивно-семантичної реконструкції

Сучасним поширеним і ефективним методом дослідження відношення структури мови із тим, що перебуває поза мовою, стала процедура побудови **матриць**, що спирається на формалізований аналіз значення слова і представлення його різних ракурсів. Під *матрицею* розуміють модель, що фіксує семантичні зв'язки між словами на позначення певного смислу у вигляді стовпчиків і рядків однакової довжини.

---

⁵⁵ Манерко Л.А. Синергетика и когнитивно-дискурсивная парадигма лингвистического знания // *Русский язык как государственный: VI Житниковские чтения*. Челябинск: Изд-во ЧГУ Челябинск, 2002. С. 113–121.

⁵⁶ Корольова А.В. Порівняння і зіставлення як дві процедури сучасних компаративно-контрастивних досліджень // *Україна і світ: діалог мов та культур*, (Київ, 22 берез. 2013 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. – С. 152–155.

Знак “+” позначає співвідношення слова та його значення⁵⁷. Етапи конструювання матриці є такими:

1. З тлумачних словників за допомогою прийому суцільної вибірки виписують слова, що належать до однієї частини мови (наприклад, іменники), у формулах тлумачення яких містяться експліцитні й імпліцитні вказівки на форми і засоби передачі обраного знання (у цій роботі – релігійно-християнського).

2. Укладають *картотеку* мовного матеріалу.

3. Аналізують одержані у такий спосіб лексеми за допомогою *методу ступінчастої ідентифікації* (термін Е.В. Кузнецової⁵⁸).

4. Визначають ЛСГ слів як сукупності одиниць, що тлумачаться через одні й ті ж слова-ідентифікатори⁵⁹.

5. Заповнюють клітини матриці із залученням *топографічного методу*.

Загалом представлення у лінгвістиці поняття “матриця” включало численні експериментальні методики із процедурним синтезом лінгвістичних та інших гуманітарних наук, що послуговувалися формальним апаратом точних дисциплін (про це йшлося в п. 1.6 цієї роботи), кожна з яких вплинула на розробку а) сучасної теорії **матричної реконструкції семантичних відношень між словами** із залученням *етимологічного, структурного та мотиваційно-концептуального аналізу*, які разом дають змогу визначити семантичне джерело слів мови та відтворити їх реліктовий характер слова; б) та сучасної методології **побудови теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу** у новому поєднанні різних методик конструювання матриць, які є складовими *дистрибутивно-статистичного та когнітивно-матричного методів*.

2.2.1 Дистрибутивно-статистичний метод, який переважно застосовують для прикладних обчислювальних операцій (зокрема, для виокремлення ключових слів) і математичної статистики, був успішно апробований у лексичній семантиці (Ю.Д. Апресян, А.Я. Шайкевич). Один із розробників цієї методики А.Я. Шайкевич вважає, що “сума формальних алгоритмічних процедур, спрямованих на опис мови, спираються на дистрибуцію заданих елементів у тексті. Заданими елементами можуть бути

⁵⁷ Фабіан М.П. Типологія етикетної лексики в різноструктурних мовах // *Сучасні дослідження з іноземної філології*: зб. наук. пр. Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2012. Вип. 10. С. 7–11.

⁵⁸ Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. М.: Высш. шк., 1982. 152 с.

⁵⁹ Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи: монография / научн. ред. проф. З.Д. Попова. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 138 с.

літери (та інші графічні символи), слова та висловлювання, різні об'єкти в тексті, безпосередньо доступні нашому сприйняттю. Сам аналіз при цьому є не чітко детерміністичного, а статистичного характеру, який постійно використовує кількісну інформацію про частоту появи елементів у тексті”⁶⁰.

Такий метод розкриття закономірностей, властивих масивним скупченням однорідних об'єктів, часто потребував залучення інших доповнюючих або конкретизуючих методів аналізу. Прикладом стала математична побудова векторів/векторних полів булевої матриці для представлення семантичної структури багатозначного слова у вигляді таблиці диференційних семантичних ознак І.В. Арнольд [48, с. 50] – таблиці відповідності (істинності), де довільні решітки можна розглядати як алгебру з двома операціями. Для врахування великої кількості комбінацій декількох ознак, на думку дослідниці, недостатньо враховувати лише вертикальну та горизонтальну вісь, натомість ефективно застосовувати процедуру конструювання решіток Едварда Вейтча (уперше термін запропоновано Л.Д. Гольдштейном [407], який часто дорівнюють до карт Карно [441]), кожний рядок яких задає один із елементів множини [47, с. 105]. Результатом такого дослідження має стати виявлення наявності або відсутності певної ознаки на перетині рівнів матричної організації (*таблиці*, що включає *рядки* та *колонки*) [там само].

Комплексне поєднання різних міждисциплінарних статистичних методик у побудові матриці відповідно до обраного дослідником індивідуального бачення відображає складний процес ієрархії запозичених з економічних, фізико-математичних, комп'ютерних, психологічних і навіть педагогічних дисциплін механізмів.

Результатом цього є логічно побудовані *схеми-матриці* для обробки даних у прикладній лінгвістиці (електроприладах, комп'ютерах, телефонних системах тощо), що використовуються водночас як програмне забезпечення та статистичний метод, наприклад, для аналізу даних у корпусній лінгвістиці [497], а також для створення кореляційної ІТ-матриці (таблиці) [471]. У додатку перемноження ІТ-матриць (внесення правок у її код, упроваджених М. Шафі [514]) використовують механізм профілювання модифікованої програми з результатами вихідної для визначення інтенсивності конкуренції [404; 529].

---

⁶⁰ Шайкевич А.Я. Опыт статистического выделения функциональных стилей // *Вопросы языкознания*. М.: Высш. шк., 1968. №1. С. 64–76.

Альтернативним є сучасний аналіз опосередкованих даних через базові методологічні знахідки, що допомагають концептуалізувати усі дані загалом, який починають застосовувати в педагогічних дисциплінах при розробці методології перспективного вчителя [524] та як один з лінгвістичних методів типологічного аналізу в межах міжнародного зіставлення освіти (у гіперпросторі станів, заданого виокремленими характеристиками, вибудовується *ряд зон*, кожна з яких описується певним поєднанням значень цих характеристик – реченням, потім проводиться аналіз, які ж саме об'єкти віднесені до кожної із зон) [2].

За схожим принципом побудовано 1) *матрицю встановлення методів аналізу значення у психосемантиці* [217] (із залученням кластерного аналізу [437; 475]), 2) *тривимірну матрицю взаємозв'язку між структурами мозку у психології* [97], 3) *психолінгвістичну матрицю* [439] (на основі запозиченого з економічної географії принципу решіток вибірки (grid sampling) [507]) та 4) *матричні процеси транскрипційного профілювання і трансляції*, що використовують для реалізації генетичного коду (інформації) у живих клітинах в хіміко-біологічній сфері [7].

З психології до побудови матриць було запозичено операційний принцип *фігура-фон* – “будь-яка ситуація будується суб'єктом за смисловим принципом [...]; елемент, який є найбільш яскраво представлений, починає виконувати функцію смислового центру, “беручи” на себе всю ситуацію і визначаючи напрям і характер трансформацій інших елементів [...]; будь який елемент у результаті трансформації може виявитися більш “сильним”, створюючи новий смисловий центр [...]; цей механізм забезпечує центрованість образів і напрям їхніх метаморфоз при збереженні асоціативної зв'язаності для послідовного ряду образів”⁶¹.

У педагогічних і психологічних підходах статистична обробка здійснюється алгоритмами кластеризації (розбиття заданої вибірки об'єктів (ситуацій) на підмножини кластерів так, щоб кожен кластер складався зі схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів суттєво відрізнялись).

У соціолінгвістиці матрична реконструкція мови регіону⁶² побудована за допомогою методу еколінгвістичного моніторингу, яка сприяла виявленню загальної тенденції до розпаду сформованих семантико-словотвірних опозицій

⁶¹ *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. Вип. 22. С. 97.

⁶² Милованова М.В., Терентьева Е.В. Матричная реконструкция как метод эколнгуистического мониторинга языка региона // *Вестник ВолГУ. Серия 2. Языкознание*: науч.-теор. журн. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2010. Вип. 2(12). С. 162–168.

(з певною кореневою основою); розширення термінологічного ряду; встановлення характеру співвідношення величин, обраних для рядків і колонок (реальних та уявних); фіксації вживання дериватів у мові; а також закономірностей еволюції окремих мовних одиниць та цілої лексичної підсистеми мови.

На сьогодні у прикладній лінгвістиці наявний потужний досвід у побудові матриць, за допомогою яких систематизовано потенціал 1) англійських скорочень та вилучено концептуально вагому інформацію про одиниці, які стали базою утворення цих акронімів [46]; 2) низькочастотної лексики [46]; 3) омонімів [187]; 4) поетичного тексту [182]; 5) тагмем у дискурс-аналізі [442].

Розроблено також матричну граматичну основу (англ. matrix clause) у генеративній граматиці для опису центральної ситуації конструкції та правил побудови граматично правильних субординаційних речень⁶³. Проте, жодна з цих робіт не містить опис методичного поетапного процедурного аналізу, а розглядає матрицю винятково як додаткове візуально-статистичне представлення уже проведеного комплексного аналізу і не включає поняття матриці до формулювання гіпотези дослідження і її перевірки на нових фактах. Цей недолік матричних досліджень, який зумовлений суто їх прикладним характером, зумовив дослідників до розробки нового теоретико-методологічного підґрунтя їх побудови у лінгвістичних працях. Так з'являється методологічна необхідність розробки когнітивно-матричного методу в лінгвістиці.

2.2.2 Когнітивно-матричний метод. Поняття *когнітивної матриці*, було введено у лінгвістику Р.В. Ленекером для опису конфігурації знань, що становлять основу значень мовних одиниць [456] і продовжило традицію структурування даних, побудову записів та аналіз логічних зв'язків між відповідниками, проте потребувало нових уточнених процедур аналізу основ значення мовних одиниць як комплексу активованих моделей – *концептуальних матриць*, які дають можливість зводити разом знання про різні аспекти одного явища.

Методика конструювання таких матриць передбачає включення різного роду специфікацій (понятійних категорій, до яких належать семи) [там само], проте, як зауважує С.А. Жаботинська на відміну від процедури аналізу

---

⁶³ The pari passu clause and the Argentine case (27 December 2012). Allen & Overy 2013. GLOBAL LAW INTELLIGENCE UNIT. URL: [http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/\[...\]](http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/[...]).

структури семени “семи не вибудовують як список [...], оскільки всі домени взаємопов’язані та ієрархічно взаємовключені, бо важливо встановити спосіб їх зв’язку (який відсутній у Р.В. Ленекера) для розкриття значення концепту” [116]. Більш детальне структурування інформації про концепт (на думку С.А. Жаботинської) можна знайти в *матрично-мережевому підході* (включає енциклопедичне і лексичне значення / знання ⁶⁴). Проте при аналізі еволюції відображення у мисленні носіїв мови таких базових понять, як “простір і час”, краще скористатись “матричною моделлю, представленою простими доменами ЛЮДИНА, ПРИРОДА, БОЖЕСТВО, ПРОСТІР, ЧАС, де кожна інформація має матричне представлення” [там само, с. 259]. Найбільш придатним для конструювання теолінгвістичної матриці є *когнітивно-матричний аналіз*, розроблений М.М. Болдыревим ⁶⁵, який поряд з фреймовим, прототипним та концептуально-таксономічним аналізом застосовується для побудови широкомасштабного формату знання (нестереотипного і неієрархічного) – зокрема певного поняття, представлення образу, моделювання фрейму, категорії, пропозиції, і власне самої матриці. Для структури останньої, у свою чергу, “не характерна будь-яка ієрархія [...], адже не всі концептуальні області (контексти) є обов’язковими або ж домінантними” ⁶⁶.

Механізм конструювання когнітивних матриць різниться у кожному окремому дослідженні, наприклад, досліджуючи політичний німецькомовний дискурс, О.М. Нехорошева, вибудовує її як систему осмислення ядерних та периферійних компонентів у різних концептуальних областях (контекстах) ⁶⁷. Застосовуючи відповідну методику для реконструкції концептів у дискурсах ⁶⁸, представлено багатоаспектне знання (цілісна система взаємопов’язаних контекстів) як сукупність думок у свідомості, сформульованих у процесі пізнання світу і прояву мовних якостей, і наголошено на необхідності “реконструкції зв’язку концепту із концептуальними областями, які є джерелом його змісту, проте не всі збережені у свідомості, а ті, що збережені і є стереотипними, набувають мовного смислу при багатократному повторі й відображені у свідомості людини як мисленнева картинка” ⁶⁹.

---

⁶⁴ Семенов О. Роль і місце словника у розвитку комунікативної культури особистості дослідника // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / редкол. Л.Б. Лук’янова (голова) та ін.; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. Вип. 7. С. 159–167.

⁶⁵ Болдырев Н.Н., Алпатов В.В. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов // *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 4(017). С. 5–14.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Нехорошева А.М. Механизмы формирования когнитивной матрицы “СВОЙ-ЧУЖОЙ” в немецком политическом дискурсе (на примере выступления Ангелы Меркель) // *Политическая лингвистика. Раздел 2. Политическая коммуникация*. 2012. Вип. 2 (40). С. 140–144.

⁶⁸ Амирбекова А.Б. Вопросы когнитивной лингвистики. М.: Наука, 2013. № 2. С. 62–65.

⁶⁹ Там само.

Три основні методики реконструкції художніх концептів, такі як 1) *модифікована* (у плані зміни вектору аналізу) методика метаопису, 2) методика побудови *асоціативних мереж* шляхом встановлення “синоптичних” зв'язків між ключовими концептами твору та 3) методика *когнітивно-емотивного аналізу* з опорою на іронічність та експериментальна методика мультимодального аналізу, яка ґрунтується на теорії вбудованої інтерсеміотичності художнього тексту, розробляються у працях учнів О.П. Воробйової ⁷⁰.

Подальші процедури побудови різних матриць були пов'язані з мовними і немовними шляхами представлення того, як людський розум реконструює навколишній світ [161]; з описом інтегративного контексту відображення соціально-культурного знання (із врахуванням одного з доменів – релігійного начала гендеру); з аналізом ролі лексем дискурсу по відношенню до різних типів структур знання і семантичної дифузності, із постановкою проблеми, “чи завжди невизначеність значення лексеми можна зняти контекстом” [133]; з використанням когнітивно-матричного методу при аналізі дериваційних процесів, який придатний для “встановлення зв'язку між різними концептуальними областями (контекстами)” [52, с. 184–190].

Когнітивно-матричний метод найбільше застосовують у сфері семантики, зокрема для побудови 1) *матриці семантичних відстаней* (представлення матричного формату знання як когнітивної основи іменників широкої семантики) [237], 2) *лексико-семантичних полів концептів у вигляді матриць*, де за ранговими списками впорядковують семи і лексеми [62], 3) *внутрішньої організації лексичної системи мови загалом* [224], 4) *семантико-синтаксичної моделі природної мови* за допомогою методів тензорної і матричної факторизації [194], 5) *текстових даних на основі моделі семантичного контексту*, де текстовий масив представлено у вигляді матриці слів і документів, в якій колонки визначають документ, а рядки – частоти лексем у цих документах [214] тощо.

Як бачимо, в основу побудови когнітивної матриці покладено кількісну таксономію (класифікації) певного феномена та представлення рівнів його організації, прийоми теорії опозиції, методики статистичного аналізу, операційний принцип “фігура-фон” тощо, а, головне, залучено процедури з методології *когнітивної мотивації*, спрямованої на “реконструкцію мотиву найменування, зокрема того, що осмислюються у спеціально відведеному для

---

⁷⁰ Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки // *Вісник КНЛУ. Сер. Філологія*. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–64.

контексті”. На думку О.Л. Березович, “реконструкція лексем дає найбільше результатів у разі застосування *прийомів семантико-мотиваційного аналізу* (поєднання семасіологічного й ономасіологічного підходів), який дає змогу пояснити значення етимона, відтворити повноту номінативної і культурно-прагматичної ситуації, яка сприяла появі як окремих слів, так і цілих лексико-семантичних полів та їх послідовному смислово-розвитку”⁷¹.

Дослідниця пропонує реконструкцію цілого комплексу фактів (мовних, ментальних, культурно-прагматичних), які сприяли розвитку значення слова. Ці факти варто, на нашу думку, обов’язково відобразити у матричній моделі. За її словами, “семантико-мотиваційна реконструкція лексики у сучасній мові є не лише *частиною процесу етимологізації слів*, але й стає самостійною сферою лінгвістичного дослідження, тісно пов’язаного із *лексико-семантичною типологією*, вивченням мовної картини світу”⁷².

Окрему увагу О.Л. Березович приділяє *реконструкції семантичного об’єму і прагматичних особливостей слів* багатозначної семантики, де порушує питання *системної інтерпретації специфічних моделей семантичних рядів та полів і осмислення взаємопереходів в певних сферах*⁷³. При цьому наголос робиться на реконструкції *мотиваційних контекстів*, що даються носіями народної творчості, оскільки вони відображають індивідуальну розстановку смислових акцентів або містять пізніше переосмислення первинних мотивів. При цьому первинний мотив для кожної номінації не визначається, бо основним завданням залишається реконструкція усього *спектру можливого мотивування* (способу обґрунтування введених у текст тих чи інших мотивів, наприклад, нових образів, дій, фабули), яке фіксує модель дериваційно-мотиваційних зв’язків, актуальних для мовної свідомості. Далі здійснюється опис цих моделей із урахуванням *частотності слів* та способів їх творення.

Розроблена О.Л. Березович методика передбачає такі етапи її виконання:

1. Реконструкція уже наявних семантичних моделей та визначення семантичних типів, що не підлягали досі аналізу (з урахуванням ситуації і контексту). На цьому етапі важливо враховувати те, що кожне слово є одиничним у своїй широкій системі, але актуалізується в масштабах макросистеми полісемії, метафоризації тощо.

---

⁷¹ Березович Е.Л. Русская лексика на общеславянском фоне: семантико-мотивационная реконструкция. М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2014. 488 с.

⁷² Там само.

⁷³ Там само.

2. Для семантичної реконструкції тематичних груп і рядів доцільним є *лінгвостатистичний* аналіз, який передбачає використання електронних баз даних і дає змогу виявити *частотність реалізації окремих основ*, що суттєво підсилює ефективність реконструкції картини функціонування відповідних слів, встановлення їхнього поширення, семантичних об'ємів основ. Підсумком на цьому етапі стає створення таблиці (матриці) слів, мотивованих певним позначенням.

3. Далі здійснюється аналіз таблиці (матриці) для попереднього встановлення причини нерівномірних показників, можливо, мовних факторів. Наприклад, особлива частотність слова може бути зумовлена його утворенням від основи (враховуємо її когнітивно-оцінний фон), яка визначається смисловою ємністю та її можливостями або ж дифузною семантикою, а також народною (у нашому випадку, релігійною) систематикою, що дає більший об'єм значення слова, ніж побутова чи наукова. Підсумком цього етапу є зіставлення *продуктивності основ слів*, що належать до певної тематичної групи.

4. Наступний крок – це аналіз *семантичної сполучуваності* слів, який передбачає *синтагматичну* (сполучуваність слів у мовленнєвому потоці, тексті) та *парадигматичну* (відношення, в якому представлені різні форми того самого категорійного ряду) сполучуваність і базується на 1) здатності досліджуваного слова / словосполучення вступати в *семантичні опозиції* з іншими словами / словосполученнями; 2) встановленні смислових зв'язків (та їх категоризації) слова / словосполучення та семантичних пар, рядів (їх типів та функціональних особливостей), мікросистем, реалій. Перелік семантичних рядів сприятиме вирішенню завдань *етимологічної* та *мотиваційної інтерпретації*. Ця семантична мікросистема створює своєрідний контекст для тих елементів, що в неї входять, усередині якого діє закон *смислової узгоджуваності*, тому аналіз конкретного контексту дозволяє встановити реалізоване в даному випадку значення слова, а аналіз контексту – парадигму значень. На цьому етапі важливо враховувати відносну продуктивність різних компонентів семантичного ряду при вивченні семантичних зв'язків.

5. Етап реконструкції культурних умов, у яких функціонують об'єкти дослідження, пов'язаний із застосуванням *методу Wörter und Sachen* (“Слів та речей”), що був розроблений у 1909 р. у Німеччині та Австрії: етимологія слова повинна вивчатись у тісному взаємозв'язку з вивченням артефактів та культурних концептів, які ці слова вербалізують ⁷⁴.

---

⁷⁴ Березович Е.Л. Русская лексика на общеславянском фоне: семантико-мотивационная реконструкция. 488 с.

Запропоновану О.Л. Березович методологічну програму реконструкції різноманітних семантичних зв'язків екстраполюємо для побудови **теолінгвістичної матриці**, яка дасть змогу зафіксувати всі семантичні зв'язки між словами на позначення базових смислів, виокремлених у релігійно-популярному дискурсі, як у синхронії, так і у діахронії. Реконструкція первісної форми слів-вербалізаторів смислів та встановлення їх внутрішньої форми (тобто внутрішньої і зовнішньої мотивації) дозволить виявити шляхи походження конкретної лексеми і лінії розвитку її значення на різних етапах функціонування і в різних дискурсивних релігійно-популярних контекстах.

Безпосередньо **матрична реконструкція** релігійно-популярного дискурсу повинна також враховувати еволюційне проникнення християнства в англо-, німецько- та україномовну культуру, а також специфіку сприйняття християнства у життєвих переконаннях суспільств, їх менталітету та способу бачення світу в певний період ⁷⁵. А тому суть *методика розщеплення семантичної структури лексики*, що актуалізує смисли текстів релігійно-популярного дискурсу, полягає у розкритті значення вербалізаторів цих смислів, оскільки у процесі історичного розвитку вони могли набувати нового забарвлення.

Етимологічний аналіз, що супроводжує виконання реконструкції смислів, передбачає встановлення попередніх семантичних зв'язків слів за певними загальними для всіх значень ознаками ⁷⁶, семантичних джерел їхнього походження ⁷⁷.

Виявлення первісної релігійної форми (її реконструкція) та етимологізація лексичного реєстру релігійно-популярного дискурсу передбачає “відновлення найдавнішого комплексу ознак, що мотивують релігійне значення. Це є можливим лише в разі відновлення первісної форми слова, коли визначені межі кореня як носія лексичної семантики і формантної частини ототожнюються генетично й семантично з відповідними утвореннями в інших мовах ⁷⁸.

---

⁷⁵ Болдырев Н.Н., Алпатов В.В. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов // *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 4(017). С. 5–14.

⁷⁶ Батырмурзаева У.М. Лексико-семантическая структура слова в кумыкском языке: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Махачкала, 1996. 222 с.

⁷⁷ Крип'якевич І.П. Історія України. Львів: Світ, 1990. С. 6.

⁷⁸ Сібрук А., Гульченко Т. Етимологічний аналіз – перший етап реконструкції семантики // *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. Вип. 28. С. 98.

Підсумовуючи, зазначимо, *когнітивно-матричний метод* спирається на методичні прийоми класичної компаративістики, а за рахунок залучення методик когнітивно-мотиваційної семантики дозволяє перейти від реконструкції окремих форм та елементів до *рівневої реконструкції* і тим самим підійти до *реконструкції тексту* (в індоєвропеїстиці – архаїчна поетична мова, мова права, міфології, релігійних текстів ⁷⁹ (у принципі, порівняльно-історичний метод і починався з порівняння мови давньоіндійських вед (релігійних текстів) – санскриту з європейськими мовами).

Тому можемо констатувати, що методологія аналізу значення слова – і ширше, – *методологія семантичної реконструкції базових смислів лексики* тісно пов'язана з методиками представлення результатів дослідження у вигляді *когнітивних матриць*, які дають змогу систематизувати широкоформатні знання про синхронічний і діахронічний розвиток слова і випромінюють аспекти його семантичної структури. Цей методичний шлях пройшов у своєму становленні кілька етапів:

1) етап формулювання гіпотетичного закону М.Я. Марра щодо поляризації значення як єдиного глотогонічного процесу виявленого зі спільних чотирьох першоелементів через спільні для всіх мов стадії, в яких семантика мови віддзеркалює первинний полісемантизм праслова;

2) етап концепцій ідеосемантики: виявлення давнього мовного елемента та усвідомлення його первинного смислу за допомогою очищення від пізніших семантичних нашарувань, яке почалося з аналізу зниклих скіфських слів, зокрема з розкриття їхніх ідеологічних потенцій;

3) етап розмежування ономасіологічного й семасіологічного підходів у розкритті значення слова (становлення теорії номінації);

4) етап моделювання семантичних мікрополів – об'єднання всіх лексем (назв) із загальним планом довкола основи, що формує номінацію, для етимологізації лексеми;

5) етап зіставлення археологічних та лінгвістичних даних культури як знакової системи, реконструкції слова на основі збігу традицій, що розкриває семантичні зв'язки, які утворюють ядро тексту та є способом формування смислу, мотиву;

б) етап матричної реконструкції семантичних відношень між словами;

7) сучасний методологічний етап розробки семантико-мотиваційного аналізу лексики О.Л. Березович, реконструкції семантичного об'єму і прагматичних особливостей слів.

---

⁷⁹ Там само. С. 98–105.

Як підсумок, зазначимо, що методика розщеплення семантичної структури лексики – матрична реконструкція семантичних відношень між словами, компонентне розкладання значення слова (іншими словами – реконструкція значення слова) із залученням етимологічного і концептуального аналізу дає змогу визначити семантичні джерела слів певної мови, розкрити семантичну першооснову та відтворити реліктовий характер слів.

2.3 Комплексна методика реконструкції теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу

Перші етапи матричного моделювання так чи інакше перетинаються в більшості досліджень, оскільки методика представлення графічної метамови як і будь-якого лінгвістичного аналізу ⁸⁰ передбачає обрання (*гіпотетико-дедуктивним методом*) певного феномена (у даній роботі популяризованого релігійно-християнського знання) для відбору фактичного матеріалу дослідження за допомогою *прийому суцільної тематичної вибірки* (англо-, німецько-, україномовних текстів РПД).

2.3.1 Перша процедурна стадія реконструкції архетипної матриці релігійно-популярного дискурсу.

На основі *ядерно-периферійного принципу*, що полягає у структурній організації ядерних критеріїв та *інваріантно-варіантних параметрів* РПД, визначаємо РПД як самодостатній окремий вид релігійного типу інституційного дискурсу, формулюємо його дефініцію та здійснюємо таксономію за тематичних характером представлених у його текстах смислів, що диференціюються на 1) тексти релігійно-агітаційного та 2) тексти релігійно-інформативного характеру. Далі ідентифікуємо наявність у кожному з обраних текстів *біблійної цитати* (інформативного коду теолінгвістичної матриці РПД), яку вважаємо особливим християнським прото-текстом з особливою мовою, що під впливом історичних подій та механізмів його менталізації у свідомості вірян-реципієнтів – носіїв англійської, німецької та української мов набуває свого контекстуального значення. Багатоаспектність християнського знання увиразнюється на тлі зіставлення РПД із суміжними до нього видами: місіонерським, проповідницьким та пророчим.

---

⁸⁰ Щерба Л.В. Мовна система і мовленнєва діяльність. Л.: Наука, 1974. 428 с.

Для подальшого етапу реконструкції створеної теолінгвістичної матриці необхідною є реконструкція комплексу фактів (історичних, мовних, ментальних, культурно-прагматичних), які були імовірними джерелами ономасіологічної і семантичної мотивації первинного релігійного значення, відображеного у свідомості (архетип у генетичному коді) носіїв англійської, німецької та української мов та сприяли його стереотипізації із відповідним впливом на історичний розвиток значення слів релігійної християнської семантики. Наприклад, особливості періоду до і після розколу Східної і Західної Церкви за патріарха Керуларія в XI ст.) сприяли стереотипізації різних уявлень щодо поняття “релігійна свідомість”, яку часом дорівнюють до “концепту залежності” (concept of dependence) на основі двох ментальних фаз опозиційних почуттів людини: *страждання* (англ. sorrow / нім. das Bedauern) / *радості* (англ. joy / нім. die Freude), концепція яких закладена по-різному у кожній з християнських конфесій, віровчень ⁸¹ і яку можна протлумачити як *лінгвокультурну образно-асоціативну універсалію*.

В одній із течій протестантизму – адвентизмі панує переконання, що віра веде до страждання, пов’язаного з гріховністю світу, яку перемагає людина, а радість – це благословення, мир та любов. Православну церкву часто називають “церква радості”, пов’язуючи її з символом Діви Марії, що породила Спасителя, тоді як католицьку – асоціюють, передусім, з розп’яттям – страждання Ісуса Христа ⁸². Припускаємо, що ці та багато інших фактів стали ідентифікувальними-диференційними критеріями у формуванні релігійно-популярної семантики слів-актуалізаторів базових смислів, за результати реконструкції яких буде сконструйовано три моделі теолінгвістичної матриці РПД в англійській, німецькій і українській мовах.

Зважаючи на багатогранність представлення матриці – решіток, таблиць, деревовидних, спіральних, калейдоскопічних, ікосаедральних (правильний опуклий багатогранник) необхідно обрати ефективний спосіб побудови теолінгвістичної матриці РПД (далі – ТЛМ РПД).

На основі суто математичної логіки побудови матриці складно описати амбівалентність, полісемантичність, бінарність релігійних понять, які можуть мати природу одного рівня смислової організації, але водночас виділятися (взаємоперетинатися) як центральний мотив в іншій культурі (генетично-закладений). Зважаючи на те, що духовні (релігійні) концепти не мають “матеріального референта і посилюють свої значення лише за рахунок

⁸¹ Schleiermacher F. On Religion: Speeches to its Cultured Despisers (Cambridge Texts in the History of Philosophy). Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 542 p.

⁸² Wayne P. Religious Experience. London: University of California Press, 1985. 264 p.

численних інтерпретант, які дозволяють передати ці концепти у різних референтних ситуаціях”⁸³, рівні концептуальної організації у цьому дискурсі, так само як і їх взаємозв’язок та ієрархічне домінування установити доволі важко. Спираємось на положення, що “компоненти матриці відкривають доступ до концептуальних областей різної складності (контекстів)”⁸⁴ – кожен з яких (як було вище вказано С.А. Жаботинською) має своє матричне представлення і зв’язує ядро концепту із відповідними контекстами”⁸⁵.

Виходячи з цього, ядерним гіперконцептом РПД вважаємо формулу ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ, компонентами якого вісім базових метафоричних моделей (смислів): 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА, кожен з яких пов’язує ядро із його контекстами (текстовим наповненням) – периферією, яка має всюю інваріантно-варіантну організацію.

Для врахування рівнів (концептуальної) організації РПД пропонуємо запозичену частково з філософського вчення про буття (онтології) та його класифікації (таксономії) – матрицю віяла (фракталу) / *fractal matrix table* (запропоновану С.В. Чебановим у 1987 р.)⁸⁶, яка найбільш вдало представить нелінійність (про що вище було зазначено) даних, а їх багатоаспектність (широкоформатність).

Рівень організації ядерного гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ, векторна вісь (система координат) якого задана рядками таблиці – концептами (смислами), тоді як стовпці – це когнітивні області (контексти), якими у РПД виступає кожен окремий текст релігійно-агітаційного або релігійно-інформативного характеру. Зауважуємо, що на цьому етапі ми знову звертаємось до методик традиційного структурного методу – кількісної таксономії (класифікації), адже набір англо-, німецько-, україномовних популяризованих контекстів (текстів РПД) у цьому дослідженні включає 13 видів, кожен з яких має безліч різновидів з їх когнітивними смислами, внаслідок чого може бути представлений як окрема мікроматриця.

⁸³ Харламова Л.А. Матричный принцип формулы “faith, hope, charity” – “вера, надежда, любовь” и составляющих ее концептов (на материале английского языка и культуры): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Барнаул, 2006. С. 23.

⁸⁴ Болдырев Н.Н. Концептуальная основа языка // *Когнитивные исследования языка. Концептуализация мира в языке*: коллектив. моногр. / гл. ред Е.С. Кубрякова. М.: ИЯ РАН; Тамбов: Изд-во ТГУ, 2009. Вып IV. С. 25–78.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Цит. за пр.: Кордонский С.Г. Верные матрицы как инструмент построения нтологий. Вашингтон: Изд-во Юго-Восток, 2011. Серия “Титика Сайенс”. 66 с., 22 табл., 1 ил.

Матричний формат релігійного знання слугує когнітивною основою лексем широкої релігійно-християнської семантики в англійській, німецькій та українській мовах. У свідомості людини (її основних механізмів – порівняння, апперцепції (залежність сприймання від попереднього досвіду особистості), інференції (умовивід), уваги, ототожнення, індивідуально-особистісної позиції адресата, що актуалізують мету РПД) збережено значно більше релігійних смислів (аніж ми представили) зі складними переплетеними схеми, комбінаціями різного рівня складності, що взаємодіють і сприяють розвитку значень лексичних одиниць та виявляють суттєві характеристики деривації слова у контекстах (нескінченна кількість типів текстів та їх різновидів) РПД різних культур.

Доповнюючи постійно смисли та новоутворені тексти, можемо розгортати матрицю як *віяло* (число осей також можливо доповнити, не обмежуючись лише концептуальною цілісністю дискурсу, і одержати в такий спосіб багатовимірні таблиці). Ураховуючи, що в ході соціальної практики популяризації християнського вчення виникають нові *способи фрагментації* релігійного світосприйняття, а відповідно, і смисли, проте традиційно стереотипізовані довкола біблійної цитати, вважаємо за необхідне реконструювати архетипи імен-найменувань кожного з вище виявлених восьми концептів і заповнити ними теолінгвістичну матрицю РПД. Далі, застосовуючи традиційний *принцип* “фігура-фон”, відокремлюємо архетипні й стереотипні смисли. Значення лексем останніх заносимо також у таблицю.

Закладені базові концепти формують масштаб релігійного знання, який заснований на асоціативних зв'язках, що не зникають, а відкладаються у національну пам'ять і розвиваються. Широкий семантико-мотиваційний аналіз змісту концепту допомагає виявити максимальну кількість семантичних ознак загальноживаних смислових компонентів, пов'язаних із його базовими словами, проте потребує також врахування їх енциклопедичного знання для реконструкції архетипних та стереотипних уявлень про відповідний феномен (у кожній культурі).

На цьому етапі виконуємо синтез традиційного *механізму дедуктивного профілювання* (оскільки з-поміж усіх слів / словосполучень / образних виразів, що будуть заповнювати кожну клітинку ТЛМ РПД, необхідно відібрати одну лексичну одиницю – прототип (найкращий зразок) ЛСП смисліу) та сучасної *когнітивної мотивації / семантико-мотиваційна реконструкції значення* (про це йшлося в п. 2.3 цієї роботи), адже вербалізатори усіх концептів (одного гіперконцепту) задають стереотипи та, відповідно, цілісний базовий мотив

РПД. Для відтворення базових архетипів РПД застосуємо прийоми *внутрішньої і зовнішньої реконструкції*, а для з'ясування різних потенцій архетипу – *дистрибутивний та компонентний аналіз*.

Здійснюємо реконструкцію глибинних (архетипно-стереотипних) смислів РА/РІ текстів РПД. Для цього встановлюємо діахронічні семантичні зв'язки між семантичними комплексами, що утворюють ядро кожного з виокремлених текстів РПД та є способом актуалізації його смисло-мотиву.

Слідом за В.О. Агеєвою, дотримуємось трьох принципів аналізу метафоричних моделей стереотипізації смислів, закодованих у текстах РПД англійською, німецькою та українською мовами:

1) *семантичного* – аналізуємо лексичні одиниці ядерного концептуального смислу “Залучення до християнської віри” (спільного для усіх текстів), закодованого у біблійній цитаті й актуалізованого через механізми метафоризації широкоформатного РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, представленого вісьмома метафоричними моделями: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА у “контексті відображення ними як давніх міфологічних уявлень носіїв конкретної мови”⁸⁷ про християнську віру загалом, так і “стереотипних ситуацій” щодо кожної з її конфесій;

2) *ономасіологічного* – визначаємо “мотиваційну основу лексичних, метафоричних і фразеологічних позначень” ядерного концептуального смислу ЗХВ (та восьми метафоричних моделей) та реконструюємо “культурні архетипні (міфологічні, релігійні тощо) та стереотипні мотиваційні складники переведення цих смислів у словесну форму” [там само];

3) *функціонального* – “визначення шляхів переорієнтації функціонального навантаження концептуального смислу ЗХВ (та восьми метафоричних моделей): від архетипного до стереотипного” [там само].

Результати цього тристороннього аналізу також заносимо у матрицю. Окрім цього виконуємо ще *реконструкцію індивідуальної авторської інтенції* (творця кожного окремого тексту), використовуючи процедуру передбачення – намагання інтерпретатора повідомлення розділити (розкодувати) задум автора тексту⁸⁸.

⁸⁷ Агеєва В.О. Реконструкція архетипового концепту ВОГОНЬ в українській та англійській мовах // *Проблеми зіставної семантики* / відп. ред. А.В. Корольова. 2013. Вип. 11. С. 301–306.

⁸⁸ Seebohm Th. M. *Hermeneutics. Method and Methodology*. Dordrecht. Boston; London: Kluwer Academic Publ., 2004. 89 p.

Залучивши метод *когнітивного моделювання, концептуального аналізу та фреймового моделювання концептів*, виконуємо аналіз восьми вищевказаних метафоричних моделей та механізмів їх актуалізації у текстах РПД.

Усі семантичні властивості лексичного значення одиниці реалізуються через їх взаємовідношення у системі координат, зафіксованих у матриці. Задані смисли передають зміст ядерного гіперконцепту із особливим способом його вербалізації у текстах РПД, яка відтворює архетипне уявлення. Кожне відношення між рівнями матриці відображає її приналежність до фрагмента християнської картини світу [152].

Реконструкцію виокремлених восьми концептуальних метафор виконуємо шляхом аналізу семіотичних опозицій – протиставленнями архетипних і стереотипних відношень (інтегральних опозицій), наприклад, ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ / ГРІХОВНІСТЬ: “*вчинку по відношенню до СЕБЕ – вчинку по відношенню до ІНШИХ*”, “*грішний*” – “*безгрішний*”, “*праведний*” – “*блудний*”, специфіку прояву яких дає етимологія коренів основних слів-вербалізаторів: *праведний і жити*.

Іншою інтегральною семіотичною опозицією є лексеми “*грішний*” / “*безгрішний*”, попередньо здійснений етимологічний аналіз яких вказує на різний ступінь абстракції лексико-семантичної ознаки обох опозицій: в англійській мові це семи ‘жити / бути справедливо / им’, ‘морально / им, милосердно / им’, ‘бути живим духовно’, ‘мати вічне життя’, в німецькій – ‘життя богувгодне’, ‘богоблаженне’, в українській – ‘дотримуватись заповідей, моралі’, ‘релігійних приписів (протиставляються часто гуманним)’, ‘жити чесно’, перебувати з Богом’, які є архетипно-стереотипними домінантами уявлень носіїв кожної мови про ці опозиції.

Модель стереотипізації смислу ФОРМУВАННЯ СИЛИ ТА НЕБАЙДУЖОСТІ може виражатися у біблійній цитаті на прикладі тексту-агітки РПД “*Я – хліб життя*”, популяризованого для дітей з фізичними вадами у відділенні неврології Західноукраїнського спеціалізованого дитячого медичного центру у лютому 2016 р.: “*Моя Любов до кожного з вас, зокрема, є дуже великою, і збагнути її людський розум не в силі. Проте Я, ваш Господь, ніколи не покидаю вас, Моїх дітей. Я приймаю кожного з вас такими, якими ви є, з усіма вашими вадами і гріхопадіннями. Ні, Я не відвертаюсь від вас, а лише з любов’ю, у милосерді, чекаю на ваше навернення і, щоб вам допомогти, приходжу до вас у Святому Причасті, щоб всі ваші болі та невдачі від вас забрати, а натомість подарувати вам мир, любов, спокій, радість, здоров’я, дати вам силу вистояти проти спокус, які вас постійно оточують. Звертаюся*

до кожної, створеної Мною душі: “Душе, прийми мою Лювов, яку тобі дарую, будь милосердною, не відкидай її. Бо лише приймаючи її, Любов, ти залишаєшся дитиною світла, яка успадкує свою частку в Небі” *Слова Христа Спасителя*”.

Перетин показників по вертикалі та горизонталі вербалізаторів смислів аналізуємо за принципом “ймовірності появи відповідної словоформи з визначеними ознаками в рамках усього досліджуваного простору з метою виявлення корелятивних відношень, тобто змістових зв’язків між фактами мови, за якими ми спостерігаємо у різних умовах функціонування”⁸⁹.

На цьому етапі дослідження використовуємо *внутрішню та зовнішню реконструкцію*, для з’ясування *семантико-мотиваційного кореня* значення кожної з лексем. Відповідно до цих процедур бачимо синтез класичної методології реконструкції первісної форми слів-вербалізаторів смислів (встановлення їх внутрішньої форми дозволяє виокремити закономірність походження лексеми) та розроблену нами матричну реконструкцію розщеплення семантичної структури лексики, залучивши які вибудовуємо *теолінгвістичну матрицю релігійно-популярного дискурсу*.

Припускаємо, що створена теолінгвістична матриця РПД (із наявністю усіх наявних та можливих вербалізаторів смислів виокремлених текстів РА і РІ характеру) сприятиме виявленню загальних тенденцій щодо християнізації / дехристиянізації кожної із етнокультур та продемонструє особливості прояву в них домінантних конфесій.

Нижче представляємо зразок моделі конструювання теолінгвістичної матриці РПД, яку плануємо заповнити за описаною методикою. Спробуємо показати фрагмент виконання такого типу реконструкції. Продемонструємо вплив культурних та інших факторів на розвиток релігійно-християнської семантики у слів, якої вони набували у процесі функціонування від архетипу до стереотипу і яку було зафіксовано у ТЛМ РПД, на прикладі одного з типів текстів релігійно-агітаційного характеру – агітки в англійській, німецькій та українській мовах (агітка містить заклик до підтримки нужденних дітей та дітей з фізичними вадами).

Кожному з трьох текстів агіт-листа (див. Табл. 2.1) властивий індикатор типу тексту – експліцитний прояв адресата англ. *children with special needs / child of light / the most vulnerable* (замість *disabled*), нім. *Kinder des Lichts / Verletzliche / Verwundbare Kinder / Behinderte Kinder / Kinder mit besonderem*

⁸⁹ Милованова М.В., Терентьева Е.В. Матричная реконструкция как метод эколлингвистического мониторинга языка региона // *Вестник ВолГУ. Серия 2. Языкознание*: науч.-теор. журн. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2010. Вып. 2(12). С. 162–168.

Bedarf / Die Kinder, die ein klein wenig mehr Hilfe und Verständnis benötigen,
 укр. *дитина світла / з особливими потребами / діти-джерела / (рел.).* *Moï diti*
 (замість *хронічно хворі, діти-інваліди*), проте, зважаючи на подвійну
 адресованість, властиву всім релігійним повідомленням, імпліцитно такий тип
 тексту спрямований до кожного читача. Тематична єдність епізодів текстів
 задана заголовком як підтекст єдиного позначуваного ним тексту англ. *Every*
life is worth living, нім. *Ein Blinder wird sehend – und Sehende werden blind*
 (Jon 9:1-42), укр. “*Я – хліб життя*” (Івана 6:48-51) із можливими візуалізаціями.

Таблиця 2.1

Модель конструювання теолінгвістичної матриці РПД

ТЕКСТИ РПД	РІ								РА								
	Агіт-лист	Агіт-плакат	Агіт-брошура	Агіт-буклет	Агіт-листівка	Агіт-флаєр	Кишеньковий календар	Зовнішні агіт-надписи (білб.)	Агіт-буклет-молитовник	КРП							
										Відривний календар	Книга для духовного читання	Біблійні обітничі	Біблійні задуми	Короткі бібліографічні роздуми	Глибок бібліографічні роздуми	БМРФ	БЗРС
СМИСЛИ ГК ЗХВ																	
Праведне життя																	
Наслідування вчення Христа																	
Формування небайдужості																	
Каяття																	
Очищення																	
Прохання (про допомогу)																	
Формування сили																	
Подяка																	

Заносимо вербалізатори кожного з виокремлених базових смислів гіперконцепту ЗХВ у таблицю. Лексичне значення одиниць реалізуються через їх взаємовідношення, зафіксовані у відповідній матриці, через вплив значення заголовку та виокремлених нами ключових фраз (слів) у кожному з сегментів тексту. Співвідношення гіперконцепту та смислового навантаження текстів

агітки простежується через концептуалізацію ключового концепту MERCY / DIE BARMHERZIGKEIT / DAS ERBARMEN / МИЛОСЕРДЯ, зверненого до особливо нужденних. Припускаємо, що саме у значенні цих слів, які формально не видаються спорідненими, закладене архетипне уявлення щодо первісної релігійної (християнської) семантики імен концептів.

Запозичене з французької мови слово *mercy* та поданий до нього синонімічний ряд *charity, clemency, grace, leniency* [MWCD, p. 727], формально не вказує на спільний корінь, властивий англо-, німецько-, україномовній культурі. Проте, слово *miserere* (1. ME, fr.L. be merciful, fr. *misereri* to be merciful, *miser* wretched; fr. The first word of the Psalm (13c), 2. Misericord (лат. *misericors*) [MWCD, p. 744] містить семи латинського походження *miser* “arm”, *cors* “Herz”, закладені в основу слів DIE BARMHERZIGKEIT / DAS ERBARMEN (“mitleidig”, “Mitleid haben”). Відповідність знаходимо і в слові МИЛОСЕРДНИЙ – *милосердувати, умилосердувати* – р. *милосердний*, бр. *міласэрдны*, др. *милосердъ*, п. *milosierny*, ч. слц. *milosrdny*, болг. *милосоърдие*, м. *милосрдие*, схв. *милосрдан*, слн. *milosrcnost*, стсл. м и л о с ь р д ь утворене з основ прикметника м и л ь “милий” заст. (благодійник; той, що роздає милостиню) *милостиня, милоци* – милування) [ЕСУМ, т. 3, с. 460]) і с р ь д ь ц е “серце” через посередництво давньоруської мови, яке запозичено зі старослов’янської як кальки з лат. *misericors, misericordia* [ЕСУМ, т. 3, с. 461] того ж типу запозичень, що і *armahairts* (милосердний), *armahairtei* (милосердя), які зафіксовані у найдавніших пам’ятках германських мов – готській біблії та надписах на рунах⁹⁰.

На когнітивно-мотиваційному рівні реконструкції текстів-агіток виявляємо комплекс фактів (історичних, ментальних, культурно-прагматичних), які стали мотиваційними джерелами формування первинного релігійного значення концептів MERCY / DIE BARMHERZIGKEIT / DAS ERBARMEN / МИЛОСЕРДЯ і закріпилися як архетипи у генетичному коді представників індоєвропейських етносів.

У подальшому ці ж фактори впливали на розвиток нових смислів та сприяли їх стереотипізації у свідомості вже носіїв сучасних англійської, німецької та української мов, проте архетипні асоціативні зв’язки не зникли, а відклалися у національну пам’ять і продовжують розвиватися.

---

⁹⁰ Типология германских литературных языков: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. С. 8–16.

2.3.2 Друга процедурна стадія реконструкції стереотипної матриці релігійно-популярного дискурсу передбачає аналіз заповнених стовпчиків і рядків змодельованої матриці, яка представляє генетичний код релігійних уявлень носіїв англійської, німецької та української мов про процес їхнього ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ.

Текст Смисл	<i>Я – хліб життя</i> (Івана 6:48-51)	<i>Every life</i> <i>is worth living</i>	<i>Ein Blinder</i> <i>wird sehend – und</i> <i>Sehende werden</i> <i>blind (Johannes 9)</i>
ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ	Базовий смисл, закодований у вступній цитаті “Я – хліб життя, – сказав Ісус своїм слухачам. – Хоча ваші прабабки їли манну в пустелі, вони все одно померли. А цей хліб походить з неба, щоб кожен їв і не помирав. Я – живий хліб, що зійшов з неба. Хто їстиме такий хліб, житиме повіки, а хліб цей – то моє тіло, і я дам його, щоб світ отримав життя”; Я приймаю кожного з вас такими, якими ви є, з усіма вашими вадами і гріхопадіннями; залишаєшся дитиною світла , яка успадкує свою частку в Небі	Базовий смисл, закодований у вступній цитаті to live a life “worthy of the gospel of Christ”; We have been given one life to live, which has inestimable value – how will we choose to live it?; Being a believer means that one lives a certain way -- walking with the Lord, doing justice, loving kindness, living peaceably among all people.	Базовий смисл, закодований у вступній цитаті “...wer ist Schuld daran, dass dieser Mann blind ist? Hat er selbst Schuld auf sich geladen oder seine Eltern? Weder noch, antwortete Jesus. Vielmehr soll an ihm die Macht Gottes sichtbar werden ” Die einziege Behinderung im Leben ist eine schlechte Einstellung
ОЧИЩЕННЯ ЧЕРЕЗ ЛЮБОВ	моя Любов до кожного з вас; подарувати вам мир, любов, спокій, радість, здоров’я ; з любов’ю, у милосерді	we are called to respect and protect our lives and the lives of others; Be filled with the Light of my Infinite Love and know yourself as Beloved	Sie sind nicht anstrenckend oder heilbar...sie wollen das, was wir uns alle wünschen – Akzeptanz ; können andere verstehen

НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ІСУСА ХРИСТА	Кінцеве посилання: “Слова Христа Спасителя ”	to be the hands and feet of Christ to all, especially the most vulnerable; Christian discipleship means practicing what Jesus preached	
КАЯТТЯ	чекаю на ваше навернення; grateful for	This can begin with regular prayer and extra attention each day to the graces that God is allowing to flow into your life. Build five minutes into your schedule to pause and reflect on what you're	Achte Menschen, die nur IHR Leben leben, sich selbst nicht verleugnen, nur sich selbst sehen
ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ	вам допомогти ; ваші болі та невдачі від вас забрати ;	May your Spirit rest upon each one of us that we may create our lives and our world a new in your love and mercy	
ФОРМУВАННЯ СИЛИ, НЕБАЙДУЖОСТІ ПІ ДТРИМКИ	ніколи не покидаю вас ; я не відвертаюсь від вас; дати вам силу вистояти проти спокус , які вас постійно оточують	Christian, recognize your dignity ; You can survive without meditation. But it is the wind in the sail of the soul . If life is more than survival, if life is about growth, flourishing, integration, then meditation is necessary. It is a work that harmonizes the usually discordant dimensions of our consciousness.	Die Hand reichen ; Ich schätze

Код побудованої матриці слід розшифрувати шляхом залучення *принципу анаграм* Ф. де Соссюра, що пов'язаний із реконструкцію окремих значень слів, що входять до побудованої віялової схеми матриці.

Висновки до розділу 2

Методологія виконання реконструкції у класичній лінгвокомпаративістиці і сучасній когнітивно-зорієнтованій удосконалювалась на кожному етапі її апробації – від первісної формалізованої процедури відновлення коренеслова (етимону-архетипу) до різних процедурних методик аналізу значення слів для встановлення діахронічних зв'язків між ними. Новим еволюційним поворотом в її апробації став комплекс операційних процедур, виконаних у дві стадії на матеріалі текстів РПД в англійській, німецькій і українській мовах, розроблений у цій роботі і спрямований на побудову теолінгвістичної матриці (перша стадія) і на реконструкцію анаграми (інформативного біблійного коду) вже побудованої матриці.

Нова методика матричної реконструкції РПД спирається на здобутки когнітивно-дискурсивної парадигми, представники якої обирають ті методи реконструкції значення слів, яке представники когнітивної семантики розглядають крізь призму сприйняття світу людиною і яке розкриває свої їхні потенції як смисло-мотиви дискурсу.

Такий методологічний підхід зумовив застосування у комплексі різних технік виконання когнітивно-семантичної реконструкції РПД, що визріла на базі застосування відповідних методів і прийомів, дотичних до цієї процедури, на різних етапах її апробації, зокрема: 1) XIX ст. – 50–60-ті рр. XX ст. – протиставлення реконструкції форми і значення етимону та семантичної історії слова з порівнянням розвитку значення слова і його еволюції у споріднених мовах; 2) 70–80-ті рр. XX ст. – співвідношення технічної та ідеологічної семантики слова в етимологічній лексикографії; 3) 90-ті рр. XX ст. – формулювання семантичних законів у діахронії; 4) поч. XXI ст. – до теперішнього часу – когнітивно-дискурсивне пояснення змін семантики слова на підставі аналізу операцій людської підсвідомості щодо виявлення соціокультурного та історичного знання носія мови (для успішної комунікації та здатності сприйняття слухачем / читачем / спостерігачем відповідної інформації необхідним є врахування взаємної обізнаності / зрозумілості комунікантів); групування лексики із розбіжностями значення (семантичної типології та діахронічної семасіології); аналіз семантичної структури слова на базі співвіднесення конкретного компонента лексеми з наявністю його в етимоні (за принципом переваги або форми, або змісту чи значення в його пошуку) з установленням відношень між фонетичними елементами етимону та його сучасними рефlekсами; залучення операційних систем та даних текстових корпусів; методик аналізу мовних і концептуальних картин світу.

Окремий етап пов'язаний зі становленням *когнітивної лінгвокомпаративістики*, методи якої спрямовані на “реконструкцію загальних природних та системних / несистемних механізмів і процесів семантичних змін. Глибинний аналіз діахронічних взаємовідношень лексем дозволяє виявити особливий тип семантичної зміни, коли паралельне розширення з однієї форми-оригіналу зумовило утворення концептуально протилежних лексем – когнатів-антонімів, а експлікація схожого семантичного розвитку у різних мовах допомагає здійснити верифікацію семантичної реконструкції та розробити нові методи пошуку можливих когнатів.

Методичні принципи нової процедури полягають у зіставленні індоєвропейських коренів-основ лексем та їх значення в мовах, у виявленні спільної ідентичної форми кореня, який слугує когнітивною базою для семантичного розширення лексем, та подальшій послідовній реконструкції попередньо-концептуальної схеми, що показує механізми структурування (організації) концептуального простору та його концептів з їхньою вербалізацією. Процедурні прийоми класичної та когнітивно-лінгвокомпаративної реконструкції методично переплітаються на різних етапах аналізу релігійно-популярного дискурсу (об'єкта теолінгвістики) й об'єднані в роботі у дві методичні стадії.

На першому етапі дослідження *методом суцільної вибірки* формуємо реєстр фактичного матеріалу – тексти релігійно-популярного дискурсу на основі *ядерно-периферійного принципу*, що полягає у структурній організації ядерних критеріїв та периферійних інваріантно-варіантних параметрів. Результатом цього стала диференціація текстів релігійно-популярного дискурсу на два різновиди: 1) релігійно-інформативні та 2) релігійно-агітаційні тексти.

Когнітивно-лінгвокомпаративне моделювання концептосфери дискурсу здійснюється за результатами реконструкції плану змісту і вираження компонентів, що вербалізують когнітивні структури кожного з текстів релігійно-популярного дискурсу. Такою когнітивною структурою кожного з текстів є біблійна цитата (інформативний код теолінгвістичної матриці РПД) як особливий християнський прототекст, якому властива специфічна мова і який під впливом історичних подій та механізмів його менталізації у свідомості вірян-реципієнтів – носіїв англійської, німецької та української мов набуває нового контекстуального смислу. Багатоаспектність християнського знання передбачає залучення до аналізу окремих аспектів місіонерського, проповідницького та пророчого видів релігійного типу дискурсу, що є суміжними утвореннями до релігійно-популярного дискурсу.

Оскільки процедура реконструкції включає аналіз історичних (можливо, доісторичних) даних для відновлення гіпотетичного минулого людського буття та його еволюції, то необхідним є відтворення комплексу фактів (історичних, мовних, ментальних, культурно-прагматичних), які імовірно вплинули на формування первинних релігійних смислів (ще дохристиянських) у свідомості (архетип у генетичному коді) носіїв досліджуваних мов та згодом сприяли їхньому вираженню у словах, які зазнали розвитку значення у бік набуття вже християнської релігійної семантики в семантичній структурі слів та її стереотипізації.

Другий процедурний етап аналізу передбачає реконструкцію глибинних (архетипно-стереотипних) смислів популяризованих релігійно-інформативних та релігійно-агітаційних текстів. Для цього слід відновити діахронічні семантичні зв'язки між семантичними комплексами, що утворюють ядро кожного з текстів релігійно-популярного дискурсу і є способом побудови його смисло-мотиву. Ці методичні операції з метафоричними моделями стереотипізації смислів, закодованих у релігійно-популярних текстах англійської, німецької та української мов, передбачають дотримання трьох принципів аналізу:

1) *семантичного* – аналіз сучасних значень мовних одиниць, які формують ядерний концептуальний смисл РПД “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” (спільний для всіх текстів), закодований у біблійній цитаті і актуалізований через механізми метафоризації широкоформатного РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, представленого вісьмома метафоричними моделями: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА;

2) *ономасіологічного (мотиваційного)* – здійснення етимологічного аналізу тих же мовних одиниць для виявлення їх первинної мотиваційної основи та виконання реконструкції культурних (архетипних та стереотипних) мотиваційних складників переведення думки (ядерного концептуального смислу та його моделей) у словесну форму;

3) *функціонального* – реконструкція семасіологічних і когнітивно-ономасіологічних механізмів переорієнтації функціонального навантаження архетипних мотивів у стереотипні.

На цьому етапі також залучаємо елементи *дискурс-аналізу*, зокрема виконуємо *реконструкцію а) індивідуальної авторської інтенції* (творця кожного окремого тексту) шляхом виконання “процедури передбачення”

(divinatory procedure) – намагання інтерпретатора повідомлення декодувати задум автора тексту та відтворити релігійний момент у собі, стати учасником дискурсу та б) *прагматичного контексту* – конкретного контексту події, інтерпретації його умов. Паралельно здійснюємо аналіз восьми метафоричних моделей гіперконцепту **ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ**: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА та механізмів їх актуалізації у релігійно-популярних текстах як дискурсивних утвореннях.

На третьому етапі здобуті результати з реконструкції ядерного концептуального смислу РПД та його восьми метафоричних моделей представляємо у вигляді таблиці – матриці віялового типу.

На четвертому етапі виконуємо матричну реконструкцію – аналіз заповнених кліток побудованої теолінгвістичної матриці віялового типу, яка дасть змогу простежити еволюційний процес проникнення християнства в англо-, німецько- та україномовну культури, його вплив на життєві переконання суспільства, формування менталітету та способу бачення світу в певний період (віднайти ключ до прочитання інформативного коду теолінгвістичної матриці РПД).

РОЗДІЛ 3

РЕКОНСТРУКЦІЯ

АРХЕТИПНОЇ МАТРИЦІ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

3.1 Стислий екскурс в індоєвропейську історію носіїв англійської, німецької та української мов

Кожна мова у процесі свого розвитку перебуває у постійній динаміці й під впливом різних дій ¹, становлячи складні системи форм існування, що “характеризують кожну окрему національну спільноту” ².

Поступова територіальна дивергенція індоєвропейців та змішування виниклих у такий спосіб груп із іншими народами сприяла виникненню окремих індоєвропейських мов, а незабаром у III тис. до н.е. **розпаду і.-є. мови на два діалекти**, з яких розвинулись 2 типи мов: *західно-індоєвропейські мови* – ізоглоса **кентум**: (становлення її лексики сталося у IV–V ст. н.е. до переселення англосаксів) ³, характерна для *германських мов*, та *східно-індоєвропейські мови* – ізоглоса **сатем**, властива для *слов’янських мов* ⁴.

Германські мови і.-є. мовної родини (об’єднання яких у мовну групу відбулося наприкінці III тис. до н.е., кінець неоліту ⁵) пройшли тривалий шлях становлення: від п’ятигрупового поділу на: 1) північних германців (Данія, Скандинавія, а пізніше Ісландія); 2) східних германців (готи, вандали, бургунди, які спочатку жили у сучасній Східній Німеччині, а в епоху “переселення народів” були розсіяні по Півдню Європи й навіть Малій Азії та північній Африці); 3) ельбських германців (проживали по середній течії Ельби); 4) германців, що проживали на узбережжі Північного моря (інгвеони); 5) германців від Ельби до Везера у бік Рейна ⁶ (де виокремилися інгвеони (англо-фризька підгрупа мов), істгвеони (франкська підгрупа мов) та гермінони

¹ Кушнерик В.І. Фоносемантизм у германських і слов’янських мовах: діахронія і синхронія: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.17. К., 2009. 33 с.

² *Типология германских литературных языков*: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. С. 61–78.

³ Там само.

⁴ Maurer F. Nordgermanen und Alemannen. Studien zur germanischen und frühdeutschen Sprachgeschichte, Stammes- und Volkskunde. Bern: Francke, 1943/1952. P. 27.

⁵ Бах А. История немецкого языка / пер. с нем. Н.Н. Семенюк; ред. пер. и прим. М.М. Гухман. М.: Изд-во иностр. лит-ры., 1956. С. 22.

⁶ Maurer F. Nordgermanen und Alemannen. P. 53.

(південнонімецька підгрупа мов)⁷, до сучасної класифікації на *північну* (шведська, данська, норвезька, ісландська, фарерська мови), *західну* (англійська, німецька, фризська, люксембурзька, нідерландська, їдиш) та *східну* (мертві германські мови: готська, бургундська, вандальська) підгрупи мов.

Поступово “догерманський діалект” стає самостійним – **прагерманським** зі спільними формами (в перші століття нашої ери, близько IV-го ст., у більшості германських форм можна було знайти індоєвропейські закінчення, наприклад **gastis*⁸), час розпаду якого невідомий, проте уже в III ст. н.е. стає відчутною різниця між великими групами германців – поступово зникає термін пгерм. група мов, а з’являються окремі германські мови, легко зрозумілі один одному, найпопулярнішими з яких залишаються: *англійська* мова, розвиток та збагачення якої відбувалися в основному за рахунок лексичних запозичень із інших мов, змішаного характеру словникового складу, а зародження літературного варіанту припало на XIII–XIV ст., та *німецька* (верхня, нижня, середня, південна). Проте, як зауважує Е. Прокош, “прототипи конструкцій, що виникають при історичних перетвореннях мови не зникають, оскільки специфіка системи мови полягає в тому, що окрема модель, яка слугує базою для нового структурного типу, може продовжувати існувати поряд з останнім і, відповідно, продовжувати породжувати граматичні омоніми [...]; варто диференціювати історичні процеси, що проходять у мові, із рівневою стратифікацією мови як за характером їх спрямованості, так і за кінцевим результатом”⁹.

В історії українського мовознавства знаходимо дані, що до XIV ст. (на теренах сучасної української держави) панувала *староукраїнська мова* (як одна з індоєвропейських мов), що розвинулися з діалектів *праслов’янської мови* і яка після розпаду Київської Русі розділилась на: *західнослов’янську* гілку мов (з якої дійшли до нас сучасні польська, чеська, словацька мови), *східнослов’янську* (російська, українська та білоруська мови) і *південнослов’янську* (боснійська, сербська, хорватська, словенська, чорногорська, македонська, болгарська, *староцерковнослов’янська* та *церковнослов’янська*) [202].

⁷ Тацит К. Сочинения в двух томах. Анналы. Малые произведения / пер. А.С. Бобовича. Л.: Наука, 1969. Т. 1. 449 с.

⁸ Бах А. История немецкого языка. С. 36.

⁹ Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков / пер. с англ. Т.Н. Сергеевой; ред. и пред. В.А. Звегинцева; прим. М.М. Гухман. М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1954. С. 45.

Цей невеликий екскурс в історію виникнення германських і слов'янських мов є епістемічним підґрунтям для подальшого розуміння процесів формування в нащадків індоєвропейців релігійно-християнського мислення. Тривалі територіальні контакти з народами, що нині є носіями різних релігійних світоглядів, лежать в основі сучасного християнського світосприйняття, відображаючи як спільне колективне позасвідоме германців і слов'ян, на базі якого відбувалася християнізація, так і відмінне національно-культурне його диференціювання.

3.2 Реконструкція ядра та навколоядерної зони архетипної матриці гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ” в англійській, німецькій та українській мовах

Архетипна когнітивна матриця є найбільш досконалою схемою структурування дохристиянської сфери знання, в якій закладено основи для розвитку подальшої релігійно-біблійної семантики гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ, оскільки вона становить систему представлення взаємозв'язків між його ядром (**поняттєвим етимологічним компонентом**) та периферією (**ціннісно-образною складовою**), що відображає шляхи набуття гіперконцептом та його складниками-концептами релігійно-біблійного образного / метафоричного смислу (за Ю.С. Степановим [264, с. 42–67] та А.В. Корольовою [148, с. 52–58]).

Ю.С. Степанов вважає, що “структура концепту включає водночас і все, що належить поняттю [...], і все, що робить його фактом культури, – вихідну форму (етимологію); [...] історія; сучасні асоціації та оцінка [...] – це згустки культурного середовища, відображені у свідомості людини” [264, с. 42–67].

Конструювання ТЛМ РПД відбувається саме на основі встановлення архетипно-стереотипного взаємозв'язку усіх варіантних смислів інваріантного гіперконцепту з індивідуальним для кожного концепту ядром та периферійних смислових осередків.

Спробуємо представити семантичні взаємозв'язки в середині низки етимологічних гнізд із коренями, значення яких можуть вказати на смисловий перетин фрагментів концептуальної картини світу носіїв англійської, німецької та української мов, сформований концептами ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ, ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), ФОРМУВАННЯ

СИЛИ, ПОДЯКА. Для цього імена цих концептів (*involve / heranziehen / залучати; Christ / Christ / Христос; Faith / der Glaube / віра; righteous life / gerecht Leben / праведне життя; to follow / nachfolgen / наслідувати; being not indifferent / nicht gleichgültig sein / бути небайдужим; purify / die Reinigung / очищення; to repent / sich reuen / каятися; to ask / fragen / просити; strong / stark / сильний; thankful / dankbar / вдячний*), які слугують сучасним смисловим ядром кожного з концептів (виявленим при аналізі їхніх сучасних лексикографічних значень) і є ядерним поняттєвим етимологічним компонентом (виявленим в етимологічних джерелах досліджуваних мов при аналізі походження імен концептів), розглянемо через синонімічні їхні значення (на матеріалі “Синоніміки англійського дієслова. Словника семантичних відстаней” Михайла Емілійовича Білинського [САСССВ] / “Duden Synonimwörterbuch Online” [DSO] / “Практичного словника синонімів української мови” Святослава Караванського [ПССУМ] та за необхідності залучаємо “Зведений словник застарілих слів української мови” [ЗЗСУМ]). У такий спосіб спробуємо реконструювати релігійний філософський та національний смисл буття кожного з етносів.

Таблиця матриці (складається із сукупностей однакової довжини рядків, у яких представлено лексичні одиниці найменувань метафоричних смислів або концептів, та стовпчиків, що відображають функціональний розвиток архетипних семних структур значень відповідних лексем) фіксує 1) семантичні (діахронічні) зв'язки між значеннями слова, шляхи переходу від первісного значення до сучасного; 2) співвідношення лексем та їх значень (марковано плюсом); 3) семантичну структуру лексичного матеріалу (та його первинну потенцію). “Матриця унаочнює упорядкування співвідношень між одиницями на основі аналізу їхнього семного складу, характер якого виявляється в результаті поділу сем на групи багатофункціональних, монофункціональних та сем із середнім ступенем функціональності”¹⁰. Кожна лексема займає відведене їй місце, зумовлене ієрархічною інваріантно-варіантною структурою гіперконцепту (який має метафоричну природу).

---

¹⁰ Засанська Н.Д. Лексико-семантичне поле *КРИЗА* в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.21. К., 2016. С. 48–51.

При цьому слід уточнити, що попри “домінування у когнітивній науці поняття *концептуальної метафори*, що розглядається як результат репрезентації (conceptual mapping) знань про одну концептуальну сферу (conceptual domain) в термінах іншої”¹¹, у цій роботі оперуємо терміном *метафоричний концепт*, під яким розуміємо ментальне утворення, що є концептуальним носієм етнокультурних стереотипів¹² – однієї з найбільш влучної форми (Є. Бармінський) пізнання світу, які спрощують і прискорюють сприйняття й обробку інформації”¹³.

У нашому випадку *метафоричний концепт* є одним із варіантів інваріантного ієрархічно структурованого *гіперконцепту* ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ, конструктором, утвореним на основі перенесення значень одиниць із поняттєвого етимологічного компонента в ціннісно-образну його складову, що набули яскраво вираженої релігійно-біблійної семантики на різних етапах розвитку англійської, німецької та української мов.

Розглянемо докладніше, як відбувалося архетипно (колективне несвідоме)-стереотипне (національно-культурне свідоме) конструювання інваріантного смислу ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ на основі його варіантів: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА у християнсько-релігійній свідомості англомовних, німецькомовних та україномовних етносів та як воно відобразилося в кожній із мов.

Розроблена й описана в попередньому розділі монографії комплексна методика реконструкції теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу та його репрезентації як структури свідомості, ментального утворення, яке має дискурсоутворювальне ядро та параметровимірювану периферію, передбачає спершу побудову цієї матриці шляхом реконструкції семантичних відношень між словами-актуалізаторами інваріантно-варіантних смислів (із залученням їх синонімічного ряду та за необхідності аналізу застарілих значень їх відповідників).

Методичні принципи цієї процедури полягають у зіставленні значень реконструйованих індоєвропейських коренів-основ ключових імен інваріантно-варіантних релігійних смислів та встановленні семантичних взаємозв'язків

¹¹ Чендей Н.В. Поетико-когнітивний потенціал метафор-стихій в англійській та українській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Ужгород, 2009. С. 6.

¹² Шутова М.О. Етнокультурні стереотипні портрети англійців і українців (когнітивно-ономасіологічна реконструкція фразеоформул): монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2016. 296 с.

¹³ Чендей Н.В. Поетико-когнітивний потенціал метафор-стихій ... С. 29–31.

у середині низки етимологічних гнізд з коренями, значення яких дотичні (семантично наближені) до первинного значення базової лексеми-вербалізатора концепту (можуть перетинатися або накладатися), актуалізуючи смислове навантаження концепту. Когнітивною базою для семантичного розвитку лексем може бути як виявленна спільна ідентична форма кореня, так і значення відповідних її синонімів або застарілих еквівалентів (форми яких вийшли з ужитку, проте залишили в ментальності носіїв відповідної мови асоціативне значення). Подальша послідовна реконструкція попередньо-концептуальної схеми показує механізми структурування (організації) концептуального простору та його концептів з їхньою вербалізацією [295].

Семантико-мотиваційна реконструкція у сучасній когнітивно-орієнтованій компаративістиці передбачає розщеплення семантичної структури лексики – реконструкцію семантичних відношень між словами, компонентне розкладання значення слова (іншими словами – реконструкцію значення слова) із залученням етимологічного і концептуального аналізу і дає змогу визначити семантичні джерела слів певної мови, розкрити семантичну першооснову та відтворити реліктовий характер слів [152], які набули релігійної семантики.

Такий підхід пропонує і О.О. Кібрик, який переконаний у тому, що в “основу сучасного когнітивного підходу до вивчення мови покладено ідею цілеспрямованої реконструкції когнітивних структур за даними зовнішньої мовної форми [...]; реконструкція спирається на постулат про вихідну когнітивну мотивованість мовної форми; у тій мірі, в якій ця мовна форма мотивована, вона відображає когнітивну структуру, що стоїть за нею¹⁴.

Відтворення давньої словотвірної структури слова (словосполучення) та елементів його значення [185] можливе при системному відношенні між мовними формами декількох мов у зіставленні [141].

Припускаємо, що матрична реконструкція дасть змогу наочно представити процес мотивації і розвитку релігійного значення у вербалізаторах імен гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ та його метафоричних концептів.

В “Історії Християнства” йдеться про те, що християнське віровчення відбувається на основі віри в Ісуса Христа як втілення і прояв Бога (помазаника Божого) заради спасіння всього Людства і настанови в істині^{15, 16}.

---

¹⁴ Кибрик А.Е. Лингвистическая реконструкция когнитивной структуры // *Вопросы языкознания*. М.: МГУ, 2008. № 4. С. 51–77.

¹⁵ Каутский К.И. История християнства. М.: Политиздат, 1990. 463 с.

¹⁶ Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3-х кн. К.: Либідь, 1994. Кн. 3. 335 с.

Інваріантний параметр або / базовий смисл / гіперконцепт ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ властивий усім 13 ідентифікованим видам текстів РПД (релігійно-агітаційним і релігійно-інформативним), але з різним ступенем їхньої реалізації: а) через інтенцію ІНФОРМУВАННЯ (нарації) у 4-х видах текстів) та б) через інтенцію АГІТАЦІЇ (заклику) у 9-х видах текстів (про це йшлося у параграфі 1.5. – Табл. 1.3). Кожен із вище згаданих восьми варіантних смислів має свою домінантну та факультативну природу (див. Табл. 3.1. Домінантність/факультативність смислів у текстах РПД).

Загальну переорієнтацію функціонального навантаження інваріантно-варіантної параметровимірюваної периферії текстів РПД зі спільним базовим смислом ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ – від архетипного до стереотипного можна простежити шляхом коментарів етимологічних версій ключових слів: від інтерпретації індоєвропейських етимонів та їх значень до розбіжностей між прагерманськими і праслов'янськими формами і аж до їхнього значення у сучасних тлумачних словниках англійської, німецької та української мов.

На думку Ю.С. Степанова [265], реконструкція етимологічного шару концепту потребує коментування походження його імені, яке представлено в інваріантному гіперконцепті 3 ключовими словами, кожне з яких є власне концептом: 1) ЗАЛУЧЕННЯ, 2) ХРИСТІЯНСТВО, 3) ВІРА. Це допоможе простежити, як відповідний комплексний інваріантний смисл (сформований з первісних значень слів) реалізуються у текстах РПД. Оскільки у роботі передбачено реконструкцію базового смислу в англійських, німецьких та українських релігійно-християнських текстах агітаційного та інформативного характеру, то найменування гіперконцепту дублюємо ще двома мовами: TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH / CHRISTUSGLAUBE HERANZIEHEN.

При цьому наголошуємо, що, досліджуючи походження значення і форми, ми не плануємо виконувати самотійну формальну реконструкцію слова, а тому результати, які будемо заносити у таблиці (матриці), необхідні для коментарів історії походження семантики та вибірки важливих фактів мотиваційної основи концептів, їх смислової переорієнтації (від первісної архетипної до сучасної стереотипної, актуалізованої у текстах РПД).

Методика заповнення матриці передбачає такі етапи: а) хронологія і локалізація розвитку значення етимону; б) ланцюг розвитку (перехід) релігійної семантики: від архетипного і.-є. та пгерм. / псл. значень (дохристиянського) до епіцентрної фіксації релігійної семантики у словниках

християнської термінології (з посиланнями на біблійні цитати) та сучасних тлумачних джерелах (із усіх дефініцій обираємо лише ті, що співвідносяться із метафоричним образним смислом).

Студент Львівського, а згодом Лейпцизького та Берлінського університетів – польський філолог А. Брюкнер у своїй праці “Етимологічний словник польської мови” (1957 р.) вказує на те, що “етимологія є доволі важкою процедурою, проте важливою ділянкою мовознавства, яка не відточила теоретичне підґрунтя, яке б задовольняло наявні методи проведення дослідження [...]; її завдання полягає у 1) визначенні часу та способу походження слова; 2) представленні джерел його первинної словотвірної будови та найдавнішого значення, а також вказівку на різні зміни значення відповідно до певних чинників, що зумовили історичний розвиток споріднених мов” [SEJP, S. 5]. При цьому Ю.С. Степанов у праці “Энциклопедия гармонизированных концептов: словарь русской культуры: опыт исследования” наголошує на тому, що “культура – це сукупність концептів та відношень між ними, які виражені у різних “рядах” (передусім, в “еволюційних семіотичних рядах”, у “парадигмах”, “стилях”, “ізогlossen”, “рангах”, “константах і т. ін.)”¹⁷. На його думку, концепт (із трирівневою його структурою: а) нова актуальна ознака; б) додаткові “пасивні” ознаки, що є не актуальними, а “історичними”; в) внутрішня форма, зазвичай, не усвідомлена, зафіксована у зовнішній словниковій формі) – це згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у світ людини а, з іншого боку, – те, завдяки чому звична людина, “не творець культурних цінностей”, – сама входить у культуру, а часом ще й впливає на неї”¹⁸.

Реєстрове слово *involve* – ім’я одного з ключових слів гіперконцепту TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH у словнику Роберта Барнгарта подано як таке, що запозичене з латинського як *in-* “у” та *volvere* “крутити”, вказуючи на те, що звичне йому сучасне значення “включити (include / take in)” з’явилося лише в 1605 р.¹⁹.

---

¹⁷ Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры: опыт исследования. М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. С. 38.

¹⁸ Там само. С. 40.

¹⁹ The Barnhart Concise Dictionary of Etymology / ed. Robert K. Barnhart. N.Y.: HarperResource, 1995. P. 398.

В електронному етимологічному словнику англійської мови подається як таке, що походить від і.-є. кореня **wel^w*- у значенні “повертати / розвертати / розкрутити / дути” (від **wel-* “to turn / повертати, крутити”) [EED]. У словнику Ю. Покорного вказано на можливий варіант цього кореня як **wal-* “гілка, палиця”, від якого знайдено прагерманську форму **waluz* “палиця, гілка, хворостина” (у первісній свідомості це прив’язка до знаряддя, яке підтримує, захищає, рятує, допомагає вижити (вибратись із хащів), та водночас те, що/чим карає / б’є), первинним варіантом (етимологічним гніздом) яких було і.-є **uel-* “to turn, wind, round / drehen, winden, wälzen / крутити, вертїти, гнути, повертати” [IEW, S. 1137], можливим дериватом якого було і.-є **uer-* із тим самим значенням [там само, S. 1140–1144]. В англломовних лексикографічних даних щодо і.-є. культури знаходимо додаткове значення “oversee / protect / take care of (стежити, спостерігати, наглядати, скеровувати, опікуватись, дбати)” [EIES, p. 417], тоді як при аналізі етимологічного гнізда з коренем **ver* у праслов’янській мові реконструкція цього праслов’янського кореня привела науковців до першопочаткового і.-є. **uer-* базової семантики “крутити, вигин, поворот”, від якого походять гр. **arḗv* “баран, вівця”, лат. *vervex*, (тварина) вівця, баран, вірм. *garn* “ягня”, д.інд. *ugan-*, баран (вівця) гр. *βάρυχος* “барани, вівці”, фр. *berri, brebis* “вівця”, псл. **bâgъnъ*, ір. **varan*, алб. *berg* “вівця”. До того ж семантика “вигину, повороту” наштовхнула Іліаді на близькість до “образу осі Всесвіту”²⁰. Автор вказує на цілу низку дериватів етимологічного гнізда псл. **ver-* (псл. **verme* “час”, стсл. “збірне вербье” – верба/пруття, вигнуте донизу, **uorbos* “вертїти, згинатися, вергати, кидати (нім. *werfen*), **urghulis* “зав’язувати” (сила, міць), **urb-*поштовх (сучасна мотивація)).

Ту ж специфіку відповідності значення “вигину, вертіння / крутіння, повороту” зауважили іноземні дослідники, що співвідносять і.-є **uer-*, *uēuer-* “squirrel, weasel (білка, ласка)”, ідентифікуючи цих тварин відповідно до їх схожого образу “вигнутої форми” (англ. *flexible, swinging* “повертати” *itself from branch to branch*; нім. *das Eichhorn = Eiche* “oak / дуб” + *Horn* “ріг (вигин / поворот)”, *das Wiesel* [IEW]) та вбачаючи образно уже вищезгаданий смисл “спостерігати, направляти, опікуватись” (Рис. 3.1., Рис. 3.2.).

Смислове навантаження “опіки, вигину перед кимось, чимось” накладається і на похідну від і.-є. форми **uer-* пгерм. форму **war-* / **wer-* / **h^wer-* / **k^wer-* “to protect, to observe, to make, form, shape (захищати, наглядати, формувати)”.

²⁰ Илиади А.И. Основы славянской этимологии. К.: Довіра, 2005. 270 с.

Ще одним, мабуть, найвагомим сприйняттям первісної інтерпретації семантики і.-є кореня ***uer-** “зв’язувати, приєднувати; повертати; обмотувати; витися” міг бути образ дороги, річки – безкінечних шляхів пересування, що слугували орієнтиром, місцем поселення, полювання тощо [IEW, S. 1150–1151]:

Рис. 3.1.

Рис.3.2.

етимологічний шар концепту WAY складає індоевропейська форма ***uegh** “іти, перевозити на колесах” [IEW, S. 1118], пгерм. ***wegh** “bewegen, ziehen, fahren” (“зворушити / рухатись / тягнути / їхати”)) [185, с. 142] (Рис. 3.3, 3.4).

Рис. 3.3.

Рис.3.4.

Звернувшись до “Синоніміки англійського дієслова. Словника семантичних відстаней” М.Е. Білинського, знаходимо один із синонімів лексеми *involve – to fold* (“згинати”) [САСССВ, с. 193]; пор.: фразеологізм *to fold hands* (“схрестити руки” як знак залучення до християнської віри).

В ЕСУМ у 7 т. знаходимо продовження семантики “крутитися довкола когось / чогось, скеровувати, направляти, допомагати” у стсл. *пржть* “вербова гілка” (завербувати), від лат. *verbenaе* “священні гілки: лавра, олива, мирта” та *verbera* “гілка для покарання, батіг, удар” (псл.**v^rrba-* “гілка, лозина, стебло”, яке виводять із кельтського *fer* “знищувати”, *foen* “камінь”).

Одне зі значень і.-є. **wal-* (пгерм.**waluz-*) “палка, палиця” споріднене зі стсл. *palъka* (*pala, paliti*) “палити, видобувати та підтримувати вогонь” мотивують тим, що очищені від кори гілки тримали над вогнем, щоб отримати коричневу та темно-червону фарбу (імовірно, зумовило смисл “очистивши, щось здобудеш”). Можливим іншим розвитком первісної архіінтергальної семи допускають лінію деривативного формування (із д.нім.) лексеми *pfal* у значенні “стовп”, яка мотивувала смисл “чогось міцного, твердого, непохитного” (довкола цього поняття у християнських конфесіях розвинулись розбіжності, які досі породжують дискусії у віруваннях). Натомість друге значення і.-є **wal-* (пгерм.**waluz-*) “гілка” породило “стебло, пагін”, які сформували архетипне асоціативне уявлення смислу “швидко рости, тягнутись до” (прагнути / хотіти). У значенні “пагін” (в україномовному еквіваленті) закладено образ “пастуха, що переганяє овець” – *гонінник* (гнати худобу) [ЕСУМ, т. 4, с. 266].

Цікавим є факт, що наближена до значення “гілка, стебло, пагін” лексема *хворост* (стеблина, чагарник – заст. зн. “пасовисько” / безкрає, де блукають, поле / пустеля; заплутались, хащі, чагарник, заст. *зарісник, зарості, паросля*, які зіставляють з грецьким значенням “прямий”) містить семантику “заплутатись / засумніватись”, *прутничити* “бути погоничем худоби, заганяти”, *гінка* “смуга поля”, *запрута* “палиця для стягнення, зав’язування”, *прутити* “заплітати дірку в тині” [ЕСУМ, т. 5, с. 125]. В “Українському і слов’янському мовознавстві” Йосипа Дзендзелівського вказано схоже до лексеми *палиця* слово *паля*, взяте з дитячого вжитку “тілесне покарання” (ударити лінійкою по долоні)²¹.

²¹ Дзендзелівський Й. Українське і слов’янське мовознавство: зб. пр. Львів: Атлас, 1996. С. 356.

За іншими джерелами [IndexPIE], корінь **wel-* означає “хотіти / прагнути / бажати” з послідовно набутим прагерманським значенням “обирати / вибирати” від форми **waljana*, втіленої у данському слові *vaelge* “обирати / вибирати” та німецькому *wählen* “обирати / вибирати”.

У XIV ст. зафіксовано класичне значення лексеми *involve* “відкрити, охопити / оточити / опанувати” від латинського *in* “у” та *volvere* “загорнути”, а згодом (у XV ст.) “схвилювати / зацікавити” [EED]. Окрім того, в Online Sanskrit Dictionary виявлено низку похідних слів від когнатів санскриту *val-* [SD], зокрема *valate* “крутити довкола”, *ulvam* “череву” (у словнику М. Фасмера лексема *живім* “порожній шлунок, який потрібно наповнити” має значення “життя, яке слід наповнити смислом”, а в етимології слова *утроба* виявлено значення “серце” [Фасмер]). Лексема *серце* (cor) через синонімічне значення “душа / основа / ядро / сутність” наближається до застарілого трактування “Бог” [EED] із імпліцитною семантикою “відданість” – похідне *віддати / покласти серце за* та “вірність” – *покласти руку на серце*).

Розбіжності англійського та німецького варіантів відбулися з появою слова *wealwian*, що зберегло первинне значення “розкрутити” та *weoloc* “брюхоногий моллюск зі спіралевидною мушлею” у да. мові та слова *welzan* “розкрутити, вальсувати (танцювати від радості)” – у двн. спорідненими словами є *wave* (хвиля), *wind* (вітер), *wrap* (загорнути), *weel* (колесо).

Попри те, що архетипна потенція слова *heranziehen* закладена в і.-є. корені **DSOk / *deúk-* “штовхати, вести”, все ж саме в цій лексемі актуалізована семантика “повороту”, оскільки прагерманський етимон **tūh* “зворушити в собі” (схоже значення на попередньо згадане в англійському відповіднику “схвилювати / зацікавити”) простежується у двн. *tiohan* “**повертати**” (англ. *to turn*) і змінюється на *ziohan* [IndexPIE] (нім. *ziehen* “тягнути”), яке, у свою чергу, в українській мові розщеплюється на *тягнути* “єднати, мотати, в’язати” (первинне значення дієслова *залучити*) і *тягти* “(при) **вести**”). Синонім до *ziehen-drehen* також містить семантику “поворот” та споріднене із англ. *to throw* “кидати”: “Proto-Germanic **threw-* (source also of Old Saxon *thraian*, Middle Dutch *dræyen*, Dutch *draaien*, Old High German *draen*, German *drehen* “to turn, twist”; not found in Scandinavian or Gothic), from PIE root **tere-* (1) “to rub, turn”, with derivatives referring to twisting” [IndexPIE].

Англійське *to turn* містить значення “to meander, to orient, to direct, to wind (звиватися, витися, в’юнитися, зміїтися, крутитися)” – про дорогу, річку зазвичай (як уже вище було зазначено).

В українській мові розрізняють лексеми *тягнути* “вимотати (обтяжити / озадачити), мотати, в’язати” і *тягти* “привести до / спричинити” [СУМ, т. 10, с. 339]. Український відповідник дієслово *залучати* походить від стсл. *лучити* “єднати, сполучати, цілитись” або стсл. *залука* “затягування у свою компанію; заманювання свійської тварини у двір чи до хліва; вербування, приманка, приєднання”). Етимологія лексеми *лучити*, у свою чергу, з основою *лу/ч/-* досі не вивчена, проте, на думку С.В. Зінченко, закладена в діалектній формі *лучче*, яка в давнину співвідносилася з прикметниками *благь* або *добро* ²². Попри сучасний польський відповідник *zaangażować* у значенні “переключати когось або щось у якусь діяльність”, етимологічний словник О. Брюкнера вказує на споріднення слова *залучати* із *fascynacja* (значення характерне релігійному дискурсу), яке походить від латинського *fascis* “в’язка” (*wiazka chrostu*) [SEJP, S. 119], можливої основи подальшого значення “прив’язка до”.

“Практичний словник синонімів української мови” Святослава Караванського подає такі близькі за значенням до лексеми *залучати* слова: *втягати* (значення нім. *ziehen*), *приєднувати*, *вербувати*, *притягати*, *використовувати*, *привертати* (значення англ. *involve* містить первинний корінь **veg-* “поворот”), *приваблювати*, *здобувати* [ПССУМ], *навернути*. Тут очевидний взаємозв’язок значення імені гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ із англо- та німецькомовними відповідниками.

Можливо, спільною для германських та слов’янських мов буде стереотипна фраза “навернути на шлях істинний” [ЕСУМ]. Асоціативно спільний образ архетипного моделювання гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ формувався довкола лексем *way* / *Weg* / *шлях* “керунок / напрям”, що у свідомості індоєвропейців, а пізніше прагерманців і праслов’ян мали спільне асоціативне значення. У праці “Українське словотворення від Трипілля до Іудеї” споріднена у слов’янських мовах лексема *зляг*, похідна від *лягати*, мала таке значення: “пов’язане з напрямком у минулому великих табунів тварин, під копитами яких вилягала трава і лишався надовго *слід* [...]; такі маршрути і напрямки могли бути постійними” ²³.

Схоже за смыслом слово *дорога* походить від *дерти* і пов’язується зі значенням “фізичного впливу саней чи коліс воза на ґрунт і рослинний світ місцевості [...]; такий *слід* зберігався довго, якщо повторювався, то накладався

---

²² Зінченко С.В. Ступені порівняння в тексті перекладу П. Куліша книг Мойсея // *Література та культура Полісся*: зб. наук. пр. / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. 2010. Вип. 59: Спадщина П. Куліша і її роль у розвитку української мови, літератури та культури. С. 155–165.

²³ Червоний В.Г. Українське словотворення від Трипілля до Іудеї. Рівне, 1995. С. 12.

второвувався, і було полегшення для пересування”²⁴. Навіть сам образ хреста, який відносимо до ціннісно-образної складової релігійно-біблійного набутого метафоричного смислу, нагадує *роздоріжжя*. Мотив праведного життя вказує на те, як людині слід “організувати простір довкола себе у вимірі земного життя, як сприймати і розуміти ідеї християнства, реалізувати їх у своєму житті, як намагатися дотримуватися чеснот [...] у духовній системі координат [...]; два вектори: від земного до божественного і у зворотному напрямі – взаємно доповнюють один одного і створюють своєрідну вісь, навколо якої формується особистість людини у суспільстві, орієнтованої на християнські життєві засади” [202, с 63]. Реалізацію відповідного смислу як базового для усіх похідних смислів (див. Табл. 3.1) можемо простежити у можливій схемі первісного сприйняття:

ПРЯМИЙ ШЛЯХ ДО [вічного] – ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (через)

ШЛЯХ (СЛІД) ЗА [кимось] – НАСЛІДУВАННЯ (звернути за кимось, шукати слід на дорозі, іти за)

ШЛЯХ ДО [нужденного] – НЕБАЙДУЖІСТЬ (не відвернутись від, не змінювати керунку від, не переходити на другу сторону, бо заведеш себе в безвихідь, заблукаєш, занапастиш)

ШЛЯХ ВІД [злого, поганого, гріховного] – КАЯТТЯ (не веди у спокусу, виведи від лукавого, відвернись від, перейди на другу сторону, зміни напрям)

ЗВІЛЬНИ ШЛЯХ – ОЧИЩЕННЯ (прочищати ліси, звільнити дорогу, очистка деревини та обв’язування гіллям домівок батьком; закладено також в лексемі *road*, від і.-с. *reu “zerreißen, graben, aufwühlen” (прочищати ліси, проривати рови / канали)) [185, с. 120]).

ПРОХАННЯ НАДАТИ СИЛ / ДОПОМОГИ У ДОРОЗІ (НА ШЛЯХУ ДО МЕТИ) ТА ВДЯЧНІСТЬ ЗА ЦЕ – ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА.

Спираючись на етимологічні версії лексем *involve* / *heranziehen* / *залучати*, припускаємо, що їхня архетипна семантика формувалася довкола трьох первинних значень: 1) (роз / за) крутити / розкрити / розгортати / прив’язати; 2) тяг (ти / нути) / вести / зрушити (в собі) / зробити рухомим; 3) (за) бажати / прагнути, яку в поняттєвому ядрі гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ можна представити як ВІДКРИВ ДЛЯ СЕБЕ / РОЗГОРНУВ – ПОТЯГНУВСЯ ДО / ПШОВ ЗА КРАЦІМ (ПРИЄДНАВСЯ / ПРИВ’ЯЗАВСЯ) – ЗАБАЖАВ.

---

²⁴ Там само.

**Реконструкція архетипної матриці ядра
та навколоядерної зони гіперконцепту
ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ**

№ з/п	Первісне сприйняття смислу ЗХВ	Варіантні смисли ЗХВ	Індоевропейський, прагерманський, праслов'янський корінь та їхні значення
1.	ПРЯМИЙ ШЛЯХ ДО [вічного]	RIGHTEOUS LIFE	пгерм. <i>*rehtaz</i> “рухатись прямо” та пгерм. <i>*liba</i> “мати життя”, “континуум / вічність; твердо, стійко дотримуватись”
		GERECHT LEBEN	
		ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ	псл. <i>*pràvъ</i> “прямо, справедливо, твердо, незмінно / рухатись, вести”; <i>*zivot</i> “життя”, пох. <i>живець</i> (джерело, родючість давати живлення) <i>доживотний</i> (довічний)
2.	ШЛЯХ (СЛІД) ЗА [кимось]	FOLLOW	пгерм. <i>*fulz-</i> “той, що слідує за” або <i>*fulg</i> – (від <i>*full-</i> “повний” та <i>*gan</i> “іти”, відповідно, “іти з наповненим шлунком – служити, іти позаду/з як помічник”; “звернути за кимось, шукати слід на дорозі, іти за”)
		FOLGEN	
		НАСЛІДУВАННЯ	стсл. <i>подражати</i> “уподібнюватись”; “подорож”
3.	ШЛЯХ ДО [нужденного]	BEING NOT INDIFFERENT	запозичення з лат. <i>ferre</i> “не перенести себе з однієї сторони на іншу” (не відвернутись від, не змінювати керунку від, не переходити на другу сторону – бо заведеш себе в безвихідь, заблукаєш)
		NICHT INDIFFERENT SEIN / nicht gleichüglig sein	
		НЕБАЙДУ ЖІСТЬ	стсл. <i>не байде</i> “неоднаково” (спор. з пол. <i>milosierdzia</i>)
4.	ШЛЯХ ВІД [злого, поганого, гріховного]	REPENT	і.-с. <i>*wret-</i> “to turn (from) / (від)вернутися”, д.англ. <i>ruth</i> “жаль”, похідне нім. DIE RUE “жаль”
		RUE	

		КАЯТТЯ і.-є. <i>*ken-</i> “ціна” та похідне стсл. <i>цън-</i> (стц. <i>цъна</i>), зендське <i>kaena</i> “відплата”, а звідси, “кара, помста” та “простити; звільнити”	
5.	ЗВІЛЬНИ ШЛЯХ	PURIFICATION	і.-є. <i>*peue-</i> “чистити”, пох. лат. <i>putus</i> “чистий, ясний, світлий” або <i>*gel-</i> “світлий, життєрадісний, легко, виблискувати; сміятись”, споріднене із <i>*kel-</i> “розділяти”; і.-є. <i>*rein</i> “чистий, безгрішний”, спор. з лат. <i>purgatio</i> “Säuberung / очищення” (очистити палицю від кори, прочищати ліси, звільнити дорогу, очистка деревини та обв’язування гіллям домівок; схожа семантика закладена в лексемі <i>road</i> (від і.-є. <i>*reu</i> “zerreiben, graben, aufwählen” / прочищати ліси, проривати рови / канали)
		DIE REINIGUNG	
		ОЧИЩЕННЯ	<i>*osucac</i> “вивести з непритомності (освіжити водою); привести до тями; поставити на ноги”
6.	ПРОСИТИ (ЗНАЙТИ ШЛЯХ)	ASK	пгерм. <i>*aiskōjan</i> “просити”, спор. з дінд. <i>icchāti</i> “seek” / “шукати”; і.-є. <i>*prek-</i> , <i>*perk-</i> “просити, шукати прихильність”
		FRAGEN	
		ПРОСИТИ	псл. <i>*йьскати</i> , <i>*йскд</i> “рос. <i>искать</i> , <i>желать</i> ; укр. <i>бажати</i> ”, <i>мльть</i> “лишатись сили” (молити)
	СИЛИ (ДАТИ) В ДОРОЗІ (НА ШЛЯХУ ДО МЕТИ)	STRENGTH	<i>*stranggaz</i> “нащадки однієї сім’ї”, спор. з <i>string</i> “мотузка; міцно зв’язувати”
		STÄRKE	
		СИЛА	<i>*si-</i> “стягувати, зв’язати”, стсл. <i>сильнъ</i> “дужий” та <i>сило</i> , <i>сильце</i> “пристрій у вигляді кільця/петельки для ловлення птахів”
	ПОДЯКА (ЗА ПРОЙДЕНИЙ/ВКАЗАНИЙ ШЛЯХ)	THANKFULL	і.-є. <i>*thank-</i> “вихваляти, величати, добре думати про, часто згадувати”
DANKBAR			
ВДЯЧНИЙ		Стсл. <i>дяка</i> “вдячність”, пол. <i>dzięk</i> – запозичене з с.-в.-нім. <i>dank</i> “подяка, думка”	

Наступне ключове слово *Christ* гіперконцепту TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH (також можливий варіант написання через літеру *K*) в етимологічному словнику польської мови (1957 р.) О. Брюкнера реконструюється від пгерм. форми **chworost* зі значенням “стеблина” (можливо, як першооснова форми *переконання батогом і пряником*), яке дало початок появі церковнослов’янського *chwrastije* “хрест”, російського *chworost* “стеблина”, болгарського *chrast* “кущ”, а у сербській та словенській мовах значення “мазок” [SEJP, S. 184] (можливо, звідси походить *помазаний*, яке має значення “чогось не сильно помітного, проте значного” – в українській літературній мові *мазок* “дрібна, але виразна деталь художнього зображення”, а в медицині “незначна кількість крові / слизу, без якого неможливий комплексний аналіз”), а також, імовірно, від пгерм. форми **chwarz* “овес на узбережжі для зміцнення урожаю” [там само, S. 185].

Оскільки спільного і.-є. кореня-інваріанта реєстрового слова не встановлено, то українські етимологічні джерела, зазвичай, посилаються на запозичення, зокрема “ЕСУМ у 7 т.” О.С. Мельничука вказує, що біблієантропонім Христос є латинського походження від *Christus* та грецького слова *Χριστός* (*Khristós*), можливих кальок староеврейського *מָשִׁיחַ* (*māšīaḥ*) у значенні “помазаник Божий”, від якого згодом з’явилося англійське *messiah* та німецьке *Messias*; український варіант з’явився через посередництво старослов’янської мови та запозичення в давньоруську мову з грецької. Щодо еволюції значення, то саме в образах *риби* – з гр. “*Ichthys*” (основа фрази Ісус Христос Божий Син Рятівник) і *хреста* – псл. **krьstь* “помазаник” [ЕСУМ, т. 6, с. 270], які залишаються основними символами християнства, закладено первинний понятійний смисл цього слова – “порятунку, спасителя, захисника, Боголюдини, що любить увесь людський рід, надісланий Богом визволитель іудейського народу”. Про значення Боголюдини може свідчити з історії німецької (у свн.) мові знахідка лексеми “*trehtin*” – “Господь” (Триєдність)²⁵, співзвучної з сучасним релігійним поняттям “Трійця” та можливим його спорідненням із пгерм. **treuuo* “вірний”, що сягає двн. основи *triuwa*, да. *treow* “вірність” [55, с. 55]. В етимологічному словнику О. Преображенського знаходимо значення “цар-визволитель” [Преображенский, т. 1, с. 530].

²⁵ Kukučková M. Jiddisch. Betrachtungen zum Jiddischen im Kontakt mit europäischen Sprachen und mit Hebräisch: Magisterská diplomová práce. 2014. URL: https://is.muni.cz/th/333546/ff_m/DIPLOMOVA_PRACE_Kukuckova.txt

Біблія впродовж багатьох віків виконувала функцію особливого релігійного койне германського світу (з поширенням в V–VI ст. аріанства серед германських племен відбулося запозичення деяких слів релігійної семантики).

У X ст. у рукописах нижньофранкських псалмів знаходять гіперкоректні форми на зразок *druftin* / *druhtin* “Господь”; готську форму *nasjands* “Спаситель”, від якої припускають походження західногерманських рефлексів: н.-франкск. *neriendo* та да. *nergend*; *ahma weiha* (atum wiho) “Святий Дух”²⁶. Починаючи з первісних християнських уявлень (від I ст. до сер. II ст.) – віри пригноблених, яких переслідували в печерах, образ Месії трактували по-різному: як Бога і людини водночас або лише як Бога або як Божественного Посланця. Деякі з цих вірувань утвердились у різних конфесіях християнства.

Відповідно, еволюція архетипного значення концепту-ключового слова CHRIST / ХРИСТОС можлива від їх первинних значень “стеблина / гілка / палка” – “мазок” – “помазаник Божий” (вірний, посланець, порятунок, спаситель, захисник, Боголюдина, Триєдність), яке загалом представляємо як ЗНАЧНЕ ВАГОМЕ, ЩО ДАЄ МІЦНІСТЬ.

Щодо третього ключового слова-концепту FAITH інваріанта TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH, то в електронному діахронному данському порталі для Східної Європи (Diachronic Dictionary at the Danish Portal for East European) реєстрове слово *faith* реконструюється від і.-є. форми **b^heyd^h* у значенні “вірити”, яке надалі розвинулося у прагерманській формі **bidana* як “переконати зробити щось або віддати щось, обіцяючи щось або говорячи гарні слова”, або ж **baidijaną* – “змусити, вимагати”, яке набуло додаткового пом’якшеного значення “переконувати” лише у праслов’янській церковній формі **bēditi* та у грецькому когнаті-відповіднику *πειθω* [EDSIL]. Натомість у словнику Е. Кляйна зазначено, що саме спорідненість середньоанглійської форми *feith* із французького *feif*, *fei* надало лексемі додаткового значення “переконання” [CEDEL]. В уже згаданому вище етимологічному словнику О. Брюкнера при реконструкції польського слова *wiara* виявлено споріднення з німецьким *Wahr* (що є похідним від латинського *verus* “дійсний”) зі спільним значенням “правда, ласка” [SEJP, S. 611]. Можливо, звідси походить українське кліше “Будь ласка”, яке спробуємо потрактувати як “Будь правдивий” та “Вірою і правдою служи людям”. Після XVII ст. лексема *faith* набуває значення “fides / віра”.

²⁶ Типология германских литературных языков: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. С. 18–22.

Етимологічний словник німецької мови Ф. Клюге також підтверджує первинне значення “правда” лексеми *Wahr* (що сягає пгерм. форми **wēraz* та і.-є. **weh-* “правда”). Спорідненість вбачає автор і в германському *Wesan* “бути дійсним” [EWDS, S. 412].

У словнику Ю. Покорного сучасний варіант значення “віра” *glaube* походить від і.-є. форми **leubh-* “жадати, любити, вихваляти” та пгерм. **leubaz-* “дорогий, улюблений” [IEW, S. 683] (звідси, вираз “улюблений у Хресті”). Тимчасом у дослідженнях братів Я. та В. Грімм ідеться про те, що значення вищезгаданого слова “вірність, довіра” запозичене з перекладу грецького слова *pistis*; споріднення простежується також з латинським *crēdere* “вірити” (первинно утвореного від і.-є. **ker-* “серце”, яке згодом стало *cor* із зафіксованим застарілим значенням “Бог”, та **d^weh-* “покласти”, звідси, можливо, походить фразеологізм *кладу руку на серце* – “повір мені”) та подальшими значеннями “відданий; віддати, подарувати серце” (*crēdō* походить від і.-є. форми **kred-he* “переконання” [IEW, S. 580]; сучасне метафоричне значення “життєве кредо”, яке походить від давньоіндійського *sraddha-* “вірити” та латинського *putāre* “вірити, що”, в івриті набуває значення “твердий, непохитний” через наближення відповідного значення із “вірити” лексеми *aman* (“Aleph-Mem-Nun”-Амін”) [DWJGWG].

В ЕСУМ у 7 т. лексема *віра* походить від і.-є. форми **vera* “правда, істина” (*var-* “обіцянка”) [ЕСУМ, т. 1, с. 402], тоді як у словнику М.Фасмера вказано лише споріднення лексеми з давньоруським та старослов’янським словом *въра*, болгарським *вяра*, сербохорватським *vjera*, словенським *vera*, чеським *vira*, польським *wiara*, двн. *wara* “правда, вірність, милість”, дірл. формою *fir* “правдивий, істинний”, готською *tuzwerjan* “сумніватися” [Фасмер, т. 1, с. 292–293].

Припускаємо, що архетипний смисл лексем *faith* / *Wahr* / *віра* сформований довкола первинних значень “переконати зробити щось або віддати щось, обіцяючи щось або говорячи гарні слова”, “змусити, вимагати”, “правда, ласка, дійсність”, “жадати, любити, вихваляти”, “бути дорогим, улюбленим”, “вірність, довіра, милість, істинність”, “відданий, віддати, подарувати серце”, “твердий, непохитний”, (не) “сумніватися” зі спільним смислом (архісемою) ДОСТОВІРНІСТЬ (ВІР, ЩО Є).

Виявлені значення на основі етимологічних даних дають підстави говорити про те, що інваріантний смисл гіперконцепту TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH / CHRISTUSGLAUBE HERANZIEHEN / ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ має архетипну природу (ЄДНАТИ ДОВКОЛА

ЗНАЧУЩОГО – ЩО Є БОГ), адже всі його ключові слова сягають індоєвропейських форм, що засвідчують реконструйовані етимони, в якій закладені потенційні можливості розвитку релігійної семантики ще в дохристиянську епоху.

Зважаючи на те, що інваріантний смисл ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ як ядро текстів РПД демонструє, що навернення у віру відбувається не маніпуляцією, а переконанням через БІБЛІЙНЕ ЗНАННЯ, то вважаємо за доцільне прокоментувати етимологію ключових слів цього метафоричного концепту.

Нагадаємо, що, попри безліч методологій, підходів та методик до аналізу метафори, найбільш ефективними є останні здобутки науковців – представників когнітивної лінгвістики, а саме: корпусне дослідження концептуальної метафори, що дозволяє реконструювати її прототипи у різних мовах (Olga Ravpertova); метафоричні аспекти думки (patterns of thought), характерної носіям мови, та образність / imagery identified in language (Rebecca Netzel); контекстуальний, семантичний, комунікативний вплив на використання метафори та окреслення дискурсивного домену / discourse domain (Stefanie Vogelbacher)²⁷. Утім, уточнюємо, що в роботі оперуємо терміном “метафора” у когнітивному її витлумаченні, яку ототожнюємо з метафоричним концептом, який відрізняємо від концептуальної метафори.

Абстрактне метафоричне представлення образного уявлення про KNOWLEDGE / WISDOM / UNDERSTANDING / WEISHEIT / ЗНАННЯ / РОЗУМ не випадково відбувається через природні явища (землю, воду, вогонь, повітря), оскільки, за словами філософа Емпедокла (у V ст. до н.е.), – це первісні чотири елементи вічного руху Всесвіту у боротьбі Любові й Ненависті, які у текстах РПД найчастіше лежать в основі формування архетипно-стереотипних образів МОРЯ / ДЖЕРЕЛА / ПОЛУМ’Я / СОНЦЯ / ВІТРУ / РОСЛИННОГО і ТВАРИННОГО СВІТУ / РОДЮЧОГО ДЕРЕВА БІЛЯ ВОДОЙМИ). Ще одним виявом актуалізації душевних почуттів та переживань є антропосубстанції СЕРЦЕ / РОЗУМ / СВІДОМІСТЬ / ДУША, оскільки “християнські чесноти має плекати не тільки душа, а й свідомість, розум, відкритий до сприйняття Бога” [202, с. 63].

Етимологічні дослідження лексеми *Bible* вказують на її давньогрецьке значення “сувій” (“шматок згорнутої у трубку тканини / рукопису”), яке згодом у перекладі з латинської *biblia sacra* набуло значення “свята книга”, “byblos”

---

²⁷ Practical Explorations into Cognitive Metaphor and Metonymy // *Cognitive Explorations into Metaphor and Metonymy* (June 2016): 7th international symposium. URL: <http://www.as.uni-heidelberg.de/personen/Kleinke/>

“Єгипетський папірус”. У словнику Ю. Покорного зазначено, що спершу *knowledge / wisdom* та *Die Kennerschaft / Die Wissenschaft* мали спільне об’єднане двокомпонентне значення “знати, пізнавати”, яке впливає з і.-є. кореня *g’en- та пгерм. форми *knejan “узнавати, пізнати” і яке згодом набуло додаткового значення *gno-to-s* “відомий” [IEW, S. 376]. Словник Е. Кляйна подає і.-є. корінь *ken- “знати” та опис розщеплення пгерм. форми на д.англ. *sennan* “зробити відомим” (популяризувати) [CEDEL, p. 442] та в німецькій мові на *irknnan*, від якої згодом утворилися два різні за значенням слова: *kennen* “впізнавати” і *wissen* “знати”. Як наслідок, з’являються слова *Die Kennerschaft* та *Die Wissenschaft* [DSO].

Споріднене з литовським *Žinoti* “знати” – *знання*, в ЕСУМ наближене до прус. *ersinnat* “узнавати”, двн. *irknnan* (від вищевказаного і.-є. кореня *g’en- “знати”, проте у відповідному словнику додано ще значення “народжувати”, та пгерм. *knejan “узнавати”), латинського *nōscō* “дізнаюся”, а згодом похідного від *kennen* “знати” – *können* “зуміти, могли” [ЕСУМ, т. 2, с. 270].

Відповідно, архетипною основою метафоричного концепту БІБЛІЙНЕ ЗНАННЯ є семантика “розгорни / пізнай / зроби відомим сувій (шматок згорнутої у трубку тканини / рукопис) / пізнай Святу Книгу”, а архетипна матриця інваріантного релігійного смислу гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ (БІБЛІЙНИМ ЗНАННЯМ) ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ може мати концептуальну схему: ЗУМІЙ РОЗГОРНУТИ СУВІЙ [ЗРОБИ ВІДОМИМ], В ЯКОМУ Є ЩОСЬ ВАГОМЕ, [ЩО ДАЄ МІЦНІСТЬ / СИЛУ / НЕЗЛАМНІСТЬ]; [ДОПОМАГАЄ ВИБРАТИСЬ З ХАЩІВ/ПОЗБУТИСЬ СУМНІВІВ / ПРОБЛЕМ]; [РЯТУЄ / ОБЕРІГАЄ / ДАЄ ВИЖИТИ] і [КАРАЄ]; [ДОСТОВІРНО (Є)].

3.2.1 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ. Варіантна параметровимірювальна периферія комплексного базового смислу / інваріантної моделі / гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ об’єднана факультативними / варіантними смислами / метафоричними концептами 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА, які виступають складовими конструктами ТЛМ РПД і потребують коментарів етимологічних версій ключових слів: від інтерпретації індоєвропейських етимонів та їх значень до розбіжностей між прагерманськими

і праслов'янськими формами і аж до їхнього значення у сучасних тлумачних словниках англійської, німецької та української мов, встановлення первісного мотиву концепту, а також виявлення співвідношення значень лексем-вербалізаторів даного концепту із гіперконцептом.

Припускаємо, що найобширнішим з усіх вищеперелічених варіантних смислів виступає RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ. Ще в античній філософії для простого пояснення своїх абстрактних ідей у діалогах Платона, Сократ описує, що очікує його душу в Аїді: покарання чи винагорода – відповідно до вже здійснених вчинків²⁸. Стародавній єгиптянин уважав, що родючість ґрунту залежить від бога Осіріса – “[...] тепер він сказав би, що для щедрого врожаю потрібні добрива й одночасно воздав би хвалу Осірісу” [239]. Для вірянина (послідовника певної релігії) потрібно, передусім, “пізнати самого себе й довкілля (за допомогою жерця, гуру, шамана, пророка, священика) [...]”. Віряни – група людей, які дотримуються одних і тих самих вірувань та живуть за тими самими законами”²⁹.

У такий спосіб були закладені два основні опозиційні уявлення найбільшого з восьми факультативних / варіантних смислів метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: а) “вчинку / справи / вибору по відношенню до СЕБЕ (доброго – поганого) та б) вчинку / справи / вибору по відношенню до ІНШИХ” (доброго – поганого), природу / специфіку прояву яких спробуємо представити на основі коментарів етимології слів, що є іменами концепту, тобто слів *праведний* і *жити* в англійській, німецькій та українській мовах. Відтворення давньої словотвірної структури слова та елементів його значення [185] можливе при системному зіставленні форм у декількох мовах³⁰.

Відповідно до етимологічного словника Р. Барнхарта (“The Barnhart Concise Dictionary of Etymology”) прикметник *righteous* з’явився лише в 1526 р. (*rightuous* до 1475 р. та *rihtwise* гіпотетично до 1200 р.) [Barnhart, p. 665].

Спільний шлях розвитку цієї лексеми розпочинається з праі.-є. кореня **reg* – “направляти, скеровувати”, на думку А. Баха, спорідненого з **rig* – “король” внаслідок запозичення з кельтських мов германськими мовами³¹, та пгерм. форми **rehtaz* у значенні “рухатись прямо”. До 830 р. в давню англійську мову увійшли поняття “справедливий, добрий, чесний, правильний, прямий”. Сучасний варіант утворений від *riht* “прямо / направо”

²⁸ Антична міфологія: пер. з франц. / Е. Лаперт, К. Естен; худ. П. Бонтам, К. Брутен, П.М. Вала. К.: Махаон-Україна, 2005. С. 94.

²⁹ Там само. С. 25.

³⁰ Кибрик А.Е. Лингвистическая реконструкция когнитивной структуры // *Вопросы языкознания*. М.: МГУ, 2008. № 4. С. 51–77.

³¹ Бах А. История немецкого языка. С. 30.

або “наставляти, скеровувати прямо до” та *-wis* “розумний, образ, шлях, манера” [EED]. Натомість суфікси *-eous*, *-ous* етимологи пояснюють заміною лексеми *courteous* “чемний” та похідних утворень у 1500 р. [Barnhart, p. 665]. Існують знахідки і.-є. кореня **rūjós*, значення якого дорівнюють до лексеми *righteous* [AP], проте подальшої пгерм. його реконструкції не виявлено.

Англійська основа *riht* схожа на німецьку *reht*, наявну в сучасній лексемі *Gerecht* (до XVIII ст. *gerade*, а в див. форма *gireht*), – походить від і.-є. форми **h₃ regtós* (“зрушив у правому напрямку”), від кореня **h₃ reg-* “виправляти, направляти”, спорідненого з лат. *rectus=regō* “направляти, скеровувати”, та пгерм. форми **rehtaz* – “правий, справедливий, добрий, чесний, правильний, прямий” [CEDEL].

В етимологічних словниках української мови *праведний* походить від псл. форми **pravъ* “прямо, справедливо, твердо, незмінно / рухатись, вести” [EDSIL], споріднене з лат. *pro-bus* “добрий, чесний”, дінд. *prabhu* “звернення до Бога”, д.англ. *fram* “сильний, діяльний, сміливий”, д.ісл. *framr* “той, що стоїть попереду; той, що прагне вперед”; цсл. *правъ* “прямо, мужньо”); схожі значення знаходимо і в ЕСУМ [ЕСУМ, т. 4, с. 551]: *праведничий* “належний праведникові”, д.болг. (церковне) *праведен* “справедливий” та слн. *praveden* “чесний” (від старослов’янської мови *правьдънь* “праведний, справедливий”), які є похідними від *правьда* “правда” або від стсл. *правъ* “прямий; правильний, справедливий”. З усіх синонімів лексеми *праведний* у “Практичному словнику синонімів української мови” Святослава Караванського (*безгрішний, непогрішний, святий, преподобний, чесний, справедливий, правильний, лицарський, шляхетний*), *вести по правій стороні* та *шляхетний* семантично наближені до значень слів *involve / heranziehen / залучати* [ПССУМ, с. 322].

В етимологічному словнику Р. Барнхарта зафіксоване базове значення лексеми *life* “життя” у 1121 р., до цього ж періоду можливими значеннями також були: “життя, особа, тіло” [Barnhart 1995, p. 432]. Пгерм. форма **liba* “мати життя, жити” сягає і.-є. кореня **leip-* “континуум / вічність; твердо, стійко дотримуватись”, схожого на корінь *lif-* в англійській мові та в німецькій – *lib-* “спосіб життя” (*Leib* “тіло”).

Приблизно 1560 р. в англійській мові лексема набуває значення “життєва необхідність, енергія”, у 1703 р. – “протяжність, континуум, вічність”. Інші версії походження праі.-є. форми **gweie-*: да. *swic, swicu* “живий”, *vita* “життя”.

Leben – **leibh-* “жити” від **leip-* “забруднений” [IEW, S. 667]. Можливе, походження сучасного “*Narrenhände beschmierem Tisch und Wände*” – *Дурні залишають за собою сліди*. Словник Ф. Клюге підтверджує відповідні гіпотези,

вказуючи на походження лексеми *lebēn*, д.в.-нім.: *līb-leita* до того ж кореня: пгерм. **libam* “життя, тіло” (**lib-* “спосіб життя”, і.-є. **leip*) [EWDS]. Натомість словник Ю. Покорного подає форми **g^wei-*, **g^hew-* “жити”, від яких походить *g^hiti-s* “Leben / життя” [IEW, S. 467].

Праслов'янська форма сучасної лексеми *жити* сягає **zivot* “життя” від і.-є. **g^wei(w)o-* “жити” (схожа на **gweie-* (сучасна форма *bio-*)) і відповідних когнатів у санскриті: *jivah* “alive, living”; перс. *jivaka/zhiwak* – “alive”; *jiva / atma* “душа, вічне, душа живого організму, людини, тварини, риби, рослини”, лит. *gyvas* “living, alive”, *gyvata* – “вічне життя, спосіб життя, садиба” [EED].

В ЕСУМ також виявлено імпліцитне значення “вічно(ий)” лексеми *життя*, яке розкриває значення одного з дериватів слова *живець* (джерело, родючість “давати живлення”) – *доживотний* (довічний), і.-є. форма **g^wei(w)o-* “душа”, споріднена з *zivot* “утроба (що дає життя / народжує), живіт (порожній; потрібно наповнити значущим); серце (основне; застар. Бог; істина; прив'язаність; мужність; застар. надихати від дути)” [ЕСУМ, т. 2, с. 199].

Якщо лексема *life* сягає і.-є. кореня **leip-* “континуум / вічність”, але набуває цього значення лише у 1703 р., то в українській мові спостерігаємо первинний прояв відповідного значення в одному з дериватів реєстрового слова, а саме: *живець* (джерело, родючість “давати живлення”) та *доживотний* (довічний) [ЕСУМ, т. 2., с.199].

Зважаючи на те, що в Європі тривалий час (в період спільногерманської доби) домінувало *землеробство, скотарство, будівнича справа, техніка, судноплавство*, то воно і відобразилось у лексиці. Наприклад, основне поняття “об'єднуватись для спільної праці” (*gameinduβs* “спільність”³²) могло перейти в релігійну семантику “об'єднання у вірі” та появи такої фрази, як *сіяти добро* (Бо що тільки людина посіє, те саме й пожне! (Гал. 6, 7))” з відповідними паралелями в англійській та німецькій мовах, а існування лексем на зразок *ajukduβs* “вічність” могло стати мотиваційною основою поняття “релігія / віра”.

Як підсумок, зазначимо, що мотиваційною основою для подальшого смислового перенавантаження одного з варіантних смислів ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ – ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ – є його архетипне підґрунтя, пов'язане з намірами “скеровувати душу і тіло (шлях) до Вічного”, закладеними у лексемі *життя* (того, що живить тіло (духовного джерела) / до вищої форми існування / фізичних та духовних сил (Бога)), а також співвіднесення одного з первісних значень слова *залучати* – “вести (рух; іти;

³² Типология германских литературных языков: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. 248 с.

тягти)” та первісної семантики лексеми *праведний* – “вести прямо / направо”. Унаочнення відношень гіперконцепту / інваріанта ЗАЛУЧЕННЯ (БІБЛІЙНИМ ЗНАННЯМ) ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ та метафоричного концепту / варіанта ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ представлено у схемах.

3.2.2 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА. Архетип БОГОНАСЛІДУВАННЯ (укорінення в людській свідомості первинної моделі / зразка / першообразу подальших варіантних побудов), найвагомішою функцією якого є “варіантність інваріантності ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ – здатності видозмінюватися зі збереженням на різних історичних етапах незмінних значень та функцій”³³, можемо розкрити, здійснивши коментар реконструйованих етимонів ключових слів *наслідувати* та *вчення Христа* в англійській, німецькій і українській мовах.

Словник Р. Барнхарта датує появу значення “наслідувати” лексеми *follow* після 1200 р., що реконструюється з пгерм. форми **fulz-* “той, що слідує за” [Barnhart, p. 292]. Натомість ЕЕД подає пгерм. **fulg* – (від **full-gan* “іти з наповненим шлунком – служити, іти позаду / з як помічник”). У словнику Е. Кляйна вказано походження цієї лексеми від і.-є. **polgh* – “слід ноги”, що гіпотетично збігається з підсиленням візуального зображення слідів на піску (біля узбережжя), яке в більшості випадків актуалізується у стереотипних смислах досліджуваних текстів РПД (див. Розділ 4 монографії). Підтвердженням цієї гіпотези можуть бути припущення М.М. Маковського щодо збігу значень лексеми *track* “слід” та слова *follow* “дивитися за, очікувати на, служити” [185, с. 151], на базі яких імовірно постала стереотипна релігійна фраза “*Ходити шляхами (слідами) Господніми*” (лексема *шлях* від стц. “путь” є домінантною також у метафоричному концепті ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ).

---

³³ Большакова А.Ю. Теория архетипа и концептология // *Культурологический журнал*. 2012. URL: http://www.cr-journal.ru/rus/journals/109.html&j_id=9

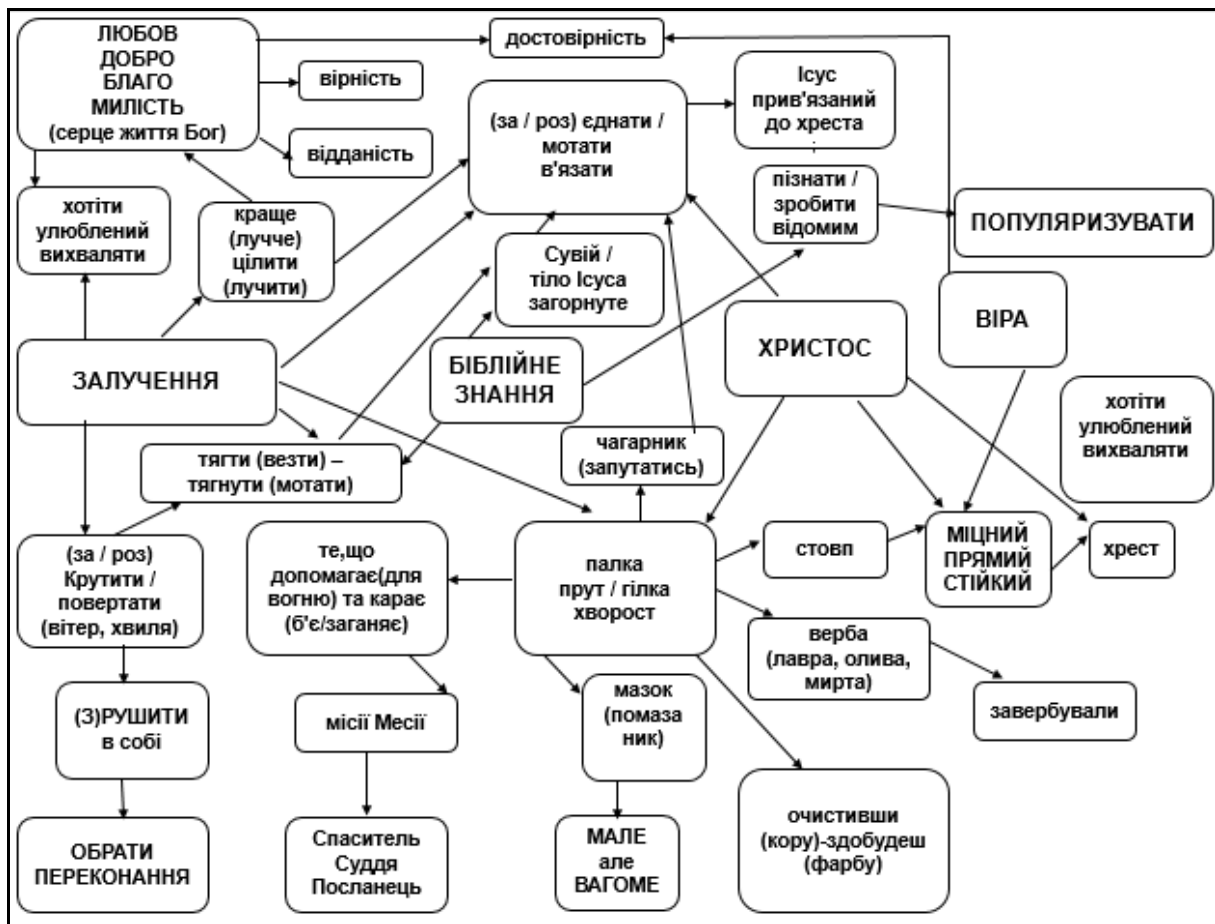

Рис. 3.1. Взаємозв'язок лексем-найменувань гіперконцепту / інваріанта ЗХВ на архетипному рівні його моделювання

Словник Е. Партріджа подає індоєвропейський корінь **folâ-gan*, з якого походить *fulgangan* та його значення англ. “full go” / нім. “voll gehen” (можливого походження англ. *folk* та нім. *Volk* “народ”) [Partridge, p. 1151], та наводить версії щодо дискусії про імовірну спорідненість лексем *full* / *voll* (між прагерманськими етимонами **pler-* та **plen-*, (похідне грецьке *plērēs* та латинське *plēnus*, а сучасне втілення у формі *plenary* (“цілий, повний”)) [там само, p. 1204]. Також дослідник наводить гіпотезу походження пгерм. **fullaz* від і.-є. **pele* “наповнювати” (перейшло в сучасне *poly-*). Окрім цього, автор показує розвиток англійської форми (сангл. *folwere*, від да. *folgere*, від *folgian*, *var fylgan* у сангл. *folgen*, а пізніше *folwen* та *foluwen* до сучасного значення “наслідувати”). Етимологічне джерело англійської мови Е. Віклі також підводить до двох основних компонентів значення цієї лексеми: “повний” та “іти” [Weekley, p. 585].

проявилось в англійській мові як *anacolouthon*, оригінал якого (*acolyte*) функціонував здебільшого у церковній сфері аж до XIX ст. без загального свого значення “послідовник” [Ауто, р. 16]. У цьому ж словнику вказано на широкий вжиток відповідного ключового слова як суто німецького дієслова *folgen*, похідного від пгерм. кореня **flug-* [там само, р. 225].

Німецькомовний словник доповнює лексему *folgen* значенням “*eigentlich, klebt an einem / приклеїтись до когось*” [IEW, S. 663]. У словнику Ф. Клюге (що підтримує вищезгадану і.-є. форму **folā-gan* “наслідувати”) наголошено на явній спорідненості з англійським *follow* [EWDS, р. 79].

У свою чергу, О. Брюкнер у праці “Етимологічний словник польської мови” подає лексему *naśladować*, вказуючи на значення “слід”, що реконструюється від і.-є. кореня **sald* (псл. **slod*) та пов’язане з німецьким словом *Saltz* “сіль” [SEJP, р. 499], яке згодом стереотипізувалося у зверненнях до паломників, наявних у текстах РПД “*you are the salt of the earth*” (сіль землі).

“Синоніміка англійського дієслова. Словник семантичних відстаней” М.Е. Білінського подає низку близьких за значенням до лексеми *to follow* слів, з яких *to hunt* (полювати) та *throw back* (**tere* “to turn, twist”, “повертати, крутити”) співвідносяться зі смисловим навантаженням *involve / heranziehen / залучати* [САСССВ, с. 152].

Ціла низка лексикографічних джерел етимології української мови вказує на розбіжності в еволюції значень ключового слова *наслідування / наслідувати* метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, зокрема, у “Етимологічно-семантичному словнику української мови” м. Іларіона (І. Огієнка) про відповідну лексему сказано: “*наслідувати* – має значення “подражати” [...] “Подражаю – наслідую кого в чомь” [...] коли дієслово *наслідувати* (кого в чому), або *уподібнювати* (щось своє до чогось не свого), то в такому випадку наші книжки XVI–XVII ст. уживали не слово *наслідувати*, а тільки його цсл. відповідник *подражати* (і *подражити*) або утворений з нього цсл. дієйменник *подражаніє* (і це церк. дієслово, і цей іменник уживалися з давальним відмінком: “Подражати кому?” “Подражаніє кому? або чому?”) [...] минулому був такий звичай, що поети під заголовками деяких своїх віршів писали “Подражаніє”, і при цьому поет зазначував, кому в цьому вірші він “подражав” (до кого уподібнювався) або яким ідеологічним мотивам цей його вірш “подражав” (двозначне сучасне асоціативне уявлення *подорож* або *подразнувати / задівати*)” [УССУМ, с. 225].

“Етимологічний словник української мови” Я.Б. Рудницького як і ЕСУМ (гол. ред. О.С. Мельничук) не містить згадки ані про лексему *наслідувати*, ані про жоден з вищевказаних до неї синонімів.

“Практичний словник синонімів української мови” С. Караванського подає такі близькі за значенням (синонімічні) до лексеми *наслідувати* слова: *копіювати, іти слідами / стопами, стежити (іти стежкою з поворотами), обходити/обсервувати (семантика крутіння, поворотів) повторювати, мавпувати, брати за взірєць, брати приклад з, топтати стежку, взорувати на, бути папугою, переймати язика, пародіювати* [ПССУМ, с. 229], з яких лексема *повторювати* та *взорувати* схожі за значенням до лексеми *поворот* (*оборот, спрямованість, напрям, наворот, оберт, виверт*) [ВСУМ].

Ключові слова *study / das Studium / вчення* та *Christ / Christ / Христос* накладаються за значенням з уже прокоментованими лексемами-вербалізаторами *knowledge (wisdom) / die Kennerschaft (die Wissenschaft) / знання* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ.

Обидва слова *study / das Studium* походять від і.-є. кореня **steud-, *teud-* “удар”, “попасти в ціль”, “вдала спроба”, від якого утворено лат. *tundere* “удар” – основа англійського словосполучення *contusion and obtuse* та німецького слова *stossen* “shove, hit” / “поштовх”, “порив”, “удар”, значення яких (а також допоміжне “застосування надзвичайних зусиль”) закладені в лексемі *study* [Аyto, р. 496]. У словнику Е. Патрідж відсутній первинний корінь-інваріант, а натомість представлено значення “годувати” [Partridge, р. 302].

Учення від *учити / вчити* – “передавати певні знання”, від стсл. *оучити, оучу* (з носовим у), болг. *уча, учу*; сrb. *учим; исзус*, псл. **učiti*, пов’язаного чергуванням голосних з **vyknoti*, прус. *vaukint* “вправляти”, від і.-є. кореня **исуап* – “знаходить задоволення” / “звикати”, “має звичку”, *okas* – “приємність”, вірм. *usanim* – “учусь”, звідси *учитель, вчитель, сукр. научителка*. В українській мові *учитися* – це засвоювати знання, хоч первісне індоевропейське значення “звикати” в семантиці цього слова не виключається, бо, наприклад, навчитися терпіти чогось – це, по суті, результат при звичаєння до терпіння. Тому для засвоєння чогось при допомозі пам’яті іноді ще й додається слово для уточнення, як наприклад: “Приказуючи того напам’ять учитися”, “Абы дидаскалове (вчителі) своїх учнев заправовали” (1645 р.). Натомість *учити* означає найчастіше “передавати знання”, а засвоювати їх – *учитися*. Цікавим постає домінантне значення слова *ученик* “*послідовник, школяр*” [УССУМ, с. 419–420].

Школяр у XVI ст. набуває значення неосвітчений селянин-простак, а первинне значення *педагог* – “слуга, що наглядає за дитиною”³⁴. Можливо, це є архетипною основою сучасного вислову “*посилаю служити людям*” та англомовного відповідника “*служити людям*” / “*fish for people*” (запозиченого з кельтських у германські мови *oito та похідного від **aif̥a*, днім. *ambaht* “слуга”, “служба”) ³⁵. Метафоризація англійського вислову передається через концепт-корелят РИБА/FISH “*Come, follow me and I will send you out to fish for people* (Mark 1:17). У словнику М.М. Маковського і.-є. *hwala (“риба”) та похідні від нього фін. *kala*, да. *fisk* мають додаткові значення “прагнути, добиватись” [185, с. 69] (перетин із семантикою “наполегливо йти до мети через випробування” варіантного смислу метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ).

Розглядаючи цей варіантний смисл, виявлено низку семантичних нашарувань найменувань концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА із первинними значеннями таких слів: *посланець* / *паломник* / *поводир* / *вихвалити* / *поклонятися*; *worship* / *worth* / *witness* / *disciples* / *follow*; *Biegen* / *der Zeuge* / *Verehren* / *der Pilger*.

Посланець – і.-є. **sent-* “іти, прямувати” (перетин зі смислом ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), пгерм. *sandaz “якого посилають” / *sandijan “іти”, “подорож”, да. *sið* “шлях, подорож”, гот. *sinþs* “іти, ходити, час”. Значення “транслятор Божого повідомлення” спостерігаємо ще у давньоанглійській формі *godsent* “той, що повідомляє” [EED]. Відповідна семантика проявляється у сучасних стереотипних образах: англ. FOLLOWER (“who takes, accepts words / knowledge of God through Jesus Christ and His followers without doubts and fear, to transmit to others”); нім. DER PILGER (“der Jesus Christ Nachfolger”); укр. ПАЛОМНИК (“той, хто приймає знання Ісуса Христа без сумніву, збагачує їх та передає іншим”), які зазвичай представлені в біблійних текстах як “*the salt of the earth*” – “people who have a wholesome influence on the society”: “Jesus said to his followers “*You are the salt of the earth*”³⁶, “*flesh dwelt among us*” – “participant” (учасник, один з [...], як і всі гріховний (англ. *flesh is weak*))³⁷ [Mt. 26:41], *rooted* / *planted* / *built up in Jesus Christ – to grow with God*³⁸.

³⁴ Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К.: Либідь, 2001. 312 с.

³⁵ Бах А. История немецкого языка / пер. с нем. Н.Н. Семенов; ред. пер. и прим. М.М. Гухман. М.: Изд-во иностр. лит-ры., 1956. 344 с.

³⁶ The All Nations Christian Home and School Dictionary / senior ed. M.G. Watkins, Dr. of Missiology; L.I. Watkins, M.A. in Applied Linguistics. Colorado Springs: All Nations Literature, 1992. P. 679.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само. P. 668.

Поводир (духовний наставник): “яскраво виражений образ вівці / ягняти кошари, що йде за своїм пастухом”, вербалізовано лексемами: *sheep / Schaf* (жіночого роду в англійській мові *ewe*, від да. *eowu* “вівця”, від пгерм. кореня **awi*, відповідно, і.-є. **owi* “вівця”, з яким споріднене уельське *ewig* “лань; самка оленя”, та співзвучне з сучасним нім. *ewig* “вічний”). У період спільногерманської мови *Wonne* означало “пасовище” (днім. *wunja, wunna* означало “радість, задоволення, щось найкраще” та співвідносилось із коренем **wun* “любити”). Імпліцитна семантика лексеми містить сему ‘сприймати’ (від і.-є. **dek* – “(с)приймати”), а також “протяжність дії” (лат. *ducere* “вести”), що закладено в основу стереотипних за значенням лексем-вербалізаторів смислу НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА.

Disciples – “послідовники” (лат. *vadere* “іти, вести”), щодо якого М.М. Маковський зазначає, що індоєвропейський корінь **lis* “іти” в період спільногерманської мови змінює значення від гот. *lais* “ich habe erfahren, erwandert / відкривати для себе” до значення “я знаю”, а споріднені до цієї групи дієслова типу *laisjan* переходять у двн. у *leran*, що згодом набуває значення “вчити, навчати” [185, с. 42].

Schüler – у словнику Ф. Клюге не знаходимо реконструкції цієї лексеми [EWDS, S. 339], проте Юліус Покорний допускає споріднення з *weise* (“мудрий”) [IEW, S. 534].

Witness – походить від **wit* “знати”, “знання, розум, інтелект” [EEW, p. 247], пов’язане із пгерм. формою **witan* “сприймати, мати досвід, знати” та більш сучасне значення “хто має досвід чи факт, свідок”, “інтелект, зауважити, застерегти”.

Der Zeuge – **mrt-tur-* “schwören / присягати, божитися” [IEW, S. 736].

Worship / Worth – від і.-є. **wurth* “(за) / (від) платити”, згодом **wurthe* “in honorem / на честь” усталені значення ас. “вартий, цінний, гідний” [Hensleigh, p. 738].

Verehren (бути відданим, “благоговіння” відчуття поваги, страху, трепету перед святими) походить від форми санскриту **yajati* “honors with prayer and sacrifices / verehrt mit Gebet und Opfer / жертвоприношення” [IEW, S. 502] і, можливо, генерувало смисл самопожертви у варіантному смислі концепту ОЧИЩЕННЯ.

Вихваляти – стсл. *въсхваляти* “виражати похвалу” [УССУМ, т. 4, с. 222].

Bow / Biegen – і.-є. корінь **bhug* та похідний пгерм. корінь *biugan* “згин, зміна, рятуватися” у двн. *buhil* “пагорб”.

Ще одне значення лексеми *bow* “передня частина корабля, на якій, зазвичай, розташовували зображення божества, якому вклонялися моряки і яке було оберегом у плаванні”.

Поклонятися (кланятися) – “схилятися перед ким у пошані”; імператив дієслова *клонитися* (схилятися). Згадки з 1187: “Дерево з тугою к землі преклонилось”, з’явилося від похідних псл. форми: **kloniti se, prekloniti se*. Похідні слова: *поклін, приклонення, поклонник* (обожнювач). У церковній термінології “Хрестопоклонна неділя – третя неділя Великого Посту”; Поклони (в середу 4-ої Неділі Великого Посту; церковно-народне *коліноприклонення* “бити поклони” (доземно кланятися)) [УССУМ, т. 2, с. 223].

Семантичний комплекс, що утворює ядро архетипної моделі НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, є смисловим переплетенням таких значень: а) учень / школяр-педагог (архаїчне: слуга); б) посланець (транслятор) – той, кого посилають; в) поводир-паства; г) той, що іде слідом за кимось; д) той, що поклоняється – той, кому поклоняються; е) той, хто вихваляє – той, кого вихваляють, які зберігають асоціативні зв’язки для послідовного ряду образів: “ловити рибу” (і.-є. *hwala (риба) та похідні від нього фін. *Kala*, да. *fisk* мають додаткові значення “прагнути, добиватись” [185, с. 69] і мають перетин з семантикою – “наполегливо йти до мети через випробування” варіантного смислу метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ); “сліди на піску, маляр, що творить шедевр (мистецьке ремесло маляра) (запозичено з німецької мови) – діяльність Христа Бога”, які розкривають двобічний зв’язок між суб’єктом і об’єктом творення – художник натурник – це проекція на співпрацю християнина і його Творця; гончар, що виліплює свою скульптуру, вівці та кошари, що слідує за пастирем; посланцем із повідомленням, які відповідно до їх первинних значень можна звести до архетипного смислу “іти за / слідувати до вічного, поклонятись та вихвалити Христа”, що стало основою для подальшого переосмислення одного з варіантних смислів ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІАНСЬКОЇ ВІРИ – НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТАНГЛ. Перетин первинного смислового навантаження варіантного метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА простежується довкола семи “іти / рух” (“подорожувати”; “супроводжувати”; “іти позаду”; “слідувати”), яка у метафоричному концепті ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ виражена у значенні “іти прямо до вічного”.

3.2.3 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ.

Варіантна параметровимірювана периферія комплексного базового смислу / інваріантної моделі / гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ представлена також одним із варіантних смислів метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, в основу якого покладено значення “миłosердя” (миль та серце), що в релігійно-біблійному контексті прирівнюється до значення “праведний” (ключового слова концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) і має найтісніший взаємозв’язок із семантикою руху “іти / слідувати прямо до / позаду когось”, актуалізованою в метафоричному концепті НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА.

Архетипне мотиваційне джерело можливого формування первинного значення варіантного смислу ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ закладене у ключових словах *формувати, небайдужість (миłosердя)*.

Form: відсутня реконструкція цієї лексеми, проте відомо, що слово походить від гр. *μορφή* “форма”, а за іншими джерелами *ferire* “удар” (форма та образ формувались у свідомості людей як “те, що вибивають”) [Ауто, р. 238]. Натомість знаходимо дані, що одним зі значень пгерм. коренів *h^wer- / *k^wer- (окрім “повертати”) є значення “формувати, творити (можливо вигинати)”, а пгерм. *ker- також асоціювалось із “серцем” (основа синонімічного до значення “небайдужості” слова *миłosердя*).

У німецьких лексикографічних джерелах також відсутня реконструкція, проте припускається походження основного значення слова *forme* “*sinnlich wahrnehmbare Gestalt eines Gegenstandes oder einer Vorstellung*” (“чуттєво сприйнятий гештальт (картинка) об’єкта, предмета чи поняття”) від свн. *forme*, *form* “*Gestalt*”, лат. *forma* (від *ferire* “*schlagen*” – вибивати) [DSO, S. 132].

Форма – “обриси, контури, зовнішні межі предмета, устрій, структура чого-небудь, система організації, пристрій, шаблон”, з лат. *forma* “форма, вигляд, подоба”, яке не має достовірної етимології; можливо, пов’язане з гр. *μορφή* “форма, зразок, модель” (через проміжну *torma – з дисиміляцією *m – m* у *f – m* та споріднення із лат. *ferio* “бити, колоти”, проте підтримки серед етимологів не знайшло) [ЕСУМ, т. 7, с. 112]. Відповідно до етимологічного словника Р. Барнхарта прикметник *indifferent* (*in* та *differre* “від’єднати від себе”) з’явився лише в 1380 р. у значенні “unbiased (неупереджений), impartial (безпристрасний), neutral (нейтральний)”, а у 1519 р. набув значення “unmoved (незворушний), apathetic (апатичний), neither good nor bad (ані добрий, ані поганий)”, а в 1638 р. – “практично не добрий”) [Barnhard, р. 383].

О. Брюкнер у праці “Етимологічний словник польської мови” вказує на значення лєскеми *milosierdzia* “ласкавий” (а не “кохання” *miły*), яке сягає *mei-* та *i.-e.* кореня **maja* “радість” [SEJP, p. 337]. За іншими даними, ця лексема походить від *in* (**ne* “not / не”) та *differ* (“подібний”), сангл. *different* “відкладати”, лат. *differre* “перенести себе з однієї сторони на іншу (*ferre*)”, а згодом набуває значень “розсіювати” та розширеного “покласти вбік” (*di-* від *dis*) (відсовувати), “відкладати”, “бути відмінним” [Partridge, p. 834].

Близьким за значенням виступає синонім *to turn over* “подбати, довіряти” (to turn to care) [САСССВ, с. 359], що містить архетипне базове смислове підґрунтя гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ (через спорідненість лексем *to turn* та *ziehen* у прагерманській мові).

У сучасній німецькій мові також існує англійська лексема *indifferent* у значенні “однаковий”, проте частіше використовують синонім *Gleichgültig* (“байдуже”, “однаково”). *Gleich*: і.-є. праформа **lêig-*, **lóg-* (“гештальт”, “схожість”), пгерм. **lóka*, **lókam* (“тіло, легко”), похідні **galeika*, **galeikaz* “gleiche Gestalt habend / однакова форма, тіло, зріст, зовнішність, особистість” [DSO, S. 166]. *Gültig*: снім. *gülte* “einwandfrei / рівний без задр / шороховатості (запоруки) / безвідмовний”, “zu zahlen verpflichtet / домовлятися щодо ціни / оплати”, а згодом “wert / ціна”, “Schuld / провина”, “Zahlung / плата”, “Einkommen / дохід” [там само, S. 172].

Словник синонімів німецької мови подає близьке за значенням до лексеми *gleichgültig* слово *die Zuwendung* (пожертва від “wenden” – повертати, синонім до *kehren*) [DS], що вкотре наштовхує на співвіднесеність із базовим архетипним смислом гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ, закладеного у і.-є. корені **uer-* “крутити, вертіти, гнути, повертати”.

Українські етимологи трактують походження значення слова *небайдужий* як “не байде” (стсл. *неоднаково*) [УССУМ, с. 57], звідси, можливо, вислів “мені однаково”. “Практичний словник синонімів української мови” С. Караванського подає низку близьких за значенням до лексеми *байдужий* слів, зокрема лексему *незворушний* [ПССУМ, с. 20], яку розуміємо як “той, що не може зрушити або повернути” – базові архетипні смисли гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ.

Найчастіше мотив “допомоги” представлений метафоризованим образом руки (*Extended (lent, held out, reached out, stretched out) a helping hand / stretched (held, reached) out his hand to / to lent somebody a hand / die Hand reichen / подати руку*), який, на думку М.М. Маковського, співвідноситься з да. *hentan*

“схопити, спіймати, захоплювати, відбирати”, сангл. *to hunt*, гот. *hinβan* “схопити”, дагестан. *henda* “хапати”, з гот. *hunβ* “*Fang* (“ловити”), *Beute* (“жертва, здобич”). Можливе, за Ю. Покорним, на якого посилається М.М. Маковський, співвіднесення із **keu-* “*biegen / гнути*”, “*sich drehen / повертатися*” [185, с. 83]. До того ж кореня відносять рос. *хватати*, (*по*) *хитить*, *хищный*, рос. діал. *кадок* “крючок”. Типологічно споріднене з нім. *fassen* “хватати”. Можливий також зв’язок дірл. *cet: cet-buith* “*empfinde / відчувати*”, лат. *conor* “*versuche / намагатися*”³⁹.

Синонімічне архетипне значення “робити добрі справи” / “бути милим серцем” походить від мотиваційної основи лексеми *милосердя* (*mercy / Die Barmherzigkeit / Das Erbarmen*), оскільки відповідне співвіднесення спостерігаємо при етимологічному аналізі слів, запозичених із французького слова *mercy* (поданий до нього синонімічний ряд: *charity, clemency, grace, leniency* [MWCD, р. 727]. Спільна за значенням лексема *miserere* (лат. *misericors*) [MWCD, р. 744] містить семи латинського походження *miser* “бідний” і *cors* “серце”, наявні в значеннях слів *Die Barmherzigkeit / Das Erbarmen* (“*mitleidig*”, “*Mitleid haben*”).

Відповідність знаходимо і в слові *милосердний* – *милосердувати*, *умилосердувати* – рос. *милосердный*, білор. *міласэрдны*, друс. *милосердь*, пол. *miłosierny*, ч. слц. *milosrdny*, болг. *милосърдие*, мак. *милосрдие*, схв. *милосрдан*, слн. *milosrcnost*, стсл. *милосърдь*, утворене з основ прикметника *миль* “*милий*” заст. (благодійник; “той, що роздає милостиню”) *милостиня*, *милощі* – *милування*) [ЕСУМ, т. 3, с. 460] і *срьдьце* “серце” черед посередництво друс. мови, яке запозичено зі стсл. як кальки з лат. *misericors, misericordia* [ЕСУМ, т. 3, с. 461] того ж типу запозичень, що і *armahairts* (“*милосердний*”), *armahairtei* (“*милосердя*”), які зафіксовані у найдавніших пам’ятках германських мов – готській Біблії та надписах на рунах⁴⁰.

Також мотив допомоги архетипно зводиться до “підтримки Батька” (часто використаний образ дитини, що іде за руку з батьком узбережжям), оскільки (як уже було згадано) “як дитина у всьому покладається на батьків, так і людина в дорослому віці покладається на Божу волю” [202, с. 63].

³⁹ Там само. С. 84.

⁴⁰ Типология германских литературных языков: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. С. 8–16.

Перетин первинного смислового навантаження варіантного метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ (не відкладати, не від'єднувати – опозитивне до одного з первісних значень лексеми *залучення* “в’язати”) простежується із ядерним смислом концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ довкола архетипних значень слова *серце*, а саме: “порожній живіт / шлунок, який потрібно наповнити; життя” (стереотипізоване згодом як “наповнити чимось суттєвим / значущим”; останнє значення згадано в етимологічних версіях слова *Христос*). Також одним із застарілих значень лексеми *серце* є “розум, інтелект” (закладено у гіперконцепті через лексему *знання* та одного з найменувань варіантного смислу НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА – *вчення*).

3.2.4 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту КАЯТТЯ. У процесі архетипного конструювання інваріантної моделі ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ – частково через варіантний смисл КАЯТТЯ (представлений здебільшого конструкціями з підрядними реченнями умови типу “якщо не покаєшся, то загинеш”) виокремлюємо емотивно забарвлені лексеми із відчутною поступовою градацією (аргументативністю)⁴¹, більшість з яких сягають і.-є. кореня лексем-найменувань цього смислу *repent / Die Reue / каяття*, а саме: *заборона, спокуса / розпуста, аморальність / гріх / прокляття / анафема / небесна кара для душі* (високий стиль), *розплата / покарання, суд / мотив апокаліпсису; сором, змінитись / виправитись / (по-) розкаятись / сповідь (miserere “покаянний”)*, *не засуджувати*.

“Душевні переживання, пов’язані зі спокусою, гріхом, порівнюють із аморальною з погляду загальноприйнятих норм поведінкою людини в її конкретних життєвих виявах” [202, с. 64]. Відповідна схема вибудовується навколо поняття “сором” (стсл. *срамъ*), а також синонімічного із ним розпуста (стсл. *невоздержаніє, ласкосерство* (споріднені зі смислом *небайдужості*) *досада, встидливо, соромазливість, стидодіяніє, слабкість*) [...], які закладені в дуалізм “душа-тіло” (“Сором тілесний – душа в гріхах”) / ПЕКЛЮ-РАЙ (як наслідок)⁴² (згадано при аналізі смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ; а також зумовленість усвідомлення метафори “життя вічне” після смерті в разі *каяття* за життя).

⁴¹ Івашків-Когут С.В. Функціонально-семантичний простір аугментативності в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. Львів, 2009. 20 с.

⁴² Там само.

О. Брюкнер вказує на те, що поява *kaję się bogu* датована лише XIII ст., а до цього періоду функціонувала форма *żałować się* “жаліти” [SEJP, S. 661] (базове значення лексеми-номінанта смислу ПРОХАННЯ) або “покута”, що походить від грецького слова *τινο* “покута” і *pojne* “кара” (те саме, що ір. *kaena* “кара, помста” та індійське *czajati* “карати”) [SEJP, S. 213].

Поняття “жаль” потребує додаткового аналізу лексем *sorry* / *Entschuldigen* / *простити*. Схожа первинна модель лексеми *sorry* сягає пгерм. форми **sairig-* (дериват **sairaz* для англійського *sore*; суч. нім. *die Sorge* “турбота” від і.-є. **sai-* “страждаючий, поганий, слабкий, скупий, ніякий / нещасний, співчутливий / жалісливий”, нім. *sarig* “засмучений, тужити” та похідне *sorrig* [Ауто, р. 441]. Проте, *Entschuldigen* “геть / проти” (від і.-є. **ant-*, **hant-* “лицева сторона”) сягає пгерм. форм **skuldi*, **skuldiz* “провина” та є похідним від **skulan* “обов’язок”, а звідси – *von Schuld befreien (wollen)* (“хотіти звільнитися від провини”) [DSO, S. 132].

Для реконструкції архетипної складової метафоричного концепту КАЯТТЯ в англійській мові доцільно було б долучити синонімічні номінації *contrition*, *remorse*, *compunction*. Етимологічно названі слова відтворюють ідею фізичного впливу на об’єкт із метою завдати шкоди, фізичних страждань (як правило, різного ступеня інтенсивності), пор.: *compunction* – from *com-*, intensive prefix, + *pungere* “to prick, pierce”, related to *pugnus* “a fist”. Used in figurative sense by early Church writers. Originally a much more intense feeling, similar to “remorse”, or “contrition”; *remorse* – from an extended form of PIE root **mer-* “to rub away, harm”; *contrition* – from *com* “with, together” + *terere* “to rub” (from PIE root **tere-* “to rub, turn” (стирати, повертати), with derivatives referring to twisting, also to boring, drilling, piercing; Sanskrit *turah* “wounded, hurt”). Used in English in figurative sense of “crushed in spirit by a sense of sin”. Семантичне (релігійно-біблійне) розширення реконцептуалізує стан справ як ситуацію духовного (душевного) страждання, пор.: *Contricioun is þe verray sorwe þat a man receyueþ in his herte for his synnes* [OALDCE].

Відзначимо, що таке розширення не є абсолютно метафоричним, оскільки реалізується на основі денотативної тотожності фрагмента ситуації за параметром зміни таксономічної характеристики учасника. Саме денотативна тотожність забезпечує суміщення твірного (етимологічного) та похідного (релігійно-біблійного) концептів. Пор. фрагмент роману В. Кобба “Каяття”, в якому релігійно-біблійний концепт переосмислюється на тлі актуалізованих етимологічних ознак:

Then he intoned: "What we are doing now, Anita, is joining in a symbolic covenant with our Saviour. We are demonstrating the sincerity of our contrition [...]. Then he took the needle, and slowly and very carefully pierced one side of her labia minor. He felt her body convulse with the pain" [368].

Українське слово *простити* (псл. *prostъ "вільний", цсл. *простити* "звільнити від чогось"; *проща* "паломництво; відпущення гріхів") містить похідне *прощання* "надмогильна проповідь"; *прощальний* / *опростити* "благословляти когось при прощанні", *опроститися* "примиритися, розлучитися в добрій злагоді", *опрощення* "прощання, пощада, ласкаве ставлення", *розпрощання* "простити", рос. *простить* "простити", від друс. *простити* "вибачити, вилікувати", пол. *proscić* "випрямляти", ч. *prostiti* "позбавляти, звільняти", болг. *простя* "прошу, вибачу", мак. *прости* "простить, вибачить", схв. *простити* [ЕСУМ, т. 2, с. 413].

Р. Барнхарт відносить появу лексеми *repent* у значенні "жаліти за гріх" до 1300 р. та вказує на її латинське походження *-re-* "інтенсивно" та *paenitire* "жаліти" (від **reh-* "to hurt / зробити боляче"), яке згодом було запозичене з французької мови [Barnhart, p. 653].

Repent – походить від (se) *repentir* (re-(se) формант і.-є. **wret-* "to turn"), *pentir*, від *penitīre "to regret, make sorry", лат. *paenitēre*; деривати *repentance* / *repentant*. Можливе походження від лексеми *pain* (від і.-є. *kei, *varr, **kai-*, **koi-* "to reckon ("count / рахувати"), "to make a reckoning" / "розвідка"), основи похідних лексем *punish* ("покарання"), *confession* (*paenitentiārius / *сповідь*), *reward* ("винагорода" від "*kaina*" або *re* + *warder "look ahead, watch"). Можлива еволюція значення від лексеми *roena* – да. *pīn* "penalty, pain" ("кара, біль"), можливе походження *patient* "терплячий" [Partridge, p. 2281] (звідси, "хто терпен, той спасен").

Словник Е. Віклі також зводить усі похідні цього ключового слова до і.-є. форми *paenitire (когнат *raene*, який витіснив споріднений корінь *rue* (також рослина *рута* – український символ), від якого з'явилася німецька форма *reuen* "es reut mich") [Weekley, p. 612]: "If I made you sori in a pistle, now it rewith me not [Vulg. non me paenitet] (Wye. 2 Cor. Vii. 8)" [там само, p. 655]. Д. Томпсон представляє свої версії походження відповідної лексеми: *to have sorrow for sin, to grieve*; похідні фр. *repentir*; італ. *pentir*; лат. *paenito* [EEW, p. 193].

У дослідженнях походження слів Дж. Айто відсутня англійська основа лексеми, проте подано її дубляж – лексема *rue* (популярний у сангл. період вислів зі значенням "cause to feel pity" ("заставити пожаліти"), який уже не є

актуальним у сучасній англійській мові і який порівняно недавно набув внутрішньої мотивації “distress (тривожити), regret (жаліти)”. Як було уже зазначено, ця лексема є мотиваційною основою сучасного німецькомовного концепту DIE REUE (“каяття”), з яким споріднене дан. *rouwen* (від і.-є. *reue “раптово впасти, ламатися (згин)”, яке згодом набуло в інших мовах значення “стежка, вулиця”). Збереглась частково первина семантика і в похідному від того ж і.-є. кореня – англійському *ruth* “pity” (“милосердя, співчуття, жаль, смуток”), синонімічного до *to regret* [Ауто, р. 441], яке демонструє перетин із варіантним смислом ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ (базова лексема *милосердя*).

Синонімічним у німецькій мові до (спільної для англійської і німецької мови) лексем *ruth* / *reu* виступає зворотнє дієслово *sich bekehren* (“покаятися, навернутися у віру”) [DS], що містить пгерм. корінь **ker-* “поворот”.

Етимологічно-семантичний словник української мови Митрополита Іларіона (І. Огієнка) подає походження ключового слова *каяття* (від *каятися*) – осуджувати себе за свої гріхи, стц. *каяти ся, окаяти ся*; болг. *kajo se* (каюся); ч. *kati se*; пол. *kajac sie*. Автор вказує на і.-є. походження слова **ken-* “ціна” та похідне стсл. *цън-* (стц. *цъна*), зендське *kaena* “відплата”, а звідси, “кара, помста”. У сукр. мові було слово стсл. *каяти* – “осуджувати, докоряти”. Похідні слова: *покаяння, покаяний, покаятник, покаяниця, окаянний (осуджений, проклятий)* – можливо, значення набуто від староеврейського первосвященика Каяфи / Кайяфи (головавав на суді Синедріон – верховна рада єврейських духовних), що найбільше причинився до засудження Христа на смертну кару і переконав римського прокурора Понтія Пілата потвердити присуд і дати воїнам наказ до виконання [УССУМ, т. 3, с. 204–205]. В ЕСУМ лексема зведена до псл. форми *kajati – “дорікати, картати, карати, відплачувати” (від займенника *ка* – “як ти це міг зробити”?) [ЕСУМ, т. 2, с. 413].

Синонімічним до *каятися* вважаємо *відвернутися від* (злого), що співвідноситься із первинним смислом гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ – “поворот”, закладеного в і.-є. корені **cer-*.

У да. мові лексема *guilt* мала форму *swild, swyld* “contianium”, пізніше *chilten* “ніч, темнота”, “не спати пізно в ночі” (опозиція до “сон праведника” смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), споріднене з дінд. *pataka – “sin / Sünde / гріх”, проте **pat-* “fly (політ), descent (опускання, падіння, пастка)”. У словнику англійської етимології (“A dictionary of English etymology”) знаходимо взаємозв’язок да. *Gjeld* “борг” з ср.дан. *skyld* “борг”, “вина”, “винуватість”,

похідне нім. *Schuld* “борг, вина, гріховність”. Гнів та кара за гріховність часто образно представлено лексемою *brine* (“морська вода, море, океан”), яка в да. мала форму *bryne* “палаючий вогонь, полум’я” (проте, споріднене з нім. *Brunnen* “джерело” як загалом біблійна істина).

Curse “проклинати” – від і.-є. **ker-*, **kwer-*, **guer-* “biegen, krümmen, drehen” – “зачарувати” [185, с. 50] та *damn* “проклинати, засуджувати” – першопочатково означало *dap-nom “витрати” – від і.-є. **da-*, **dai-*, **di-* “відрізати, розділяти / від’єднати” (схоже до архетипного смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), споріднене з дінд. *dati* “ріже, розділяє, ділить”; “харчуватись чимось”, *daimon* – “бог, богиня” (дослівно “розподілювач людської долі”) [там само, с. 76].

В основі архетипного моделювання варіантного концепту КАЯТТЯ покладено такі основні первісні смисли: “борг, вина; падіння, пастка; (роз)рахувати, придивитись; бути терплячим; осуджувати, докоряти; кара, біль, відплатити ціну; тривожити, заставити пожаліти; (у випадку прощення) дивитись уперед, спостерігати”, а його співвіднесення із гіперконцептом ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ простежується докола семи “(від)вернутись [від гріха]” як одного із первісних значень лексеми *залучення* – “(роз / за)вертати, (роз / за)крутити; дути”, яке також закладене у варіантному смислі ОЧИЩЕННЯ – “від’єднати / відділити / прояснити” [добре від злого] та смислі ПРОХАННЯ (“часто повторювати геть, вина; звільнитись від”). Перетин семантичного навантаження пов’язаний також зі смислом ПРАВЕЖНЕ ЖИТТЯ (“життєва поведінка / вибір / справа” та “вина / гріх” (одне зі значень лексеми *праведний* – “безгрішний / невинний”); зі смислом ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ – через лексему *ласкосерство* (від *серце*), а з концептами ПРОХАННЯ та ФОРМУВАННЯ СИЛИ через значення лексеми *жаліти* (*молити*: “лишатися сили”).

3.2.5 Реконструкція архетипної складової метафоричного концепту ОЧИЩЕННЯ. Стереотипне представлення інваріантної моделі ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ через актуалізацію варіантного смислу ОЧИЩЕННЯ визрівало на підґрунті архетипного комплексного уявлення щодо первинного значення (та його еволюції) відповідної лексеми-найменування, яке і сприяло формуванню в його семантичної структури релігійної семантики ще задовго до впровадження християнства та генетично збереглося у свідомості носіїв англійської, німецької та української мов.

Ця інформація буде відображена в моделі теолінгвістичної матриці РПД як схема відображення складних перехрещень варіантного мотиву ОЧИЩЕННЯ з іншими варіантними смислами, що дасть змогу простежити шлях переорієнтації первісного мотиву лексеми очищення у релігійну семантику, актуалізовану у текстах РПД. Лінії формування відповідного смислу дещо відрізнятимуться від попередніх, оскільки ОЧИЩЕННЯ має низку доміантних субсмислів, представлених у лексемах-найменуваннях цього метафоричного концепту, для яких характерними є інтегральні семи “оновлення, вільний, любов, самопожертва” тощо і які в християнському контексті актуалізуються диференційними семами: наприклад, любов до ближнього, батьків, ворогів тощо. Зв’язок таких кореліцій спробуємо реконструювати, звернувшись до уже проведених етимологічних досліджень лексем *purification* / *Die Reinigung* / *очищення*.

Purification (поява у 1350 р.) – в етимологічному словнику Р. Барнхарта походить від *purify*, яке з’явилося в англійській мові у 1338 р. До цього часу функціонувала запозичена реконструйована форма з латинської мови (втрачена згодом) **purificus* (*purus* “чистий” + корінь від *facere* “робити”) [Barnhart, p. 619].

Цікаве припущення знаходимо в польсько-німецького етимолога О. Брюкнера щодо можливого походження *oczyszczanie* від **осусас* “вивести з неприємності; привести до тям”, якого не було виявлено в подальшому у слов’ян [SEJP, S. 374], а також споріднення лексеми *czysty* зі *stanum* “станум” – хімічний елемент срібло, олово, цинк, свинець [там само, S. 82] (що гіпотетично підтверджує попередню версію значення, оскільки відповідне слово пов’язують із санскритом *AtiSThati* (транслітеровано) “стояти”, “стійко”, “триматися” або *sthavan* “міцно”, “стійко” (“не падати” перетинається із первісним значенням базової лексеми *мльть* “лишатися сили; мліти” варіантного смислу ФОРМУВАННЯ СИЛИ).

Ці значення також наявні у лексемах-найменуваннях гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ).

Ще одним можливим походженням О. Брюкнер пов'язує із значенням двох рослин (часто згаданих з лікувальними властивостями “ставити на ноги” в українській культурі) – *чистець* та *чистотіл*, а також не доведене, проте можливе спільне походження з лексемами *честь* та *щастя* (“радість”) [SEJP, S. 28].

Електронний етимологічний словник англійської мови вказує на походження *purification* від і.-є. **reue* – “чистити”, похідного лат. *putus* – “чистий, ясний”, с.-ірл. *ur* “свіжий, оновлений” [EED], що заклали первинний смисл концепту – “прояснити; зробити зрозумілим” (“ясний – розум / знання” проявляються у гіперконцепті) та “полегшити”.

Підтвердженням цього припущення можуть бути дослідження М.М. Маковського, який подає особливості походження синоніму *clean* – **gel-* “світлий, життєрадісно / легко, виблискувати; сміятись”, споріднене із **kel-* “розділяти” [185, с. 56]. Водночас лексема *pure*, за словами Е. Кляйна, походить від і.-є. **putah* – “чистий”, **putih* “очищення”, похідних від них *pavate*, *punati* “чистити”, яке в двн. має форму *fowen* “to sift / просіювати” [CEDEL, p. 653], яке явно співвідноситься зі значеннями “(роз) / (від) діляти”; “роз’єднувати” (архетипні значення лексеми *залучати* гіперконцепту).

Словник синонімів М.Е. Білинського подає близькі за значенням слова *heal = cure* “take care of (наглядати, дбати про когось)”, що накладаються на архетипний смисл гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ – “поворот”, закладеного в і.-є. корені **цег-*. [САСССВ, с. 261].

Можливою первісною понятійною сферою німецькомовного еквівалента *Die Reinigung* є очистка зернових, виявлена в індоєвропейському корені **swczi-* “Reinigung des Getreides” [IEW, S. 595], свн. *reinigunge / reinegen, reinigen*, похідні від і.-є. форми **rein* (чистий, безгрішний), споріднене з лат. *purgatio* “Säuberung” [DSO, S. 132].

З усіх синонімів лексеми *reinigen* слово *abkehren* з основним значенням “обмітати, зчистити” має додлаткове значення “(від / по) вертатися” [DSO], що походить від і.-є. **ker-* “повертати”, що вкотре вказує на зв’язки концепту ОЧИЩЕННЯ з гіперконцептом ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ із базовою архетипною семантикою “вертати”.

Синонімічна лексема *abziehen* “обдирати, очищати (шкіру, гілки)” також накладається на первинний смисл концепту ЗАЛУЧЕННЯ.

У словнику М. Фасмера походження слова *очищення* пов'язують зі стсл. *čistъ / *čistъ* “чистий”, рос. *čistyj* “чистий”, ч. *čisty* “чистий”, слов. *čisty* “чистий”, пол. *czysty* “чистий”, срб.-хрв. *čist* “чистий”, слов. *čist* “чистий”, болг. *čist* “чистий”, стц. *цъстити* “чистити”, лит. *skaidrus* “яскравий, світлий”, похідного від *skiedziu* “відділяти / розділяти” [Фасмер, т. 4, с. 366].

“Практичний словник синонімів української мови” С. Караванського подає низку близьких за значенням до лексеми *чистий* слів, з яких особливо виокремлюємо лексеми *праведний*, *справедливий*, *справжній* та *правильний* [ПССУМ, с. 460], які походять від псл. *prav “поворот направо” (вказує на зв'язки з гіперконцептом).

За іншими джерелами синонімії української мови вітчутна відповідна близькість дериватів довкола значення “вільний”: *повольність*, *повольность* (добровільність); *покірливість*, *услужливість*, *слухняність*, *лагідність* у поводженні; *вибачливість*, *милостивість*, *поблажливість* *терпеливість*, *терплячість*; *непоквапливість*, *повільність*, *розважливість*, *схильність* (від *хилити*, *гнути* – базового архетипного смислу гіперконцепту, закладеного в і.-є. **uer-*) [ВСУМ]. Звернувшись до “Зведеного словника застарілих слів української мови” також наштовхуємось на семантику і.-є. **uer-* “крутити, повертати”: (И) *сполерувати* (кругові рухи), *вічистій* (вічний часовий кругообіг), *випургуватися* (очиститись в честилищі), *вишаровати* [ЗСЗСУМ].

В електронном у словнику спільнослов'янської мови подано і.-є. форму *(s)*kid-to-* та балто-слов'янську реконструкцію (s)*kisto-*: лит. *skýstas* “розчин”, лат. *škīsts* “розчин”, дпрус. *skijstan* “чистий” [EDSIL]. В ЕСУМ вказано на значення стсл. *čistъ як “просіювати” (співвідноситься із вищезгаданою очисткою зернових) [ЕСУМ, т. 6, с. 326].

Супровідним етапом *очищення* виступає *благословення* із можливою первинною семантикою *обдаровування* (дару), оскільки приношення дарів-квітів було невід'ємною частиною індуїстських обрядів як вияву пошани богів, частини ритуалу жертвоприношення, свята з трапезою на їх честь [239]. Можливо, тут сформувалися стереотипні уявлення щодо подарунку квітів як вияв поваги, уваги та любові до людини. В ацтецьких віруваннях вияв пошани символізувала кров, “пролита під час людських жертвоприношень, яку випивало Сонце [...], втамувавши спрагу, воно могло воскресити жертву [...]; в такому разі жерця і жертву прирінювали до богів [...]; цій події надавали позитивного змісту, виправдовуючи страждання і смерть [...]; в африканських релігіях є традиція (схожа до згадки в “Одіссеї” Гомера) – звертаючись за порадою до мертвих, приносили в жертву кров курки, щоб мертві могли

напитися. Звертаючись до етимології лексем *кров* / *blood* / *blut*, знаходимо співвідношення із лексемою *цвіт*, оскільки: *blood* – від і.-є. **bhle-* / **bhloto-* “цвісти, розцвітати” (у зв’язку з яскравим кольором крові) [185, с. 43]. Цікаво, що у германських племен індоєвропейські корені на позначення *крові* (а це також *essen (сучасне німецьке значення *їсти*) вважалися табу. Форма ад. *blute* “action”, да. *lutan* “biegen” (гнути, кланяється), але гот. *blotan* “verehren” (“поклонятися, вихвалити, благоговіти” – перехрещується з вербалізаторами варіантного смислу ПОДЯКИ), лат. *ludus* (**bhau-*, **bha-* + **leu-*, **lei-*+ **teu-*, (*s*)*teu*).

Переорієнтацію семантики лексеми *жертвувати* спостерігаємо в еволюції дсакс. *offron*, яке у сучасній англійській мові має значення “пропонувати” *to offer*⁴³ та в німецькій мові значення – “пропозиція” (Die Offerte).

У деяких народів пролита кров була символом спокути, проте з упродовженням християнства символ крові набуває значення саме ЛЮБОВІ у САМОПОЖЕРТВИ. Часто зображено образ духа, що сходить до людини після очищення, як благословіння Господнє у вигляді ГОЛУБА / DOVE / DIE TAUBE.

Лексема *dove* у словнику М.М. Маковського подається як така, що походить від і.-є. кореня **dheubh-* “темний колір” [185, с. 62–63], а у словнику англійської етимології (“A dictionary of English etymology”) від нід. *dupen* “to duck the head” (“занурювати голову”), дінд. *dubh* “to dive” (“занурюватись”) і який міг, у свою чергу, співвідноситись із ацтецьким *to tove* “заспокоювати”; а іншою семантичною паралеллю цього слова виступає давньоіндійська форма *bala* “дитина”, споріднена з рос. *баловать*, та англ. *to have a ball* “мати задоволення, голубити”.

Попри те, що звичний для інваріантної моделі ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ образ ВОДИ, яка є джерелом БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ – *водою розуму* / *основною ідеєю*, цей елемент природного явища і речовини містить також значення та символ **морального очищення** (за СЛУМ IV: с. 140–148)” [202, с. 70].

Звернувшись до етимологічних версій, знаходимо споріднення через сему “водна стихія” із і.-є. коренем-інваріантом *sal – “sea” (від *saiwaz “повністю сумнівний”, або **mer-* “to rub away, harm/очистити, стерти”), яке інтерпретуємо як ще один архетипний мотив варіантного смислу ОЧИЩАТИ – “омити / змити”.

⁴³ Бах А. История немецкого языка. С. 46.

Стереотипним у текстах РПД вважаємо утворене “Cast all your sins into the depths of the sea”. Саме з образом омивання як очищення пов’язане ХРЕЩЕННЯ “be baptized”.

“Праця християнина над **самоудосконаленням**, над **очищенням душі** від гріхів, наповненням її Божою благодаттю порівнюється (і прирівнюється) за своєю складністю до тогочасних ремесел чи професій” [202, с. 66], відповідно, можливим архетипним уявленням про ОЧИЩЕННЯ могло бути “прагнення до досконалості ремесла”. У “Типології германських літературних мов” чистота духовна (*hlutrei*, *hlutriþa*), передусім, пов’язана зі смиренністю (*Haun-eins*, *hauniþa*) людини.

Неочікуваним семантичним взаємозв’язком у контексті очищення є архетипне переплетення слів *free* / *frei* / *вільний* та *love* / *liebe* / *любити*. М.М. Маковський, посилаючись на дослідження Ю. Покорного та О. Трубачова, вказує, що слово *free* (свал. *rhydd* < *prijos, співвідноситься з і.-є. коренем **per-* “schlagen” (бити / формувати), з вед. *priya* “own” (значення “власний”, яке еволюціонувало до значення “один, той, що сам визначає свої дії; хазяїн” (у протиставлення залежним членам роду), а за іншими припущеннями, “dear” / “улюблений”, від якого з’явилися похідні *frei* “вільний”, *Freund* / *friend* “друг”), співвідноситься зі словами, що мають значення “любити” [типологічно пор.: сленг *to lick* “бити”, *like* “подобатись”, нідерл. *luppen*, рос. *любить*, англ. *love* (ср. рос. “*лунить*”); дінд. *priyah* “dear, beloved”, *priyate* “loves”, гот. *frijon* “lieben”, англ. *friend* (у значенні “стан вільного”, “свого” члена роду). Порівняльна семасіологічна паралель: *liber* “луб, лыко (те, що створене з дерева)”, *lieber* “вільний”, *liberi*, *liberare* (“діти”) [185, с. 74]. Типологічне зіставлення проведене із рос. *вольный*, пол. *wolny* (пор. рос. “воля”), рос. *свободный*, *свобода* < псл. *svobъ < *svojъ* (рос. “свій”), дпрус. *subs* “сам, власний”.

Як підсумок аналізу етимології відповідних лексичних одиниць, дотичних до формування архетипних мотивів метафоричного концепту ОЧИЩЕННЯ, наведемо такі значення і семи, як “прояснити; зробити зрозумілим”, “полегшити / звільнитись”, “(роз) / (від) діляти”; “роз’єднювати”; “привести до тями; зміцнити; прояснити”; “прощення / благословення; обдаровувати”; “поклонятися, вихваляти, благоговіти”; “заспокоювати; голубити”; “смиренність / самоудосконаленість”; “любов / самопожертва”; “омити”.

Якщо концептуальному смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТЯ властиві здебільшого імперативні настанови (обери, пізнай, довірся) та опозиційні конструкції (відношення до себе – до інших, життя – смерть, верх – низ, праведний – грішний), а метафоричному концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА – статусно-субординативні конструкції (пари тих, хто слідує за кимось авторитетним: учень – наставник, пастир – вівці), то для смислу КАЯТТЯ характерні побудови взаємозумовленості (якщо покаєшся, то будеш благословен), які виступають семантичним конструктивним комплексом у метафоричному концепті ОЧИЩЕННЯ, перетинаючись із кожним варіантним смислом.

Зважаючи на архетипне прирівнювання значення ПРОЩЕННЯ та БЛАГОСЛОВЕННЯ відповідно до етимологічних версій лексем *прощальний* / *опростити* у значенні “благословляти когось при прощенні”, допускаємо, що саме варіантний смисл ПРОХАННЯ – “просити / простити”, який також перетинається зі смислом КАЯТТЯ, буде супровідним до концепту ОЧИЩЕННЯ.

3.2.6 Реконструкція архетипної складової метафоричних концептів ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА. Очевидний перетин смислів КАЯТТЯ (прости), ПРОХАННЯ (прошу, молю, прости, поможи), ФОРМУВАННЯ СИЛИ (дай сили), ОЧИЩЕННЯ (благослови), ПОДЯКА (вихваляти, величати *glory* / *Glaube* / *vira*), які, у свою чергу, перетинаються зі смислом НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА (містить пари тих, хто слідує за кимось для благоговіння) закладено у сучасній свідомості українців і проявляється стереотипно в побутовому дискурсі як модель спілкування: “*вибачайте, якщо щось не так*”; “*чи можна було б*”; “*дякую за все*”, а також клішовано у текстах РПД (про це буде сказано у четвертому розділі дисертації).

Для підтвердження цього припущення звернімося до етимологічних версій лексем *ask* / *beg* / *pray*; *fragen* / *bitten* / *beten* / *просити* / *благати* / *молити*, щоб з’ясувати їх семантичне наближення та спільну первинну потенцію (SEEK / SUCHEN / ШУКАТИ).

Етимологічний словник Р. Барнхарта подає появу лексеми *ask* у наближеному до сучасного значення “просити, вимагати” у 885 р. та її пгерм. реконструйовану форму **aiskōjanan* [Barnhart, p. 40]. За іншими даними, да. форма *asshe* (зникла у XVI ст., проте форма *axe* все ще існує в певних

діалектах); сучасний варіант з'явився внаслідок зміни *k* на *s*; дієслово **aiskōjan* (джерело *heischen* поетично “просити”); когнати в не германських мовах містять лат. *aeruscāre* “beg” (благати) та дінд. *icsháti* “seek” (“шукати”) [Ауто, р. 49] спорідненого із псл. формою **йьскати*, **йьскд* “искать, желать” та асакс. формою *āscian* “питати” і двн. *eiskōn* “вимагати”.

У свою чергу, *beg* (“просити милостиню”): днід. *beggaert* “жебрак”; дієслово походить від двн. *baga* “бійка”, *bagan / pagan* “битися”, ацт. *to bag* “бити, різати”, дірл. *bag* “боротьба”, *bagaim* “боротися” (але також *балакати*, *багато говорити*, с.-д.-ісл. *bag* “балакучість”); дісл. *Bagr* “боротьба”, нісл. *bagur*; від і.-с. **bhek-* “зламати”, дінд. *bhanaki* “ламає”, вірм. *beknem* “ламаю”, *bek* “зламаний” [185, с. 40]. Синонімічне *pray*: з лат. *precāre* “просити, благати” (іє. **prekō*), яке заклало основу *deprecate* та *imprecation*; фр. *preier*; іменник *prayer* сягає лат. *precārius* “одержаний унаслідок прохання або мольби” [Ауто, р. 402]; мотиваційна основа сучасного слова *precarious*.

Синонімічний ряд *to ask, beg, wish* (“to strive for – докладати зусилля”), “to desire (бажати)”, “to request” зводяться до архетипних значень “to seek шукати / вишукувати”, “to follow слідувати за”, “to hunt полювати, спостерігати за” [САСССВ, с. 21; 32], властивих гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ.

Дещо відмінне первинне сприйняття відповідних феноменів знаходимо у німецькомовному еквіваленті *fragen*, що походить від пгерм. **furskō(n)*; **frixnan-* / **frignan-*, **frignian-*, **frix-*, **frikkjēn*, **frēgōn*, **frēgōn-*; **firgōn-* та і.-с. **prek-*, **perk-* “просити, шукати прихильність, свататись”⁴⁴. *Beten*: “Gott anrufen” (“кликати Бога”), “zu Gott sprechen” (“розмовляти з Богом”); свн. *Bēten / bete* “Bitte, Befehl; Gebet” < двн. *betōn / bita*; походить від *beta*, *Bitte*, яке у пізній свн. стало *bitte*, “häufiger” (“часто повторюваний”) – те саме походження лексеми *Bitten* [DSO, S. 166].

Словник синонімів німецької мови зберіг вислів із архетипним елементом (*ziehen* “повертати, зрухомити”) у смисловому навантаженні “просити, привернути увагу” – *ziehen die Blicke auf*.

Слово *простити* в українській мові походить від псл. *prostiti*, похідного від **prostь* “вільний”, цсл. *простити* “звільнити від чогось”; “проща”; “паломництво; відпущення гріхів” (перетин зі смислом НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА і смислом КАЯТТЯ); похідне *прощання* “надмогильна проповідь”; *прощальний / опростити* “благословляти когось при прощанні”

⁴⁴ Старостин С.А. Реконструкция общевосточно-кавказской системы основных падежей // *Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В.А. Дыбо*: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 35–37.

(перетин зі смислом ОЧИЩЕННЯ), *опроститися* “примиритися, розлучитися в добрій злагоді”, *опрощення* “прощання, пощада, ласкаве ставлення”, *розпрощання* “простити”, рос. *простить* “простити”, від друс. *простити* “вибачити, вилікувати”, пол. *proscic* “випрямляти”, чес. *prostiti* “позбавляти, звільняти”, болг. *простя* “прощу, вибачу”, мак. *прости* “простить, вибачить”, схв. *простити* [ЕСУМ, т. 4, с. 606].

З усіх синонімів лексеми *просити*, а саме: *клопотатись* (“галас, гук”), *канючити* (від *канати* “надокучливо просити”), *просити ціну* (“правити”), наведених у “Практичному словнику синонімів української мови” С. Караванського [ПССУМ, с. 339], звертаємо найбільше увагу на вислів *бгити чолом* (від *бгати чолом*, похідного від і.-є. **bheugh-* “гнути” [ЕСУМ, т. 1, с. 157]), оскільки це значення закладене в базовому архетипному корені імені гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ – і.-є. **uer-* “крутити, вертіти, гнути, повертати”.

Дані “Зведеного словника застарілих слів української мови” (*волати, гукати, взискати / доискатися (шукати / знайти)* [ЗСЗСУМ]) підтверджують наявність того ж архетипного смислу, що містять англomовні і німецькомовні лексеми-найменування концепту ПРОХАННЯ зі значенням “шукати, вишукувати, стежити”.

В етимологічних дослідженнях О. Преображенського лексема *мльть* у значенні “лишатись сили” [Преображенский, т. 1, с. 541] може бути основою формування архетипного значення лексеми *молити* (перетин зі смислом ОЧИЩЕННЯ через “вивести з непритомності; привести до тями” та ФОРМУВАННЯ СИЛИ “надати сили”). За іншими джерелами, стсл. *молити* “просити”, псл. *modliti < **mold(l)*, споріднене з лит. *maldyti, melsti* “благати”, хет. *mald-* “просити, говорити”, да. та днім. *meldon* “повідомляти” (суч. нім. *melden* “повідомляти, сповіщати, інформувати”), і.-є. **meldh-* “говорити ритуальні слова” (від **meld-* “м’який, молодий”); давніше, можливо, “приносити жертву, забиваючи тварину”, болг. *молитва* “молитва, жертва, суп із м’яса жертвовної тварини” [ЕСУМ, т. 4, с. 501] (знову перетин із архетипною основою смислу ОЧИЩЕННЯ через поняття “самопожертви”).

Натомість, *благати* “просити, молити” запозичено з польського *blagać* “благати” [SEJP, S. 28], походить від африканського *blahati* “величати” (перетин зі смислом НАСЛІДУВАТИ ВЧЕННЯ ХРИСТА та ПОДЯКИ), *blago* “благо” (добро) [ЕСУМ, т. 1, с. 203].

Домінантними архетипними елементами варіантного смислу ФОРМУВАННЯ СИЛИ виступають лексеми *формування* (про це йшлося вище) та *strength / Die Stärke / сила*.

Ключове слово *strength* (від *strong*) зводиться до значень “могутність, можливість, сила” [EEW, p. 221] (пгерм. форма якого *strangaz – більшість германських безпосередніх сиблінгів (генетичний термін, що позначає нащадків однієї сім’ї)) які зникли, проте залишилось значення, споріднене з лексемою *streng* “severe” (“немиловичивий, могутній, строгий”)); значення, набуто з первинного *stiffness* (“стійкість, загущеність, жорсткість”) або *tautness* (“напруженість”), від яких з’явилося *string* – мотузка [Ауто, р. 496]; “те, що зв’язує”, – одне з доміантних архетипних значень лексеми *залучення* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ.

Одним із синонімів *to make strong* є *to turn* (споріднене з німецьким *ziehen* “повертати”, яке згодом набуло значення “везти, тягнути, штовхати”) зі значенням “в’язавати міцно” [САСССВ, с. 359].

Мотив моральної та фізичної підтримки знаходимо у значенні асирійської форми *strengihu* “fortified by” (“підсилювати; підтримувати”) [Weekley, p. 1428]. Натомість, інші етимологічні версії схиляються до споріднення із лексемою *strain* [Partridge, p. 3267] – “a getting” (“породження, вироблення”), *a gain* (“здобуток, прибуток”), “a begetting” (“бути батьком – звідси, частий образ батька, що веде за руку дитя”), “descent or stock” (“передавати спадок”; джерело – перетин зі смислом ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ через лексему *живець*), *an inherited* (успадковане – “родина як джерело, що дає силу [УССУМ, т. 3, с. 236]), “characteristic” (“особливість”), “a sustained note (in music)” (“підтримуюча нота”), “general tenor, mood” (“загальний стан”): сангл. *strēn, streen, earliest streon*: да. *strēon, var strīon* “a getting, a begetting”: да. *strēonan, strīenian, str nan* “to get, to gain, to beget” (“приносити у світ, породжувати”), двн. *striunan* “to get or gain” (“здобути”) [там само, р. 2258]. У дослідженнях М.М. Маковського значення “надати сили” співвідноситься з *calm* через значення “відпочинок в обід у люту спеку, який надає сили” [185, с. 53].

Die Stärke походить від втраченої форми *sterkaną від і.-є. кореня **sterg-* “жорсткий; міцно затягнутий”⁴⁵ – одного з доміантних архетипних значень лексеми *залучення* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ). Збереженим у сучасному повсякденному вжитку є вислів *Stark (Motivation)*

⁴⁵ Kroonen G. False exceptions to Winter’s Law. On the effects of Kluge’s Law on the Proto-Germanic consonantism // *Studies in Slavic and General Linguistics*. 2011. Vol. 37. Accent Matters: Papers on Balto-Slavic accentology. P. 251–261.

an sich ziehen – “давати сили”, що містить архетипне застаріле смислове навантаження гіперконцепту у лексемі *ziehen* – “повертати (спорідненої із англ. *to turn*)”, а згодом “зрушити (у собі)”.

Відповідник *сила* в українській мові і похідний від нього прикметик *сильний* виведені з первинного і.-є. кореня **si-* “стягувати, зв’язати” (відповідно, нім. *Seil* “шнур”, лит. *at-sajla* “мотузка”, “пов’язка” – знову домінантне архетипне значення лексеми *залучення* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ) та стсл. *сильнь* – “дужий” та *сило, сильце* “пристрій у вигляді кільця / петельки для ловлення птахів” [УССУМ, т. 4, с. 252–253].

“Практичний словник синонімів української мови” С. Караванського подає наступні близькі за значенням до лексеми *сильний* слова: *стійкий, непохитний (незігнути)* [ПССУМ, с. 372], які нашаровуються із базовим архетипним смисловим навантаженням гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ через значення і.-є. **uer-* “гнути, крутити, повертати”.

Варіантний смисл GRATITUDE(THANK) / BEDANK / ПОДЯКА на архетипному рівні моделювання найбільше співвідноситься з компонентом гіперконцепту – *віра / glory / Glaube* довкола значень “вихваляти, величати, добре думати про, часто згадувати (наявне також у лексемах *прохання / моління*)”.

Лексема *thank* (gratitude): від *thoughtfulness*, яке, у свою чергу, походить від пгерм. кореня **thank-*, **thengk-* (основи суч. англ. *think*). Первинне значення ключової лексеми “*thought*” (думка) – відповідний переклад Євангеліє: “*Out of the heart proceed evil thoughts*” (Mt. 15:19). Поступовий перехід значення до “*favorable thought*” (“добророзумна – добра / блага зичити, прихильна думка”), “*good will*” (“добра воля”) та “*gratitude*” (“вдячність”) [Ауто, р. 402]. Збереженим у сучасному повсякденному вжитку є німецький вислів *in Betracht ziehen* – “брати до уваги, думати”, що містить архетипне застаріле смислове навантаження гіперконцепту в лексемі *ziehen* – “повертати (споріднене з англ. *to turn*)”, яке згодом набуває значення “зрушити (у собі)”, а також англомовний вислів *to turn smth. in head* “обдумувати” (містить архетипну семантику *крутитись*).

Український еквівалент *дякувати (дяка)*: “вдячність, бажання, намір, настрої, воля”, *дячиться* “добре поводитися; траплятися” (перетинається з ПРАВЕДНИМ ЖИТТЯМ через лексему *поведінка*), *дячий* “охочий, радий”, *вдячитися* “удатися, потрапити”, рос. *дяка, дяковать, бр. падзяка,*

пол. *podziękować*, чес. *dik*, слц. *d'aka*, запозичено з німецької мови через польську (у закарпатські говори, можливо, і через словацьку); пол. *dzięk* є старим запозиченням з свн. *dank* “подяка, думка”, нвн. *danken* “дякувати” (сучасного *Bedanken*), слов. *denken* пояснюють впливом форми множини іменника *denke* “думки” і дієслова *denken* “думати” (звідки, і свн. *Dank*), рос. *благодаря* “дарувати добро, ласку, милість, хвала” (похідні *благодать*, *милість*, *милосердя*, *славити*, *хвалити*) [SEJP, s. 108], а в українській мові з кінця XVI ст. увійшло у народний вжиток *спасибі* “спаси Боже”.

Синонімічний україномовний ряд лексеми *дякувати*: *блажити* (згоджуватися, повторювати слова, наслідувати, повертати за чиєюсь думкою) = *схвалювати* чиюсь думку, *хвалити* (воздавати хвалу, честь), *зичити* добра (щастя); *поважати*; *виявляти* милосердя, *робити* блаженним; *благоговіти* (добре поважати, боятися; говіти “ніст”; псл. *goveti виявити / повернутись ласк(у)ю, доброзичливість) [ПССУМ, с. 102] наштовхнув на образ поклону (“зігнути голову”) як вияв вдячності та пошани людині, смислове навантаження якого закладене в базовому архетипному смислі гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ, наявного в і.-є. корені **цer-* “крутити, вертіти, гнути (також в основі *тягнути* і міцно *затягнути*), повертати”.

Відповідно, семантика **повороту (крутіння)** та **вигину** простежується у всіх варіантних метафоричних концептах на первісному архетипному рівні їх моделювання в рамках гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ РПД (див.: Табл. 3.1 вище, стор. 171).

3.3 Біблійно-метафоричні концептосфери гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ”

Оскільки інваріантно-варіантний ієрархічно структурований гіперконцепт ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ має метафоричну природу і представлений як *конструкт*, утворений на основі *перенесення значень одиниць із понятійного етимологічного компонента в ціннісно-образну його складову, що набули яскраво вираженої релігійно-біблійної семантики на різних етапах розвитку англійської, німецької та української мов* (про це йшлося у параграфі 3.1.2), то аналіз усіх його варіантних метафоричних концептів дає змогу здійснити реконструкцію цілісної метафоричної релігійної картини світу англійців-протестантів, німців-католиків й православних українців, вказуючи на її складну багатогранну сутність (від первинної дохристиянської – до релігійно-біблійної та сучасної).

Реконструкція первісного значення ключових лексем усіх варіантних метафоричних смислів / концептів сприятиме виявленню “споріднених їх мотиваторів у мовах германської і слов’янської груп”⁴⁶, які зумовили виникнення релігійно-біблійної семантики та їх трансформацію у процесі переходу (історичного розвитку) до сфери сучасного повсякденного вжитку носіїв англійської, німецької та української мов, а також їх стереотипізацію у фрагментах текстів релігійно-популярного дискурсу.

Такими загальними **мотиваторами життєструктурування** виступають знаки різних концептуальних сфер, які використовують на позначення релігійно-біблійної семантики. Добір мотиваційної ознаки гіперконцепту обрано з інформації різних концептосфер: 1) природних властивостей стихій (найчастотнішими виступають “вода” і “земля”), 2) абстрактних понять розумового процесу сприйняття (“знання”, “розум”, “розуміння”), антропоморфної сфери (біблієантропонім “Ісус Христос”), рослинно-тваринної сфери (“палка”, “гілка”, “риба”, “дерево біля водойми, що дає плоди”), соматичної сфери (“серце”, “живіт / утроба”), яка у ході сучасної практичної діяльності людини переноситься на **усвідомлення “світу і я”, осмислення життя, його структурування під впливом культурної опосередкованості.**

Оскільки “аналіз метафоричних моделей здійснюється через метамову асоціативних фреймів [116], загальна структура яких визначається як взаємодія концептів за схемою ДЕЩО-1 подібне до ДЕЩО-2, де ДЕЩО-1 – представляє когнітивну структуру “цілі”, або концептуальний референт (мислимий предмет), а ДЕЩО-2 – когнітивну структуру “джерела”, або концептуальний корелят (предмет, який використовується для порівняння)” [289, с. 30], представимо усі можливі донорські сфери, які б могли закласти основу первісного значення ключових лексем гіперконцепту **TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH / CHRISTUSGLAUBE HERANZIEHEN / ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ**, виявити можливі споріднені **мотиватори (демотиватори) життєструктурування.**

Перенесення впливу на поведінкові аспекти людини (містить **мотиватор робити** та **демотиватор не робити**) на кожному етапі життєвого циклу, а також образу життя (родини) найчастіше проявляється через варіантний смисл **ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ**, який також містить уявлення про часове та просторове сприйняття (прямо до вічного). Найчастіше перенесення на релігійну семантику відбувається з концептуальної сфери **природної стихії ЗЕМЛЯ** та її елементів

⁴⁶ Усик Л.М. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. К., 2017. 24 с.

(КУРС ПРЯМО, ВГОРУ / ДОРОГА / ШЛЯХ / СТЕЖКА У ЛІСІ ДО СВІТЛА – КУРС ВНИЗ / РОЗДОРІЖЖЯ / БЕЗКРАЄ ПОЛЕ, ПУСТЕЛЯ / ЧАГАРНИК) і з предметної сфери, яка містить ознаки процесу формування враження про вчинки людини (з оцінкою ПРАВИЛЬНО / НЕПРАВИЛЬНО).

Першооснова буття – “стихії – ЗЕМЛЯ, ПОВІТРЯ, ВОДА й ВОГОНЬ [...] – набувають символічного змісту й легко трансформуються у метафори” [289, с. 33].

Найбільше смислове навантаження містить елемент стихії ЗЕМЛЯ – *way / Weg / шлях* (постійно діючий маршрут від [...] до) у первісному значенні “керунок / напрям / сторона” (детальний опис якого представлено у таблицях 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), а також семантично наближені елементи ДОРОГА / СТЕЖКА У ЛІСІ / ПРОХІД ЧЕРЕЗ ВОРОТА (ФІРТКУ) / НАПРЯМ ВГОРУ АБО ВНИЗ ПО ДРАБИНІ / ВИХІД З ЧАГАРНИКА / БЕЗКРАЄ ПОЛЕ, ПУСТЕЛЯ / ІТИ ПОПЕРЕДУ / РОЗДОРІЖЖЯ / СЛІДИ НА ПІСКУ / ПЕРЕХІД ЧЕРЕЗ МІСТ (перехід у вічне життя) / КУРС (слц. *kurz* “напря́м, цикл навчання”): “*The Only Bridge to Eternal Life, the Truth and the Light*” (from death to everlasting life)⁴⁷; “*Denn eng ist die Pforte und small der Weg, der zum Leben führt, und wenig die ihn finden*” (Mat.4:14)⁴⁸; “*Блажен кожен, хто боїться Господа, хто ходить путями Його!*” (Псалом 127:1); “*Курс пізнання проекту Божого у твоєму житті*”, “*Дорога*”⁴⁹.

Схожими і постійно поєднуваними із ЗЕМЛЕЮ від перших рядків Євангеліє – Книги Буття (“*to be born from water and Spirit*”; “*ein Weg durch tiefe Wasser*”; “*а земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею [...] нехай станеться твердь посеред води, і нехай відділяє вона між водою і водою*”; “*і сотворив Господь людину з праху земного [...] і повернеться прах в землю, чим він і був*”) виступають також структурні елементи стихії ВОДА. Наприклад, закладені у дохристиянській семантиці архетипні образи *wave* (хвиля), *wind* (вітер), *wrap* (загорнути), *weel* (колесо), – утворені від пгерм. слова *wealwian* (у етимології слова *involve*), зберегли первинне значення концепту ВОДА як а) **постійно діючого руху, що дає життя** (“жива вода – це постійно текуча, джерельна вода, яка протиставлена застою води у водоймах” [БЭС, с. 54]), а в релігійно-біблійній семантиці (у англійській, німецькій та українській мовах) переходить з властивостей водяної стихії у предметну сферу, оскільки ВОДА прирівнюється із **Біблією, яка дає життя вічне:**

⁴⁷ URL: <https://www.pinterest.com/explore/jesus-quotes-images/>

⁴⁸ URL: <http://www.life-is-more.at>

⁴⁹ Агіт-лист. URL: <http://lviv.afisha-city.com.ua/podiya/piznannya-proektu-bojogo-u-tvoemu-jytii-996/>

Water – The Bible which produces faith in Jesus and gives spiritual and eternal life [ANCHSD, p. 871]; “belief in knowledge of life”: “**Spring of water essential to life on earth that is welling up everybody to eternal life**” (John 4:14); “*Than He showed me the river whose waters give life, sparkling like crystal, flowing out from the throne of God and of the Lamb*” (Revelation 22:1).

Das Wasser – Bible. Die Biblekenntnis – Gottes Geist kommt im Wasser [Stimmen der Zeit]; “*Und er zeigte mir einen reinen Strom vom Wasser des Lebens, glaenzend wie Kristall, der ausging vom Thron Gottes und des Lammes* (Offenbarung 22:1).

Вода – один із біблійних метафоричних образів, “на ґрунті якого утворено низку стилістичних фігур. На це свого часу звернув увагу Памва Беринда, вказуючи на метафору пророка Ісайї, який джерелом називає Божі Книги, звідки черпають воду розуму” [202, с. 70]. “*Господь є підводним джерелом, джерелом живої води, джерелом самого життя, що очищує воду, не даючи їй застоюватися*”⁵⁰.

Одночасне ототожнення життєдайної сили води (життя необхідне на Землі і веде до Вічності) та смертельно-руйнівної – сприяло формуванню надзвичайно експресивної релігійної картини світу, хоча і з різним емоційним навантаженням почуттів могутності можливого гніву: “*mighty as waves of the sea*” та водночас любові “*strong love as raging sea*”; “*wilde wütende Wellen des Meers*”, “*schwimmt ihr ruig mit dem Strom, ich werde die Welle nehmen*”; “*Хіба це не ти море висушило, води безодні великої, що морську глибину вчинило дорогою, щоб викуплені перейшли?*” (Іс. 51:10).

Натомість у сучасному вжитку простежуємо перенесення того ж смислу (дохристиянського та релігійно-біблійного) на сферу властивостей: англ. *essential to life*; нім. *für das Leben auf der Erde unverzichtbar ist* (значуще для життя), укр. *основна ідея / смисл життя*:

Water – The colourless, tasteless, odorless liquid, which falls from clouds as rain, and which is essential to life on earth [MWCD, p. 1334].

Das Wasser – 1. Die farb- und geruchlose Flüssigkeit, die aus einer Verbindung von Wasserstoff und Sauerstoff besteht, die Meere und Flüsse bildet und für das Leben auf der Erde unverzichtbar ist [DDW, S. 843].

Вода – переходить від суто природного явища і речовини до переносного значення “основна ідея” [СУМ, т. IV, с. 140–148].

---

⁵⁰ URL: <http://www.lds.lviv.ua/articles/1424885751>

Прояв структурних елементів водяної стихії пронизує майже усі варіантні метафоричні концепти гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ:

1. ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: *“And he who sprinkles the water for impurity shall wash his clothes, and he who touches the water for impurity shall be unclean until evening”* (Number 19:21); *“Never thirst again [...] drink any water [...] well of water springing”* (John 4:13); *“Trink von dem Wasser, das ich ihm geben werde – wird in Ewigkeit nicht dürsten [...] wird in einer Quelle von Wasser werden”* (Johannes 4:14); *“Кожен, хто воду цю п’є, буде прагнути знову, а хто питеме воду, що я йому дам, стане в нім джерелом тієї води, що тече в життя вічне”* (Євангеліє від Св. Івана 4:13,14).

2. НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА: *“Come, follow me and I will send you out to fish for people”* (Mark 1:17); *“Da sprach Jesus zu seinen Jüngern: Will mir jemand nachfolgen, der verleugne sich selbst und nehme sein Kreuz auf sich und folge mir” – der Schritt zu Gott* (Matthäus 16:24); *сліди на узбережжі: “Два ланцюжки слідів : один – від його ніг, а інший від ніг Господа”*⁵¹.

3. ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ: *“Jesus walks on water to [...]”* (Matt. 14: 22-33); *“Jesus geht übers Wasser”* (Matthäus 14:22-33); *“Ідїть один до одного назустріч як Ісус ішов по воді до учнів”* (Євангеліє від Матвія. Мф. 14:22-33).

4. КАЯТТЯ: *“And he who sprinkles the water for impurity shall wash his clothes, and he who touches the water for impurity shall be unclean until evening”* (Numbers 19:21); *“To wash hands”* (Isa. 1:16-20); *“And you will cast all your sins into the depths of the sea”*; *“We will not fear, even though the earth be removed, and though the mountains be carried into the midst of the sea”* (Micah 7:19); *“Salted sea water (brine)”* (Matt. 5:13); *“Those who sail on distant seas”* (Psalm 65:5); *“Depiction of endless line between the sea and sky with clouds with visualization, which may represent TIMELESS (ETERNITY) and UNMEASURED SPACE (the highest intensity of GOD’s POWER)”* [372];

“Herr ich will dich preisen unter den Wolken. Ich will dir lobsingen unter den Nationen! Denn gross bis zum Himmel ist deine Gnade, und deine Treue bis zu den Wolken!”(Psalm 57:3); *“Tut also in der Fürcht des HERRN, treulich und mit rechtem Herzen. In allen Sachen, die zu euch kommen von euren Brüdern, die in ihren Städten wohnen, zwischen BLUT und BLUT, zwischen Gesetz und Gebot, zwischen Sitten und Rechten sollt ihr sie unterrichten, dass sie sich nicht verschulden”* (2 Chronik 9:10);

---

⁵¹ Парафія святого Апостола та Євангеліста Івана Богослова. “Притча про допомогу Божу”. URL : <http://kyselivka.church.ua/2014/01/23/pritcha-sledy-na-peske/>

“Потопить водою безбожне життя людей” (Мф.18:6); “Отак чинить у страху Господньому, вірністю та цілим серцем. А щодо всякої суперечки, що прийде до вас від ваших братів, що сидять по місцях своїх, де треба розсудити чи то за КРОВ, чи то за Закон, чи то за заповідь, устави, чи за права, то остережете їх, і вони не згрішать Господеві, і не буде гніву на вас та на ваших братів. Так робить і не згрішите!” (2 Числа 9:10) (кров об’єктивується як вчинення злочину / гріху проти Ісуса).

5. ОЧИЩЕННЯ: “*The blood of Jesus Christ [...] cleanseth us from all sin*” (1 John 1:7); “*As they traveled along the road, they came to some water and the eunuch said. Look, here is water. What prevents me from being baptized?*” And Philip said: *If you believe with all your heart, you may*” (Acts 8:36-38); “*Das Blut Jesus [...] reinigt uns von aller Sünde*” (1 Johannes 1:7); “Коли хто не родиться з води й Духа, той не може увійти в Царство Боже” (Єв. від св. Івана 3:5); “Кров Ісуса очищає від [...] гріха” (Єв. від св. Івана 1:7).

Очисна функція води особливо характерна українській національній культурній спадщині завдяки релігійно-обрядовим ритуалам (Хрещення, Таїнство Причастя (Євхаристії), омивання ніг Ісуса, освячення житла) та багатим родинним традиціям, проте дещо суперечливо трактується різними конфесіями України. Як зауважують літературознавці, “земна вода поєднана з небесною, а тому є символом морального і духовного очищення”⁵². У проповідницькому дискурсі під час Таїнства Причастя (Євхаристії) зустрічаємо подібне Біблійне цитування: “*Пийте з неї всі, це є Кров Моя Нового Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів!*” (Марка 14:22), одним з трактувань якого вважають вживання Слів Господніх.

6. ПРОХАННЯ: “*Call upon God / Seek the Lord / Come and God will calm the storm in your life into a whisper*” (Psalm 107:29); “*Such Gott / und stillte das Ungewitter, dass die Wellen sich legten*” (Psalm 107:29); “Він змінює бурю на тишу, і стихають їхні хвилі” (Псалми 107:29).

7. ФОРМУВАННЯ СИЛИ: “*But when he asks, he must believe and not doubt, because he who doubts is like a wave of the sea blown and tossed by the wind*” (James 1:6); “*When you pass through the waters, I will be with you; and when you pass through the rivers, they will not sweep over you. When you walk through the fire, you will not be burned; the flames will not set you ablaze*” (Isa. 43:2);

“*Fürchte dich nicht, denn ich habe dich erlost! Ich habe dich bei deinem Namen gerufen, du bist mein. Wenn du durchs Wasser gehst, so will ich bei dir sein,*

---

⁵² Сорочук Л.В. Вода і вогонь як життєдайна основа в українській фольклорній традиції (образно-символічне наповнення) // *Українознавство-2005: календар-щорічник*. К., 2004. С. 88–94.

und wenn durch Strome, so sollen sie dich nicht ersaufen. Wenn du durchs Fűr gehst, sollst du nicht versengen werden, und die Flamme soll dich nicht verbrennen” (Jes.43:2); “*Erfrischende lebendiges Wasser*” (Johannes 10:10).

“*Коли переходитимеш через води, Я буду з тобою, а через ріки – не затоплять тебе, коли будеш огонь переходити, – не попечешся, і не буде палити тебе його полум’я*” (Кн. Пророка Ісаї 43:2);

8. ПОДЯКА: “*Be thankful for eating bread and drinking wine*” (Mtt. 26:26); “*Dankbar für den Regen, der das Wasser gibt*” (Kolosser 3:17); “*Завжди радійте! Безперестанку моліться! Подяку складайте за все, бо така Божя воля про вас у Христі Ісусі*” (1-е до солунян 5:16-18) – подяка Господу за хліб та воду як щоденні дари / благодать, за які слід сказати “спасибі”.

Цікавим є етимологічний коментар щодо елемента водяної стихії – SEA / SEE, MEER / MORE, який вказує на корінь *se(i)- “binden (пов’язувати)”, похідний від вед. *su-* “небо, світло, вогонь” [IEW, S. 891–892]), а на думку М.М. Маковського, у лексемі *sea* прихована контамінація (виникнення нового слова, його форми або виразу внаслідок зближення, поєднання частин двох подібних слів, форм, виразів) *sei, seya, sewo, seve* “causeway / дамба, bridge / міст, dam / гребля”; дінд. “міст” [185, с. 122] (букв. “зв’язок / єднання”, закладений у базовій лексемі-найменуванні (*involve / heranziehen / залучати*) гіперконцепту). Таке ж уявлення знаходимо і в релігійно-біблійному контексті: “*your route of escape – the splitting of the sea*”(Exodus 14:21) – у Біблії розходження моря, що утворило шлях до світла. Той самий мотив знаходимо в етимологічних розвідках уже вищевказаної лексеми *road*: *reu “zerreißen, graben, aufwühlen” (“прочищати ліси, проривати рови / канали, підривати, підкопувати”) [185, с. 120] та лексеми *bridge* (*breu-k “to break” (розбивати, яке дає значення “шлях”) [IEW, S. 170].

Іншою можливою версією походження допускають одну з семасіологічних паралелей да. *findan*, корінь якого знову ж таки співвідноситься з англійським *path* “шлях” [185, с. 49] – “*The Only Bridge / Gate to Eternal Life*”.

Die Pforte (від якого запозичено укр. *фіртка*) – (*per- “to lead, pass over” (вести, перейти), спор. з лат. *porta*), да. *port* “portal, door, gateway, entrance” (вхід у) [EED], які комплексно можуть передавати мотив “зв’язку з Господом”:

“Ich bin der Weg, die Wahrheit und das Leben; niemand kommt zum Vater als nur durch mich!” (Johannes 14:6); *“Geht ein durch enge Pforte. Denn die Pforte ist weit und Weg ist breit, der ins Verderben führt; und viele sind es, die da hineingehen. Denn die Pforte ist eng und der Weg ist schmal, der zum Leben führt; und wenige sind es, die ihn finden”* (Matthäus 7: 13-14).

Як бачимо, перенесення значень одиниць гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ із понятійного етимологічного компонента в ціннісно-образну його складову найбільш яскраво виражені у релігійно-біблійній семантиці сферою природніх стихій ВОДИ та ЗЕМЛІ, натомість, усі інші сфери репрезентації знань (антропоморфна, соматична, тваринно-рослинна, абстрактна, сфера ремесла) лише частково представлені як у ментальних утвореннях гіперконцепту загалом, так і в його варіантних метафоричних смислах зокрема. Наприклад, 1) **антропоморфна сфера** представлена біблієантропонімами: *“Йов праведний”* (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), *“Мойсей-поводир”* (НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА), або авторитетно-субординативними парами: наставник-учень; батько-дитина / син; свідок / послідовник / посланець – той, за ким слідують (НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА); також образ батька, що тримає за руку дитину, – це символ Господньої підтримки (схожий до човна у бурхливому морі): *“But when he asks, he must believe and not doubt, because he who doubts is like a wave of the sea blown and tossed by the wind”* (James 1:6); *“As they traveled along the road, they came to some water and the eunuch said: Look here is water. What prevents me from being baptized? And Philip said: If you believe with all your heart, you may”* (Acts 8:36), а також опис “стану душі, поєднаної з Богом [...], через порівняння з фізичним життям людини в період до та після народження, а також із дитячим віком [...]; це має глибоке психологічне коріння, адже дитинство, позначене, з одного боку, опікою батьків (Бога), а з іншого, – підпорядкованістю батькам (Богові) [...]; як дитина у всьому покладається на батьків, так людина в дорослому віці покладається на Божу волю” [202, с. 62]; 2) **лексика на позначення ремесла, людського побуту і праці** (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ): “праведний ремісник”, запозичене з нім. *Schnitzer* (укр. *шніцер* – гравер серця праведного християнина, орач “діяч долі”). Зважаючи на те, що в Європі тривалий час (в період спільногерманської доби) домінувало землеробство, скотарство, будівнича справа, техніка, судноплавство, то воно і відобразилось у лексиці, наприклад, основне поняття “об’єднуватись для спільної праці” (*gameindußs* “спільність” [271]) могло перейти в релігійну семантику “об’єднання у вірі” та появі таких фраз, як *сіяти добро* з відповідними паралелями в англійській та німецькій

мовах, а існування лексем на зразок *ajukdußs* “вічність” могло стати мотиваційною основою поняття “релігія / віра”: “*Бо що тільки людина посіє, те саме й пожне!* (Гал. 6, 7)”; в уявленні українців глибоко укорінені асоціації душевного стану як характеру та виду *ремесла / господарської діяльності* (Господь праведний / правдивий ремісник, шницарь – запозичено з гравер праведного серця, досконалого християнина (фраза “золото і срібло”)) у зв’язку з філігранною працею над золотом як Господнього чину щодо серця праведного християнина; орач долі – “діяч / Божий чин”); 3) **абстрактна сфера** (“знання”, “розум”, “розуміння”) представляє, зазвичай, загальний мотив гіперконцепту:

“Incline your ear to wisdom [...] apply your heart to understanding [...] lift up your voice for understanding [...] then you will understand the fear of the Lord and find the knowledge of God for the Lord gives wisdom, from His mouth come knowledge and understanding” (Proverbs 2:1-6); *“The fear of the Lord is the beginning of wisdom, and knowledge of the Holy One is understanding”* (Proverbs 9:10); *“The earth shall be full of the knowledge of the Lord, as the waters cover the sea”* (Isaiah 11:9);

“Wenn aber jemand mit dem Wissen erleuchtet ist, durch das die Unwissenheit zerstoert wird, dann offenbart sein Wissen alles, ebenso wie die Sonne am Tage alles erleuchtet”);

“Бог з неба поглядає на синів людських, щоб подивитись, чи є розумний, що шукає Бога ” (Псалми 52:3).

Концепт DREAM / TRAUM / СОН (ще з пгерм. *drauma < *draugma “запаморочити свідомість у результаті того, що заплутався” [185, с. 63]) трансформувався у варіантний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в одному зі значень “спати сном праведника (бути без гріха / не заплутуватись)”;

4) **рослинно-тваринна сфера**: а) природні артефакти ДЕРЕВО / ЦВІТ / ПАГІН / ЗЕРНО передають загальний мотив гіперконцепту: *“Wisdom is a tree of life to those who embrace her; happy are those who hold her tightly”* (Proverbs 3:18); *“Alle Weisheit ist von Gott, dem Herrn, und ist bei ihm ewiglich, wie ein Baum”* (Sprüche 2:6); *“І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене, що родить свій плід своєчасно, і що листя не в’яне його, – і все, що він чинить, – щаститься йому!”* (Книга Псалмів 1:3); б) РИБА (символ християнства загалом); в) ГОЛУБ (ОЧИЩЕННЯ); г) ВІВЦЯ (НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА);

5) **соматична сфера** найчастіше перенесена на варіантний метафоричний смисл ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ через соматизми-концепти СЕРЦЕ (бути милосердним) / РУКА (протягнути руку допомоги) / ВУХА / ОЧІ (не чуєш / бачиш), а іноді для влучної асоціації життя у ХРИСТІ використовують вислів ІТИ З НАПОВНЕНИМ ШЛУНКОМ (ЖИВОТОМ).

Лексема *body / leib / тіло* ще з дохристиянської доби містила закладений смисл “життя” через контамінацію декількох і.-є. коренів *bhu-, *bhō-, *bheu- “wachsen (рости), schwellen, gedeihen (мати успіх, удачу), entstehen, werden (ставати), sein (бути)”;

типологічний перехід значення “жити” у “тіло” представлений через нім. *Leib*; також до цього ряду належить пол. *budac* “будувати”) [185, с. 44]. Можливо, ці зв’язки закладені у словах *житло / будувати*, які перейшли у сферу релігійно-біблійної семантики як: “*build your house*” / “*das Haus bauen*”: “*Unless the LORD builds the house, its builder’s labor in vain*” (Psalms 127:1) / “*Wo der HERR nicht das Haus baut, so arbeiten umsonst, die daran bauen*” (Psalm 127:1); “*Ich will unter ihnen wohnen und will ihr Gott sein und sie sollen mein Volk sein*” (Hes 37:27), а також у понятті “скеровувати душу і тіло (шлях) до вічного”, що є характерними для лексеми *життя* (того, що живить тіло (духовного джерела) / до вищої форми існування / фізичних та духовних сил (Бога)) і співвідносяться з первісним значенням слова *залучати* – “вести (рух; іти; тягти)” і слова *праведний* – “вести прямо / направо”. Дуалізм ДУША-ТІЛО, які “доповнюють один одного, оскільки через зовнішній вияв (тіло) і пов’язані з ним помисли / вчинки, що виходять за межі норм, можна показати упадок грішної душі [...], необхідність пошуку пожитку для душі” [...]; окрім цього в українській культурі – “дитинство як перший етап земного існування, коли душа “при Богові”; багатство та бідність у матеріальному вимірі зіставлені з духовним світом; рослинний і тваринний світ представлено як думки і переживання християнства; явища природи перенесено на душевні (духовні) стани і властивості; задоволення *домашнім побутом* як плекання дому душі” [202, с. 62].

Схематично архетипні сфери життеструктурування (від яких утворилися значення номінацій варіантних метафоричних смислів гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ) представлено нижче на Рис. 3.1.

Процедура когнітивно-ономасіологічної реконструкції дала змогу установити кореляції первинних значень номінацій гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ, які стали мотиваційним підґрунтям для формування релігійно-біблійної семантики лексем варіантних метафоричних смислів даного гіперконцепту. **Спільне індоєвропейське**

значення мають ключові лексеми, що походять з сфери природних стихій: *вода* (семи “хвиля / закрити / повернути / охопити / покрити”) як символ, що є мотиватором релігійно-біблійного сприйняття **віри, яка наverts людину**, та *земля* (семи “дорога / рух / повернути / віз / везти”), що символізує **шлях до віри** – ці мотиви пронизують кожен з смислів гіперконцепту ЗХВ (описано вище).

Схожий прояв перенесення архетипного дохристиянського сприйняття групи лексем **соматичного навантаження**: а) РУКА / HAND / DAS HAND: у пгерм. *Handuz – “повернути, обрати, хапати, досягти, згин” – мотиватор релігійного смислу “обирати / (по / на) вернути віру, поклонятись”, та у псл. *roka “збір (урожаю)” або менш обґрунтований “згин, кривий, дуга, коса, кут” [ЕСУМ, т. 5, с. 136] – заклало смисл “збиратися, єднатися у вірі”, що вербалізується в більшості варіантних смислах гіперконцепту ЗХВ (релігійно-біблійних та сучасних інтерпретаціях):

1. ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: *The Hand of the Righteous; Hand und Fuß haben; рука (правиця), що направляє по житті*;

2. НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА: *to go hand in hand with ; in guten Händen sein; jds rechte Hand sein*; застаріле *ручильник* “(пор) учитель”, *іти поруч* (за руку);

3. ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ: *to give a hand to someone; jdm die Hand geben*; застаріле *вирука* “поміч”, *протягнути руку допомоги*;

4. КАЯТТЯ: *lay a hand / finger on someone; to turn back the hands of time; jdm freie Hand geben*; *поручитися* (обіцяти) не робити щось, *відтяти палець на руці* (покарання);

5. ОЧИЩЕННЯ: *wash hands; Hände reinigen*; *омити руки*;

6. ПРОХАННЯ: *folded hands* (hands placed (put) together for prayer); *von der Hand in den Mund leben*; *протягнути руки до* (молити), *заручник обставин* (слабка людина);

7. ФОРМУВАННЯ СИЛИ: *a firm hand; für etw / jdn die Hand ins Feuer legen*; *запорука слабкості* (сила);

8. ПОДЯКА: *to shake hands; jdm die Hand schütteln*; застаріле *рукатися* “вітати (ся), славити”.

Також спільні перші прояви релігійного смислового навантаження у германських та слов'янських мовах довкола поняття б) СЕРЦЕ / HEART / DAS HERZ: і.-є. форма *ker-“серце”, пгерм. *xirtan, псл. *kerdis (про це згадано в параграфі 3.1.2), яке також заклало основи семантики кожного з варіантних смислів гіперконцепту ЗХВ: *духовного життя / внутрішній стан людини* (вірити

усім серцем / душею, що Бог є центр усього) – ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ; іти за покликом серця – НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА; віддати / покласти серце за / самопожертва (відданості Богу) / любові до ближнього усім серцем / небайдужості / милосердя – ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ; відлягло від серця / на серці камінь – КАЯТТЯ; просити руки і серця / просити від широкого серця (усім серцем) – ПРОХАННЯ; осереддя життєвих сил людини – ФОРМУВАННЯ СИЛИ; сердечно дякувати (сукупність відчуттів, думок та почуттів; помисел, думка) – ПОДЯКА.

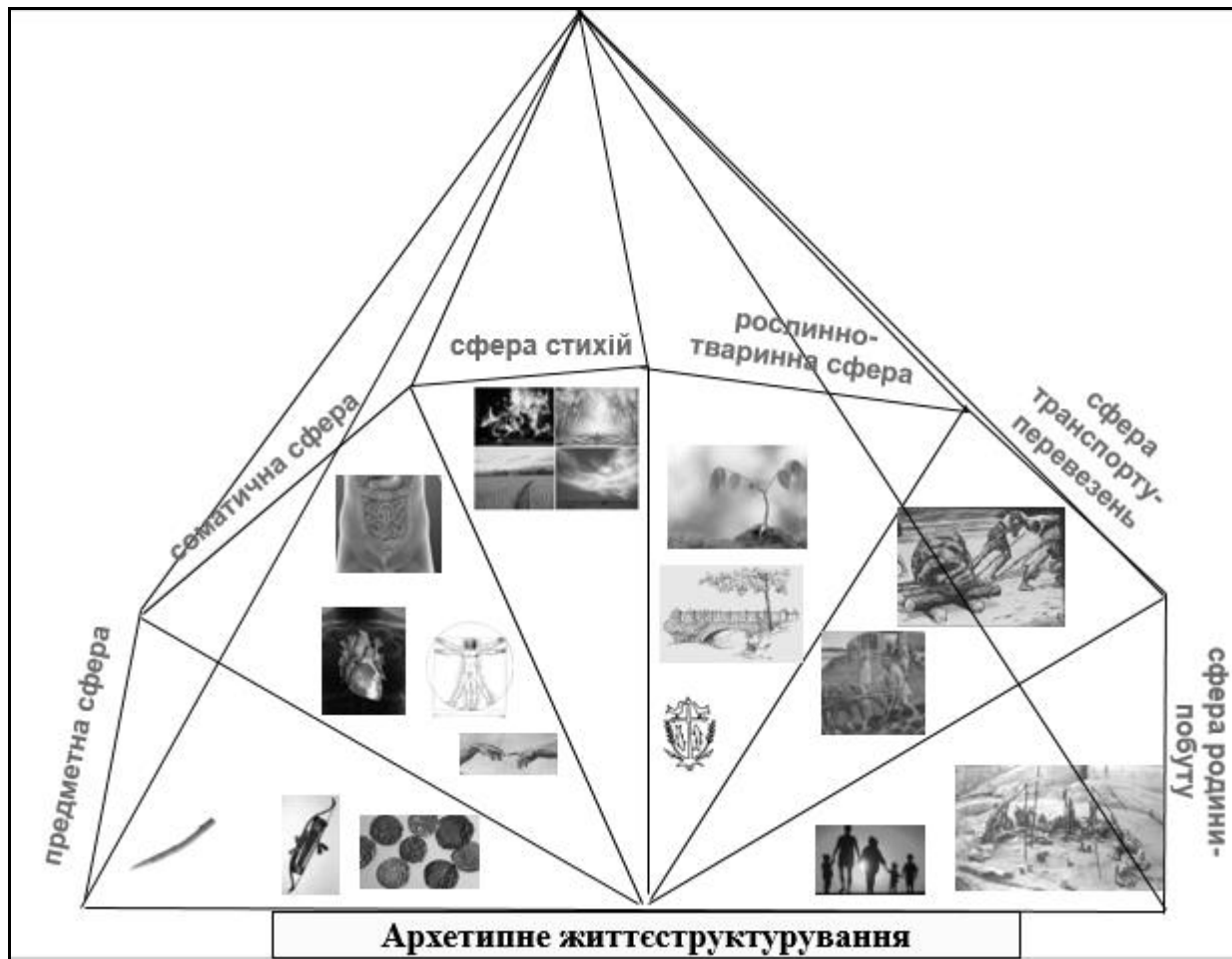

Рис. 3.1. Архетипні сфери життєструктурування

Відмінними є архетипні значення лексем, що походять із предметної сфери, оскільки українське *залучати* походить від *лук* із релігійно-біблійним мотиватором “єднання, об’єднання у вірі”, тоді як англ. *involve* та нім. *heranziehen* мають похідні значення від сфери стихій (англ. від елементів *води*, нім. – *землі*), натомість предметна сфера можливого гіпотетичного пгерм. кореня зі значенням “палиця” (атрибутивні властивості цього предмета асоціюються / передаються із емоціями людини), наголошує (у германських мовах) на стані людини, що перебуває у вірі: бути міцним / стійким у вірі, бути захищеним / те, що підтримує, а, можливо, і карає.

В українській мові більш відчутний прояв понять УТРОБА / ЖИВИТ / ЧЕРЕВО, від яких, можливо, почав формуватися релігійно-біблійний смисл “наповнення християнською вірою життя / те, що дає життя”.

Інші відмінності, зокрема в історичному розвитку рослинних та тваринних номінацій представлено в Табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Співвідношення дохристиянських та християнських значень імен гіперконцепту ЗХВ у донорських концептуальних сферах

№ з/п	Лексеми	*І.-с. форма та значення	*Пгерм. / *псл. форма та значення	Похідні та споріднені слова	Донорські сфери
1.	FAITH	* <i>bʰeydʰ</i> “вірити”	* <i>baidijanɑ</i> “переко- нати”	д.англ. <i>feith</i> “обирати”	СОМАТИЧНА СФЕРА: корелят: <i>рука</i> референт: обирати / повернути віру, поклонятись
2.	GLAUBE		* <i>leubh-</i> “жадати, любити, хвалити”	прирівн. до афроаз. * <i>libw</i> , * <i>luby-</i> “серце, душа”	СОМАТИЧНА СФЕРА: корелят: <i>серце</i> референт: віддати серце за / самопожертва Ісуса
3.	ВІРА		* <i>vera-</i> “правда, істина”	<i>vir</i> “круговий постійний рух води, що утворюється внаслідок дії протилеж- них течій”	ПРИРОДНА СТИХІЯ: корелят: <i>вода</i> (всепоглинаюча морська безодня) референт: охопить / занепасть тих, що не визнають існування Бога (невіруючих)
4.	CHRIST			англ. <i>messiah</i> нім. <i>Messias</i> калька з гр. (<i>māšīaḥ</i>) (помазаник Божий); образ <i>риби</i> з гр. “ <i>Ichthys</i> ” (основа фрази Ісус Христос Божий Син Рятівник)	РОСЛИННА СФЕРА: корелят: <i>рослинні жири та олії</i> референт: помазаник Божий (єлепомазання, помазання миром) ТВАРИННА СФЕРА: корелят: <i>риба</i> референт: Ісус Христос
5.	ХРИСТОС		псл. * <i>kr̥stʰ</i> “помаза- ник”	ц.сл. <i>chwraslije</i> “хрест”; <i>chworost</i> “стеблина, гілка”; бол. <i>chrast</i> “кущ”	ПРЕДМЕТНА СФЕРА: корелят: <i>мазок</i> (значуще) референт: помазаник Божий; корелят: <i>хрест</i> референт: страждання Ісуса корелят: <i>місія</i> (ціль, мета) референт: Христос-Спаситель, самопожертва, любов до усіх, посланець, визволитель

6.	TO INVOLVE INTO	* <i>wel</i> “- “повертати / розвертати / розкрутити / дути”; * <i>wal</i> - “пагінь, гілка, палиця”	* <i>wal</i> - “гілка, палиця”; * <i>waluz</i> “палка, гілка”	д.англ. <i>wealwian</i> “котити”; д.нім. <i>walzan</i> “котити, крутити”	ПРИРОДНА СТИХІЯ: корелят: <i>вода</i> (елемент хвиля / закрутити / навернути / охопити / покрити) референт: <i>віра</i> охоплює / навертає людину до Бога ПРИРОДНА СТИХІЯ: корелят: <i>земля</i> (елемент дорога / (по)звертати) РОСЛИННА СФЕРА: корелят: <i>пагінь</i> (рости, тягнутись до, давати плоди) референт: зростати, прагнути, хотіти єднання з Богом ПРЕДМЕТНА СФЕРА: мотиватор / демотиватор- корелят: <i>палка</i> (атрибутивні властивості предмета асоціюються / передаються із емоціями людини, яка перебуває у вірі) референт: бути міцним / стійким у вірі, бути захищеним / те, що підтримує можливо карає
7.	HERAN- ZIEHEN	* <i>DSOK</i> / * <i>deuk</i> - “штовхати”, “вести”	* <i>tüh</i> “тягнути” (зворуши- ти в собі)	зміна англ. <i>tiohan</i> (to turn- повертати) на нім. <i>ziohan</i> (ziehen- тягнути, везти)	ПРИРОДНА СТИХІЯ: корелят: <i>земля</i> (елемент дорога / рух / віз) ПРЕДМЕТНА СФЕРА: корелят: <i>віз</i> / <i>колеса</i> / <i>транспортний засіб</i> / <i>рух</i> референт: привезти до вірян
8.	ЗАЛУЧАТИ		* <i>paľka</i> (<i>pala, paliti</i>) “палити, видобува- ти та підтриму- вати вогонь”	стсл. <i>лучити</i> “єднати, сполучати, цілитись”, або стсл. <i>залука</i> “затягування в свою компанію; заманювання свійської тварини у двір чи до хліва; вербування, приманка, приєднання”	ПРЕДМЕТНА СФЕРА: корелят: <i>лук</i> референт: єднання у вірі ТВАРИННА СФЕРА: корелят: <i>заганяти худобу</i> референт: повернути до віри ПРЕДМЕТНА СФЕРА: корелят: <i>палка</i> референт: те, що дарує та підтримує життя (віра)

3.4 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричних концептів гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ”

Християнізація Великобританії (кін. VI ст.) розпочалася із “поширення християнської релігії серед її населення в результаті прагнення папської влади підпорядкувати цю багату нову область”⁵³. Успадкована від мови давньогерманських племен (англів, саксів та ютів) – переселенців із континенту (V–VI ст.) у заселену кельтами Британію, *загальнонаціональна англійська мова* постійно зазнавала впливу відповідно до перебігу державних та політичних факторів у Англії (як і у Франції). Латинська мова залишається функціональною *мовою католицької церкви*, адміністративного упорядкування в перші століття після прийняття Британією християнства, коли монастирі ставали не лише провідниками нової релігії та політичного впливу папської влади, але й центрами літературного та наукового життя давньоанглійського суспільства (написання літописів історії Британії). Водночас давньоанглійська церковна мова все ще насичена грецькими словами, що виражають поняття релігійно-культового характеру⁵⁴.

Тимчасом саме реформаторська Біблія Мартіна Лютера (разом із його посланнями, доповідями та релігійними піснями, написаними не менш захопливою мовою) популяризує освіченість нації і в тисячах екземплярів розповсюджується по всіх куточках Німеччини, заклавши міцну основу загальнонаціональної німецької мови⁵⁵. Як зауважував Я. Грімм, “німецька писемна мова була спершу “протестантським діалектом”. Лютеранська мова витіснила у протестантських землях потенційну (на той час) національну мову, що формувалася Максиміліаном I [DWJGWG]. Постійні релігійні війни призводили до внутрішнього розколу Німеччини, і лише не пов’язаний з церквою та релігійним світоглядом культурний розквіт протестантських земель в XVII–XVIII ст. (а не політичні та державні сили), після того, як релігійні протиріччя втратили свою силу, допоміг становленню єдиної визнаної німецьким суспільством національної мови на основі мови Лютера (наближеної до Південної німецької мови).

⁵³ Амосова Н.Н. Этнолингвистические основы словарного состава современного английского языка. М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1956. С. 106.

⁵⁴ Там само. С. 108.

⁵⁵ Бах А. История немецкого языка. С. 172–173.

Християнізація Київської Русі Володимиром Великим 988 р. (колишніх земель Скіфії) та подальша її боротьба за національну церкву (XVI–XVII ст.) – зумовлена становленням староруського християнства та його еволюції за перших князів, передбачала виокремлення одного з віровчень про єдиного Бога, кожне з яких мало значну частину прибічників *грецько-або латиномовного* впливу на церковнослов'янську писемність, а невдовзі і на формування національної української мови через “опанування церковними мотивами народного життя, релігійного світогляду, обряду і творчості”⁵⁶. Ціла низка слів “церковних”, латинських та грецьких запозичень (серед яких і слова досліджуваних нами текстів РПД) упродовж тривалого часу підлягали переосмисленню, яке відірвало їх від первісної поняттєвої сфери, сформованої в індоєвропейську і прагерманську та праслов'янську добу.

З огляду на мовний аспект істориків саме упродовж XI–XIV ст. відбувається синтез освітньо-культурних та релігійно-духовних процесів у більшості країн світу, що сприяло формуванню *літературно-писемної* форми української мови. Процес наближення церкви до всіх верств народу, коли кожен селянин зміг “виспівувати уривки зі Святого Письма за плугом [...], а ткач підспівувати фрази зі Святого Письма під шурхіт свого човника”⁵⁷, змінив “парадигму спілкування з Богом: колишня знакова система з домінантою старослов'янської / церковнослов'янської сакральної поступається живому струменеві народної (простої) мови [...]; цього вимагала філософія антропоцентризму, яка перетворила цю комунікацію із монологу на діалог із Богом, у якому індивід бере повноцінну участь [...]; реалізувати нову схему спілкування можна лише такими мовними засобами, які близькі, зрозумілі, природні для людини, тобто рідною мовою [...]. Численні спроби адаптувати Святе Письмо та інші релігійні тексти на українському мовному ґрунті супроводжували коментарі-передмови, у яких формулювали мету – для розуміння люду християнського посполитого” [202, с. 60].

Також у межах цього періоду (XII–XIII ст.) відбувається глобальне унімеччення, оскільки у “процесі Східної колонізації збільшилася територія розповсюдження німецької мови [...]; німецька народність змогла поступово асимілювати слов'янське населення і відкрити двері для проникнення слов'янських слів у німецьку мову” [55, с. 107].

---

⁵⁶ Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні // *Українське євангельське об'єднання в Північній Америці*. Вінніпег: [б.в.]; Детройт: [б.в.], 1962. 160 с.

⁵⁷ Дэвис Н. История Европы / пер. с англ. Т.Б. Менской. М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. С. 494.

Семантичний біблійного значення відбувається саме в період християнізації Англії, Німеччини та України. Цей період характеризується впровадженням у словниковий запас та свідомість носіїв мов дефініцій, виведених із контексту біблійної цитати. Усі первинні індоєвропейські архетипи заклали потенціал для релігійно-біблійної семантики. Спробуємо простежити, від якого саме значення кожної з лексем-номінантів концептів розпочався шлях розвитку до вторинної поняттевої сфери, сформованої у період християнізації. Попри небагатозначну лексему *involve* в християнському словнику “The All Nations Christian home & school dictionary”, яка представлена лише двома значеннями: 1. *ставати учасником чогось (релігійної спільноти)*; 2. *мати як частину себе/чогось (віру)* [ANCHSD, p. 406], та нечасту появу цього слова у контексті Біблії: (Ів. 2:4), (Мт. 8: 29), (Мр. 1: 27; 5: 7), (Лк. 8:28): “*Why do you involve me / us?*” у значенні “Що тобі до мене?” (від грецького та церковно-слов’янського “что намъ и тебе”), яке більше містить імпліцитну семантику (не) байдужості, та, натомість, появу лексеми *inclination* (your ear, heart) як “тенденцію / вподобання” із частим трактуванням “схиляння до поганого / злого”: “*every inclination of the thought of his heart was only evil*” (Genesis 6:5); *men’s inclination to evil; people are inclined to do evil* [там само, p. 383], все ж прояв первинного семантичного потенціалу вбачаємо в одному з архетипних значень (і.-є. *welw-) слова *involve* – “(re)turn” ((по / роз) вертати; напрям), представленого у Табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Смислове перенавантаження варіантних смислів (лексеми *шлях*) в англо-, німецько- та україномовному біблійному контексті

№ з/п	Англо-, німецько-, україномовна вербалізація РБ смислу ЗХВ	Варіантні смисли ЗХВ	Англо-, німецько-, україномовне біблійне цитування
1.	ПРЯМИЙ ШЛЯХ ДО [вічного]:		
	англ. return onto (the land of thy fathers, thy country)	RIGHTEOUS LIFE	англ. <i>Return unto thy country, and to thy kindred, and I will deal well with thee</i> (Gen. 32:9)
	нім. ausziehen [...] wiederziehen	GERECHT LEBEN	нім. <i>Nun mache dich auf und zieh aus diesem Land und zieh wieder in das Land deiner Freundschaft</i> (Gen. 32:9)
	укр. вийди з [...] вертайся до	ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ	укр. <i>Вернися до краю свого і до місця свого народження, і Я зроблю тобі добре</i> (Буття 32:9)

2.	ШЛЯХ (СЛІД) ЗА [кимось] :		
	англ. turn [...] take your journey [...] go to; go after	FOLLOW	англ. <i>Turn you and take your journey, and go to</i> (Deut 1:7). <i>Ye shall not go after</i> other gods, of the gods of the people which are round about you (5 Mose 6:14)
	нім. sich sich wenden [...] hinziehen; nachgehen	FOLGEN	нім. <i>wendet euch und ziehet hin, dass ihr zu dem Gebirge</i> (5 Mose 1:7); <i>nicht aber dürft ihr irgend einem anderen Gotte nachgehen</i> den Göttern der Völker (5 Mose 6:14)
	укр. оберніться [...] рушайте [...] ідіть до; ходити за	НАСЛІ- ДУВАННЯ	укр. <i>Оберніться і рушайте, і ідіть до...на</i> (1 Введення 1:5). <i>Не будеш ходити за іншими богами з богів тих народів</i> (5 Мойс. 1:14)
3.	ШЛЯХ ДО [потребуючого]:		
	англ. not to turn oneself about from smb [...] return to smb.	BEING NOT INDIFFE- RENT	англ. And he <i>turned himself about from them, and wept; and returned to them again</i> (Gen. 32:24)
	нім. sich wanden von jm.nicht...sich wieder zu jm.wanden	NICHT INDIFFE- RENT SEIN / nicht gleichgültig sein	нім. Und er <i>wandte sich von ihnen und weinte. Da er nun sich wieder zu ihnen wandte</i> (Gen. 32:24)
	укр. невідвертатися від [...] вернутися до когось	НЕБАЙДУ- ЖІСТЬ	укр. А він <i>відвернувся від них</i> та й заплакав [...] і <i>вернувся до них</i> і говори (Буття 32:24)
4.	ШЛЯХ ВІД [злого, поганого, гріховного]:		
	англ. to turn away fom smb. (sin / anger)	REPENT	англ. Until thy brother's anger <i>turn away from thee</i> (Gen. 27:45)
	нім. wenden von jm. (Sünde / Zorn)	RUE	нім. bis sich sein Zorn wider dich <i>von dir wendet</i> (Gen. 27:45)
	укр. відвернеться від (гріх / гнів)	КАЯТТЯ	укр. Аж поки <i>відвернеться</i> гнів твого брата від тебе (Буття 27:45)
5.	ЗВІЛЬНИ ШЛЯХ:		
	англ. (the way) to be cleansed from	PURIFICA-TION	англ. And he shall sprinkle upon him that is <i>to be cleansed from</i> the leprosy seven times, and shall pronounce him clean, and shall let the living bird loose into the open field (3 Mose 14:6-10)

	нім. vom [...] (Weg) zu reinigen	DIE REINIGUNG	нім. und besprengen den, der vom <i>Aussatz</i> zu <i>reinigen</i> ist, siebenmal; und reinige ihn also und lasse den lebendigen Vogel ins freie Feld fliegen (3 Mose 14:6-10)
	укр. очистити (шлях до)	ОЧИЩЕННЯ	укр. І візьме [...] червону нитку [...] і вимочить їх та живого птаха у крові птаха, зарізаного над живою водою [...], а <i>очищуваний</i> [по тому] ввійде до табору (3 Мойсея 14:6-10)
6.	ПРОСИТИ (ШУКАТИ ШЛЯХ):		
	англ. seek [...] where (заст. <i>whither</i>) to go?	ASK	англ. <i>Whither shall I go?</i> ; (5 Mose 13:15); Then you shall investigate and search out and inquire thoroughly. If it is true [...] (Gen. 37:30)
	нім. suchen [...] wohin gehen?	FRAGEN	нім. <i>Wo soll ich hin?</i> (5 Mose 13:15); Suchen forschen und fragen und so sich findet die Wahrheit (Gen. 37:30)
	укр. шукати [...] куди іти?	ПРОСИТИ	укр. А я – <i>куди я піду?</i> (5 Мойсея 13:15); То будеш допитуватися і будеш досліджувати, і будеш <i>добре питати</i> , а ось воно – <i>правда</i> (Буття 37:30)
7.	(ДАТИ) СИЛИ В ДОРОЗІ (НА ШЛЯХУ ДО МЕТИ):		
	англ. renew strength [...] (run) walk and not be faint	STRENGTH	англ. But those who hope in the LORD will <i>renew</i> their <i>strength</i> ; they will <i>run</i> and not grow weary, they will walk and <i>not be faint</i> (Isa 40:31)
	нім. immer wieder neue Kraft bekommen [...] laufen und brechen nicht zusammen	STÄRKE	нім. Aber alle, die auf den Herrn vertrauen, bekommen immer wieder neue Kraft (Jes 40:31); sie gehen und werden nicht müde, sie <i>laufen und brechen nicht zusammen</i> (Jes 40:12)
	укр. відновити силу [...] ходити невтомленим	СИЛА	укр. А ті, хто надію складає на Господа, <i>силу відновлять</i> , будуть бігати – і не потомляться, будуть ходити – і не помучаться (Іс 40:12)
8.	ПОДЯКА (ЗА ПРОЙДЕНИЙ / ВКАЗАНИЙ ШЛЯХ)		
	англ. thanksgiving present your requests	THANKFULL	англ. <i>Do not be anxious</i> about anything, but in every situation, <i>by prayer and petition</i> , with <i>thanksgiving</i> , present your requests to God (Philippians 4:6)
	нім. flehen mit Danksagung	DANKBAR	нім. <i>Sorget nichts!</i> sondern in allen Dingen <i>lasset eure Bitten im Gebet und Flehen mit Danksagung</i> vor Gott kund werden (Philipp 4:6)
	укр. молитвою й проханням з подякою	ВДЯЧНИЙ	укр. Ні про що <i>не турбуйтеся</i> , а в усьому нехай <i>виявляються</i> Богові ваші <i>бажання молитвою й проханням з подякою</i> (Філіппіани 4:6)

У біблійному контексті також знаходимо прояв значення і.-є. кореня *wal- “стеблина, гілка, палиця”, пгерм. *waluz “палиця, гілка”, проте не лише з первісним уявленням: а) зняряддя, до якого *прив’язана* людина; б) те, що допомагає *направляти / скеровувати* (заганяти стадо); в) те, що допомагає *вижити* (розпалює вогнище); г) те, що потрібно *очистити*, д) щось *міцне, незламне*; е) те, що проростає, тягнеться (від гілля, стебло) – прагне (*хоче*) до, а з різним для англо-, німецько- та україномовним уособленням; є) того, що *встановлює справедливість, підтримує, захищає, рятує*, допомагає вижити (*вибратись* із хащів), та водночас те, що / чим *карають / б’ють* (Бог):

“Choose some men to go out and fight the army of Amalek for us. Tomorrow, I will stand at the top of the hill, holding the staff of God in my hand” (Exodus 17:9).

“Erwähle uns Männer, zieh aus und streite wider Amalek; morgen will ich auf des Hügels Spitze stehen und den Stab Gottes in meiner Hand haben” (Exodus 17:9).

“І сказав Мойсей до Ісуса: *Виберу нам людей, і вийди воюй з Амаліком. Узавтра я стану на верхів ї гори, а Божя палиця буде в моїй руці*” (Вихід 17:9); “Народ Мій допитується в свого дерева, і об’являє йому його палиця, бо дух блудодійства заводить до блуду, і вони заблудили від Бога свого” (Осія 4:12).

ж) того, що допомагає *збудувати дім, житло / передається у спадок*: “І сталося назавтра, і ввійшов Мойсей до скинії заповіту, аж ось зацвіла Ааронова палиця для Левієвого дому, і пустила пуп’янки, і зацвіла квіткою, і випустила дозрілі мигдали! Ааронове ймення напишеш на Левієвій палиці, бо одна палиця для голови дому батьків їх” (Числа 17:8).

Як бачимо, з вищевказаних прикладів, в англomовному варіанті символом могутності та влади Господа виступає *staff (rod)* “чим можна покарати, гілка, стрижень, знамено, палка” [518], натомість у німецькомовному варіанті вжито лексему *der Stab*, яка утвердилась у повсякденному вжитку зі значенням “поводир”: “ein Symbol der Macht und der Führung [...] der Stab auch ein Symbol des Unterwegsseins, ein Pilgerstab, wie ihn Pilger über die Jahrhunderte in die Hand genommen haben, die unterwegs sind auf einem unbekanntem Weg, auf dem sie mit Herausforderungen konfrontiert werden, die unberechenbar sind”, проте україномовний контекст наголошує все ж на значенні “знамено”, що передається від батька до сина (так як і християнські переконання / традиції). Також у релігійно-біблійній семантиці спостерігаємо поєднання первинних значень “мотати” та “палиця” (закладені у дохристиянських значеннях лексем-найменувань гіперконцепту ЗХВ), які попри різну вербалізацію (англ. *linen cord and a measuring rod*, нім. *leinene Schnur und eine*

Meßrute, укр. льняна нитка та мірнича палиця – “ляний шнур” та “мірило”), зведені до можливого спільного уявлення виміру гріхів, що зв’язують людину:

“*He was standing in the gateway with a linen cord and a measuring rod in his hand*” (Ezekiel 40:3).

“*Der hatte eine leinene Schnur und eine Meßrute in seiner Hand und stand unter dem Tor*” (Ezekiel 40:3).

“*В його руці льняна нитка та мірнича палиця”* (Єз. 40:3); “*Яка та застава, що дам я тобі? Та сказала: Печатка твоя, і шнурок твій, і палиця твоя, що в руці твоїй*” (Буття 38:18). “*Стегна ваші підперезані, взуття ваше на ногах ваших, а палиця ваша в руці вашій*” (Вихід 12:11).

Реєстрове слово *involve* – ім’я одного з ключових слів гіперконцепту TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH у вторинній поняттєвій сфері релігійно-біблійної семантики також зберегло смисл “оточити / покрити / окрутити ніби загорнути (*wrapping / envelope*) у щось”, ще значення “пов’язувати між собою (*connect*)” та “wind (“вітер””, “wrap (“загорнути””, яке невдовзі набуло сталого сучасного уявлення: “мати вплив на когось / щось” [MWCD, p. 617].

Німецькомовний еквівалент – лексема *heranziehen* у контексті Біблії (проте, як і в англійській мові, знаходимо синонімічний вислів “*sich angehen*” – “Що тобі до мене?”: “*Was geht dich an?*” (Ів. 2:4); “*Was willst du von uns?*” (Мт. 8:29); “*Was willst du von mir?*” (Лк. 8:28)) вказує на декілька значень: а) “*zu sich heranziehen*” / “*to pull towards*” / “**підштовхнути до**” (Сир. 13:5), що у сучасній понятійній сфері збереглося як “**зрушити (в собі)**/зробити рухомим”, а з часом перейшло у значення “тягти (**зрушити**) у місце, неподалік від мовця”; та б) “зійти / прийти / покрити” (Єзек. 38: 9-16), яке перейшло у сучасне “**безперервно поступово наближатись до**”, “сприяти процвітанню”; “системно навчати з ціллю”; “вирок”; “враховувати / брати до уваги” [DSO].

Українське *залучати* в Євангеліє, передусім, означає “приєднати” (до добра та блага): “*Коли трапиться тобі яке діло з винагородою, залучи до нього також брата твого – і незазнавайся перед ним*” (Іс. 1), зберігаючи архетипне значення “добро, благо”: “[...] коли принесете що найлучче з того [...]” (Книга 4, розділ 18, с. 151), яке частково втратило первинне значення “затягти”, “заманити у двір”. З чотирьох сучасних дефініцій відповідного слова: 1. до чого. *Заохочувати*, спонукати кого-небудь брати участь у чомусь, включати в якусь роботу і т. ін. // до чого і в що. *Притягати до* якоїсь організації, робити членом чого-небудь // Запрошувати кого-небудь кудись, включаючи в якусь роботу // Використовувати що-небудь десь.

2. Відокремлюючи від стада худобу, заганяти її на подвір'я, в хлів і т. ін.
3. розм. Заохочувати, спонукати кого-небудь бувати десь; забирати до себе, з собою // Приманювати кого-небудь. 4. рідко. Здобувати що-небудь // Роздобувати [СУМ, т. 3, с. 196] спільною лінію розвитку семантики лексеми вбачаємо у третьому розмовному варіанті: **Заохочувати (манити), спонукати кого-небудь бувати десь; забирати до себе, з собою // Приманювати кого-небудь.**

Наступне ключове слово *Christian* (похідне від *Christ*) в гіперконцепті TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH, попри можливі гіпотети щодо первинної дохристиянської семантики (про це йшлося у параграфі 3.1.2), все ж пов'язане з біблієантропонімом *Christ*, який у “Християнському тлумачному словнику” [ANCHSD, р. 115] роз'яснюється через значення “помазанник” лексеми *Christ* (*see also Jesus Christ*)⁵⁸ і ототожнюється зі значенням “Месія”: “[...] is from the Greek word *Christos* which means *Messiah* “The Anointed One”. Christians believe that Jesus of Nazareth is the Christ. Kings and priests were anointed with olive oil in a special ceremony, which signified their power and authority to carry out their office. Jesus (meaning “Savior”) was anointed by God with the Holy Spirit and with power to preach good news [the Gospel] to the poor” (Luke 4:18); “and he went around doing good and healing all who were under the power of the devil, because God was with him” (Acts 10:38). З усіх сучасних значень цього слова, поданих у “Merriam Webster’s Collegiate Dictionary”: 1) Месія; 2) Ісус; 3) ідеальний тип людства; 4) християнство: ідеал правди, яка приходить як божественна маніфестація Господа, щоб виправити помилки людства [MWCD].

У релігійному контексті німецький біблієантропонім зазнає переприсвоєння (*reappropriation / ein Geusenwort*) “самоназви певної групи людей – **прихильників Ісуса Христа**”. В Новому Заповіті з'являється значення “Святий” (Кор. 1:2), “віруючий в Ісуса Христа” (1 Посл. ап. Павла 1:7) та “учень” (Апст. 6:1), лінія розвитку яких простежується через значення **“жити як [добрий] Христос, бути охрещеним”** у сучасному словнику загальної термінології Duden (1. той, хто визнає свою відповідальність за *хрещення* християнською релігією; 2. прибічник християнства, віруючий, християнин за переконанням; 3. жити як [добрий] Христос, померти [DSO]).

---

⁵⁸ Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К.: Либідь, 2001. 312 с.

Христос в україномовній Біблії часто актуалізований у значеннях “характер місії Христа” (можливо заклало розвиток подальшого значення поняття *місія* “завдання щось зробити” співзвучного із *Месія*, проте споріднення відповідних лексем не виявлено у лексикографічних джерелах): “хто в Христі”, “Суцций є спасінням”, “Життя є спасіння, самопожертва” [СЕ] (*суцций* є похідною лексевою від первинного значення “дійсний”, а *життя* – споріднене з первинним словом *чрево* “круг”). Розширення релігійно-біблійної семантики спостерігаємо у сучасних дефініціях відповідної лексеми: “назва міфічної особи *Ісуса*, культ якого лежить в основі християнської релігії” // Про ікону, зображення *Ісуса*, проте, подано чимало прислів’їв, властивих лише українській культурі (*Жити Христа ради*, заст.: а) “жити милостиною, подаянням”; б) “жити в кого-небудь з милості”; *Жити, мов (як, наче і т. ін.) у Христа за пазухою*; *Присягатися (присягнутися) Христом*; *Просити (прохати) Христа ради*; *Простягати (простягти, простягнути) руку (руки) Христа ради* (див. *рука*); *Христа ради*; *Ради [самого] Христа*, заст.: а) “слова, з якими просили милостиню, жебрали”. *Христом-богом клястися* – “те саме, що Присягатися богом”; *Христом-богом молити*, заст. – “дуже просити”. – *Христос з тобою (з вами, з ним і т.ін.)*, заст.: а) “побажання благополуччя, щастя, спокою”; б) “виражає згоду, небажання сперечатися з ким-небудь; хай буде так”; *Христос воскрес (воскресе)!*, заст. – “слова, якими супроводжувалося христосування з кимсь або якими вітали кого-небудь на Великдень”. *Христос помози!*, заст. – “те саме, що Боже, помози (помагай!)” [СУМ, т. 11, с. 148].

Наступне ключове слово *faith* (а також ім’я концепту FAITH) в гіперконцепті TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH у християнській семантиці актуалізує значення: 1) “сильне переконання, довіра, віра”: “By grace [the unmerited love of God] you have been saved [from eternal punishment], through faith [in Jesus Christ]” (Ephesians 2:8); “Without faith [in Jesus Christ] it is impossible to please God” (Hebrewes 11:6); “A man is justified by faith [in Jesus] apart from observing the law” (Romans 3:28) та 2) “система переконань (релігійних)”, що є опозиційними до нового загальноживаного значення 3) “лояльність / вірність, відданість до” [ANCHSD, р. 263], які, проникаючи у сучасну сферу семантики лексеми, дають значення: 1. а) “відданість / залежність обов’язку або людині: лояльність”, б) “точність / правильність обіцянки: щирість намірів”; 2. а) “віра і довіра у лояльності до Господа” (*belief and trust in and loyalty to God*), б) “переконання у традиційних релігійних доктринах”, в) “сильна віра у щось, чому не має доказів, повна довіра”;

3) “щось, у що вірять із сильним переконанням; система релігійних переконань” [MWCD, p. 418] та зводяться до первісної дохристиянської семантики “**переконати, повірити в щось, що є дійсним, істинним**”.

У тексті Біблії Мартіна Лютера 1912 р. “*Denn aus Gnade seid ihr selig geworden durch den Glauben, und das nicht aus euch: Gottes Gabe ist es*” (Ефезер 2:8); “*Aber ohne Glauben ist's unmöglich, Gott zu gefallen*” (Ебраеер 11:6); *So halten wir nun dafür, daß der Mensch gerecht werde ohne des Gesetzes Werke, allein durch den Glauben* (Ромер 3:28) [460] – виокремлюємо значення лексеми *Glaube* як “**приналежність людини Богу та світу**” / “*ist das vom Menschen festgelegte Verhältnis zu Gott und zur Welt*”⁵⁹, яке також проявилось у сучасному вжитку як “**довірити комусь свої речі, покласти на когось**” з поміж інших сучасних визначень німецького словника Duden (1) “прийняти щось як вірогідне та можливе”; 2) “оманливо вірити, уявити щось правильним, достовірним”; 3) “бути переконаним у правильності речі або висловлювання”), що також співвідносяться із дохристиянським смислом [DSO].

Біблія І. Огієнка подає такі висловлювання з лексемою *віра*: “*благодаттю врятовані через віру*” (Еф. 2:8); “*без віри не угодиш Господу*” (Єв. 11:6); “*людина виправдується вірою, без діл Закону*” (Рим. 3:28), які теж вказують на контекстуальне значення “приналежності людини Богу” і простежуються у тлумачному “Словнику української мови”: 1) “упевненість у чомусь, у здійсненні чого-небудь // у кого. впевненість у позитивних якостях кого-небудь, у правильності, розумності чиєїсь поведінки”; 2) “те саме, що довір’я” [СУМ, т. 1, с. 679].

Семантичний зсув від архетипної до релігійно-біблійної та сучасної сфери вжитку інваріантного смислу гіперконцепту TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH / CHRISTUSGLAUBE HERANZIEHEN / ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ потребує аналізу смислових комплексів BIBLICAL KNOWLEDGE / WISDOM / KENNERSCHAFT / WISSENSCHAFT / БІБЛІЙНЕ ЗНАННЯ, які по-різному потрактовані в англо-, німецько- та українськомовному християнському контексті.

Biblical: єдине значення у релігійно-біблійній та сучасних сферах вжитку: “згаданий у копії Святого Письма християн”; “слово Боже, записане святими з благословення Духа Святого, написаного в період понад 1600 р., від 1500 до н.е. до 100 н.е.” [ANCHSD, p. 65].

⁵⁹ George M., Herlth J., Münch Ch. Schmid U. (Hg.) Tolstoj als theologischer Denker und Kirchenkritiker. 2015. S. 261.

Knowledge / Wisdom: у “The All Nations Christian home and school dictionary” представляє одне релігійне та два розмовні значення: 1. “факт знання [Христа]”: *In Christ are hidden all the treasures of wisdom and knowledge* (Colossians 2:3). *The fear of the Lord is the beginning of knowledge* (Proverbs 1:7). *The Lord gives wisdom and from his mouth come knowledge and understanding* (Proverbs 2:6). *Lips that speak knowledge are a rare jewel* (Proverbs 20:15). 2. “навчання”. 3. “знайомий з, здобутий через досвід” [ANCHSD, p. 425], які перетинаються із християнськими значеннями у німецькомовних джерелах.

Kenntnis: 1. “сукупність християнських церковних оглядів слів Божих у Старому та Новому Заповітах; Святе Письмо”; 2. єврейська (іудейська) релігія; екземпляр Біблії [DSO].

Біблійний: лише “як такий, що змальовується в Біблії (Книга, збірка міфів, легенд, догматів, повчань, молитв і т.ін. єврейської і християнської релігій)” [СУМ, т. 1, с. 172]. В Біблії І. Огієнка “Книзі приповістей Соломонових” вказано “Страх Господній – початок премудрости, – погорджують мудрістю та напучуванням” [599]. Сучасне значення слова *знання* – це 1) “обґрунтоване, упорядковане, гарантовано визнане знання у певній діяльності галузі”; 2) “знання у певній справі”; 3) “обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про кого-, що-небудь”; 4) “сукупність відомостей з якої-небудь галузі, набутих у процесі навчання, дослідження і т.ін.”; 5) “пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому”; 6) “наука” [СУМ, т. 3, с. 641].

Виявлені релігійно-біблійні значення в контексті англо-, німецько- та україномовного Євангеліє дають підстави говорити про те, що інваріантний смисл гіперконцепту *TO INVOLVE INTO CHRISTIAN FAITH / CHRISTUSGLAUBE HERANZIEHEN* / ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІАНСЬКОЇ ВІРИ розкриває архетипну природу метафоричного смислу вислову *ЄДНАТИСЯ ДОВКОЛА ЗНАЧУЩОГО – ЩО Є БОГ*, уточнюючи у християнській сфері семантику лексеми *Бог* як уособлення Ісуса Христа (представлено нижче на Рис. 3.3.).

3.4.1 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в англійській, німецькій та українській мовах. Вторинна поняттєва сфера лексем-вербалізаторів концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ – це релігійно-біблійна семантика, сформована в контексті біблійної цитати, яку спробуємо реконструювати, звертаючись до спеціальних лексикографічних джерел християнської термінології, а також безпосередньо до англо-, німецько- та україномовних текстів Біблії. Лексема *righteous* (окрім представленого значення в Табл. 3.3, стор. 224) може набувати в біблійному контексті значення “милосердний” (*gnädig / barmherzig*): “He saved us not because of righteous things we had done, but because of his *mercy*” (Titus 3:3). Зазначимо, що на рівні архетипного моделювання відповідного концепту було згадано про можливу наявність значення “серце / *cor*” (із застарілим значенням “Бог”), яке також у свідомості індоєвропейців асоціювалося із *життям* та *утробою / життям* та *відданістю*. Також частим у Біблії є нашарування значення “morally good / моральний; just / справедливий”: “The Lord our God is righteous in everything he does” (Daniel 9:14), “For Christ died once for our sins, the righteous one for the unrighteous, to bring us to God. He was put to death in the flesh but made alive in spirit” (1 Peter 3:18).

Супровідне *life* найчастіше в релігійному англійському контексті – це “бути живим духовно”, “мати вічне життя”: “The righteous will live by faith” (Romans 1:17), *Saint Paul said: “I no longer live, but Christ lives in me”* (Galatians 2: 20), *Jesus said: “Whoever lives and believes in me will never die”* (John 11:25).

Не можемо також не згадати про часте вживане в німецькомовному релігійному контексті значення словосполучення *gerecht leben* – “праведний”: “gottgefällig”, “боговгодне” (де “gefällig” синонім до “nett” – “миле”) або “gottselig” – “богоблаженне”: “Wer darin Christo dient, der ist Gott gefällig und den Menschen wert” (Roemer 14:18), “Züchtigt uns, daß wir sollen verleugnen das ungöttliche Wesen und die weltlichen Lüste, und züchtig, gerecht und gottselig leben in dieser Welt” (Titus 2:12), а в українських християнських джерелах *праведне життя* трактують також як “перебувати чесним (*praveden*) з / в Богом (зі)”: “Бог є любов, і хто перебуває в любові, перебуває в Бозі, і Бог в ньому” (Івана 4:16).

Шлях розвитку до лексикографічної поняттєвої сфери (комплексно представлено далі у Табл. 3.4) простежується через лінію розвитку значення відповідних слів у словниках.

З 2-х загальноновживаних значень лексеми *righteous* 1. “діяти відповідно до божественних чи моральних законів: вільний від вини або гріху”; 2. а) “морально правильний або виправданий”; б) що виникає з обуреного відчуття справедливості чи моралі; 3. сленг: справжній, добрий [MWCD, р. 1008] та щонаменше 7-ми базових сучасних дефініцій англомовної лексеми *life*: 1) “фізичне існування”; “здатність функціонувати та рости, відрізняє людське буття, тварин, рослин від скель, мінералів, води”; 2) “духовне життя”; 3) “вічне життя”; 4) “період, упродовж якого хтось / щось живе”; 5) “особа”; 6) “діяльність, рух”; 7) “стимул / мотивація, інтерес, насолода або діяльність у групі” виокремлюємо **дотримуватись моральних життєвих правил – вічний рух** (можливо, якоїсь однієї сторони), яке частково перегукується із релігійно-біблійним смислом **скеровувати душу і тіло до вічного життя** (return onto the land of thy fathers, thy country) та спільного первісного **вести (рух; іти; тягти) шляхом прямо до того, що живить тіло (духовного джерела) / до вищої форми існування / фізичних та духовних сил (Бога)**.

Рис. 3.3. Релігійно-біблійне смислове перенавантаження гіперконцепту “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІАНСЬКОЇ ВІРИ”

Сучасне словосполучення *gerecht leben*, поєднуючи 4-и сучасні значення слова *gerecht*: 1) “діяти відповідно до чинного законодавства”; 2) “загальне почуття справедливості відповідно до цінностей, виправданий, обґрунтований”; 3) “специфічні вимоги, умови, відповідно адаптовані”; 4) “(біблійний) (для людей) коритися Богу, благочестивий, безгрішний перед Богом; Боже сприйняття людей, попри їх гріховність; милостивий / милосердний (*gnädig / barmherzig*)” та 4-и сучасні дефініції лексеми *das Leben*: 1) “бути живим; існувати”; 2) “тривалість; хід життя”; “спосіб життя та його змістовність”; 3) “повсякденне життя; реальність; життєві форми; події”; 4) “метушня”, втілює сучасний смисл **діяти відповідно до цінностей, закону, правил – вічного ходу життя** (схожого до англomовного) та релігійно-біблійного **повернути / тягнутись до** (*ausziehen [...] wiederziehen*) **праведного, боговгодного** (*gottgefällig / gefällig / gottselig*), що сягають спільного і.-є. значення (вказано вище).

Словосполучення *праведне життя* згідно з сучасними словниковими дефініціями розкриває поняття “праведності” як 1) “дотримання заповідей, моральних приписів якоїсь релігії; безгрішності”; 2) “справедливості” та поєднаних з ним 10 значень лексеми *життя*: 1) “існування всього живого; протилежне смерть”; 2) “стан живого організму в стадії розвитку, зросту”; 3) “період існування кого-небудь”; 4) “спосіб існування кого-небудь”; 5) “істота”; 6) перен. “про щось дороге, необхідне, важливе”; 7) “прояв фізичних і духовних сил істот”; 8) “пожвавлення, рух, посилення діяльності істот”; 9) “сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь”; 10) “те, що реально існує; дійсність” [СУМ, т. 2., с. 535], які й формують релігійно-біблійні уявлення українців на основі смислу дотримуватися заповідей, моральних приписів якоїсь релігії – пожвавлення, рух, наближеного до значення **вийди з і вертайся до / перебувай чесним** (*praveden*) **з / в Бог (ом / зі)** та псл. значення даних лексем: **“прямо, справедливо, твердо, незмінно / рухатись, вести до того, що дає живлення”**.

3.4.2 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА в англійській, німецькій та українській мовах. Вторинна поняттєва сфера лексем-вербалізаторів концепту НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА в контексті біблійної цитати та безпосередньо словнику християнської термінології (представлено в Табл. 3.3.) лексема *to follow* передусім набуває смислу “шлях / подорож / слідування за Христом” (*turn [...] take your journey [...] go to; go after*) [ANCHSD, p. 234]. Німецькомовний біблійний контекст подає теж значення *folgen*: “іти за Ісусом” (*sich wenden [...] hinziehen; nachgehen*): “*Komm, folge mir nach!*” (Matt. 4:18-22); (Markus 1:16-20), а український – розширює релігійно-біблійне значення лексеми *наслідувати* від вузького значення “**оберніться [...] рушайте [...] ідіть до [Христа]; ходіть за [Христом]**”, що реконструюється з таких цитат: “*І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив [...]*” (Бут. 1:27); “*Як слухняні, не застосовуйтеся до попередніх пожадливіостей вашого невідання, але за Святим, що покликав вас, будьте й самі святі в усім вашім поводженні, бо написано: Будьте святі, Я бо святий!*” (1 Петр. 1:14-16); “*Бо на це ви покликані. Бо й Христос постраждав за нас, і залишив нам приклада, щоб пішли ми слідами Його. Не вчинив Він гріха, і не знайшлося в устах Його підступу!*”, до його уточнення як “**наслідування Христа у**”:

а) у покорі земним батькам (Лк. 2:51-52): “*І пішов Він із ними, і прибув у Назарет, і був їм слухняний. А мати Його зберігала оці всі слова в своїм серці. А Ісус зростав мудрістю, і віком та благодаттю, у Бога й людей*”;

б) у покорі Небесному Батькові (Івана 5:19): “*Відповів же Ісус і сказав їм: Поправді, поправді кажу вам: Син нічого робити не може Сам від Себе, тільки те, що Він бачить, що робить Отець; бо що робить Він, те так само й Син робить*”;

в) у стосунках із людьми (Мк. 10:45): “*Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох*”;

г) у бажаннях (Мк. 14:36): “*І благав Він: Авва-Отче, Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу! [...] А проте, не чого хочу Я, але чого Ти [...]*”;

д) у пріоритетах (Лк. 5:32): “*Не прийшов Я, щоб праведних кликати до покаяння, а грішних*”;

е) у навчанні людей (Мт. 7:28-29): “І ото, як Ісус закінчив ці слова, то народ дивувався з науки Його. Бо навчав Він їх, як можновладний, а не як ті книжники їхні”;

є) у поведінці (Флп. 2:6-8): “Він, будши в Божій подобі, не вважав за захват бути Богові рівним, але Він умалив Самого Себе, прийнявши вигляд раба, ставши подібним до людини; і подобою ставши, як людина, Він упокорив Себе, будши слухняний аж до смерти, і то смерти хресної [...]”.

Лексикографічна поняттєва сфера (комплексно представлено у Табл. 3.4) подає щонайменше 14 значень англомовної лексеми *to follow*: 1. “іти за”; 2. “проводити”; 3. “просуватися в певному курсі”; 4. “іти наступним”; 5. “імітувати (наслідувати)”; 6. “уважно слухати”. 7. “розуміти”; 8. “сприймати як авторитет”; 9. “думати чи вірити як хтось”; 10. “підкорятись”; 11. “почати існувати як результат або наслідок чогось”; 12. “іти слідом (у професії за зразком)”; 13. “влонлювати чиюсь думку”; 14. “продовжити діяти”, з яких лінію розвитку сучасної семантики ключового слова концепту простежуємо від: “іти за; уважно слухати; продовжити діяти; думати чи вірити як хтось”; до релігійно-біблійного “**шлях / подорож / слідування за Христом**” (turn [...] take your journey [...] go to; go after) та пгерм. “**той, що слідує за / іти з наповненням шлунком / служити, іти позаду / з як помічник / звернути за кимось, шукати слід на дорозі, іти за**”.

З 4-х значень німецькомовної лексеми *folgen*: 1. “переслідувати; іти по заду когось; [пізніше] зустрітися; [пізніше] дотримуватися; приєднатися”; 2. “діяти відповідним чином, керуючись чимось; підкорятись”; 3. “водночас за кимось”; 4. “виникати з логічною послідовністю” [DSO], виокремлюємо смисл “**іти по заду когось; [пізніше] зустрітися; [пізніше] дотримуватися; приєднатися, повторяти, відтворювати чий-небудь дії, рухи**”, тісно пов’язаний із німецькомовним релігійно-біблійним контекстом – “**іти за Ісусом**” (sich wenden [...] hinziehen; nachgehen) та пгерм. уявленням.

Україномовна лексема *наслідувати* має такі значення: 1. “повторяти, відтворювати чий-небудь дії, рухи”; 2. “одержувати щось у спадщину від кого-, чого-небудь” [СУМ, т. 5, с. 192], які втілюють семантику “**повторювати, відтворювати вчинки (від попередників)**”, що перегукується із релігійно-біблійним смислом україномовного контексту Євангеліє “**оберніться [...] рушайте [...] ідіть до [Христа] / ходіть за [Христом]**” (та його вищевказаними уточненням) і праслав’янським “(подорож) / слідувати / уподібнюватись”.

3.4.3 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ в англійській, німецькій та українській мовах. Лексема *indifferent* в біблійному контексті (представлено у Табл. 3.3.) набула таких значень: “не бути по-середині”, “прийняти сторону / іти до / шлях до [потребуючого]” / “не відвертатись від нього” (not to turn oneself about from smb [...] return to smb.), а також “не хотіти бачити / чути / відкритись”, “беззаконня”; “холодно відноситись до”; “не відповідати”: “*You have seen many things, but you do not observe them; Your ears are open, but none hears*” (Isaiah 42:20); “*Now hear this, O foolish and senseless people, Who have eyes but do not see; Who have ears but do not hear*” (Jer. 5:21); “*And I spoke to you, rising up early and speaking, but you did not hear, and I called you but you did not answer*” (Mat. 13:1); “*Because lawlessness is increased, most people's love will grow cold*” (Mat. 24:12); “*I know your deeds, that you are neither cold nor hot; I wish that you were cold or hot. So because you are lukewarm, and neither hot nor cold, I will spit you out of My mouth. Because you say, I am rich, and have become wealthy, and have need of nothing, and you do not know that you are wretched and miserable and poor and blind and naked*” (Rev. 3:15-22). “*And now, because you have done all these things, declares the LORD, and I spoke to you, rising up early and speaking, but you did not hear, and I called you but you did not answer*” (Jer. 7:13).

Німецькомовне *gleichgültig* у біблійному контексті (sich wanden von jm. nicht [...] sich wieder zu [...] wanden) часто описують як “не бути байдужими у відносинах з Богом”: “*Bezüglich unserer Verbindung mit Gott, können wir es uns nicht leisten, gleichgültig zu sein*” (Offenbarung 3:15-16); “*Ich kenne deine Werke, daß du weder kalt noch warm bist. Ach, daß du kalt oder warm wärest! Weil du aber lau bist und weder warm noch kalt, werde ich dich ausspeien aus meinem Munde*” (Offenbarung 3:15-16), а в україномовному контексті лексема *небайдужий* трактується як “не бути самовбивцею”; “не бути моральною калікою”, виведене з контексту “Притча Ісуса Христа про доброго самарянина” (Лука 10:30-35); “охолодження любові” (Матвій 24:3) тощо.

Сучасна лексикографічна поняттєва сфера (Табл. 3.4.) представлена значеннями лексем *indifferent* / *gleichgültig* / *небайдужий* у словниках сучасної англійської, німецької та української мов. Так, із 7-и дефініцій лексеми *indifferent*: 1. “неупереджений”; 2. “який не має одного шляху; не вагомий”; 3. “не мати ані симпатії, ані невподобання; апатія; без ентузіазму; відсутність

інтересу”; 4. “середньостатистичний”; 5. “посередній”; 6. “не активний”; 7. “не диференційований” [MWCD, р. 592] простежуємо значення “**не йде уперед [потребуючого], а по одній [з ним] стороні**”, яке перетинається із релігійно-біблійним “**не відвертатись від / повернутись до [потребуючого]**”, розвинутого від дохристиянського значення “**не переносити себе з однієї сторони на іншу, не відвернутись від [когось / чогось], не змінювати керунку від [когось / чогось], не переходити на другу сторону – бо заведеш себе в безвихідь (хащі), заблукаєш**”.

Натомість у сучасній німецькій мові *gleichgültig* має значення: 1. “не мати ніякого інтересу або [внутрішнього] співчуття; ані задоволення, ані невдоволення до чогось / когось, що бачив або відчував”; 2. “залишити не суттєвим; не важливим; не цікавим [для когось]”, з яких значення “**не мати ніякого інтересу до чогось / когось, що бачив або відчував**” перегукується із “**не бути байдужими [у відносинах з Богом] / не відвертатись від [потребуючого]**” та вищевказаним давньогерманським смислом.

З усіх значень слова *небайдужий*: 1. “без додатка і до кого, до чого, рідко на що; який не звертає уваги на кого-, що-небудь, не виявляє зацікавлення; який виражає незацікавленість; безсторонність; який не виявляє співчуття; нечутливий, нечуйний; який не відчуває кохання до кого-небудь”; 2. “який не викликає до себе інтересу, не цікавий, не важливий для кого-небудь”; 3. “який не піддається жодному впливові; індиферентний” [СУМ, т. 1, с. 90] виокремлюємо значення “**безсторонній**”, що містить релігійно-біблійну мотиваційну основу (“**не відвертатися від [...] повернутися до когось**”), наявну у праслав’янському значенні “**однаково (по одній стороні з)**”.

3.4.4 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту КАЯТТЯ в англійській, німецькій та українській мовах. У біблійному контексті варіантний смисл КАЯТТЯ представлений релігійною семантикою англо-, німецько-, україномовних лексем *repent / Die Reue / каяття*.

Лексема *repent* у релігійно-біблійному контексті (представлено у Табл. 3.3) передусім має значення “**відвернутись від лукавого, злого, гріховного (to turn away from (sin / anger / evil))**”, споріднене із значенням лексеми *miserere* “рел. покаяння” – “50 Псалом, який дають як спокуту після сповіді” (нагадаємо, що етимологія відповідної лексеми відсилає нас до двох інших варіантних смислів: ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, де відповідна

лексема є основною і розкриває це своє значення через значення лексеми *серце*, та ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, в контексті якого лексема *righteous* набуває незвичного значення “справедливий”, а не “милосердний” (згадано у параграфі 3.1.4).

Також у словнику християнської термінології *repent* – це: 1. “жаліти за гріх та мати намір (обіцяти) виправитись”: *Jesus said: “Repent, for the kingdom of heaven is near”* (Matthew 4:17); *“Unless you repent you too will all perish [in your sins]”* (Luke 13:3); *The Apostle Peter said: “Repent and be baptized, every one of you, in the name of Jesus Christ so that your sins may be forgiven. And you will receive the gift of the Holy Spirit”* [ANCHSD, p. 648], яке споріднене за біблійним значенням із лексемою *sorry* як “щире каяття за те, що засмутив Господа гріховними думками та вчинками”: *“Christians are sorry for their sins, because they know that their sins are offensive to God who loves us so much that he gave his one and only Son (to suffer and die for their sins), that whoever believes in him should not perish but have everlasting life”* (John 3:16) [ANCHSD, p. 734]. *“And it repented the LORD that he had made man on the earth, and it grieved him at his heart”* (Gen. vi: 6, KJV, 1611).

Схоже до англomовного, релігійне значення проявляється у німецькому *die Reue* “**відвернути від** (wenden von jm. (Sünde / Zorn)”, а також “**відповідальність людини перед вказівками Господа**”, “**жаль Господа, що людину створив [за її гріховність]**”: 1. а) *“Reue in Bezug auf seine eigene Schöpfung oder in Bezug auf bestimmte Gegenstände seiner Bestimmung / Berufung, die nicht in der Lage sind, seiner Ehre zu entsprechen. Es reute Gott, dass er den Menschen auf der Erde gemacht hatte und dass er Saul als König über Israel eingesetzt hatte”* (1 Мо 6:6-7); б) *“Auf der anderen Seite wurden dem Volk Israel die Verheißungen des Segens im Lande unter der Bedingung des Gehorsams gegeben, sodass, wenn das Volk Böses tat, Gott sich des Guten gereute, welches er vorher versprochen hatte, sei es gegenüber Israel oder auch tatsächlich gegenüber jeder anderen Nation”* (Jer. 18: 8) [Bibelkommentare.de.].

Лексему *каятися* в біблійному тексті часто співвідносять із поняттям, своєрідним роз’ясненням некатегоричності якого (“мені належить помста”), що часто цитуються церковнослов’янською мовою (“мне отмщеніє, і аз воздам”), слугує біблійна цитата:

“Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому, бо написано: “Мені помста належить, Я відплачу, говорить Господь” (Послання апостола Павла до римлян 12:13); *“Хто з вас без гріха (праведний), нехай перший на неї*

той камінь кине”⁶⁰; “Жалую, що Я настановив [...], бо відвернувся від Мене [...] коли повернешся від свого зла, то пожалую Я щодо того зла”(1 Сам. 15:11).

До слів прокляття і заборони належить слово грецького походження *анафема* (“піддати анафемі”; “у церковному обряді це назва відлучення вірянина від церкви з оголошенням прокляття”): “Коли хто не любить Господа, нехай буде проклятий!” (Перше послання апостола Павла до коринтян 16:22)⁶¹.

Шлях розвитку сучасних значень досліджуваних лексем, формування їхньої лексикографічної поняттєвої сфери (Табл. 3.4) простежується через тлумачні лексикографічні джерела. З усіх сучасних значень лексеми *regret*: 1. “жаліти за гріхи або злочини та виправитись, змінитись (своє життя)”; 2. а) “щире каяття”; б) “змінити думку стосовно”; 3. “заставити розкаятись”; 3. “жаль, смуток” [MWCD, р. 992] лінія розвитку базової семантики простежується зі смислу “жаліти за гріхи або злочини та виправитись”, ідентичного з релігійно-біблійним значенням “жаліти за гріх та мати намір (обіцяти) виправитись” та схожого поняття “жаль”, сформованого у дохристиянську добу.

Основне сучасне значення лексеми *die Reue* – “*bedauern über eine rechtswidrige oder unangemessene Handlung, was nachträglich als Unrecht, als [moralisch] falsch empfunden wird, und Bereitschaft zur Änderung*“ / “**жаль через неправомірну [морально] неправильну поведінку та готовність змінитись**”): “*aufrichtige, bittere, tiefe Reue [über etwas] empfinden, fühlen; [keine Spur von] Reue zeigen; Strafmilderung bei öffentlicher Reue; er tat es ohne Reue; tätige Reue*“ [DSO] також схоже на його релігійно-біблійне смислове навантаження “**відвернути від злого (wenden von jm. (Sünde / Zorn)) повернутись до / відповідальність людини перед вказівками Господа**” та відповідного вищезгаданого пгерм. Деяко відрізняються сучасні значення лексеми *каяття*: 1. “почуття жалю з приводу зробленого вчинку”; 2. “визнання своєї провини, вияв жалю з приводу своєї провини”; 3. церк. “признання у своїх гріхах; сповідь” [СУМ, т. 4, с. 127], оскільки не містять мотиву “змінитися”, а лише сему “**визнання своєї провини, вияв жалю з приводу своєї провини**”, можливо через більший акцент на **покаранні**, яке закладене у праслав’янській свідомості у лексемах *ціна, відплата, кара, помста, простити, звільнити* (див.: вище: Табл. 3.1).

⁶⁰ Коваль А.П. Спочатку було Слово ... С. 258.

⁶¹ Там само.

Для актуалізації негативного емотивного значення лексеми *каяття* в україномовній культурі, зазвичай, використовують умовно-наслідкове підрядне речення “*Коли не покаєтесь, то загинете всі*” (Луки 13:5) як застереження, що імпліцитно передає заклик ПОКАЙТЕСЬ!, наближене за значенням до СХАМЕНІТЬСЯ! або “*Я прийшов кликати грішних до покаєння*” (Матея 5:31), що сприймається реципієнтами як “прошу, перестань заподіювати зло”. Сполучення *repent and be baptized* наближають смисл каяття через акт хрещення до ОЧИЩЕННЯ від гріхів, про що також свідчить вираз “*Коли хто не родиться з води й Духа, той не може увійти в Царство Боже*” (Єв. від св. Івана 3:5).

3.4.5 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричного концепту ОЧИЩЕННЯ в англійській, німецькій та українській мовах. Словник християнських термінів подає дві дефініції слова *purification* (pure): 1. “робити чистим фізично”; 2. “робити чистим духовно”: “*If we walk in the light [of God’s word] as he is in the light, we have fellowship with one another, and the blood of Jesus Christ, his Son, purifies us from all sins*” (1 John 1:7) [ANCHSD, p. 616], що вказує на появу релігійно-біблійної семантики “**чистий душею і тілом**”, а також (представлене у Табл. 3.3) значення “**очистити шлях до мети**” (the way to be cleansed from)”. Додатково спостерігаємо прояв відповідного смислу як “**божого дару**” (давня форма *giba* “дар”, сучасне *Gift* “подарунок”): “*God has a Gift for you [...] for by grace are you saved through faith. And this is not your own doing; it is the gift of God*” (Ephesians 2:8).

У німецькомовному біблійному контексті, окрім значення “**очистити шлях від** (vom [...] [Weg] zu reinigen)”, лексема *Die Reinigung* позначає “**лицемірство**”: “лицеміри, що чисті зовні [...], а всередині повні здиства й кривди”: “*Sie waren sehr eifrig im Beachten dieser Dinge, während sie im Herzen voll von Raub und Unenthaltsamkeit waren*” [Mt. 23:25]; “*Im Christentum soll die Reinigung durch das Blut Christi auf das Herz*” (Jak. 4:8); “*die Seele (1 Pet 1:22) und das Gewissen (Heb 9:14) angewendet werden*” [Bibelkommentare.de].

В україномовній книзі Євангеліє у значенні лексеми *омивання* закладено мотив “**миття рук як уникнення відповідальності**” (можливо, з псл. уявлення *води* – див.: вище Табл. 3.1).

Також із біблійного контексту увійшло у загальний вжиток фразеосполучення *пустити кров* та поняття “очищення”, яке входить у християнське святкування “Воздвиження (піднесення) Чесного Хреста”, і “лицемірства” – “*їсти хліб руками нечистими*” (Марка 7:2).

Спільним для трьох мов є мотив ОЧИЩЕННЯ, який розкривається через взаємозв'язок ЛЮБОВІ та САМОПОЖЕРТВИ з контексту Біблії “*кров Христа*”: “*І крові тельців, і козлів не хочу [...] остерігайтеся чинити зло, навчіться робити добро*” (Рим. 12:7). Саме МЕСА (євхаристія) у християн символізує останню “спільну трапезу Христа з учнями”: “*Вона нагадує про Його самопожертву і смерть на Хресті в ім'я спасіння людства*” [239, с. 32–33].

Сучасну розширену семантику лексеми *purification*, яку спостерігаємо в англійському тезаурусі: 1. “не змішаний з чимось”; 2. “не забруднений”; 3. “без плям, не ржавіючий”; 4. а) “не різкий, не грубий тон у музиці”; б) “без відчутної артикуляції у висловлюванні”; 5. “бути не об'єктивним”; 6. “не мати нічого, що робить життєво слабким або забрудненим”; 7. “бути морально невинним / без гріху відзначений цнотливістю: чиста кров, не змішане походження”; 8. “гомогенез”; 9. “ритуал очищення” [MWCD, р. 948], зводимо до значень “**не змішаний з, без бруду та плям, бути морально невинним / без гріху**”, які співвідносяться із прагерманським уявленням чистого як “**ясного, світлого, життєрадісного / легкого, виблискуючого; веселого**”, а також “**розділяти; очистити палицю від сучків, прочищати ліси, звільнити дорогу, очистка деревини та обв'язування гіллям домівок батьком**”.

Словник Duden подає 3 сучасні значення лексеми *Die Reinigung* (*reinigen*): а) “позбутись бруду, плям”; б) “щось почистити”; в) “очистити (одяг, рану; вулиці; хімчистка; себе з голови до п'ят; чисте повітря” [DSO], які накладаються на вищезгадані англомовні та, відповідно, прагерманське уявлення. Натомість, СУМ в 11 т. подає 4 значення лексеми *очищення*: 1. “звільняючи від бруду, сміття і т. ін., робити чистим; звільнити кого-, що-небудь від різних сторонніх нашарувань”; 2. “забирати звідкись усе зайве, непотрібне, стороннє; звільняти від усього зайвого, непотрібного, стороннього / звільняти який-небудь простір, поверхню чогось / розм. спорожняти (посуд), з'їдаючи, випиваючи що-небудь / звільняти від чого-небудь стороннього, шкідливого, небажаного”; 3. перен. “удосконалювати, звільняти від усього зайвого, шкідливого, того, що веде до перекручення, викривлення”; 4. перен. “позбутися небажаних або ворожих елементів” [СУМ, т. 5, с. 832], а в 2014 р.

в українському політичному дискурсі з'явилося нове значення лексеми *очищення* (влади) – “люстрація”, усі з яких накладаються на сучасне уявлення “забирати звідкись усе зайве, непотрібне, стороннє”, що перегукується з відповідним релігійно-біблійним значенням “очистити шлях до” та псл. “вивести з непритомності; привести до тями; поставити на ноги”.

3.4.6 Схеми розвитку релігійно-біблійної семантики імен метафоричних концептів ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА в англійській, німецькій та українській мовах. У християнських лексикографічних джерелах лексеми *ask / pray / beg* об'єднані спільною семою “call” (“кликати”): *ask*: 1. “закликати людину до відповіді”; 2. “прохати”: “*If any of you lacks wisdom, he should ask God who gives generously to all without finding fault and it will be given to him*” (James 1:5); *Jesus said to his disciples “I will do whatever you ask in my name, so that the Son [Jesus] may bring glory to the Father. You may ask me for anything in my name, and I will do it”* (John 14:13-14) [ANCHSD, p. 39]; *beg*: 1. “закликати дати грошей, їжі, або будь-яких важливих речей як подарунок”; 2. “щиро благати”; 3. “просити слова” [ANCHSD, p. 60]; *pray*: “кликати Господа на допомогу через молитву та вдячність”: *Jesus said: “This is how you should pray: Our Father in heaven, hallowed [holy] be our name, your kingdom come, your will be done on earth as it is in heaven. Give us today our daily bread. Forgive us our debts as we also forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from the evil one”* (Matthew 6:9-13). “*Pray in the Spirit on all occasions with all kinds of prayers and requests*” (Ephesians 6:18). “*Pray continuously*” (1Thessalonians 5:17) [ANCHSD, p. 589]. Попри усі ці значення, виокремлюємо спільне англомовне уявлення семантики лексеми *просити* в релігійно-біблійному контексті (Табл. 3.3), а саме: “пошук шляху / виходу / куди іти? (seek [...] where (заст. whither) to go?)”.

У німецькому біблійному контексті концепт FRAGEN (BETEN) часто трактують як “молити”, “завітати до Бога в молитві”, “просити в Бога допомоги”: “*bestimmtes Gebet sprechen; sich im Gebet zu Gott hinwenden; Gott um Hilfe bitten, anflehen*” [Bibelkommentare.de], проте він накладається на англомовний варіант через смисл “пошук шляху / виходу / куди іти? (suchen [...] wohin gehen?)”.

У біблійному українському контексті лексему *просити* часто трактують цитатою: “*Просіть, і буде вам дано, шукайте і знайдете, стукайте і відчинять вам*” (Матв. 7:7-20), яку зводимо знову ж до смислу “шукаати [...] куди іти?”.

Лексикографічна поняттєва сфера (Табл. 3.4) представлена у значеннях лексем, зафіксованих в англо-, німецько-,україномовних лексикографічних тлумачних джерелах.

З 3-х значень ЛСВ слова *ask*: “прохання (усне або письмове) дати відповідь на запитання”; 2. “сказати у формі прохання, щоб тобі дали щось або щоб щось трапилось”; 3. “запросити когось кудись піти або щось зробити” [MWCD, р. 67] значення “**просити дати відповідь на запитання**” співвідноситься із релігійно-біблійним (у трьох мовах) “**пошук шляху / виходу / куди іти**” та прагерманським “**шукаати / просити / шукаати прихильність**”.

У тлумачному словнику Duden лексема *fragen* має також значення “звертатись та чекати відповіді (інформації); повідомляти; турбуватись за когось; обдумати щось” [DSO], яке накладається на спільне релігійно-біблійне значення та прагерманське.

Натомість у СУМ в 11 т. з 5-и значень лексеми *просити*: 1. “звертатися з проханням до кого-небудь, домагатися чогось; спонукати кого-небудь зробити, виконати щось”; 2. “запрошувати взяти участь у якомусь обряді, святі; уживається як ввічлива форма запрошення або дозволу зробити що-небудь”; 3. “призначати ціну за що-небудь”; 4. “збирати милостиню; жебракувати”; 5. “клопотатися про кого-, що-небудь, заступатися за когось” [СУМ, т. 8, с. 283] виокремлюємо лише смисл “**звертатися з проханням до кого-небудь**” та спостерігаємо втрату первинного праслов'янського значення “**лишатись сили (молити)**”.

Концепти STRENGTH / DIE STÄRKE в англо- та німецькомовній біблійній спільноті (Табл. 3.3) трактують як “**сила в Господі**”: “*In ihm ist Stärke*” (1 König 18), а також як “**відновити силу в дорозі [...] ходити невтомленим**” (англ. *renew strength [...] (run) walk [...] and not be faint*; нім. *immer wieder neue Kraft bekommen [...] laufen und brechen nicht zusammen*”), безпосередньо співвіднесені з концептом ВДЯЧНІСТЬ: *Thank*: “*Give thanks to the Lord, for he is good; his love endures forever*” (Psalm 118:1) [ANCHSD, р. 796]; *Bedanken (Dankbarkeit)*: 1. “хвалити Господа”: “*Ich will den HERRN loben allezeit; sein Lob soll immerdar in meinem Munde sein*” (Ps. 34:2); 2. “вдячний йому і благословляю Його святе ім'я”: “*Ihr Gerechten, freut euch des HERRN und danket ihm und preiset seinen heiligen Namen!*” (Ps. 52:11).

В україномовних біблійних коментарях також спостерігаємо відповідність значенню **“вдячність за добро / ласку / прощення / благословення, які посилає нам Господь”**. Розвиток лексикографічної поняттєвої сфери семантики відповідних концептів (Табл. 3.4) виявляємо через сучасний асоціативний ланцюг значень відповідних лексем: лексеми *strength / Die Stärke / сила* вживають у значенні англ. **“мати силу та можливості”**; нім. **“те, що не зламати і не перемогти; не хворий і не ушкоджений”** [DSO; MWCD], які перетинаються з релігійно-біблійним **“просіть, і буде вам дано, шукайте і знайдете, стукайте і відчинять вам [...] будьте вдячні за це”**, та прагерманським **“вихваляйте, величайте, добре думйте про, часто згадуйте”**. Те ж саме спостерігаємо і в повсякденному лексиконі українців під час використання лексеми *дякувати*: “висловлювати, виражати подяку, бути вдячним за щось; як слово, яким виражають вдячність за зроблене добро, виявлену увагу” [СУМ, т. 2, с. 451] (Табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Зсув семантичного навантаження лексем-найменувань
варіантних смислів:
від релігійно-біблійної до лексикографічної сфери вжитку**

№ з/п	Англо-, німецько-, україномовна вербалізація РБ смислу ЗХВ (через арх. “шлях”)	Варіантні смисли ЗХВ	Сучасне лексикографічне англо-, німецько-, україномовне значення
ПРЯМИЙ ШЛЯХ ДО [вічного]:			
1.	англ. return onto (the land of thy fathers, thy country)	RIGHTEOUS LIFE	англ. “дотримуватись моральних правил; вічний рух”
	нім. ausziehen [...] wieder ziehen;	GERECHT LEBEN	нім. “діяти відповідно до цінностей, закону, правил; вічний хід життя”
	укр. вийди з [...] вертайся до	ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ	укр. “дотримуватися заповідей, моральних приписів якоїсь релігії; пожвавлення, рух”
ШЛЯХ (СЛІД) ЗА [кимось]:			
2.	англ. turn...take your journey...go to; go after	FOLLOW	англ. “іти за; уважно слухати; продовжити діяти”

	нім. sich wenden...hinziehen; nachgehen	FOLGEN	нім. “переслідувати; іти позаду когось; [пізніше] зустрітися; [пізніше] дотримуватися; приєднатися”
	укр. оберніться...рушайте...ід іть до; ходити за	НАСЛІДУ- ВАННЯ	укр. “повторювати, відтворювати чий-небудь дії, рухи”
ШЛЯХ ДО [нужденного]:			
3.	англ. not to turn oneself about from smb [...] return to smb.	BEING NOT INDIFFERENT	англ. “який не має одного шляху; неупереджений; посередній”
	нім. sich wanden von jm. nicht [...] sich wieder zu jm. wanden	NICHT INDIFFERENT SEIN / nicht gleichgültig sein	нім. “не мати жодного інтересу до чогось/когось, що бачив або відчував”
	укр. не відвертатися від [...] вернутися до когось	НЕБАЙДУ- ЖІСТЬ	укр. “безсторонність, індиверентність”
ШЛЯХ ВІД [злого, поганого, гріховного]:			
4.	англ. to turn away fom smb. (sin / anger)	REPENT	англ. “жаліти за гріхи або злочини та виправитись”
	нім. wenden von jm. (Sünde / Zorn)	RUE	нім. “жаль через неправомірну [морально] неправильну поведінку та готовність змінитись”
	укр. відвернеться від (гріх/гнів)	КАЯТТЯ	укр. “почуття жалю з приводу зробленого вчинку та готовність змінитись”
ЗВІЛЬНИ ШЛЯХ:			
5.	англ. (the way) to be cleansed from	PURIFICATION	англ. “не змішаний з чимось”
	нім. vom... (Weg) zu reinigen	DIE REINIGUNG	нім. “позбутись бруду, плям”
	укр. очистити (шлях до)	ОЧИЩЕННЯ	укр. “забирати звідкись усе зайве, непотрібне, стороннє, люстрація”
ПРОСИТИ (знайти шлях):			
6.	англ. seek [...] where (заст. whither) to go?	ASK	англ. “закликати до відповіді”

	нім. suchen [...] wohin gehen?	FRAGEN	нім. “звертатись та чекати відповіді (інформації) повідомляти; турбуватись за когось; обдумати щось”
	укр. шукати [...] куди іти?	ПРОСИТИ	укр. “звертатися з проханням до когонебудь”
	СИЛИ (ДАТИ) В ДОРОЗІ (НА ШЛЯХУ ДО МЕТИ):		
	англ. renew strength [...] (run) walk and not be faint	STRENGTH	англ. “мати силу та можливості”
7.	нім. immer wieder neue Kraft bekommen [...] laufen und brechen nicht zusammen	STÄRKE	нім. “те, що не зламати і не перемогти; не хворий і не ушкоджений”
	укр. відновити силу [...] освіжити силу	СИЛА	укр. “мати міць, стійкість, прийти до тями”
	ВДЯЧНІСТЬ (за пройдений шлях):		
	англ. thanksgiving present your requests	THANKFULL	англ. “мати добрі думки; вдячність”
8.	нім. flehen mit Danksagung	DANKBAR	нім. “висловити подяку за щось”
	укр. молитвою й проханням з подякою	ВДЯЧНИЙ	укр. “висловлювати подяку, бути вдячним за”

Висновки до розділу 3

У розділі реконструйовано процес формування у нащадків індоєвропейців релігійно-християнського мислення як загальної інтуїції, властивої носіям германських і слов'янських груп мов та різні національно-культурні його перцепції шляхом аналізу еволюції семантики лексем-найменувань гіперконцепту ЗХВ (від дохристиянського до релігійно-біблійного та сучасного, зафіксованого у тлумачних словниках) та його варіантних метафоричних концептів / метафоричних смислів: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА.

У період пгерм. мови простежується зв'язок лексем *involve* та *heranziehen* – найменувань гіперконцепту ЗХВ, оскільки спільне і.-є. походження для названих вище смислів зафіксовано у корені: *wel^w- у (для лексеми *involve*) зі значенням “повертати / знову”; у пгерм. форми *walą, *walō “вибір, бажання” (нім. *wählen*), а також (наявного у лексемі *heranziehen*) і.-є. кореня *DSOk/**deúk-* “штовхати”, “вести”, його пгерм. етимоні *tūh “(з) рушити в собі”, яке у двн. мові трансформувалося у значення лексеми *tiohan* “повертати” (англ. *to turn*), і лексеми *ziohan* (нім. *ziehen* “тягнути”, яке в українській мові роз'єднується на *тягнути* “єднати, мотати, в'язати” (первинного значення *залучати*) і *тягти* “(при) вести”). Можливо, деякі германські сиблінги зникли, проте залишили значення, що демонструють споріднення із лексемами слов'янських мов. Менш помітний первинний пгерм. мотиватор “палиця, гілка, хворостина / хотіти, бажати, жадати” та псл. “благо, добро, лучче”.

Ключові слова-лексеми найменування метафоричного концепту **RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ** мають спільне прагерманське та праслов'янське значення “постійно незмінно / знову рухатись прямо / направо” (з пгерм. *rehtaz “правий, прямий” та *liba “жити, континуум, вічність”; псл. *pràvъ “право, прямо” та *zivot “життя”), яке могло символізувати замкнутий життєвий цикл “постійно з'єднаний рух / кроки / етапи по колу” – вічність. Відмінним є прояв соматичного пгерм. значення “тіло” – *libam (що як і життя може бути забрудненим). А праслов'янським соматичним мотиватором актуалізації відповідного смислу виступає значення *zivot “утроба, живіт, серце” (лексеми *віра*).

Ключові слова-лексеми найменування метафоричного концепту **TO FOLLOW JESUS CHRIST / JESUS CHRIST NACHFOLGEN / НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА** сягають пгерм. значення “(з) рушити” (закладене в пгерм. корені *tūh лексеми *heranziehen*), схожого за значенням пгерм. частки *gan “іти” (*gehen / go*) пгерм. форми *fola-gan (*follow / folgen*) та нагадує стсл. (оскільки праформа відсутня) *подражати* “подорож” (згодом “уподібнюватись / наслідувати”; рос. *путешествовать*), яке співвідноситься через значення “приєднатись позаду когось / за кимось; прив'язатися до когось” із псл. “єднати, в'язати” (*залучати*). Відмінним є акцент у пгерм. формі **fola-* “сповнений / наповнений чимось”, що асоціювалась із первинним смислом “іти наповнити шлунок” (прояв соматичного елемента), та прислівником *позаду / полювати за слідами тварин* (у сучасній українській мові набув значення “залишити за собою слід”), що є елементом стихії ЗЕМЛЯ “шлях і слід”.

Імена-найменування метафоричного концепту BEING NOT INDIFFERENT / NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN / БУТИ НЕБАЙДУЖИМ сягають і.-є. форми **lêig-*, **lóg-* “схожість” та пгерм. *lôka, *lôkam “тіло, легко” (згодом “особистість”) для лексеми *gleichgültig* і її снім. варіанта *gülte* “*einwandfrei* / рівний без шороховатості”; тут наявне співвіднесення із первинним мотиватором предметної сфери – “гілка, палиця” (і.-є. **wal-*, пгерм. *waluz “палиця, гілка, хворостина”, яку / і очищали, і робили рівною / ними, закладеного у значенні лексеми *involve*). Також наявний взаємоз’язок через значення “дійсний” сучасної лексеми *gültig* та архетипного, спільного для трьох мов значення лексем *faith* / *Glaube* / *vîpa*, поясненням якого вважаємо появу у днім. період значень “*zu zahlen verpflichtet* / домовлятися щодо ціни / оплати”, “*wert* / ціна” (предметна сфера грошова одиниця), “*Schuld* / провина”, з яких розвинулося сучасне значення лексеми *schuldig*, синонімічне зі значенням англійської лексеми *guilty* “вина”. Оскільки в англійську мову лексема була запозичена з латинського *in* (*ne “not / не”) та *differre* (*dis-* “окремо”, *fero* “нести”), “покласти *вбік*, відсовувати, перенесеного з “(роз / пере) сіювати зернові” (рослинна сфера є джерелом фрази *пройти крізь сито і решето*), то припускаємо схожість цього смислу як “не роз’єднуй” зі значенням “єднати, в’язати” лексеми *залучити*. Стсл. *не байде* “не однаково” (спор. з пол. *milosierdzia* – соматичний елемент “серце”) перегукується із сучасним нім. *beide* “обидвоє”, що також вказує на смисл “єднатись” (лексема *залучати*).

Імена метафоричного концепту REPENT / DIE RUE / КАЯТТЯ припускають подвійне походження від і.-є. коренів та причинно-наслідковий взаємозв’язок: 1) **wret-* “повернутись / знову” (пгерм. значення лексеми *involve*) і **peh-* “to hurt / зробити боляче”, “жаліти”: лексема-найменування концепту DIE RUE походить від англійської лексеми *ruth* “милосердя, жаль, співчуття, смуток” (згодом зникла форма); та 2) *kei / **kai-* / **ken-* “ціна” (похідне стсл. *цън-*) “порахувати, покаятись, заплатити” (псл. *kajati – “дорікати, картати, карати, відплачувати”). В обидвох групах мов наявний елемент значення “постійно повторюваного / знову / ще раз” (в пгерм. **re-* / в псл. **no-*) стосовно жалю (та, як наслідок, каяття “винагорода”: псл. *kaina; *reward*: *re* + *warder “дивитись уперед”), проте якщо у германців основним є значення “смуток / жаль / зробити боляче”, то у слов’ян акцент зроблено більше на розплаті (“жаліти” – споріднене із “жалити / робити боляче”).

Імена метафоричного концепту PURIFICATION / DIE REINIGUNG / ОЧИЩЕННЯ припускають походження значення з декількох синонімічних і.-є. коренів: *reue – “чистити” (про зернові), *rein – “чистий”, наближене до *reu “zerreiben, graben, aufwählen” / прочищати ліси, сучасне *road*), псл. *чистъ як “просіювати” (зерно). Зважаючи на це, а також на походження синонімічного *clean* “чистий” від **kel-* “розділяти” або **gel-* “світлий, життєрадісний, легкий” зв’язок цього смислу із гіперконцептом найбільш відчутний через значення “роз’єднувати / розділяти”, опозитивне до “єднати, в’язати” (*залучати*).

Імена метафоричного концепту REQUEST / BITTEN / ПРОХАННЯ сягають посередника між прагерманським та праслов’янським первісним уявленням відповідного варіантного смислу, яким є дінд. форма *icchāti* “seek” / “шукати”, що співвідноситься із пгерм. *aiskōjan “просити” (оскільки запоз. з фр. *requester* – це “ask again / просити знову”), яка збереглася в поетичній німецькій мові як *heischen* “просити”, а також псл. *йьскати, *йьскѡ; рос. “искать, желать (споріднене з жалеть)”; укр. бажати”, а також походження лексеми *bitten* (через значення *beten*) відсилає до і.-є. кореня **prek-*, **perk-* (лексеми *fragen*), що також має значення “шукати (прихильність), просити”. Етимологічні версії показують злиття відповідного концепту із концептом СИЛА, оскільки значення “просити” є скороченням фрази “просити дати сили” (закладено у семантиці слов’янських мов: псл. *modliti < **modl(l)* / *мльть* “лишатись сили; молити”) або “просити наситити” (шлунок). Саме через семантику “шукати, хотіти, бажати” простежується зв’язок із лексемою *involve* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ, оскільки і.-є. **wal-* (пгерм. **waluz-*) “гілка, палиця”, а згодом “стебло, пагін” сформували архетипне асоціативне уявлення “швидко рости, тягнутись до” (прагнути / хотіти). Окрім цього, помітним у германському походженні є наголошений елемент “дії, яка знову і знову відбувається” (*re-*), а у слов’янському – споріднення зі значенням слова *благати* “благо, добро, лучче” (характерне для лексеми *залучати*).

Імена метафоричного концепту STRENGTH / DIE STÄRKE / СИЛА відсилають до спільного значення для пгерм. форми *stranggaz – (і.-є. **sterg-*) “міцно зтягнутий; туго зв’язаний” та (за іншими джерелами) і.-є. **si-* “стягувати, зв’язати” (похідне нім. *Seil* “шнур”), що заклало первинну мотивацію у слов’янських мовах для утворення сучасного значення лексеми *сила*, синонімічне зі значенням “зв’язувати, в’язати” (домінантний архетипний смисл концепту ЗАЛУЧЕННЯ).

Імена метафоричного концепту GRATITUDE (THANK) / BEDANK / ПОХВАЛА мають пгерм. походження – корінь **thank-* (“think / dank / думка”), який поступово трансформувався у “favorable thought” (“доброзичлива – добра / блага зичити, прихильна / думка, що часто / знову / щоразу повторюється”), “good will” (“добра воля”) та “gratitude” (“вдячність”) і заклав мотиваційну основу для значення “блага, добра, лучче” (наявні у лексеми *залучати*), що було запозичено у слов’янські мови через польську та німецьку мови із відповідним смислом: зокрема рос. *благодаря* “дарувати добро, ласку, милість, хвала” (похідні *благодарь, милість, милосердя, (про) славити, похвала, спасибі* “спаси Боже”), а також *вітати* (“життя / жити”).

Структурування дохристиянської сфери гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ супроводжує подальший семантичний зсув значень до набуття експліцитно вираженого релігійно-біблійного значення та сучасного, зафіксованого у різних лексикографічних джерелах, а також актуалізації / фіксації архетипно-стереотипного взаємозв’язку усіх метафоричних смислів в англо-, німецько- та україномовних текстах РПД (ціннісно-образних периферійних смислових страт) та встановлення їх смислової домінантності / факультативності.

РОЗДІЛ 4

РЕКОНСТРУКЦІЯ СТЕРЕОТИПНОЇ МАТРИЦІ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ” В АНГЛО-, НІМЕЦЬКО- ТА УКРАЇНОМОВНИХ ТЕКСТАХ РПД

4.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів в інформативних текстах релігійно-популярного дискурсу

Гіперконцепт “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ” (БІБЛІЙНИМ ЗНАННЯМ), реконструйований на основі прагерманських значень слів, що є його іменами: “повертати, згодом крутити” (*involve / heranziehen*) та псл. “єднати, в’язати” (*залучити*), сформувався як стереотипне ментальне утворення, відображене у релігійній свідомості носіїв англійської, німецької та української мов.

Релігійно-ціннісну складову цього гіперконцепту реконструйовано шляхом аналізу двох видів текстів РПД, де імена цього гіперконцепту зазнали семантичного розвитку у бік розширення його біблійних смислів:

I. Релігійно-інформативних: 1) Релігійні часописи / Religious Magazine, 2) Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників / Religious Callendar Guides: а) Відривний релігійний календар / Tear-Off Callendar; б) Книга для духовного читання / Andachtsbuch; в) Біблійні обітници (щодня або 365) / Daily Bible Promises (та адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day); г) Біблійні задуми (щодня) / Daily Planner; д) Короткі біблійні роздуми (щодня) / Devotionals; е) Глибокі біблійні роздуми (щодня) / Meditations; 3) Буклети міжнародного релігійного фестивалю / International Religious Festival Booklet; 4) Буклети зібрання Релігійного Синоду / Religious Synod Meeting.

II. Релігійно-агітаційних 5) Агіт-лист / Prop-Leaf; 6) Агіт-плакат / Prop-Poster; 7) Агіт-брошури / Prop-Brochure; 8) Агіт-буклети / Prop-Booklet / Prop-Pamphlet; 9) Агіт-листівки / Prop-Leaflet / Fold-Out Leaflet; 10) Агіт-флаєри / Prop-Flyer; 11) Кишеньковий календар / Pocket Callendar; 12) Зовнішні агіт-надписи / Outside Prop-Text (білборд, лайтбокс, банер); 13) Агіт-буклет-молитовник / Prop-Prayer-Booklet.

Саме в текстах проявляється найбільша розбіжність християнських конфесій, оскільки кожна намагається по-своєму трактувати єдиний смисл Біблії (життя вічного).

Таблиця 4.1.

**Кількісна характеристика англо-, німецько-, україномовних
релігійно-інформативних текстів (114 екземплярів)**

№	Назва тексту		Англо- мовні	Німецько- мовні	Україно- мовні
1.	Релігійний часопис (36)		12	12	12
2.	Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників (54): 31 (англ.), 14 (нім.), 9 (укр.)	Відривний релігійний календар	5	4	9
		Книга для духовного читання	6	10	–
		Біблійні обітниці	5	–	–
		Біблійні задуми	5	–	–
		Короткі біблійні роздуми	5	–	–
		Глибокі біблійні роздуми	5	–	–
3.	Буклети міжнародного релігійного фестивалю		5	5	4
4.	Буклети зібрання Релігійного Синоду		4	4	2

Таблиця 4.2

**Кількісна характеристика англо-, німецько-, україномовних
релігійно-агітаційних текстів (екземплярів)**

№	Назва тексту	Англомовні	Німецькомовні	Україномовні
1.	Агіт-лист (10)	5	3	2
2.	Агіт-плакат (13)	6	4	3
3.	Агіт-брошури (9)	3	3	3
4.	Агіт-буклети (10)	4	4	2
5.	Агіт-листівки (24)	8	8	8
6.	Агіт-флаєри (11)	4	4	3
7.	Кишеньковий календар (6)	2	2	2
8.	Зовнішні агіт-надписи (45)	15	15	15
9.	Агіт-буклет-молитовник (9)	3	3	3

Дискурс – це процес, що реалізується як соціальна практика, результатом якої є текст. Важливим є **інваріантний параметр** таксономії **текстів РПД (система дискурсивних формацій)**, який дає змогу розрізнити його варіанти – види соціальних практик, суть яких полягає у тому, що кожен текст агітаційного чи інформативного характеру актуалізує інваріантний параметр або модель / базовий смисл / гіперконцепт **ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ** популяризацією біблійного вчення через конкретну в певних умовах дискурсивну практику.

Оскільки тексти РПД відображають фрагменти Біблії, вказуючи на етимологічне семантичне походження висловлювань (і.-є. синтагматичного мовного рівня) із особливим (дохристиянським світоглядом / сприйняттям / розумінням людей) баченням різних релігійних феноменів кожної культури, то слід також враховувати первинну основу моделювання метафоричного концепту **БІБЛІЙНЕ ЗНАННЯ**, семантика імен якого зведена до “**розгорни / пізнай / зроби відомим сувій** (шматок згорнутої у трубку тканини / рукопис) / пізнай / **відкрий** для себе Святу Книгу” і який у контексті моделювання дохристиянської матриці інваріантного релігійного смислу гіперконцепту **ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ** може мати концептуальну схему: **ЗУМІЙ РОЗГОРНУТИ СУВІЙ [ЗРОБИ ВІДОМИМ], В ЯКОМУ Є ЩОСЬ ВАГОМЕ, [ЩО ДАЄ МІЦНІСТЬ / СИЛУ / НЕЗЛАМНІСТЬ]; [ДОПОМАГАЄ ВИБРАТИСЬ З ХАЦІВ/ПОЗБУТИСЬ СУМНІВІВ/ПРОБЛЕМ]; [РЯТУЄ / ОБЕРІГАЄ / ДАЄ ВИЖИТИ] і [КАРАЄ]; [ДОСТОВІРНО (Є)]** (про це йшлося у параграфі 3.1.2). Фіксація архетипно-стереотипного взаємозв’язку усіх метафоричних смислів в англо-, німецько- та україномовних текстах РПД (ціннісно-образних периферійних смислових страт) представлена спіралевидно необхідними кроками на кожному етапі людського земного життя (візуально схожа на золоту спіраль Фібоначчі в математиці), що встановлює їх смислову домінантність / факультативність при розкритті специфіки кожного з текстів агітаційного типу (залучення до віри відбувається через посередництво) та інформативного типу (безпосереднього звернення до тексту Євангеліє) (див. модель матриці на стор. 257).

4.1.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПИСУ. Соціальна практика, в умовах якої реалізується відповідний текст, – *постійне висвітлення актуальних соціальних та релігійних (християнських) подій або погляд церкви (життя спільноти певної конфесії) на загальні суспільні проблеми (актуальна локальна подія або подія державного масштабу, іноді міжнародного; концепція посередника (консолідованого) – редакції журналістів як домінуючі периферійні параметри)*, в особливий спосіб демонструє, які кроки необхідно зробити людині упродовж її земного життя, щоб здобути життя вічне.

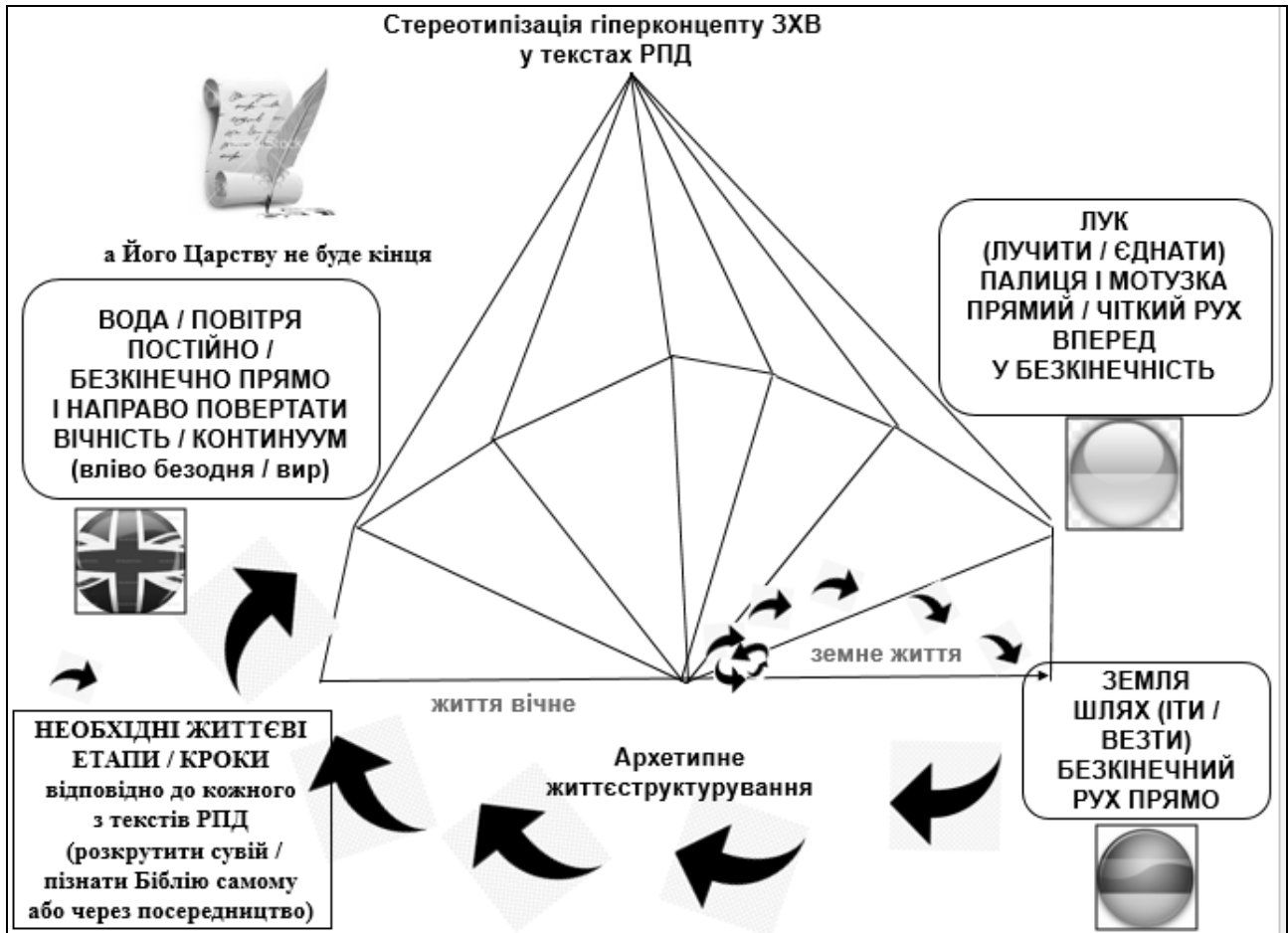
Процес залучення до християнської віри через РЕЛІГІЙНИЙ ЧАСОПИС (ЖУРНАЛ / ГАЗЕТА) (далі – РЧ) та актуалізація в ньому усіх метафоричних варіантних смислів відбувається, зазвичай, через інформацію, розміщену на титульній сторінці, оскільки вдало підібрані релігійні гасла, адаптація біблійного цитування та візуалізація (встановлює діахронічні зв'язки між когнітивними комплексами епізодів та рубрик) співвідносяться із типом тексту (**тема, що охоплює рубрики часопису, відображена в інформації на титульній сторінці**) та найшвидше привертають увагу пересічної людини – через соціальну практику (популяризацію), продуктом якої є текст.

Сам текст, зазвичай, – це: 1) включення різних видів текстів агітаційного характеру (наприклад, у “Пізнай Правду” (Вгору або вниз) включено агіт-флаєр щодо проведення IV-го Міжнародного молодіжного конгресу Краків-Аушвіц 18–21 вересня 2014 р.); 2) інтерв'ю з владиками (представниками конфесії) щодо побутових тем, політичних, державних; 3) включення основної релігійної тематики – відповідає восьми обраним смислам, в межах яких співвідносяться рубрики суспільного життя із релігійним переплетенням: 1) якості життя; 2) способу життя; 3) життєвого вибору (із образним входженням у ворота або сходженням по драбині); 4) шляху до мети; 5) випробування (іти водою або образ золота і срібла); 6) довіритись (опіка Бога як дитини батьком, підпорядкування із частим образом простягнутої руки); 7) опису досконалого християнина (біблієантропонім “Йов праведний”, “Мойсей-поводир”); 8) (часте для українців) використання РЕМЕСЛА – “праведний ремісник”, запозичене з нім. *шницарь* (гравер серця праведного християнина, орач “діяч долі”).

Архетипно-стереотипна модель теолінгвістичної спектральної матриці РПД вялового типу

Рис. 4. Стереотипізація гіперконцепту ЗХВ у текстах РПД

Розглянувши англо-, німецько- та україномовні примірники відповідного інформативного типу тексту, спробуємо простежити, в який спосіб відбувалася стереотипізація первинного перм. та праслов'янського мотиваторів життєструктурування.

RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: ієрархічно цей домінуючий смисл може поєднуватись з іншими варіантними метафоричними смислами у рубриках РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПИСУ. Мотиваційним підґрунтям варіантного смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (у попередньому розділі) було обрано генетично збережену дохристиянську архетипну модель / сферу знання – *поняттєвий етимологічний компонент “постійно прямо / направо до вічного”*, вербалізатором якого виступають здебільшого лексеми донорської сфери стихії ЗЕМЛЯ, а саме такі елементи, як ШЛЯХ, який зберіг первісні асоціації БЕЗКІНЕЧНОГО РУХУ / НАПРЯМКУ / ПОСТУПОВОГО / ПРОСУВАННЯ / КРОКІВ / КУРСУ та знайшов втілення в поняттєвому його ядрі – “прямо / направо до вічного / безкічного”.

Англомовний часопис “Religious Educator”, наприклад, включає візуалізацію дороги, що звертає у лісі, та фрази: *Let us think **straight!*** (Рис. 4.1.); *Growing Old Graciously: **Living the principles of the gospel is the best way to get blessings and thereby to grow old graciously. I think the gospel brings peace of mind*** (Рис. 4.2.).

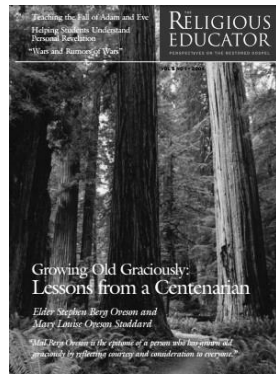

Рис. 4.1.

Рис. 4.2.

У німецькомовних виданнях “Kirchen Zeitung” та “Stadt Gottes” знаходимо зображення хреста у вигляді основних чотирьох полюсів (напрямоків як у компасі), промінь світла та надпис: *Wie **kostbar** doch **das Leben** ist!* (безцінне життя) (Рис. 4.3.); *Auf **ewig!** Oder doch nicht?* (до вічного/чи ні та зображення рук) (Рис. 4.4.).

Рис. 4.3.

Рис. 4.4.

Україномовний текст часопису “Пізнай Правду” (Рис. 4.5.) містить кардинально опозитивні напрямки людського *прогресу* (мотиватор ВГОРУ) або *деградації* (демотиватор ВНИЗ), зображення ДРАБИНИ (символ **безкінечності**), фразу “Вільні Вибирати” із біблійною цитатою: “Життя і смерть появи́в я перед тобою, благословення й прокляття. Вибирай життя” (Втор. 30:19).

Відповідний мотив розкрито в тематичному епізоді як “прагнути до кращого майбутнього”: “За мене вибрали” (Чи справді моя доля визначена наперед), а також тема рубрики від редакції “Дар вибирати” або “Екологія розуму” (вирішувати проблеми, твій вибір, щоденні вибори, наслідки, ми відповідальні за).

Також можливий акцент на якості самого життя “Гідність людського життя” (Рис. 4.6.). Мотив смислу “вибір людиною правильного шляху” може уточнюватись окремим епізодом “Мати чи бути?” із роз’ясненням “про два різні способи життя” [Пізнай Правду, с. 11].

Рис. 4.5.

Рис. 4.6.

TO FOLLOW JESUS CHRIST / JESUS CHRIST NACHFOLGEN / НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА: Переплетення смислу БОГОНАСЛІДУВАННЯ із мотивом ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ / ПРИЄДНАТИСЯ ДО УЧНІВ (ПАСТВИ) ТА СЛІДУВАТИ ЗА ХРИСТОМ / МЕСІЄЮ (часто використано образ *меси* – останньої *спільної* / *єднальної* трапези учнів перед розп’яттям Христа; збережений архетипний елемент *подорожі* у роздумах про праведний спосіб / якість життя). Нагадаємо, що тут генетично збережений поняттєвий етимологічний компонент відповідного смислу “**іти / слідувати за / позаду когось / везти за собою**”.

Англomовний релігійний часопис “*Christian Edition*” (Рис. 4.6.) розкриває мотив, обриваючи біблійну цитату (відповідної тематики) на титульній сторінці, щоб людина могла перенести ідею на власне сприйняття життєвих цінностей: “*As shepherds watched [...]*” (Рис. 4.7.), не даючи посилань на Біблію, а натомість підсилюючи архетипно збережений образ *овець та пастуха* (з *палицею у руці, щоб за/повертати отару*). “*Religious Educator*” та обираючи гаслом фразу “*The Journey of Lifelong Learning*” (Рис. 4.8.), де збережено архетипний поняттєвий образ *journey* / *подорожі*, на який накладається сучасне сприйняття смислу *lifelong learning* / *вчитись усе життя*.

Стереотипізовано і саме уявлення подорожі у цитаті: “*Heavenly Father is eager to bless us with the drive and determination to become lifelong learners if we are willing to pay the price*” (Elder Robert D. Hales).

Рис. 4.7.

Рис. 4.8.

Рис. 4.9.

Рис. 4.10.

Рис. 4.11.

Німецькомовна газета “Kirchen Zeitung” (Рис. 4.9.) використовує біблійну цитату: “*Wir haben seinen Stern aufgehen sehen*” та візуалізацію пошани людей, що пройшли довгий *шлях* для принесення дарів новонародженому Ісусу, а в україномовному часописі стереотипізовано перенесення ідеї **поводиря** на сучасні проблеми людства (зокрема **керівництва країною**) із використанням сучасної адаптованої фрази “*Бути лідером*” (Рис. 4.10.) та зображення Ісуса Христа, оточеного учнями, роз’яснюючи значення відповідного висловлювання у рубриках: “бути пастирем / поводитарем / слугою / служити людям” (перегукується із первинним мотиватором) – бути *праведним* управителем (країни). Поєднання мотиву “праведного життя” і “богонаслідування” актуалізується в одній з тем номеру “Пізнай Правду” (“Вільні Вибирати”): “*Як то бути вільним слугою? Як наш вільний вибір збігається з волею Божою?*” або “*У кожного своє покликання*” (Рис. 4.5.).

BEING NOT INDIFFERENT / NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN/БУТИ НЕБАЙДУЖИМ: У тексті РЧ архетипний мотиватор “*іти до, не нести окремо, не класти вбік, не роз’єднувати (сь), простягнути руку, милосердя*” стереотипізований у фразах “*The Perpetual Education Fund / вічний освітній фонд: A Prophet’s Rescuing Hand*”: “*What are we doing for the poor of the Church, especially the young people who are trying to get a start in life?*” (Рис. 4.12.).

Рис. 4.12.

Рис. 4.13.

Рис. 4.14.

У німецькомовних виданнях цей мотив представлено як “*Vom Schicksal berührt*” (Рис. 4.13.) / *доторкнутися до долі* (архетип *рука*) або “*Nicht Konkurrenten, sondern Geschwister*” (Рис. 4.14.) / *братерство*. Найбільш наближене до архетипного смислу знаходимо у “Пізнай Правду”: “*Діти вулиці по той бік від нас*” (Рис. 4.16.) або “*Рік захисту духовного світу дитини*”. “*Зі зброєю в руках, із Богом в серці*” у значенні “*захищати свій народ / бути не байдужим до долі своєї країни*” (поєднання воєнної лексики та милосердя) (Рис. 4.15.).

Рис. 4.15.

Рис. 4.16.

REPENT / DIE RUE/КАЯТТЯ: Первинний архетипний мотиватор “*повернутись/відійти від [злого], пожаліти / засумувати, покаятись, за/відплатити, карати*”, а також “*вибачити – стати лицем до вини / бачити вину*” зазнав семантичного розвитку в англomовному РЧ як “*Lessons from liberty jail*” (Рис. 4.17.): “*When we are in **dire circumstances** and want to cry “Where art Thou? it is imperative that we remember – He is right there with us where He has always been!”* (Elder Jeffrey R. Holland).

Схожий стереотипний образ **плачу** знаходимо і в німецькомовному виданні “*Lasst uns lernen zu weinen*”, натомість україномовний часопис “*Місіонар. Пресвятого серця Ісусового*” (березень 2016, № 3 (274)) використовує біблійну цитату з образом блудного сина та відповідне зображення на титульній сторінці: “*Як блудного сина прийми, прийми й мене, Боже*” (Рис. 4.20.) або порівняння архетипного значення смислу НЕБАЙДУЖОСТІ – “*повертатися*” із образом дитини (Рис. 4.19.): “*Істинно кажу вам, якщо ви не навернетесь і не станете як діти, не ввійдете в Небесне Царство*” (Мт. 18:3).

Рис. 4.17.

Рис. 4.18.

Рис. 4.19.

Рис. 4.20.

PURIFICATION / DIE REINIGUNG / ОЧИЩЕННЯ: Первинний поняттєвий етимологічний компонент відповідного смислу “**чистий, світлий, життєрадісний, легкий**” проявляється в англломовному РЧ “*Religious Educator*” (Рис. 4.21.) як “*Let Your Light Shine*”: “*You are an inspirational sight not only because of what you have accomplished but also because of how you’ve chosen to conduct your life*” та через зображення чистого неба (проміння сонця) або “*The One Pure Defense*” (Рис. 4.23.) : “*The world is being poisoned at an ever-increasing pace, but we are not responsible to cure the world’s environment. What we must do is not fear, have faith, and strengthen and protect our youth from becoming infected*” (President Boyd K. Packer).

Рис. 4.21.

Рис. 4.22.

Рис. 4.23.

Рис. 4.24.

Німецькомовний часопис “*Kirchen Zeitung*” (Рис. 4.22.) для актуалізації відповідного стереотипного смислу “*Die Lebensfreude ist der Reichtum des Sports*” (життєрадісність / спорт / сила) використовує візуалізацію образу **лука** (із збереженням архетипного значення “згин / поворот” та прямого чітконаправленого руху у безкінечність) у поєднанні зі смислом концепту КАЯТТЯ “*Die Reinigung der Seele / Reue*” (каяття та очищення душі); “*Die Pforte der Reue*”, “*Ein Symbol für Geist und Friede*” із зображенням **голуба** (Рис. 4.24.).

Вищезгаданий часопис “Пізнай Правду” (“Вільні Вибирати”) застосовує властиву більшості інформативним текстам концептуальну метафору: “Очищення – це **дорога** прощення” [37], в якому актуалізація смислу відбувається через лексеми із донорської зони стихії ВОДА / ДЖЕРЕЛО: “Господь є підводним джерелом, джерелом живої води, джерелом самого життя, що очищує воду, не даючи їй застоюватися”.

REQUEST / BITTEN / ПРОХАННЯ (первісний мотиватор “шукати”), STRENGTH / DIE STÄRKE / СИЛА (“міцно затягнутий; міцно зв’язаний”), GRATITUDE (THANK) / BEDANK / ПОХВАЛА (ДЯКА) (“повторювана добра думка”): Поєднання цих смислів, похідних від первинного сприйняття, спостерігаємо у всіх текстах часопису, проте, якщо англомовні видання випромінюють більшою мірою оптимістичний мотив “пошуку свого власного шляху до пізнання Бога”: “*Seek Learning by Faith*” (Рис. 4.25.): “*If when on the pathway toward eternal life we will seek God and respond faithfully to the manifestations He gives us, the day will come that we shall see Him in His fullness – both naturally and spiritually*”, “*Christian, recognize your dignity*”, а німецькомовні тексти наголошують на категоричності: “*Auf die Bindung kommt es an*” (Рис. 4.26.) (архетипне в’язати стереотипізовано зображенням кріплення та описом порівняння з ним), то в україномовних – частіше лунають песимістичні мотиви слабкості / беззахисності / потребі єднання, щоб вистояти/пошуку допомоги та підтримки у всьому: “*Мій Боже милий! Усердно Тя молю, дай мені сили в нещаснім болю*” (Рис. 4.27.), “*В єдності сила*” (Рис. 4.28.) (поєднання з первинним смислом “залучати”), “*До Тебе я кличу! О Господи, скеле моя, не будь же безмовним до мене*”, *Прийди! Торкнись – Ти Моя Сила*”, “*Дорогою спасіння*” у заголовку “*За що дякувати?*” (Позитивний щоденник): “*Добре також згадувати дари, які маємо від сотворення, наприклад, “Отче, дякую Тобі за те, що Ти дав мені віру”*”.

Рис. 4.25.

Рис. 4.26.

Рис. 4.27.

Рис. 4.28.

Механізм архетипно-стереотипного взаємозв'язку усіх метафоричних смислів (Схема 4.2.) в текстах РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПИСУ (одного з 13-ти ціннісно-образних периферійних смислових страт) РПД демонструє домінантність смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, оскільки всі метафоричні смисли переплітаються з мотивом “правильного життя на Землі”, а семантичний зсув значень вербалізаторів імен варіантних концептів переходить від релігійно-біблійного до соціально-зумовленого, набуваючи актуального контекстуального значення крізь призму подій / проблем країни.

4.1.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ РЕЛІГІЙНИХ ПУТІВНИКІВ. Одним із кроків, які необхідно зробити людині упродовж її земного життя, щоб здобути “життя вічне”, відповідно до тексту СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПУТІВНИКІВ – це щоденне звернення (різного віку та статі людей) до контексту Біблії для самовдосконалення, самоконтролю, стимулу, імпульсу, мотивації, підбадьорювання, чіткого бачення того, де брати сили, постійного діалогу з Господом (у формі прохання-подяки).

Соціальна практика, в умовах якої реалізується відповідний текст, – оформлення повчального структурно клішованого тексту у вигляді записника (на рік, місяць, день), особистого порадики для щоденного звернення впродовж року до біблійних цитат та їх роз'яснення, коментарів, можливих власних роздумів, які є життєвими етапами “шляху до вічного”.

Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників / Religious Callendar Guides (далі – КРП) найбільше диференційовані на різновиди, відповідно до **соціальної стратифікації** (розшарування індивідів і груп горизонтальними стратами за ознакою нерівності [38], проте у нашому випадку не грошей чи освіти, а лише **стилю / якості / способу життя** та можливого акценту на гендер). КРП має такі **типи**: а) Відривний релігійний календар / Tear-Off Callendar; б) Книга для духовного читання / Andachtsbuch; в) Біблійні обітниці (щодня або 365) / Daily Bible Promises (та адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day); г) Біблійні задуми (щодня) / Daily Planner; д) Короткі біблійні роздуми (щодня) / Devotionals; е) Глибокі біблійні роздуми (щодня) / Meditations.

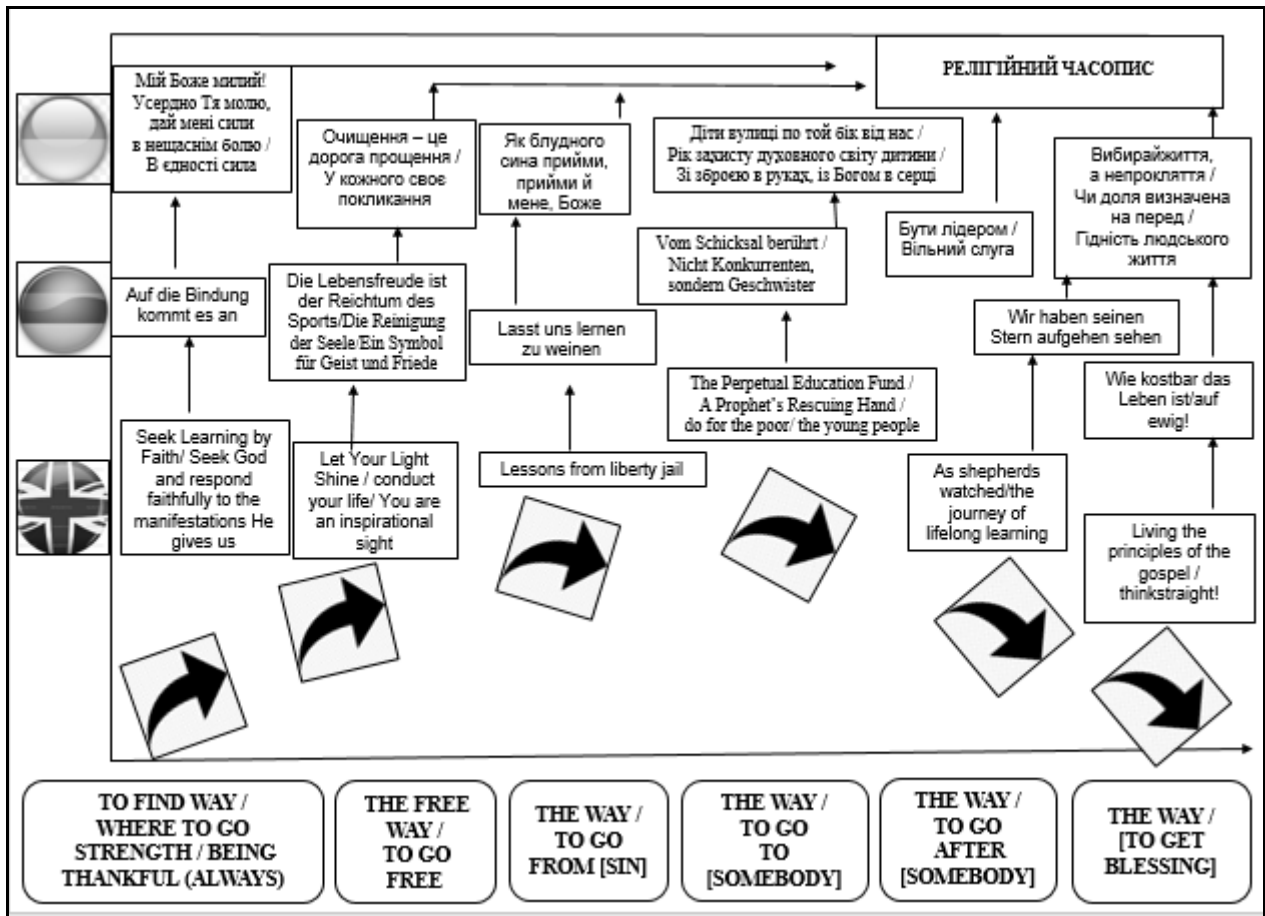

Рис. 4.2. Механізм архетипно-стереотипного взаємозв'язку метафоричних смислів в англо-, німецько-, україномовному РЧ

Особливий стиль щоденного прочитання швидко набув популярності у сфері художньої літератури, наприклад “365 коротких історій для душі” [39], де також виявлено мотиватори праведного життєвого циклу (хоча і не спирається на біблійне цитування). Процес залучення до християнської віри через КРП (актуалізація в ньому метафоричних варіантних смислів) також здійснюється репрезентацією на титульній сторінці відповідного релігійного гасла, адаптацією біблійного цитування та візуалізацією, проте інформація на титульній сторінці (для розкриття мотиву постійного / континууму / вічного), на відміну від РЧ, імпліцитно або експліцитно наголошує на **щоденному впродовж року** зверненні до Бога (замкнутий цикл вічного). Спробуємо представити типологію СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПУТІВНИКІВ, зокрема те, в який спосіб відбувається стереотипізація первинного пгерм. та псл. мотиваторів життєструктурування відповідно до актуалізації одного з варіантних метафоричних смислів – RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ.

1. ВІДРИВНИЙ РЕЛІГІЙНИЙ КАЛЕНДАР / Tear-Off Callendar / der Abreißkalender: Англomовний варіант (Рис. 4.29.) містить одну або декілька цитат-ідентифікаторів варіантних метафоричних смислів на кожен день, наприклад, у поданому зразку прояв смислу ФОРМУВАННЯ СИЛИ: *“The joy of the Lord is your strength”* (Nahemiah 8:10), яку реципієнт зберігає у свідомості і повинен відтворювати щодня, наступного дня новий смисл, що накладається на попередній, і так безкінечно.

Поняттєвий етимологічний компонент **“постійно прямо / направо до вічного”** стереотипізовано в англomовному путівнику (Рис. 4.30.) через постійну довіру (співвідноситься з архетипним значенням “віра”), позитиву в житті, правильних учинків, що формують і особистість, і культуру загалом: *“Trust is having faith in someone or something. It is a positive attitude about life. You are confident that **the right thing** will happen without trying to control it or make it happen”* (The Virtues Project Educator's Guide: **Simple Ways to Create a Culture of Character**).

У німецькомовному варіанті *“Sonne und Schild” Evangelische Tageskalender 2017* (Рис. 4.31.) наявне біблійне цитування: *“Ich schenke euch ein neues Herz und lege einen neuen Geist in euch”* (Hes. 36) та образ захищеної квітки, що живиться сонцем.

Рис. 4.29.

Рис. 4.30.

Рис. 4.31.

Рис. 4.32.

Стереотипізація смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ у відповідному тексті – це роздуми щодня над біблійним смислом, трактування-натхнення, перечитування тексту Біблії, молитви, додаткова інформація про християнські особистості та історичні епізоди / події християнізації, актуальні питання з теології: *“bietet für jeden Tag des Jahres eine **Andacht zu einem biblischen Text** mit anregenden und **Mut machenden Auslegungen**. Als Grundlage dient die Textauswahl der ökumenischen **Bibellese**. Außerdem gibt es **Gebete** und **Liedvorschläge** sowie an Werktagen kleine interessante **Zusatzinformationen** zu*

bedeutenden Persönlichkeiten oder wichtigen Ereignissen aus der Geschichte des Christentums, zum biblischen Buch, das gerade ausgelegt wird, oder zu aktuellen theologischen Fragen".

Найпопулярніший цей тип тексту в українській культурі (особливо серед літніх людей), оскільки темпорально охоплює усі християнські традиції, що передаються від покоління до покоління (в контексті кожної християнської події розкриваються варіантні метафоричні смисли, наприклад, у період Великоднього Посту) із наголошенням на диференціації католиків, православних та греко-католиків, як у "Православному календарі 2014" (Рис. 4.32.). Мотив правильного життєвого вибору у "Православному календарі 2014" стереотипізовано через низку епізодичних роздумів, роз'яснень (перифразованих біблійних цитат): "Людина **духовно летить** за допомогою двох крил" [650, с. 41], правил (перегукуються із 10-ма Божими Заповіддями) "Золоті **правила в житті**" [там само, с. 40] із низкою заголовків-риторичних запитань "Що для вас **важливо в житті?**" [там само, с. 42], спонукальних окличних речень: "Необхідно **вчитися насолоджуватися** у суспільстві самого себе!" [там само, с. 61], стверджувальних метафор "Життя – це **Щастя**" [там само, с. 33], Життя Боже "**вічне життя**" – це перш за все **життя разом, життя у співпраці**.

Особливо відчутним є переплетення мотивів НЕБАЙДУЖОСТІ та ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ: "Суддя Цар вже зараз присутній у кожному з найменших братів і сестер, тобто в усіх потребуючих, з ким ми зустрічаємося кожного дня. Це означає, що значення має перш за все не наше очікування, сповнене страху чи надії, а щоденне життя у такий спосіб, ніби це майбутнє присутнє у тих, хто зустрічається на нашому шляху".

2. БІБЛІЙНІ ОБІТНИЦІ (щодня або 365 днів) / Daily / Month Bible Promises (адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day), властиві найчастіше англомовним культурам із особливо вираженою семантикою щоденного самоконтролю / самоудосконалення, вказують на правильну поведінку або можливі недоліки у ставленні до відповідного адресата (*you, us, woman, fathers, mothers*).

Стереотипізація смислу, зазвичай, відбувається довкола роз'яснення базової лексеми *righteous*: 68 Bible Verses about Righteousness: "God will relay each person according to what they have done (Romans 2:6)": *The righteous shall flourish like a palm tree* (Psalm 92:12a) 2009 Inspirational Daily Planner (Orange Line) Friday – 15. 2009 : "it isn't your position that makes you happy or unhappy".

Можливе трактування визначними особами праведності як почуття радості / задоволення або незадоволення: *“it isn't your position that makes you happy or unhappy. Its your disposition”* (Bruce Bickel & Stan Jantz), між якими запропоновано пропуски для нотатків (власних роздумів) адресата у цей день. У спеціалізованому варіанті для випускників університету “Graduate 18-month Planner 2015” на титульній сторінці знаходимо призначення цього тексту – путівник на шляху до успіху: *“The perfect planner to guide graduates on their road to success. Distinctive features include messages of encouragement and inspirational Scripture verses for the graduate. Christian art gift”*.

3. КОРОТКІ БІБЛІЙНІ РОЗДУМИ (щодня) / Daily / Month Devotionals властиві англomовним культурам, в яких актуалізовано мотив ПРАВЕДНОСТІ через сприйняття лексеми *праведний* у контексті людського життя шляхом можливих риторичних запитань. Наприклад, *“George Whitten Worthy Christian Devotional”* містить біблійну цитату правильного життєвого вибору: *“(Romans 5:17-19) For if by the one man's offences death reigned though the one, much more those who receive abundance of grace and of the gift of righteousness will reign in life through the One, Jesus Christ”* із коментарем автора *“Are you righteous? If you are truly a believer in the Lord, than you received His gift of righteousness. Righteousness is a gift we receive when we come to saving faith”*.

4. ГЛИБОКІ БІБЛІЙНІ РОЗДУМИ (щодня) / Daily / Month Meditations мають більш довільну форму (наприклад, *Michael J. Akers “Morning and Evening Meditations”*) і можуть включати низку висловлювань-дефініцій відповідного мотиву *“the lives of the righteous are guided by the Lord”* [335, р. 29–30] та можливість для читача обирати *“all these choices determine the degree of righteousness in your life”*. Morning. February 29. *Blessing of the Lord upon the righteous [...]* Proverbs 10 (Entire Chapter). *As you read through this chapter, think carefully about what God does for those who are righteous”* [там само, р. 120].

5. БІБЛІЙНІ ЗАДУМИ (щодня) / Bible (Daily) Planner – це надзвичайно популярний в англomовному суспільстві структурований текст (завжди включає Bible Reading Plan), який передає основний мотив щоденного самоконтролю та самодисципліни *“Good plans that resolve the tension between self-reliance and trusting God”* релігійного путівника *“Planner and notebook”* (Рис. 4.33.) і репрезентує мотив ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ на титульній сторінці фразою *“Tree of life inspiration”* (архетипне зображення дерева, що в релігійно-біблійному контексті передає значення “біблійне знання, яке дає плоди”):

Рис. 4.33.

6. КНИГА ДЛЯ ДУХОВНОГО ЧИТАННЯ / *Andachtsbuch* властива німецькомовним культурам. Стереотипізація мотиву відбувається (як і в німецькомовному відривному календарі) зазвичай вичерпною інформацією, представленою на титульній сторінці. Наприклад, у “*Advent-Verlag 2012*” узагальнене знання щодо праведного життя виражено біблійною цитатою на титульній сторінці із посиланням “*Lebt immer mehr aus der Gnade unseres Herrn Jesus Christus*” (2 Petrus 3:18) та підсиленою візуалізацією адресата (людини) біля архетипного образу *струмка* (біблійного знання) з епізодичними уточненнями на зразок “*Glücklich ist der Mensch, dessen Stärke in dir ist, in dessen Herz gebahnte Wege sind*” (2.10.12), яке роз’яснює первинні метафоричні образи архетипного життєструктурування – *серце, дорога, в’язати/єднати* у функціональному перенавантаженні на стереотипізовану фразу “*щастя людини в силі, яка у ній, в серці якої усі шляхи пов’язані*”. Для привернення уваги прогресивної молоді мотив ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ у німецькомовних виданнях візуалізований працею **за комп’ютером щодня** (Рис. 4.34.) із вербалізованим підсиленням: “*e-mail von Gott für jeden Tag* (365 erfrischende Inputs)” / щоденна електронна пошта від Господа (365 імпульсів), або “*Leben ist mehr Impulse für jeden Tag*” (Рис. 4.37.), “*Die Gnade unseres Herrn Jesus sei mit allen! (Offenbarung 22, 21)*” (Рис. 4.36.), “*Feiert Jesus today!*” (Рис. 4.34.), “*Leben als Gottes Volk*” Alexandr Rempel (Рис. 4.35.).

Рис. 4.34

Рис. 4.35

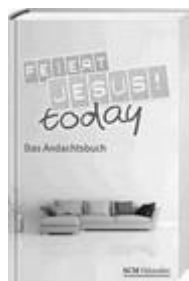

Рис. 4.36

Рис. 4.37

Рис. 4.38

Стереотипізація метафоричної моделі TO FOLLOW JESUS CHRIST / JESUS CHRIST NACHFOLGEN / НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА відбувається у всіх текстах РПД через представлення релігійного смислу / мотиву “жити відповідно до проповідування Ісуса Христа – служити людям”: англ. *to serve / follow / reward of Following Christ / God; fish for people; Daily Bread, the works God has called us to do*, нім. *diene, das Haus bauen, ein Paar Spuren in dem Sand, Jesus Mission, meine Mitbrüder*, укр. *ходити шляхами / путями Господніми, Іти до людей з живими дарами, стукати у двері кожного дому*. У КРП прояв архетипного значення смислу НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА – “**іти / слідувати за / позаду когось / везти когось за собою**” проявляється факультативно.

Англомовний варіант біблійних задумів (Рис. 4.33.) відповідний смисл представляє для роздумів і нотаток на січень 2015 р.: “*He has delivered us from the domain of darkness and transferred us to (brought us into) the kingdom of His beloved Son*” (Colossians 1:13), “*5 Ways to Follow God’s Plan For Your Life*”; у біблійних обітницях виявлено низку окремих фраз: “*Verses about Serving and Reward of Following Christ*”; у коротких біблійних роздумах (щодня) знаходимо образ щоденного дару “хліба учням / послідовникам”: “*Our Daily Bread Devotionals*”; у глибоких біблійних роздумах (щодня) поєднано служіння Господу та підбадьорювання: “*Service and courage for the works God has called us to do*”.

У німецькомовній брошурі для духовного читання – благословення (Andachtsbuch) наявний прояв мотиву як “вибудовування жіночності”: “*Andachtsbuch für Gebildete des weiblichen Geschlechtes*”, а в україномовному “*Православному календарі 2014*” – знаходимо наближення смислу СЛУЖІННЯ ЛЮДЯМ та мотиву НЕБАЙДУЖОСТІ: “*Ідїть до людей з живими дарами*”.

Архетипно закладені смисли у метафорах (BEING NOT INDIFFERENT / NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN / БУТИ НЕБАЙДУЖИМ): “**прийняти чинюь сторону, не сприймати все однаково, а порівнювати**” (гешталти тілобудови, схожості), “**не переходити на іншу сторону**” (звідси не відсторонюватись / не відштовхувати), “**іти до, не нести окремо, не класти вбік, не роз’єднувати(сь)**”, а простягнути РУКУ допомоги (повернутися до / намагатися відчути), бути МИЛОСЕРДНИМ (*добре серце, благі діла*) [УССУМ, т. 3, с. 236], житися силою з РОДИННОГО ДЖЕРЕЛА (сім’я, батько, близькі) стереотипізовані у КРП факультативно.

Англомовна їх вербалізація простежується у біблійних задумах як: покірність та відмова від марнославства (Рис. 4.33.): “*Clothe yourselves, all of you, with **humility toward one another**, for “**God opposes the proud but gives grace to the humble**” (Peter 5:5). У коротких біблійних роздумах (щодня) наголошено на формуванні самооцінки, яку часто трактують як можливість “жити без страху (з Божим супроводом) і бути сильним”, “цінувати те, що маєш (власне здоров’я, сім’ю, єдину країну)”: *What do I base my self-worth on?*. У глибоких біблійних роздумах (щодня) фіксуємо поєднання самовідданості та самооцінки: *What matters in self-offering to God and self-esteem?*.*

У німецькомовній брошурі для духовного читання – благословення (Andachtsbuch) вказано, що “слід прагнути до кращого майбутнього”, а “доля людини і світу в руках Господа”: “*Gott allein hält die Zukunft eines jeden Menschen und das Schicksal der Welt in den Händen*”.

В україномовних текстах використано мотив опису “незрячого / глухого; того, що не відає, що робить; слабкого; необхідність пожертви нужденним, сиротам, хворим; бачити те, що шукаєш”: “*Нехай жодне слово гниле не виходить із уст ваших, але тільки таке, що добре на потрібне збудування, щоб воно подало благодать тим, хто чує*” (Рис. 4.32.).

Зважаючи на наративну роз’яснювальну інтенцію, властиву релігійно-інформативним текстам (а не миттеву різку негативно забарвлену емоційність, яку часто використовують в агітаційних релігійних текстах), первинний мотиватор REPENT / DIE RUE / КАЯТТЯ “**повернутись / відійти від [злого], пожаліти / засумувати / плач, покаятись, за / відплатити, карати**”, а також “**вибачити – стати обличчям до вини / бачити вину**” актуалізований факультативно у КРП.

В англомовних текстах КРП знаходимо стереотипізацію смислу у роздумах над тим, що “усі грішні позбавлені слави Божої” (у біблійних обітницях): “*For all have sinned and fall short of the glory of God*” (Romans 3:23); яскраво виражене переплетення із мотивом ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ із роздумами про те, що, якщо Господь може “*відвернутися від лихого, яке Він планує здійснити з грішниками*”, то кожен може відвернутися від злого (у біблійних задумах (щодня)): “*Perhaps they will listen and each will turn from his way, that I may repent of the calamity which I am planning to do to them because of the evil of their doings*” (Jeremiah 26:3). Натомість у коротких біблійних роздумах (щодня) “*How to repent*” (Devotional by John Piper) відповідний смисл деталізовано із цілою низкою синонімічних лексем зі значеннями “страждання, сльози”: “*The meaning of suffering*”, “*Talk to your tears*”.

У глибоких біблійних роздумах (щодня) біблійним цитуванням “*You will cast all our sins into the depths of the sea*” розвинено стереотипізовану метафору *sea of forgetfulness* (“море забуття”).

Німецькомовні брошури для духовного читання / *Andachtsbuch* поєднують смисли КАЯТТЯ і ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ через образ Господа-Судді правильного/неправильного життя: “*Da ist ein Gott. Er wird Dein Richter sein! Lebst Du entsprechend?*”, тимчасом в україномовному відривному релігійному календарі “Православний календар 2014” епізодично знаходимо тумачення поєднання смислів ПРОХАННЯ і КАЯТТЯ (прощення): “*Чи можуть молитви випросити прощення гріхів?*”.

Оскільки архетипна потенція смислу PURIFICATION / DIE REINIGUNG / ОЧИЩЕННЯ виступає семантичним комплексом “**чистий, світлий, життєрадісний, легкий**”, що перетинається із кожним з варіантних смислів (про це йшлося у параграфі 3.1.4), то його стереотипізація (у всіх текстах РПД та КРП зокрема) проявляється комплексно та багатогранно.

Основними лініями розвитку смислу ОЧИЩЕННЯ є такі значення: а) “оновити / відновити, очистити (просіяти, очистка зернових, відділити погане, змити “хрещення, освячення, омивання ніг”); тьмяніє душа, що потребує оновлення / світла”; б) “бути вільним (не залежним)”; в) “любити (свого і чужого), образ голуба (заспокоювати, голубити, діставати задоволення)”; г) “самопожертва (віддати щось своє – дар / подарунок; найдорожче – життя своє / рідного / тварини)”; д) “самоудосконалення (від первісного прагнення бути досконалим у ремеслі), смиренність”; е) “освітли душу, що тьмяніє; вичисти усе довкола себе (оселю), зробити світлим (прояснити)”; є) “благословити (зійти благодаттю)”, які стали основою для подальшого смислового перенавантаження цього варіантного смислу із цілою низкою факультативних ознак, що **по-різному проявляються у кожному з типів текстів КРП відповідно до релігійно-ціннісної ментальності англо-, німецько-, україномовної культури.**

Наприклад, в англійській мові КРП найближчим до очищення є поняття ЛЮБОВ (до ближніх та самого себе: тіла й душі), яке знаходимо в кожному з обраних зразків: “*25 Bible verses about Love. Loving enemies, family, others*” (біблійні обітниці (щодня або 365)) / адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day: “*Let us purify ourselves. From everything that contaminates body and spirit*”. Перетин зі смислом НЕБАЙДУЖОСТІ спостерігаємо через значення лексеми *lovingkindness* “милосердя”: *Lovingkindness meditation* (у глибоких біблійних роздумах (щодня)), а також

за допомогою вираження єдинопотрібного у житті людини “*All you need is love*” (у біблійних задумах (щодня)), “*The Love Languages Devotional Bible*” (у коротких біблійних роздумах (щодня)).

Німецькомовним текстам для духовного читання / *Andachtsbuch* характерне ототожнення смислу ОЧИЩЕННЯ як спасіння, що супроводжує низку інших смислів (залучення інших варіантних смислів): *Lauter Liebe, ein Andachtsbuch für alle Tage* (Giesen Heinrich), “**Reinigung und Rettung von dem Aussatz unserer Sünde finden wir nur bei [...]**”.

Яскраво стереотипізовано мотив ОЧИЩЕННЯ через любов (із дефініцією відповідного релігійного поняття) і в україномовному відривному релігійному календарі (“*Православний календар 2014*”): “**Як потрібно любити?**”, побудованому на аксіомах-метафорах: “**Любити – це поважати, працювати над побудовою довіри, створювати простір, слухати, не заважати тобі рости, не грати в ігри розуму: бути люблячим та дбайливим до ближніх, бути розумним у ставленні до оточення, бути добрим сім’янином, вміти прощати.** Очищення може бути індивідуальне або колективне через ширину любові один до одного та до себе, наповнення Божою благодаттю”.

Поєднання смислів REQUEST / BITTEN / ПРОХАННЯ (первісний мотиватор “**шукати**”), STRENGTH / DIE STÄRKE / СИЛА (“**міцно затягнутий; зв’язаний**”), GRATITUDE (THANK) / BEDANK / ПОХВАЛА (ПОДЯКА) (“**повторювана добра думка**”), похідних від первинного сприйняття, стереотипізувалося в повсякденному житті людини, оскільки людина, зазвичай, просить щось (сили у скрутній ситуації) та одразу дякує за це (іноді завчасно): ПРОХАННЯ (прошу, молю, прости, поможи), ФОРМУВАННЯ СИЛИ (дай сили), ПОДЯКИ (величати: *glory / Glaube / vira*).

У досліджуваних англійських текстах КРП стереотипізація відбувається через особливе поєднання лексем *prayerfully asking to guide*: “**Prayerfully asking God to guide your decision**” (біблійні обітниці (щодня або 365)), “**How can I follow God’s plan?**” (біблійні задуми (щодня)): “*Release me, soften my hart, defend us*”, “*Be my protection against*” (короткі біблійні роздуми (щодня)), “*Lord, save me from Disgracing You. Leave a reply. Turn away my reproach which I fear : For thy judgements are good*” (Psalm 119:39), “*Keep me safe from the traps set by evildoers, for the snares they have laid for*” (Psalm 38:12), “*Lord, give ear to my words*” (глибокі біблійні роздуми (щодня)), “*Keep calm*”, “*Trust in God*”, “*Contented heart is a calm sea*”, “*Believe and not doubt*”.

У німецькомовних книгах для духовного читання / *Andachtsbuch* збережені архетипні образи *рук/крил (ангела або голуба)/дороги*: “*Gott hat seinen Engeln befohlen, dass sie dich behüten auf allen deinen Wegen, dass sie dich auf Händen tragen*”; “*Schutzheilige, ich danke dir*”, що розкривають окремі значення метафоричного смислу ФОРМУВАННЯ СИЛИ (у всіх англо- та німецькомовних текстах КРП як “щоденної мотивації”) на титульних сторінках за допомогою різних вербалізаторів: “*Neue Kraft für jeden Tag*”, “*Sei mutig und entschlossen, hab keine Angst, Gott schaut von oben auf dich*” (Рис. 4.39.).

Рис. 4. 39

Натомість в україномовному тексті спостерігаємо переважання метафоричного смислу ПРОХАННЯ (ознака культурного прояву **невпевненості, страху** за майбутнє України).

Наприклад, у відривному релігійному календарі “Православний календар 2014” наявні такі узагальнено-особові конструкції: “*Підтримай, застережи, вбережи, спаси* (націю, народ, кожного)”, а також епізодично роздуми у формі риторичних запитань: “*Як молитися?*”, “*Дякую Тобі за те, що Ти дав мені віру*”.

Реконструкція архетипно-стереотипних взаємозв’язків усіх метафоричних смислів у текстах КРП (одного з 13-ти ціннісно-образних периферійних смислових страт) РПД дала змогу встановити смислову **домінантність в англо- та німецькомовних** текстах варіантного метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ СИЛИ, оскільки решта стереотипізованих варіантних метафоричних смислів переплітається з мотивом “щоденної мотивації”, та концепту ПРОХАННЯ – **в україномовних** текстах, що пояснюється багатовіковою нестабільною ситуацією в українській державі.

4.1.3 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах БУКЛЕТУ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО ФЕСТИВАЛЮ. Одним із кроків, які необхідно зробити людині впродовж її земного життя, щоб здобути життя вічне, відповідно до тексту БУКЛЕТУ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ, – це на етапі формування особистості (молодь) приєднатися до (пройти шлях подорожі з метою очищення, каяття, здобуття сили тощо) послідовників / паломників з усього світу для зустрічі з Папою (на зразок того, як троє царів прямували до новонародженого Ісуса Христа). Проходження відповідного шляху передбачає єднання зі спільнотою, з Богом та самим собою, що позначено в текстах займенником *we / wir / mi* та *our / unser / nau*: “*What brings us together [...] our church connects us globally, regardless our different cultures, languages and customs / Das, was uns zuinnerst verbindet [...] unsere Kirche uns weltumspannend verbindet durch allen Kulturen, Sprachen und Gebr; Our pilgrimage to / Unsere gemeinsame Pilgerfahrt nach*” [WJT 2005].

Фрагментарно-факультативною виступає мовна тактика протиставлення або розмежування, оскільки вона актуалізує метафоричний смисл НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА через субординативні зв'язки (учень-наставник) та їх статусно-рольові відносини (авторитетність). Після проведення останнього такого фестивалю за ним утвердився статус *віри, що стає культурою* (“The Youth Festival – faith which becomes culture”).

Соціальна практика, в умовах якої реалізується відповідний текст, – опис дійства об'єднання всіх націй та конфесій у найближчому майбутньому, міжнародне релігійне зібрання молоді (темпорально зумовлене) раз на три роки, інтерпретація умов якої необхідна для кращого осмислення правильного земного життя. Проведення фестивалю відбувається за підтримки католицької церкви. Попри звичний англomовний текст (*global language / міжнародна мова спілкування*), слід враховувати, що сам БУКЛЕТ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ (далі – БМРФ) створено країною, де проводиться фестиваль, і, відповідно, може відображати менталітет релігійного сприйняття англomовного, німецькомовного носія. Оскільки в Україні жодного разу не проводилося відповідне дійство, то вважаємо за доцільне представити зразок польського (слов'яномовного) варіанту БМРФ.

Загалом розглядаємо 13 різновидів цього типу текстів РПД (з перших міжнародних фестивалів).

Рис. 4.40.

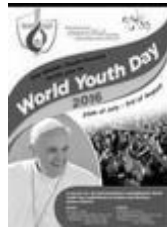

Рис. 4.41.

Рис. 4.42.

Рис. 4.43.

Рис. 4.44.

Стереотипізація релігійно-біблійного життєструктурування через відповідні тексти передбачає поєднання а) генетично збереженої дохристиянської архетипної моделі / сфери знання – поняттєвий етимологічний компонент “**іти / слідувати за / позаду когось / вести за собою**”, та б) ціннісно-образної складової концептів – впливу культур (країн, що проводять фестиваль), можливу зміну індивідуального світосприйняття реципієнта тексту відповідно до конфесійних переконань.

Ієрархічно домінантним є смисл TO FOLLOW JESUS CHRIST / JESUS CHRIST NACHFOLGEN / НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА, оскільки він пронизує увесь контекст БМРФ – ідеєю ПАЛОМНИЦТВА / БОГОНАСЛІДУВАННЯ / БОГОПОКЛОНІННЯ / БЛАГОГОВІННЯ.

Семантично об'єднаний мотив ПАЛОМНИЦТВА (учнем / посланцем / вівцею вчителя / поводиря) стеротипізовано як наслідувати вчення Ісуса Христа у таких семах: ‘любові один до одного’, ‘вмінні легко віддавати, бути покірним своєму слову’, ‘робити добрі справи, які прославляють Господа’, ‘проповідування його вчення’, ‘бути особою, що розкажує / передає побачене / почуте / прочитане’, ‘бути людиною, в якій присутній Господь і яка може усвідомлювати побачене / почуте / прочитане, пам’ятати’, ‘бути здатною до самопожертви’, ‘восхваляти, бути як усі (гріховні), проте прагнути до очищення (позбутись сумнівів)’, ‘зростати духовно, іти і передавати знання Христа’, ‘іти до вічного.

Концепт ПАЛОМНИК / FOLLOWER / DER PILGER (послідовник, учень, учасник, одні з метафоричних значень “вівця кошари, що йде за своїм пастухом”) імпліцитно містить також генетично збережену з часів християнізації семантику поняття “свідок”, яка трансформувалася у сучасне значення “визнавати” – 1) страждання Ісуса Христа та його воскресіння, Його каяття та прощення гріхів, проповідування біблійного вчення (Лук. 24:47); 2) бути особою, що розкажує побачене (Дії святих апостолів 1:8); 3) з XIV ст. літературний переклад із грецької “martyr” (**(s)mrtu* – source of Sanskrit *smarati* “remember”) адаптоване в германських мовах як *pislarvatr* “torture-witness”

(constant suffer / self-sacrifice / постійна самопожертва). Усі ці мотиви релігійно-біблійної семантики накладені на архетипну основу формування концепту НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА та стереотипізовані у таких лексемах:

Witnesses – a person who is present when smth. happens, especially one who is able to give an account of what took place [ANCHSD, p. 204].

Worship – the act of showing great honor, respect [ANCHSD, p. 892]. Релігійна семантика: 1) “поклонятися” (bow down in worship) (Пс. 95:6), 2) “восхваляти” – “*God is spirit and his worshipers must worship in spirit and truth*” (Ів. 4:23). Цікавим є факт, що англomовне значення “*bow down in worship*” (поклонятися) містить лексему *a bow* “лук (згин, поворот)” (яка наявна в первинному смислі “лучити” лексеми укр. *залучати* гіперконцепту ЗХВ).

Teacher – a person who teaches a word of God [ANCHSD, p. 789] у XIII ст. набуває значення “index finger / вказівний палець” (в іконічному живописі ознака пророка).

Як і у РЧ, актуалізація в БМРФ усіх метафоричних смислів відбувається через інформацію, розміщену на титульній сторінці, проте найбільше через 1) ретельно підібраний **ЛОГОТИП** (візуалізацію), що виражає основне смислове навантаження тексту (події загалом); 2) відповідне вербалізоване **ГАСЛО** (відображає діахронічні зв'язки між когнітивними комплексами епізодів та рубрик, оскільки кожен фестиваль приурочено певній релігійній тематиці, яку обирає Папа в період проведення фестивалю); 3) **ГІМН** (співвідноситься з тематикою фестивалю та представлений мовою країни проведення фестивалю).

Етапи комунікації учасників фестивалю, відображені у БМРФ як дискурси, змінюються відповідно до канонічного однотипно-последовного процесу проведення релігійних дійств. Наприклад, вітальне слово головного місцевого єпископа – звернення єпископів-гостей – звернення організатора безпосередньо вуличного фестивалю (для привернення уваги пересічних громадян та туристів) – звернень організаторів культурних програм – звернень волонтерів – звернення Папи – заключне слово головного місцевого єпископа (обов'язкова вказівка міста проведення наступного фестивалю).

З усіх варіантів текстів БМРФ відповідно до хронології проведення фестивалів, для аналізу обрано ті буклети, що відображають релігійний менталітет нащадків пгерм. мови (носіїв англійської та німецької мов) та нащадків праслов'янської мови (носіїв польської мови), специфіку обрання гасел (тематики) та логотипів.

Англомовний варіант (з наявними елементами французької мови) БМРФ розглянемо на прикладі тексту 2002 р. (Рис. 4.40.): XVII World Youth Day (Toronto, Canada), тематикою якого обрано слова Ісуса Христа до своїх **послідовників**: “*You are the salt of the earth [...] you are the light of the world*” (Mt 5: 13-14), де відповідна фраза “*the salt of the earth*” набула стереотипного сучасного смислу “**корисний, сприятливий, цілющий вплив на суспільство**” (НЕБАЙДУЖІСТЬ): *people who have a wholesome influence on the society* [ANCHSD, p. 679]. Оскільки гімн (завжди відкриває фестиваль) і є інтерпретатором гасла (елемент якого завжди наявний у логотипі), а у відповідному фестивалі обрано пісню “*Light of the World*”, то цю фразу в контексті можна вважати тотожною фразі “*The salt of the earth*”.

Австралійський варіант англійської мови знаходимо у БМРФ 2008 р. (Рис. 4.42.): XXIII World Youth Day (Sydney, Australia), що проходив під гаслом: “*You will **receive power** when the Holy Spirit has come upon you; and you will **be my witnesses***” (Acts 1:8) із відповідним гімном “*Receive the Power*”. Як бачимо з гасла, тематика фестивалю поєднує смисли ФОРМУВАННЯ СИЛИ – через словосполучення *receive power* та НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА – через фразу *be my witnesses*. Проте, відповідна вербалізація швидше вказує не на специфіку впливу представників культури (де відбувся цей фестиваль), а на прояв ментальності носія німецької мови – Папи Бенедикта XVI, який (за даними хронології проведення усіх фестивалів ¹) у 2005 р. на XX World Youth Day (Cologne, Germany) обрав тему “*Ihr werdet **die Kraft des Heiligen Geistes empfangen, der auf euch herabkommen wird; und ihr werdet meine Zeugen sein***” (Apg 1: 8) та місце проведення наступного фестивалю – Сідней.

Тимчасом гасло Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю 2005 р. (Рис. 4.43.), проведеного у Німеччині (м. Кьолн), першої подорожі Папи Бенедикта XVI, передає епізод приходу мудреців у Віфлеєм до новонародженого Ісуса: “*Wir **sind gekommen, um IHN anzubeten***” / “*We have **come to worship Him***” (Mt. 2:2), короткою адаптацією якого обрано вислів “*Kreuzbewegt*”. Очевидним є співвіднесення значення цієї лексеми із архетипним підґрунтям концепту JESUS CHRIST NACHFOLGEN – прагерманське значення імені якого – “(з) рушити / тягти” (закладене в пгерм. корені *tūh лексеми *heranziehen* та схоже за значенням з прагерманською формою *fola-gan, частка *gan “іти” (*gehen / go*)).

---

¹ URL: <http://www.vatican.va>

Гімном, що мав підпорядковуватись гаслу, обрано латинський відповідник: “*Venimus Adorare Eum*” (Latin, German) / “*We Have Come to Worship Him*”. Ці факти могли б свідчити про прояв певного культурного (германського архетипно збереженого мотиватора у свідомості творців буклету) елемента в текстах, проте (за даними хронології проведення усіх фестивалів ²) тодішній фестиваль спершу був запланований для приїзду Папи Івана Павла II (мав польське походження та володів шістьма мовами), який помер за чотири місяці до його проведення, і, можливо, тема (а відповідно, і цілісність семантики тексту) БМРФ була обрана і розкрита представником слов’янської культури. Та все ж над дотриманням стандартів БМРФ працювала команда німецькомовних консолідованих авторів.

Наприклад, розширення семантики богопоклоніння в тексті буклету відбувається з оперттям на діяння Святих Апостолів, ознайомившись з якими людина може відкрити своє покликання, місію (у вищезазначеному тексті знаходимо двомовну інтерпретацію у зверненні єпископа до молодих учасників (*young guests from all over the world / jugendliche Gaste aus der ganzen Welt*) : “*What brings us together from deep within is knowledge: Jesus Christ is our Lord! He alone is **worthy to be worshipped**. Jesus **FIRST!** He shall gain more and more room in our lives and turn us into new people who are able to love and spread light into a world of twilight and shade. Saint Boniface, whose grave we honor in the Cathedral of our Diocese was such a man. With his life and death he wrote history in our country. **Follow his example, recognise your vocation and mission in our time!**”.*

“*Das, was uns zuinnerst verbindet ist die Kenntnis: Jesus Christus ist unser Herr; ihm allein **gebührt Anbetung!** Jesus **FIRST!** – Er soll in unserem Leben immer mehr Raum gewinnen und uns zu neuen Menschen machen, die fähig sind zu lieben und Licht zu bringen in eine Welt mit Zwielight und Schatten. Der heilige Bonifatius, dessen grab im Dom unserer Diözese verehrt wird, war so ein Mensch. Er hat damit bleibend Geschichte geschrieben in unserem Land. **Folgt seinem Beispiel und erkennt euere Berufung und Mission in dieser Zeit!**”.*

Факультативно у тому ж тексті мотив ОЧИЩЕННЯ простежується у вітальному слові єпископа: “*die fähig sind zu lieben und Licht zu bringen in eine Welt mit Zwielight und Schatten*” – глибокого усвідомлення необхідної для кожного любові (в контексті релігійних молодіжних зустрічей).

На прикладі того ж буклету представимо особливе клішоване структурування послідовності викладу інформації, яка властива усім БМРФ.

---

² Там само.

Виклад інформації розпочинається із назви релігійної події, яка має відбутися в найближчому майбутньому, наприклад, *XX Weltjugendtag-Internationales Festival in Fulda 2005*, де спостерігаємо нумерологічний маркер (порядковий), темпоральну ознаку, оскільки слова “дні” (в англomовному буклеті) та “фестиваль” (у німецькомовному) маркують тривалість проведення релігійного свята. Під назвою фестивалю слідує його гасло (*religious banner*) із синтаксичною компресією на зразок “*Jesus FIRST!*” (двомовність може символізувати об’єднання всіх, властиве багатьом релігійним буклетам, транспарантам, плакатам, листівкам, зокрема директивного “*Join us on Sunday! Jesus Calling!*” та декларативного “*Faith is a Journey, not a Destination!*” типів (висловлювання із негативною конотацією щодо протесту проти війни конфесій на зразок *God is too big to fit onto one Religion!* не виявлено у дослідженні), що схоже на один із різновидів “заголовка” “Структурно клішованого релігійного путівника” або біблійної цитати та обов’язкового **повідомлення-звернення Папи Римського до молоді** (Message of the Holy Father to the Youth of the World on the Occasion of the World Youth Day).

Нагадаємо, що у проекції на аналіз релігійних текстів подібні висловлювання (як заголовки на титульній сторінці письмового тексту або як гасло вступної репліки усного тексту) розглядаємо як “підтекст єдиного позначуваного ними тексту, між якими існують точки, що породжують повідомлення”³, а не як “самостійні висловлювання (мета-тексту)”⁴ (про це йшлося у Розділі 1), і припускаємо, що вони передають базову релігійну інформацію (висловлену у стислій формі релігійну ідею, вимогу, умовний знак для дії, попередження та сигнал – віра у сина Божого Ісуса Христа / бути з Богом / пізнати в собі Бога у значенні “творити добро”) – ядерний гіперконцепт ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ. Можливим доповненням до наголошення міжнародності релігійного повідомлення можна вважати зображення прапорів країн світу, розташованих під логотипом.

Назва БМРФ, його гасло та логотип мають безпосередню ключову топосну прив’язку до супровідної інформації у його окремих епізодах, а саме: сегментацію на два масштабні епізоди із *топосною периферійною вказівкою* (наприклад, м. Фульда (Fulda), де будуть відбуватись менш значущі релігійні події, проте з тривалим часовим проміжком та менш авторитетними

³ Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста // *Вестник Тарт. государственного университета. Филология: уч. записки* / ред. Н.В. Брагинская. Тарту: Изд. Тарт ГУ, 1981. № 515. С. 6–7.

⁴ Петрова Н.Г. О некоторых особенностях заглавий поэтического дискурса акмеистов // *Вестник Томского государственного университета. Филология: сб. науч. тр.* / ред. А.А. Ляпкина. Томск: Изд-во ТГУ, 2012. № 10(125). С. 180.

релігійними учасниками-адресантами (священниками, керівниками релігійних організацій тощо) та нерелігійними учасниками-політичними / громадськими діячами (канцлером Німеччини, бюргер майстром тощо), а також топосною ядерною вказівкою, наприклад, м. Кьольн (Cologne), де планувалася ключова подія – приїзд Папи, яка триває добу.

Кожен з відповідних сегментів поділений на низку тематично підпорядкованих епізодів.

Периферійній частині (*Festival “Jesus First” in Fulda*) властиві:

1. *Liturgie Pontifikalamt (Einzug) / Holy Mass with the bishop of Fulda and guest bishop (Entry)* із зазначенням на кожній сторінці дати (14.08.2005), що передбачає низку менших подій – співу тогорічного міжнародного релігійного гімну англійською та німецькою мовами (Offizielle Hymn без назви, двомовного співу пісні під час відкриття фестивалю (Eröffnung / Introductory rites)), епізоду **відкриття літургії у вигляді діалогу-молитви** (учасники *Bischof / Alle Pilgers*), епізоду вітання (*Begruessung / Greeting*) піснею “Kyrie” та “Gloria”, після якої знаходимо ідентифікованого адресанта – творця пісні та музики), графічно маркованої аббревіатурою (Т / М) як **знаком авторського права** (Т: Liturgie, М: Ludger Heskamp / Т+М: Kathi Stimmer-Salzeder) і орфографічним маркером – “двокрапкою”, “+”; **молитви-відкриття** (*Tagesgebet / Opening prayer*), а також **літургії** (*Erste, Zweite Lesung / First, Second reading*) із особливими кінцівками у вигляді апеллятивної репліки пастора (Lektor : *This is the Word of the Lord*) та пастви (Alle: *Thanks be to God*), *Evangelium / Gospel, Eucharistiefeier / Liturgy of the eucharist, Gabengebet / Prayer of the gifts, Vater unser / Our father, Friedensgruss / Sign of peace, Danklied / Thanksgiving, Schlussgebet / Ending prayer, Grüssworte / Greetengs*;

2. *Strassenfestival in der ganzen Stadt von 15 Uhr bis 18.30 Uhr / Street festival from 3–6/30 p.m.* (периферійний топос “вулиця” – місце проведення дійства з метою зацікавлення пересічних громадян).

3. *Lieder zum Abendgebet/Even Songs*;

4. *Nacht der offenen Kirchen und Museen / Night of open churches and museums*.

Ядерна частина БМРФ “*Fulda goes Köln*” (стереотипізація смислу НАСЛІДУВАННЯ через різну його семіотичну концептуалізацію (**місто (його мешканці) іде на зустріч з Папою**)) презентує період проведення фестивалю з 15.08.2005 – по 21.08.2005, зокрема основного дійства “наближення довгоочікуваної події” – приїзду Папи, якому відведено завжди особливе місце, наприклад “*Marienfeld*”, про що свідчать такі епізоди:

1) Gebete; 2) Hilfen zur Beichte, zum Rosenkranz und zur Anbetung; 3) Lieder; 4) Highlights im Programm in Koeln; 5) nach dem WJT geht's weiter.

Відповідно, локальний рівень комунікації (зібрання паломників у кожній країні) переходить у масштабний міжнародний рівень – об'єднання усіх християн світу для спільної молитви в особливому місці. У такий спосіб через високу офіційність організованого дійства, а також поетапну підготовку до моменту його мовлення, що вказує на статус учасників, сформовано надзвичайну авторитетність Папи Римського, а, відповідно, і конфесії католиків. Проте, слід зауважити, що делікатно наголошене домінантне католицьке віровчення (із обов'язковою вказівкою на релігійні місцеві досягнення церкви) поступово переходить у підтримку всіх християн світу із відповідними слоганами (*punchy slogans*), логічно побудованим контекстом, елементами реклами бренду (можливо, організації) та орієнтації на привернення уваги людей різних соціальних груп та культур до дійства.

Консолідований учасник (можливо, груповий) – безпосередньо творець буклету – передбачає реконструкцію індивідуальної авторської інтенції шляхом виконання власне “процедури передбачення” (*divinatory procedure*), а також враховує намагання інтерпретатора повідомлення декодувати задум автора тексту та відтворити релігійний момент у собі, стати учасником дискурсу (про це йшлося у параграфі 2.3.1), забезпечуючи сегментацію дискурсу на складові епізоди з послідовним викладом вступної, основної частини та кінцівки; особливу тематичну єдність епізодів, що відображені на титульній сторінці БМРФ (назва фестивалю, гасла, логотип, можливе зображення прапорів). Текст буклету, як правило, містить національно-культурний компонент (наприклад, в аналізованому буклеті двомовність вказує на міжнародну аудиторію) та відображає національну специфіку країни, де відбувається релігійний фестиваль. Це виявляється буквально в кожному послідовно представленому епізоді відповідного буклету і є засобом формування у читача особливого емоційного стану та роздумів, у графічних та орфографічних маркерах (написання слова *FIRST* великими літерами, знак оклику, написання у реченні біблійної цитати зі слів *Firm* та *Faith* з великої літери, попри їх позицію у реченні, та незвичне біблійне посилення із дужками (Col. 2:7)).

Вираженням конфесійної інформації у БМРФ також є логотип єпископа м. Фульда “Coat of arms of Bishop Heinz Josef Algermissen” із латинським надписом “Thesaurus in Vasis Fictilibus – Ein Schatz in zerbrechlichen Gefäßen / A treasure in breakable vessels” (Рис. 4.45.), розташований навпроти його

фотографії, після якого слідує двомовне (англо- та німецькомовне) вітальне слово. Мотиви ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКИ, зазвичай, проявляються фрагментарно-факультативно у низці молитов (зокрема у гімні): Morgengebete, Abendgebete, Christusgebete, Mariengebete, Gebete zum Heilige Geist, Weltjugendtagsgebet, в яких виділяємо звернення-прохання: “Herr, ich brauche dich jeden Tag” та звернення-вдячність: “Maria ich danke dir”.

Рис. 4.45.

Структура БМРФ, приуроченого проведенню у Польщі (м. Краків) XXXI Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю (Рис. 4.41.), відповідає вищеописаним англомовним та німецькомовним варіантам.

Стереотипізація семантики “Богонаслідування” закладена імпліцитно довкола глибшого розкриття епізоду біблійної цитати: “*Blessed are merciful, for they will obtain / be shown / receive mercy*” (Mt. 5:7) та супровідного вислову “*I came that they might have life and have it to the full*” (Jn. 10:10). На перший погляд, звертаємо увагу на чітку актуалізацію варіантного смислу НЕБАЙДУЖІСТЬ (через лексеми *merciful / receive mercy*) та супровідного смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, яке веде до безкінечності / вічності (*have life and have it to the full*). Проте, ці яскраво виражені елементи є лише частиною двох цілісних біблійних епізодів: а) “Провідь на горі”, що розпочинається словами: “*І побачивши натовп, Він вийшов на гору. А як сів, підійшли Його учні до Нього [...]*”; б) “Я – Пастир Добрий”, смисловий мотив яких виражений образами *вівці кошари, що йде за своїм*.

Нагадаємо, що архетипний мотив *пастви* (про це йшлося у 3 розділі) розкривається в етимології лексеми *sheep* – да. *eowu* “female sheep”, яка походить від пгерм. **awi* та **owi* “seep”, уельського *ewig* “hind”, співзвучного з сучасним нім. *ewig* “вічний”. Відповідно, переорієнтація, передусім, смислового навантаження тексту вказує на доміантний смисл НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА (*Його учні*).

Як і у попередньо аналізованих англо- та німецькомовних текстах БМРФ, польський варіант пропонує національну мову виконання гімну-пісні “*Błogosławieni Miłosierni*” / “*Blessed are the Merciful*”.

Більшість інших цитат усіх БМРФ також стереотипізовані (експліцитно або імпліцитно) довкола вищезгаданих лексем з семантикою “Богонаслідування”. Наприклад, буклет XV-го Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю мав гасло: “*Flesh dwelt among us*” (Jn. 1:14), що має значення співпричетності “participant” (учасник, один з, як і всі гріховний (flesh is weak) (Mt. 26:41) [ANCHSD, p. 679]; буклет XXVI-го Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю – гасло: “*Rooted / planted / built up in Jesus Christ*” (Colossians 2:7): “*to grow with God / зростати у Господі*” [ANCHSD, p. 668] (містить первісну семантику “прагнути / хотіти” лексем *involve / heranziehen / залучати* гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ), яке в біблійному епізоді поєднується з варіантним смислом ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА (як і в архетипному значенні): “*strengthened in the faith as you were taught, and overflowing with thankfulness*” (Colossians 2:7), проте з домінуванням НАСЛІДУВАННЯ (про щосвідчать лексеми *as you were taught*).

Найбільш експліцитно мотив “Богонаслідування” виражений у буклеті X-го Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю із тематикою: “*As the Father sent me, so am I sending you*” (Jn. 20:21), що означає “cause to go / заставити іти” [ANCHSD, p. 697], та супровідною піснею-уточненням, для чого? (місія) послані: “*Tell the World of His Love*” / “*Розкажіть про Його Любов*”.

У християнстві – *посланці, передавачі послань Христа* (transmit messages). Д.англ. *sendan* “send forth” походить від пгерм. *sendjan (*sinþan “go, journey”, джерело дангл. *sið “way, journey” мало також первинне релігійне значення як лексема в сучасній англійській мові *godsent* – *посланець*, від пгерм. *sandaz “посланий”). Найяскравішим приверненням уваги до дійства Міжнародного молодіжного релігійного фестивалю все ж виступає **ЛОГОТИП** (Рис. 4.46.), який в особливий спосіб репрезентує цілісний смисл тексту, що популяризується, а також відбиває авторську індивідуальність творця буклету (індивідуального чи групового), його креативність, проте не допускає вільної його інтерпретації через універсальність релігійного повідомлення.

Невербальні засоби логотипу є знаками інших семіотичних систем, які виконують основне семантичне навантаження – привертають увагу адресата, діють на нього, але потребують додаткової інформації для декодування та інтерпретації.

Рис. 4.46.

При цьому зауважимо, що з погляду семіотики (Г.Ю. Крейдлін), паравербальна мова принципово не відрізняється від вербальної мови, адже, за словами В.З. Куватової, “будь-яке створене людиною зображення є абстрактним, оскільки воно означає виділені людиною засоби об’єкта. У цій своїй функції зображення можуть виражати поняття різних рівнів абстракції”⁵. Водночас зображення не є такою знаковою одиницею, як слово, а його семантика характеризується значно меншою визначеністю та розмитістю своїх меж. Знаки можуть попереджати, оскільки в них закладена певна інформація⁶, проте символ (знакове зображення, в якому закладений, окрім поверхневого, першопочатковий смисл, аналогія значення) як знак не зводиться до простого еквівалента, і може бути зрозумілим лише в конкретному контексті релігійного тексту.

Якщо для гасла БМРФ як вербального повідомлення найвагомим є посилення на біблійний епізод / сегментації складників вступу, основної частини, кінцівки (передає необхідний смисл або поєднання смислів), то для логотипу важливе дотримання канонів / стандартів його творення як для всіх візуалізованих елементів тексту, відповідність схематичних зон (верхня / at the top, середня / in the middle, нижня / at the bottom), які відіграють сильне смислове навантаження, забезпечуючи послідовність формування цілісної релігійної образності у реципієнта / спостерігача.

⁵ Куватова В.З. Семиотическая типология раннехристианских символических образов // Историческая и социально-образовательная мысль. Гуманитарные науки. 2014. Ч. 2. Т. 6. № 6. Ч. 2. С. 112.

⁶ Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. 2-е изд. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.

Центральним у всіх логотипах виступає особлива лінгвокультурна образно-асоціативна універсалія СТРАЖДАННЯ (sorrow / das *Bedauern*), репрезентована образом Хреста як уособлення Ісуса Христа, за / до якого **слідують віряни в паломницькій** подорожі на релігійний фестиваль.

Додатковими, але обов'язково необхідними є маркери національної специфіки країни (**міста**), де **відбувається дійство**, – **місця зустрічі всіх** подорожуючих (як мудреці / царі зустрілись у Вифлеємі), елемент обраної тематики (*милосердя*) **та ідентифікація** молоді (Рис. 4.47., Рис. 4.48.).

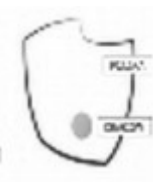

Рис. 4.47.

Рис. 4.48.

Обов'язковими елементами (у зверненні Папи) виступають *вуличні мотиви*: “Прагну, щоб церква вийшла на вулицю” / “*I want the Church go out into the street*” (Pope Francis). Особливу частину займає фото “RECONCILIATION ZONE” / ЗОНА ПРИМИРЕННЯ (зображення молоді, яка сповідається, – смисл КАЯТТЯ) із супровідною назвою VALLEY OF MERCY / ДОЛИНА МИЛОСЕРДЯ (перетин із мотивом НЕБАЙДУЖОСТІ).

Окрім базових дискурсивних елементів, що актуалізують основне смислове навантаження БМРФ, наявні **периферійні** “точки, що породжують особливі повідомлення” (уже згадано вище) і маркують додаткову інформацію (зазвичай, не релігійної тематики). До таких у кінцівці БМРФ може належати топонімна інформація для паломників із відповідними позначками на карті щодо: 1. Місця, де можуть переночувати паломники. 2. Місця, де можуть поїсти. 3. Місця, де можуть одержати медичну допомогу. 4. Місця, де можуть припаркувати автівки та автобуси. 5. Місця для сповіді.

Механізм архетипно-стереотипного взаємозв'язку метафоричних смислів у текстах БМРФ (одного з 13-ти ціннісно-образних периферійних смислових страт) заснований на смисловій домінантності всіх зразків варіантного метафоричного смислу НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА, оскільки передає мотив “проходження спільного шляху для єднання з Богом”, в період якого відбувається актуалізація решти варіантних смислів – КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ тощо.

В англomовному тексті буклету виявлено перетин доміантного смислу зі смислом НЕБАЙДУЖІСТЬ, у німецькомовному – безпосередній взаємозв'язок із первинним значенням лексеми *heranziehen* гіперконцепту ЗХВ (через *Kreuzbewegt*) та із варіантним смислом ФОРМУВАННЯ СИЛИ, у польському (слов'янської культури) – також зі смислом НЕБАЙДУЖІСТЬ.

4.1.4 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах БУКЛЕТУ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ. Ще одним із кроків, які необхідно зробити людині впродовж її земного життя, щоб здобути життя вічне, відповідно до тексту БУКЛЕТУ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ (зазвичай, популяризованого в рамках будь-якого релігійного дійства і цим наближеного до агітаційних текстів) – **це не бути байдужим до:** а) голосування / обрання релігійних лідерів, які будуть мати безпосередній вплив на долю громади (релігійної організації), країни (будуть представниками на різних міжнародних релігійних зібраннях) та безпосередньо вірян (пастви, кожного, хто буде залучений до відповідної конфесії) або б) свого зацікавлення впливати на певні події у релігійній організації, в) приєднання до релігійної спільноти, відвідування їх заходів (можливо, міжнародних зібрань за участі обраного лідера).

Відчутним домінуванням є прояв смислу BEING NOT INDIFFERENT / NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN / БУТИ НЕБАЙДУЖИМ, зокрема його стереотипний смисл “не будь байдужим до обрання релігійного лідера/наставника/посередника релігійної комунікації; вияви/прояви власне бачення щодо діяльності релігійної організації, приєднайся до неї”, об'єднаний ідеєю *церковної канонічної спільноти з суворим дотриманням відповідних правил* (закладено у гіперконцепті ЗХВ через архетипне смислове навантаження українomовної лексеми *залучення*).

Супровідно факультативним є варіантний смисл НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА, оскільки він передбачає образ *наставників / лідерів / представників конфесії* (головне керівництво організації) та звичного такому типу текстів заклику “прийди”.

Соціальна практика, в умовах якої реалізується відповідний текст, – *діяльність (зустріч) релігійної організації (або міжнародний з'їзд єпископів/пасторальний візит, можливо, певної конфесії), висвітлення (церковних правил), подій (голосування), які відбуваються в її рамках, зазвичай, між теологами-послідовниками Христа.*

Англомовні варіанти тексту розглянемо на прикладі буклетів “*The Orthodox Church in America*” із власним гербом (Рис. 4.49.), зокрема однієї із рубрик 2010 р.: “*Family as Garden*” (By Albert S. Rossi), а також офіційних звернень “Священного Синоду Єпископів” / “*The Holy Synod of Bishops*” 2016 р. (цієї ж церковної організації), наприклад, “*Statement of the Holy Synod of the OCA on Sincerely Held Religious Beliefs Regarding Marriage*” (не байдужого ставлення до шлюбу) тієї ж церковної спільноти:

“*The Orthodox Church in America teaches and maintains as a sincerely held religious belief that God has established **marriage as a lifelong, exclusive relationship between one man and one woman**, and that all intimate sexual activity outside the marriage relationship, whether heterosexual, homosexual, or otherwise, is immoral, and therefore sin* (Genesis 2:24-25; Exodus 20:14, 17, 22:19; Leviticus 18:22-23, 20:13, 15-16; Matthew 19:4-6, 9; Romans 1:18-31; I Corinthians 6:9-10, 15-20; I Timothy 1:8-11; Jude 7).

*This principle undergirds the teaching of the Holy Synod of the Orthodox Church in America that Marriage is the most **perfect realization of love** between a man and a woman in which two become one and in which **love unites** in such a way that two lives become one life in **perfect harmony**. We believe that God created the human race male and female and that all conduct with the intent **to adopt a gender** other than one’s birth gender is immoral and therefore **sin** (Genesis 1:27; Deuteronomy 22:5). Marriage can only be between two people whose birth sex is male and female. The Orthodox Church’s marriage service specifically states, “Establish them in **the holy union** which is from Thee. For in the beginning Thou didst make them male and female, and by Thee the **woman is joined unto the man** as a helper and for the procreation of the human race”. Again the service states explicitly, “For by Thee is **the husband joined unto the wife**. Unite them in one mind; **wed them into one flesh, granting to them of the fruit of the body, and the procreation of fair children**”⁷.*

Окрім домінантного небайдужого ставлення до шлюбу та загалом мотиву єднання (*the holy union / the husband joined unto the wife / woman is joined unto the man / to adopt a gender* – перегукується із архетипним мотивом гіперконцепту ЗХВ через значення україномовної лексеми *залучати* – факультативно вербалізовано також варіантні смисли: ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (*marriage as a **lifelong, exclusive relationship***), НАСЛІДУВАННЯ (*the **procreation** of fair children / як послідовників*), КАЯТТЯ (*sin*).

---

⁷ URL: <https://oca.org>

У рубриці 2010 р. “*Family as Garden*” (By Albert S. Rossi) тієї ж церковної організації, проте не “Священного Синоду Єпископів” збережено домінантність смислу НЕБАЙДУЖОСТІ із сучасною стереотипізацією / адаптацією / функціональним його перенавантаженням передусім на ОПІКУ НАД БЛИЗЬКИМИ ТА СОБОЮ (*care for every member of our family / self-care*), що потребує постійного ретельного догляду (*cultivate the garden of our family*), як догляд за садом.

Безпосередньо у тексті факультативно відчутний прояв й інших варіантних смислів, наприклад, ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ (*Christ and His cross are the axis of family life / Христос вісь сімейного життя*), КАЯТТЯ (*forgive every member of our family*), НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА (*each family member is our real self, Christ in disguise / уособлення Христа; by love and service / любов’ю та служінням*), ОЧИЩЕННЯ (*squeaky clean / чистий як немовля*), ФОРМУВАННЯ СИЛИ (*we are called to love our God-given family members in divorce and estranged situations, nonetheless; to deal the best we can / робити все, що в наших силах, щоб любити кожного члена розлученої сім’ї або, де живуть роздільно*), ПРОХАННЯ (*pray for all our family members daily*):

“Our God-given family is our source of joy and satisfaction, great frustration and anguish. In this sense, our family is our garden, giving delicious fruit and nutrition as well as **intense labor and cultivation. Christ and His cross are the axis of family life.** What, as a Christian, can I expect from my life in my family?”. We are called to care for our total self first, physical, emotional / social, intellectual and spiritual. Interestingly, this point is sometimes lost in Orthodoxy, all in the name of love. We care for our physical self through **adequate sleep, nutritious food, exercise, abstention from tobacco and moderation with alcohol.** We care for our **intellectual self through stimulating reading, inspiring music and other forms of intellectual engagement.** We care for our **emotional / social self by cultivating trustworthy friendships, disclosing our deepest thoughts and behaviors in and out of confession, by being more aware of and owning our feelings.** We care for our **spiritual self through intimacy with Jesus Christ.** We cultivate the garden of our family by all the common-sense initiatives we can muster. **Love is the only rational family act. We forgive every member of our family, everything, without delay.** We know that **each family member is our real self, Christ in disguise.** Many of us do not live in a **squeaky clean, intact and rather healed family.** For a host of different reasons, many of us, perhaps most, live in **broken or divided or needy families.** That’s life in America today. But, the call of the gospel for family living is the same for all. We never tolerate abuse, but beyond that, **we are**

*called to love our God-given family members in divorce and estranged situations, nonetheless. The least we can do is pray for all our family members daily. And, we try to deal the best we can with what we have been dealt in our family, by love and service”*⁸.

У БЗРС “*Meeting of the Holy Synod of the Church of Georgia on the Upcoming Council*” наявний перетин домінантного мотиву ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ та факультативного – ОЧИЩЕННЯ: “*The Orthodox Churches are called to put their mite into interreligious dialogue and collaboration, and while doing so, in prevailing over any manifestation of fanaticism, to help promote friendship among peoples, freedom and peace in the entire world for the benefit of every human being, with the objective of their purification, deification and salvation in the Kingdom of God, irrespective of their race or adherence to their religion*”.

Для репрезентації механізму актуалізації стереотипного смислу у німецькомовному тексті обираємо БЗРС (2014 р. та 2017 р.) “Pfarrgemeinderat”: Pfarrgemeinde / Kirchengemeinde (Pastoral Council of Priests / Bishops) – “Pfarrgemeinderatswahl”.

Як і у БМРФ, основне смислове навантаження тексту БЗРС передано **гаслом** та **ЛОГОТИПОМ**, представлених на титульній сторінці (Рис. 4.47., Рис. 4.48.):

Рис. 4.49.

Рис. 4.50.

В обох випадках відчутний прояв обов’язкового особистого вибору – НЕ БУТИ БАЙДУЖИМ. Проте, якщо у 2014 р. емпатичним є прирівнювання авторитетності релігійного представника (якого необхідно обрати) до авторитету Бога та його діянь у світі до Господніх (“*Meine Stimme. Für Gott und die Welt!*”), то у 2017 р. гра слів “*Ich bin da.für*” (я тут / я за те, щоб), окрім посилання на Біблійний контекст “*Я Той, що є*” (Вихід 3:14), що співвідноситься із первісним значенням лексем *faith / Glaube / vira* та несе ідею “*Gott ist jemand, der auf die Menschen zugeht und seine heilvolle Präsenz verspricht*” (мотив “Бог іде до людей, щоб врятувати” перенесено /

⁸ URL: <https://oca.org/parish-ministry/familylife/family-as-garden>

стереотипізовано на місію діяльності релігійної організації), – збережено архетипне значення смислу НЕБАЙДУЖОСТІ “іти / повернутись до”, яке вказує на типовий для німецької культури категоричний вчинок.

Ці ж характерні й для тексту БЗРС 2014 р., наприклад, на початку вітального слова єпископа або в кінці: “**Bitte stehen Sie zu Ihrem katholischen Glauben und machen Sie von Ihrem Wahlrecht Gebrauch!**” із низкою додаткової: 1) інструктажу як приєднатися до організації: “*Ihr Weg zu uns [...] Herzlich Willkommen*”; 2) які заходи проводить організація і час проведення (наприклад, голосування); 3) бути постійним членом-теологом релігійного об’єднання (спільноти), не переходити до іншої конфесії (Sister, Mitbrüder, браття та сестри / єднання): “*Wo zwei oder drei versammelt sind in meinem Namen*” (Mt. 18:20).

Мотив ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ спостерігаємо факультативно у тому ж тексті наприкінці вітального звернення єпископа словами Ісуса Христа: “*Deshalb wünsche ich Ihnen – auch in Namen meiner Mitbrüder – ein Leben voller Warten auf Gott in der Gewissheit, dass Gott auf uns wartet*” [там само].

Логотип (як і у БМРФ) завжди уточнено детальним декодуванням кожного зображуваного елемента, наприклад, у тексті 2014 р. поєднано елементи християнського (зображення голуба як символу благословення / очищення) та політичного дискурсу (маркер Х особистого вибору / довіри до конфесії). У тексті 2017 р. (зображено символ християнства – рибу) подано детальне розшифрування, в якому міститься ціла низка роз’яснень смислу НЕБАЙДУЖІСТЬ через його стереотипізацію у відповідній соціальній практиці:

“*Das Motto der kommenden Pfarrgemeinderatswahlen 2017 sagt viel über die Arbeit auch in unserer Pfarre. Die 12 Frauen und Männer unseres Pfarrgemeinderates haben gemeinsam mit vielen anderen Freiwilligen ihre Talente, Fähigkeiten und Engagement für ein lebenswertes Miteinander in unserer Pfarre eingesetzt. Sie haben Großes für die Entwicklung in unserer Pfarre geleistet. Entdecken Sie, was hinter dem Motto “Ich bin da.für” und seine vielfältige Bedeutung steckt. Es sind nur “dreieinhalb” Worte, aus denen sich das Motto “Ich bin da.für” zusammensetzt. Dessen vielfältige Bedeutung spiegelt die unterschiedlichen Herausforderungen in unserer Pfarre wider. Mit “Ich bin da” geht das Motto vom Gottesnamen aus: Ich bin der “Ich-bin-da” (Die Bibel, Buch Exodus 3:14). Eine Aufgabe, die auch wir in unserer Pfarre gemeinsam mit Pfarrer, Hauptamtlichen und den vielen Freiwilligen wahrnehmen. Wir sind auch “da für” alle Menschen unserer Pfarre. Da für die vielen, die Rat, Hilfe, Schutz oder einfach nur ein Gespräch*

*suchen. Mit der Übernahme von Verantwortung in unserer christlichen Gemeinschaft setzen Sie aber auch ein Zeichen des “Dafürseins”. Sich für etwas einzusetzen, für etwas zu stehen. Auch dies ist ein wichtiger Antrieb in unserer Pfarre. Gemeinsam sind wir da.für, dass sich unsere Pfarre auch in den kommenden Jahren entwickelt!”*⁹.

У БЗРС, який створений для мотивації прийти на зустріч та залучити якомога більше учасників, майже не виявлено стереотипного мотиву КАЯТТЯ.

Можливим факультативним проявом вважаємо нейтрально забарвлені на зразок “турботи про майбутнє своєї душі”: *“Die Frage nach der Zukunft der Seelsorge in den Pfarren und Gemeinden; die Ausrichtung der seelsorglichen Planungen”* [416].

Україномовним різновидом відповідного типу тексту обрано опублікований двома мовами (українською та англійською мовами) на сайті Капеланії Греко-Католицької Церкви (*капеланство / капелянство* – термін, що походить від слова *капелан* і означає службу капелана; таке історичне явище, інститут духівників у суспільстві тощо¹⁰), та з власним гербом (Рис. 4.51.) *“Візит Глави Української Греко-Католицької Церкви, кардинала Любомира Гузара до Західної Європи з метою **полегшення / підтримки** європейської інтеграції України 2002 року” / “Cardinal Husar’s Visit to Western Europe **Facilitates** Ukrainian’s European Integration in 2002”*.

Як бачимо, у самій назві наявний прояв смислу НЕБАЙДУЖОСТІ, стереотипізований відповідно до соціальної практики БЗРС через лексеми *полегшення / підтримка / допомога / співпраця* (Facilitate), розкриття яких проявляється і в подальшому змісті: *“Starting on 23 January and continuing until 11 February 2002, Cardinal Lubomyr Husar, the head of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), will be on a European “tour”, meeting with European Union leaders, religious leaders and **representatives of episcopal conferences**. As of 31 January he had met with officials in Italy, Germany and Belgium. During his stay in Brussels from 28 to 31 January, the head of the UGCC conducted a number of official meetings. In his talks with influential figures of the European Union, Cardinal Husar raised **important issues such as Catholic education and the significance of implementing various social projects**. He also emphasized the need to support the **International Bureau on Education and Development of the Greek Catholic Church in Ukraine**.*

⁹ URL: <http://www.kath-kirche-vorarlberg.at/dornbirn/pfarren/hatlerdorf/artikel/pgg-wahl-2017>

¹⁰ Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства у Збройні Сили України. 2016. URL: https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/64809/

This project is working to improve the exchange of information among Ukraine, the UGCC, the European Union, and various other European institutions”¹¹.

“З 23 січня до 11 лютого 2002 р. кардинал Любомир Гузар, Глава Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), буде на європейському “турне” – зустрічі з керівниками Європейського Союзу, релігійних лідерів і представників єпископських конференцій. Станом на 31 січня він зустрічався з офіційними особами в Італії, Німеччині та Бельгії. Під час свого перебування в Брюсселі з 28 по 31 січня глава УГКЦ провів ряд офіційних зустрічей. У своїх бесідах із впливовими лідерами Європейського Союзу кардинал Любомир Гузар підняв питання католицької освіти і важливості реалізації різних соціальних проектів. Він також наголосив на необхідності надання підтримки Міжнародного Комітету / Управління з питань освіти і розвитку Греко-Католицької Церкви в Україні.

Цей проект працює з метою поліпшення обміну інформацією між Україною, УГКЦ, Європейським Союзом, а також академічної мобільності з європейськими інститутами”¹² [там само].

Рис. 4.51.

Рис. 4.52.

У “Зверненні Священного Синоду УПЦ від 22 листопада 2006 р.” також відчутний стереотипний мотив ЄДНАННЯ / ПОВЕРНЕННЯ (архетипно закладений у гіперконцепті ЗХВ): “Сьогодні ми маємо реальний **шанс розпочати вільний діалог між православними християнами України щодо досягнення церковної єдності на основі суворого дотримання церковних правил. Тільки канонічна єдність Українського Православ'я може стати основою отримання Українською Православною Церквою належного канонічного статусу [...]. Церква чекає на тих, хто пішов. Чекає, щоб вони повернулися. І тоді буде Єдина Церква [...]**” [41].

¹¹ Cardinal Husar's Visit to Western Europe Facilitates Ukraine's European Integration. URL: <http://old.ugcc.org.ua/eng/news/article;102>

¹² Там само.

Механізм архетипно-стереотипного взаємозв'язку метафоричних смислів текстів БЗРС (одного з 13-ти ціннісно-образних периферійних смислових страт) ґрунтується на смисловій **домінантності** мотиву НЕБАЙДУЖОСТІ, проте, якщо в англійських варіантах стереотипізація відбувається вбік небайдужого ставлення до *інституту сім'ї / шлюбу / дітей*, у німецькомовних – у небайдужості до вибору лідера (представника) *релігійного інституту* або приєднання до спільної праці у ньому (небайдужого ставлення один до одного / членів спільноти та підтримці нужденних *порадою / допомогою*), то в українськомовних варіантах – передусім небайдужого ставлення до України з боку європейських *інститутів освіти, соціальних проектів* (внутрішньої *єдності конфесій*, зовнішньої *підтримки*), у його перетині зі смислами ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА.

У текстах РПД інформативного типу (окрім БЗРС) розкриття домінуючих та факультативних смислів спрямовує реципієнта до **індивідуального звернення безпосередньо до самого тексту Біблії**, для глибоких роздумів, щоб сформулювати власне релігійне бачення написаного. Такий нарративно-інформативний виклад матеріалу передбачає такі тактики:

а) РОЗ'ЯСНЕННЯ – розпочинається із риторичного запитання, за яким слідує гіпотетичне припущення правильної відповіді: *Чому Бог не відповідає усім? Можливо, це відбувається тому, що у цих людей немає близьких взаємин з Ним* ¹³. Як бачимо, мотив праведного способу життя представлено як “перебування в постійному зв'язку з Богом”. Ретроспективний історико-культурний виклад інформації ставить за мету викликати у читача бажання слідувати релігійним звичаям: *“Як готувалися зустрічати Різдво Христове в старовину в православній родині? Цього свята чекали весь рік, готувалися до нього старанно [...]”* ¹⁴ (“притримуватись християнських традиційних звичаїв”);

б) ІНФОРМУВАННЯ – послідовне поєднання біблійного цитування та відповідної тематичної вибірки із художньої літератури, яка може надати інтерпретацію біблійного висловлювання, коментар чи уточнення або навіть його дефініцію. Інформування зумовлене специфікою викладу вступної, основної та заключної частини кожного із текстів релігійно-інформативного характеру для стимулювання мотиваційного компонента мислення читача щодо автобіографічних ситуативних моделей та, відповідно, переконанні навернутися до християнської віри;

¹³ Католицький часопис “Пізнай правду”. Львів, 2014. № 3 (106). 39 с.

¹⁴ Там само. С. 18.

в) ДЕФІНІЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО ПОНЯТТЯ, яка містить особливий емфатичний вираз вагомості відповідного поняття і слугує уточненням мотиву праведності;

г) РЕМАРКА з вдячністю члену родини або наставнику, яка імпліцитно містить мотив перебування у взаємозв'язку з ближнім як із Господом.

4.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів в агітаційних текстах релігійно-популярного дискурсу

Текстам агітаційного характеру властива яскраво виражена репрезентація **посередника** у залученні до християнської віри, оскільки соціальна практика їх актуалізації – швидка переадресація реципієнта до релігійної / церковної / конфесійної організації, яка бере на себе відповідальність **розкрити смисл Біблії** (цим схожі на квазірелігійні тексти фідеїстичного дискурсу із деструктивною інформацією-закликами з метою маніпулювання свідомістю людини, проте такі типи текстів у роботі не розглядаємо). Відповідно, якщо в інформативних текстах стереотипізація варіантних метафоричних смислів відбувається з метою розкриття / уточнення земних життєвих кроків, необхідних для життя вічного, вербалізація та візуалізація яких репрезентована на **титульній сторінці тексту** і в особливий спосіб розкриває специфіку семантики кожного з них, то в агітаційних – **адаптація / скорочення біблійного цитування використана для назви релігійної спільноти-посередника, а відповідна візуалізація слугує підсиленням смислового навантаження** (їх і будемо аналізувати для реконструкції механізму архетипно-стереотипного взаємозв'язку метафоричних смислів в англо-, німецько- та україномовних варіантах (ціннісно-образних периферійних смислових страт)).

Більшість релігійних агіт-текстів призначена для 1) розповсюдження, популяризацію релігійних поглядів та ідей з метою введення їх в суспільну свідомість та активізації масової практичної діяльності, основними елементами якої виступають соціальна група (інтереси якої вона виражає), зміст, форма та методи, засоби чи канали її передачі (радіо, телебачення, друкована література, лекція), об'єкт (аудиторія або соціальні спільноти, яким вона адресована) [СУМ]; 2) спроби агітації людей різними засобами (символами, словом, гаслом, монументом, музикою, біблійними фактами) вплинути на релігійну свідомість соціуму; 3) ціленаправленого поширення в суспільстві певних ідей, цінностей, норм, поведінки певної конфесії [Britannica]. До таких

текстів РПД належать: 1) Агіт-лист / Prop-Leaf; 2) Агіт-плакат / Prop-Poster; 3) Агіт-брошури / Prop-Brochure; 4) Агіт-буклети / Prop-Booklet / Prop-Pamphlet; 5) Агіт-листівки / Prop-Leaflet / Fold-Out Leaflet; 6) Агіт-флаєри / Prop-Flyer; 7) Кишеньковий календар / Pocket Callendar; 8) Зовнішні агіт-надписи / Outside Prop-Text (білборд, лайтбокс, банер), 9) Агіт-буклет-молитовник / Prop-Prayer-Booklet.

4.2.1 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-ЛИСТІВ. Незначний за об'ємом інформації текст релігійного характеру – АГІТ-ЛИСТ виступає активізацію масової практичної діяльності соціальної групи (інтереси якої вона виражає) / релігійної або церковної організації (певної конфесії), інформація якої часто функціонує як реклама (Jews behind race mixing – Christian anti-jewish party; Religious extremism; Sozialismus statt Religion: Die deutsche Sozialdemokratie vor der religiösen Frage).

Структура цього типу тексту однотипна: інформація зазвичай розміщена на одному аркуші із *закликом / адаптованою біблійною цитатою* (короткого релігійного слогану / *punchy slogans*, гасла, біблійного факту, риторичного запитання та яскраво вираженою символікою / образністю / візуалізацією). Зважаючи на сучасного реципієнта – Інтернет-користувача, у спеціально відведеній схематичній зоні листа наявне посилання на сайт або безпосередньо організацію, більше інформації про яку та можливість приєднатися до неї людина може знайти в Інтернет просторі.

Наприклад, англомовний варіант тексту (Рис. 4.53.) використовує архетипно закладений у метафоричному смислі ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ елемент *шлях* (“*This is the Way*”), що накладено на візуалізацію дійства міжнародного релігійного фестивалю – *ідентична постать Ісуса Христа (Merciful Jesus)* як кінцеву мету призначення подорожі, не опускаючи посередника (візуалізація *Папи Римського* у центральній схематичній зоні, немов би в середині Христа, де завжди змальовують серце Ісуса (Рис. 4.54.) – *милосердя* (наявне в архетипній семантичній моделі гіперконцепту ЗХВ через одне зі значень *жити* (*zivot) “утроба, живіт, серце” (а також у лексемі *віра*)).

Логотип у верхній лівій схематичній зоні дає можливість установити, яка організація відповідає за популяризацію відповідної продукції – *католицька спільнота*.

Мотив НАСЛІДУВАННЯ тут теж домінує над мотивом ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ чи НЕБАЙДУЖОСТІ (проте не завжди, оскільки наповнення АГІТ-ЛИСТА не є сталим і змінюється відповідно до події, на яку закликає організація, що його популяризує).

Рис. 4.53.

Рис. 4.54.

Англомовний різновид АГІТ-ЛИСТА благодійного характеру часто представлений адаптованою біблійною цитатою у поєднанні смислу НЕБАЙДУЖОСТІ (до незрячих) та смислу КАЯТТЯ (гріховності): *“As he went along, he saw a man who had been blind from birth. His disciples asked him, “Rabbi, who sinned, this man or his parents, for him to have been born blind?” Jesus answered: “Neither this man nor his parents sinned; he was born blind so that the works of God might be displayed in him”* (John 9:1-3).

Стереотипізація смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (*life is more than survival*) у відповідному контексті та ФОРМУВАННЯ СИЛИ для підтримки батьків дітей з вадами (*You can survive [...] harmonize [...] keep calm and trust in God*): *“You can survive without meditation. But it is the wind in the sail of the soul. If life is more than survival, if life is about growth, flourishing, integration, then meditation is necessary. It is a work that harmonizes the usually discordant dimensions of our consciousness”*; *“Keep calm and trust in God. Those knowing your name will trust in you”* (Psalm 9:10)”. Особливе небайдуже ставлення (до дітей загалом) також часто представляють стереотипізовано відповідно до цитати: *“People even brought little children to him, for him to touch them; but when the disciples saw this, they turned them away. But Jesus called the children to him and said, “Let the little children come to me and do not stop them; for it is to such as these that the kingdom of God belongs”* (Luke 18:15-16) [427].

Специфіку неоднотипного домінування варіантних метафоричних смислів простежуємо (як і в англомовних) в німецькомовному *варіанті* (Рис. 4.55.): *візуалізований архетипний елемент* ворота (смісл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) накладено на біблійну цитату-підсилення *“Denn eng ist die Pforte und schmal der Weg, der zum Leben führt, und wenige sind, die ihn finden”* (Matthäus 7:14)

та майже непомітно подане Інтернет посилання ¹⁵, відкривши яке реципієнт наштовхується на (схожий за інформативним наповненням на РЧ) блог релігійної організації (Рис. 4.56.) із гаслом: “*Gib deinem Leben Richtung*”, що містить яскраво виражений стереотипний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (оскільки сайт організації постійно оновлюється, то не можна стверджувати про сталу домінантність цього смислу). Елемент НЕБАЙДУЖОСТІ до дітей із особливими вадами в німецькомовному АГІТ-ЛИСТІ благодійного характеру часто містить стереотипні фрази: *Gott sei mit dir; Akzeptanz; Job (Hiob) der leidende Gerechte*.

Рис. 4.55.

Рис. 4.56.

Для аналізу україномовного тексту (Рис. 4.57.) взято один із його різновидів (підтримка особливо нужденним, до яких кожен член суспільства повинен бути милосердним), де порушена проблема небайдужості до бідних, людей із особливими потребами, знедолених.

АГІТ-ЛИСТ благодійного характеру, популяризований для батьків дітей з фізичними вадами у відділенні неврології Західноукраїнського спеціалізованого дитячого медичного центру у лютому 2016 р.: “*Я – хліб життя*” (Ів. 6:48) (текст, якого уже було представлено у 2 розділі) із особливою кінцівкою: *Слово Христа Спасителя*. Відсутність тут ідентифікатора-посередника змушує звернутись до аналізу цитати, яка використовується релігійною організацією “Свідки Єгови”: “*У розмові з Никодимом, яка відбулася раніше, Ісус задав про вічне життя і пояснив, що воно пов’язане з вірою в Сина людського. Він сказав: Кожен, хто виявляє, що вірить у [Божого єдинородного Сина], не загин[е], а отрима[є] вічне життя*” (Івана 3:15-16). *Цього ж разу Ісус промовляє до багатьох людей і каже, що вони можуть здобути вічне життя саме завдяки йому, а не завдяки манні чи звичайному хлібу, який споживають в Галілеї. Отже, як отримати вічне життя? Ісус ще раз наголошує: “Я хліб життя”* (Івана 6:48) ¹⁶ із зображенням сімейного побуту (елемент архетипного життєструктурування) як підсиленням смислу (Рис. 4.57.).

¹⁵ URL: <http://www.life-is-more.at>

¹⁶ URL: <https://www.jw.org/uk>

Такий імпліцитний / завуальований прояв релігійних організацій найчастіше проявляється в українській релігійній ментальності.

Відповідно, елемент НЕБАЙДУЖОСТІ до дітей із особливими вадами (незрячих, глухих, німих тощо), до якого підібрано відповідну біблійну цитату (*Я приймаю кожного з вас такими, якими ви є, з усіма вашими вадами і гріхонадіннями*) є лише частиною основного стереотипного мотиву, властивого усім текстам РПД, – **життя вічного** (закладеного в архетипному життеструктуруванні гіперконцепту ЗХВ).

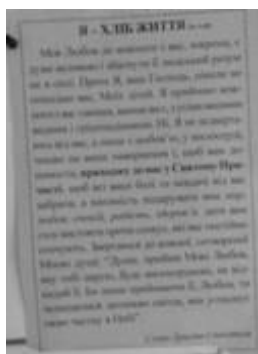

Рис. 4.57.

Рис. 4.58.

Якщо занурити відповідний текст в інше середовище, смисл НЕБАЙДУЖОСТІ може змінити своє функціональне навантаження.

Аналіз текстів АГІТ-ЛИСТА не виявив сталої домінантності актуалізації одного смислу у зв'язку з соціальною практикою їх популяризації, натомість підтвердив наявність у цьому виді тексту посередника як агітатора залучення до християнської віри, релігійної / церковної / конфесійної організації, яка бере на себе відповідальність розкрити смисл Біблії, що проявляється в адаптації / скороченні біблійного цитування, використаного для назви або ідеології релігійної спільноти, та відповідної візуалізації-підсилення одного або декількох варіантних смислів (розкривають механізми архетипно-стереотипного взаємозв'язку усіх метафоричних смислів). Можливе безпосередньо експліцитне маркування посередника комунікації (посилання на інтернет-ресурс – блог релігійної спільноти) або імпліцитне (завуальоване в біблійній цитаті та її канонічному трактуванні, яке потребує пошуку додаткової інформації для реципієнта).

В англomовних текстах виявлено збереження архетипної потенції семантичної моделі гіперконцепту ЗХВ через одне зі значень концепту ЖИТИ (*zivot) “*утроба, живіт, серце*” (а також у лексемі *віра*) та первинного елемента стихії Земля – *шлях* (“*This is the Way*”), у німецькомовному – архетипне

значення *vorim (die Pforte)* та напрям (*Leben Richtung*), в україномовному – первинну потенцію лексеми *віра* “істинність / достовірність / є” (*Я – хліб життя*) та *приймаю* – від первинного “не відкладати в сторону/не відвертатись” (НЕБАЙДУЖОСТІ). Ці прояви первинних мотиваторів, що заклали основу формування кожного з варіантних метафоричних смислів, функціонують лише як осередки єдиного цілісного смислу **Життя Вічного**, стереотипізованого в АГІТ-ЛИСТІ як “**приєднайся до спільноти, щоб пізнати Бога / Біблію (або ми навчимо)**”.

4.2.2 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-ПЛАКАТІВ. АГІТ-ПЛАКАТ – витвір мистецтва та різновид тиражевої графіки з коротким текстом та яскравими фарбами на масштабному папері; добре сприймається на відстані, популяризує релігійно-соціальні цінності, зазвичай, авторський (має високу мистецьку цінність). Соціальна практика, в умовах якої актуалізується текст, – використання авторського релігійного мистецтва (може накладатися на воєнні події в країні або функціонувати як оберіг – містити заклик-прохання благословити / захистити націю або заклик до дії “Молися за Україну”) у спеціально відведеному місці **для щоденного споглядання та обдумування** (особистого та колективного – сім’я / колектив).

Привернення уваги також відбувається через **посередника**, яким є митець (або дизайнерська компанія) та його живописна риторика (відповідно до особистісних подій або національного масштабу; може містити також надписи) із використанням візуальних засобів (образів), що створюють особливу релігійну естетику (яку прагне передати митець) – чуттєве пізнання світу, не утилітарне (безкорисне), споглядальне або творче ставлення людини до релігійної дійсності.

Смислове навантаження передано відповідно до особливостей заповнення **схематичних зон (можливого надпису-звернення)** та відповідного для розкриття кожного варіантного метафоричного смислу **образу**, який розглядаємо як “візуальний тип інформації, що відповідає абстрактно-логічному мисленню, яке пов’язане з вербальною сферою суб’єкта (метамовна інтерпретація)” [42], із переходом коду від образного представлення смислу до вербального. Як і в АГІТ-ЛИСТІ можливе: **посилання на дизайнерську компанію у вигляді її назви, Інтернет- посилання або авторський знак** (підпис або прізвище), які створюють рекламу посереднику.

Усі агіт-постери взяті для аналізу із соціального фото-сервісу (містять англо-, німецько- та україномовні зразки надписів), створеного американською компанією 2008 р. в особі засновника Бена Сілбермана (де кожне зображення називають *пінами / pins*, а колекції, куди їх включено – *дошки / boards*).

Домінантність метафоричних смислів у цьому разі виявити складно, оскільки кожен із авторів обирає власний. Проте, архетипні образи збережено в кожному смислі, наприклад, ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (Рис. 4.59.) містить первісний мотив “**руху прямо**” (сходами, що символізує необхідність здійснення багатьох кроків упродовж земного життя на зустріч Господу) та архетипний узагальнений смисл життєструктурування “**безкінечність / невідомість**” у вигляді стереотипного смислу “зникнення сходів у небесних хмарах”. Ліворуч у нижній схематичній зоні знаходимо англійський надпис-назву творця-посередника комунікації (*Shan's Design Exclusive*). Можливим доміантним смислом тут є НАСЛІДУВАННЯ (представлено надписом “*A Photographic Record by Michael Collopy*”), яке візуалізоване у зображенні послідовниці учення Христа – Марії Терези (“*Forgive them*” Mother Teresa Anyway Quote Poster). Відповідно до назви постера можемо говорити про ієрархічно підпорядкований йому варіантний смисл КАЯТТЯ (*forgive them*) зі стереотипно закладеними у свідомості всіх людей **земними життєвими цінностями / кроками, що ведуть до вічного життя**, – що було ідеологією Марії Терези (Рис. 4.60.). Ці смисли включають решту варіантних метафор гіперконцепту ЗХВ:

“People are often unreasonable, irrational and self-centered. FORGIVE THEM ANYWAY. If you are kind, people may accuse you of selfish, ulterior motives. BE KIND. If you are successful, you will win some unfaithful friends and some genuine enemies. SUCCEED ANYWAY. If you are honest and sincere people may deceive you. BE HONEST AND SINCERE ANYWAY. What you spend years creating, others could destroy overnight. CREATE ANYWAY. If you serenity and happiness, some may be jealous. BE HAPPY ANYWAY. The good you do today, will often be forgotten. DO GOOD ANYWAY. Give the best you have, and it will never be enough. GIVE YOUR BEST ANYWAY. In the final analysis, it is between you and God. IT WAS NEVER BETWEEN YOU AND THEM ANYWAY”.

Іншим проявом смислу НАСЛІДУВАННЯ (виконано автором Jessica Kelly) може бути (уже згадане у БМРФ вираження послідовників ХРИСТА через прирівнювання фраз *salt* та *light*) німецькомовний надпис на постері у вигляді риторичного запитання (*Wer verbindet ein gebrochenes Herz?*), короткої відповіді (*Gott*) та відповідної біблійної цитати: “*Er heilt die gebrochenen Herzen und*

verbindet ihre schmerzenden Wunden” (Psalm 147:3), що стереотипізує смисл ФОРМУВАННЯ СИЛИ як “гоїти рани серця” (через первинний смисл *si- “стягувати, зв’язати” та соматичного архетипного елемента життеструктурування *серце*).

Відповідному тексту також властиве яскраво виражене посередництво – його **ЛОГОТИП** (звичний у німецькомовній культурі) та **інтернет-ресурс**¹⁷.

Для вираження смислу НЕБАЙДУЖОСТІ візуалізовано у центрі спеціальні образи святого(-тих), що уособлює(-ють) смисл милосердя (**Merciful Jesus, Madonna and Child**) і стереотипізують НАСЛІДУВАННЯ, використовуючи уже закладені в менталітеті християн епізоди (“Нагірна проповідь Ісуса Христа”, “Тайна святої вечері”) та зображення наставника-Ісуса в центрі кола своїх послідовників.

В україномовному середовищі текстів АГІТ-ПЛАКАТУ стереотипне вираження смислу НЕБАЙДУЖОСТІ вербалізовано як (“*Він завжди стукає у двері твого серця і має надію, що ти відкриєш*”) похідне від “*Стукайте і вам відкриють*”, закладене архетипно у значенні “**повернутись до / стати лицем до / наблизитись до**” із зображенням Ісуса Христа, який перший іде на контакт з людиною (стукаючи у двері дому).

Рис. 4.59.

Рис. 4.60.

Рис. 4.61.

Рис. 4.62.

Рис. 4.63.

Особливим різновидом у кожній культурі є АГІТ-ПЛАКАТ, що містить **заклик-прохання** благословити / захистити. У такому тексті можливі додаткові надписи на зразок “*Mary Immaculate Protector of Our Country Pray for Us*” або зверху схематичної зони (у небі) благословення “*Pour our Your Spirit*” або “*I will pour out my Spirit*”, які часто супроводжується зображенням **голуба**. У цьому різновиді тексту, створеному в німецькомовному середовищі, виявлено образ ангела-охоронця (*Heilige Schutzengel*), а в україномовному – **образ Діви Марії з немовлям** на фоні прапора України і надпису “*Молися за Україну*”, “*Захисти Україну, воїнів наших*” із **національною символікою** (смисл ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ) (Рис. 4.63.).

¹⁷ URL: www.keine-tricks-nur-jesus.de

У всіх культурах метафоричні смисли гіперконцепту ЗХВ актуалізуються як індивідуально обрана самопрезентація посередника-митця або дизайнерської компанії. Сталої смислової домінанти для цього виду тексту не виявлено, проте більш відчутним для англomовного середовища є а) чітке вираження одного смислу або б) максимальне поєднання всіх смислів; для німецькомовного – цілеспрямована концепція плакату із вираженою репрезентацією творця-митця постеру (можливо, релігійної організації); для україномовного – національна символіка, милосердя, прохання про допомогу.

4.2.3 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-БРОШУР. АГІТ-БРОШУРА – *неперіодичне або періодичне текстове книжкове видання об'ємом понад 4, проте не більше 48 сторінок [ПВС], яке використовують для популяризації ідеології певної конфесії.* Різноманітність структури відповідного тексту та використання усіх засобів привернення уваги реципієнта (як у текстах інформативного типу) дозволяє швидко популяризувати текст.

Посередником залучення до християнської віри є **релігійна організація**, яка розповсюджує брошуру, щоб залучити до свого **Інтернет-блогу** (або безпосередньо на зборах). Метою популяризації є репрезентація **книги релігійних авторських роздумів.**

Титульна сторінка англomовного прикладу цього тексту, взятого з уже згаданого вище сайту “*Pinterest*” (Рис. 4.64.), нагадує ідейну цілісність титульної сторінки інформативних текстів – влучно **обрано структуру / формат**, оскільки для того, щоб одержати інформацію про організацію, необхідно *відкрити одночасно дві сторінки* або властиву *відкидному різновиду брошури (fold-out)* розгорнути один за одним листки (стереотипізація смислу ПІЗНАТИ/ВІДКРИТИ ДЛЯ СЕБЕ (ПОЕТАПНО) БІБЛІЙНЕ ЗНАННЯ певною дією). Підсиленням цього смислу є **надпис-кредо організації** “*Experience God like never before*”(вербальна стереотипізація смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), яке в середині брошури містить продовження у вигляді фрази “*Share and receive God’s love right now!*” (стереотипізація смислу НАСЛІДУВАННЯ) та **відкрите, вільне положення сучасної людини, що готова прийняти Господа (візуальна стереотипізація).** Усе вказує на те, що, звернувшись до цієї релігійної організації-посередника, людині допоможуть відкрити у собі Бога, наблизитись до нього та життя вічного / безкінечного. Збережений архетипний образ *руки* стереотипізовано у другому варіанті брошури (Рис. 4.65.) через вислів

“*Reaching out in the name of Christ*” (досягни в ім'я Христа, можливо, спрямуї життя, закладене у ПРАВЕДНОМУ ЖИТТІ), який схожий до мотиваційних закликів (щоденних імпульсів, стимулів) в інформативних текстах КРП, як і в першому варіанті візуалізація вільної радісної людини. Іншими відповідними гаслами з подібною візуалізацією є такий зразок тексту: “*Rejoice in your faith / Радій у вірі*” (Рис. 4.66.), “*Be a light-bearer! / Неси світло в собі*”, “*We are glad you are here*” (Рис. 4.67.). Англomовні тексти АГІТ-БРОШУР часто актуалізують стереотипний мотив РАДОСТІ / СВОБОДИ (від первісного ОЧИЩЕННЯ).

Рис. 4.64.

Рис. 4.65.

Рис. 4.66.

Рис. 4.67.

Німецькомовний текст (Рис 4.68.) є відповідником англomовного “*Living our beliefs*”. *The current way of life of the Plymouth Brethren*, який містить виражену вербалізацію ідеології релігійної організації: “*Nach unseren Überzeugungen leben*” (стереотипізацію смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) із роз’ясненням в середині брошури “*Eine offizielle deutsche Veröffentlichung der christliche Gemeinschaft Plymouth Brethren. Dieses Dokument beschreibt in einfacher Form die Glaubensgrundsätze der Plymouth-Brethren und wie sich der Glaube im täglichen Leben der Mitglieder dieser christlichen Gemeinschaft widerspiegelt. Dies ist eine Deutsche Version und beinhaltet einer Reihe von Abbildungen aus Deutschland*” та посиланням на сайт всесвітнього багатомовного блогу релігійної організації / global blog.

В україномовній брошурі (Рис. 4.69.) “*Великопосні роздуми з Блаженнішим Любомиром Гузаром*” використано зображення та цитування Любомира Гузара “*Смиреномудріє – це жити в правді*”, яке є стереотипним мотиватором ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ і виражає властиву українському менталітету позицію життєвої смиренності (іноді пригнічення).

Рис. 4.68.

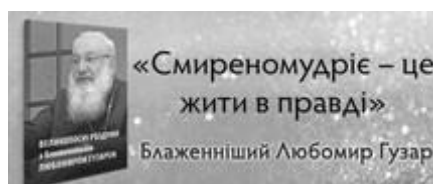

Рис. 4.69.

На відміну від попередніх аналізованих агіт-текстів, в АГІТ-БРОШУРІ важливою є можливість використання різноманітного форматування (особливої структури та шаблонів лицевої сторони) тексту, яке підсилює актуалізацію стереотипного релігійного смислу, з метою залучення реципієнта до організації (через блог в Інтернет-просторі) або купівлі продукції такої спільноти.

При аналізі механізму стереотипізації варіантних метафоричних смислів (зі збереженою їх первинною мотивацією) було виявлено більший прояв свободолюбіві, життєрадості (ОЧИЩЕННЯ) в англійськомовних варіантах, у німецькомовних – чітко виражену вербалізацію ідеології релігійної організації (конкретних повсякденних кроків общини як ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ), а в українськомовних – смиренність (пригнічення), відчуття того, що організація допоможе, врятує (ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ), підтримає нужденного (англо- та німецькомовні тексти цього не містять, а просто виражають життєві цінності, які роблять людину щасливою).

4.2.4 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-БУКЛЕТІВ. АГІТ-БУКЛЕТ –

високоінформативна друкована продукція, яка широко використовується у цілях представлення діяльності релігійної організації певної конфесії, проведення їх зібрань (семінарів) та контактною інформацією для бажаючих приєднатися. Схожий за структурою до книги (інформативних текстів) буклет, передусім, привертає увагу титульною сторінкою, на якій міститься назва організації (наприклад, Family Milestones Ministry Booklet) та стереотипізований мотив біблійного цитування (наприклад, ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) “*A common path for church and homes*” (Рис. 4.70.) із можливим посиланням на сайт організації¹⁸.

У середині буклету зображено ідеологію громади, яка допомагає сім'ям пройти всі етапи батьківства “*to walk families through all phases of parenting*” (як певних життєвих правильних кроків – стереотипізація ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ) із детальним роз'ясненням, як “виховувати дітей у вірі”: “*The Milestones Ministry is a simple path for families to walk as parents train their children in the faith. We want to partner with parents to equip our kids with the Biblical and practical understanding needed to prepare them to experience and successfully navigate through each phase of life. All the seminars and events are designed to support this pathway*”.

---

¹⁸ URL: <http://churchcommunicationtools.com>

Рис. 4.70.

Посередник (груповий) детально продумує виклад інформації у буклеті, дбає про красномовство, індивідуальний підхід до можливого адресата та спосіб (місце) популяризації.

У відповідному англomовному варіанті на першій розгортці яскраво синім кольором виділено відповідну біблійну цитату, на наступних сторінках виокремлено шість поступових кроків – призначення / обов’язки батьків, дітей та віри (1. *Parent / Child Dedication*, 2. *The faith commitment*), а на останній – контактну інформацію (Інтернет сайти).

У німецькомовному буклеті (Рис. 4.71.) із надписом “Was mich bewegt. Ankommen. Bei Gott. Bei mir” (збережено архетипне значення “зрушити” лексеми *heranziehen* гіперконцепту ЗХВ та образ квітки, що росте, – первинна сфера життєструктування) комплексно представлено усю християнську продукцію GerthMedien на сайті “ISSUU”¹⁹. Також буклету властиве ототожнення посередника та первинного джерела – Господа (Bei Gott. Bei mir) з цілою низкою заголовків (релігійної та побутової тематик) в середині тексту, більшість з яких зберегли первинну потенцію смислів гіперконцепту ЗХВ, наприклад, “*Ich bleib an deiner Seite*” – “залишатися на чийсь стороні / не переходити на іншу сторону”, який відповідає архетипній основі варіантного смислу НЕБАЙДУЖОСТІ. Супровідна фраза “*Die bewegende Geschichte einer wahren Liebe*” знову містить первинний смисл того, що зрушить у тобі (правдива історія з життя людей / пари), а цитування людей “*Gott hat uns nie alleingelassen*” передає стереотипний смисл НАСЛІДУВАННЯ через уявлення Божого супроводу. **На останній сторінці представлено альбом співака під назвою “*Tränen der Rührung und pure Begeisterung*”** (передає смисл КАЯТТЯ (*tränen*), архетипне значення “зрушити” (*rührung*) та первинне ОЧИЩЕННЯ (*pure*)) та контактну інформацію замовлення продукції (Рис. 4.72.).

¹⁹ URL: <http://www.issuu.com>

Рис. 4.71.

Рис. 4.72.

В іншому різновиді відповідного німецькомовного буклету “*Burnout, eine Botschaft meiner Seele*” (Рис. 4.71.) знаходимо схожі до вищеописаного англкомовного варіанту поступові життєві кроки: “*Eine praktische Lebenshilfe für Burnout-Betroffene und Bedrohte*”, які стереотипно продовжують мотив ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: “*Die Spiegel im Leben erkennen mit praktischer Übungen*” або “*Die Schritte der Verwandlung*” (кроки до змін).

Україномовний АГІТ-БУКЛЕТ (Рис. 4.73.) громадської організації Івано-Франківський християнський “*Рух за життя*” (стереотипний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ) на титульній сторінці зображує *Нерукотворний образ Матері Божої з Гваделупи* (знаку світла в захисті ненароджених дітей) як символ ідеології спільноти, основними цінностями якої обрано а) захист людського **життя від моменту зачаття до природної смерті**; б) пошанування **гідності кожної людської особи**. Діяльність організації відповідно до її ідеології включає спільні молитви, допомогу матерям, просвітницьку діяльність, об’єднані спільною метою проекту (представленого на сайті (інформативний тип тексту), на який скеровує буклет) ²⁰.

Рис. 4.73.

Рис. 4.74.

Іншим різновидом україномовного АГІТ-БУКЛЕТУ є буклет парафії, наприклад, *Луцького Монастиря Святого Василя* (Рис. 4.74.), який представляє всі спільноти та організації, що діють у відповідній парафії, та переадресовує реципієнта до інформативного блогу релігійної спільноти ²¹ (відповідає репрезентації християнської продукції *GerthMedien* у німецькомовному буклеті, підсиленої фотографіями).

²⁰ URL: <http://prolife.if.ua/pro-proekt>

²¹ URL: <http://osbm.lutsk.ua>

Зважаючи на особливу структуру АГІТ-БУКЛЕТУ (зазвичай, у вигляді книжки з невеликою кількістю сторінок), інформація, що представлена на титульній сторінці (назва організації, її гасло, ідеологія), поетапно (часто у вигляді кроків) розкривається із перегортанням кожної сторінки. Контактна інформація подана на звороті буклету і містить посилання на блог організації.

В англomовних текстах виявлена більш нейтральна вербалізація стереотипних варіантних смислів, які спрямовані більше на **яскраву самопрезентацію організації**, натомість німецькомовні тексти містять **чітко продуману концепцію** співвіднесення усіх метафоричних смислів із метою прямої однозначної ідеології релігійної організації (конкретної її продукції) – **визначеного руху / дії / кроків до вирішення**, україномовні тексти частіше висвітлюють мотив **єднання** (із парафіями, спільнотами) або **підтримки**, а також закликають до виявлення *людської гідності* (співвідноситься із мотивом пригнічення, меншовартості). Можливо, ці культурні стереотипи (зі спільною ідеєю вічного життя) генетично збереглися від первинних смислів, реконструйованих у значеннях лексем-імен гіперконцепту ЗХВ, адже англomовна лексема *to involve* мала значення “охопити закрутити (завуалювати)”, німецька – *heranziehen* “зрушити / везти / тягти”, а україномовна – *залучати* “єднати (ся)”.

4.2.5 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-ЛИСТІВОК. Схожа за структурою на особисту вітальну листівку, релігійна / християнська АГІТ-ЛИСТІВКА – невеликий аркуш із надписом, що відповідає біблійній фрагментації, завдяки основній актуалізації смислів через використання візуальних засобів (образів), обов’язково співвіднесених зі смисловим навантаженням цитати, найбільше з усіх текстів агітаційного характеру створює особливу релігійну естетику (імпліцитним та часто не ідентифікованим посередником – митцем або дизайнерською компанією, які безкорисливо намагаються залучити людей до віри, роздаючи на вулицях / іноді в Інтернет-магазині, наприклад, християнська книга “Барви” або “Біблія Цитати”²²) і *популяризує чуттєве пізнання світу, не утилітарне (безкорисне), формує споглядальне або творче ставлення людини до релігійної дійсності* шляхом комплексного розкриття декількох (або одного) варіантних метафоричних смислів гіперконцепту ЗХВ (зі збереженням первинних мотиваторів архетипного життєструктурування).

---

²² URL: <http://vk.com.public>

Зазвичай, посередник є транслятором архетипного дохристиянського, релігійно-біблійного та сучасного (відповідно до індивідуального релігійного світосприйняття) уже стереотипного мотивів (вербалізовано або візуалізовано із особливими схематичними зонами). Оскільки стереотипізація первинних прагерманських та праслов'янських мотиваторів життеструктурування у листівках не містить типового для всіх цих текстів доміантного смислу, а навпаки, намагається привернути увагу реципієнта до комплексного розкриття ідеї християнства, то розглянемо можливі репрезентації усіх варіантних метафоричних смислів в англо-, німецько- та україномовних примірниках.

1. МОТИВ RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ.

Наприклад, в англomовній агіт-листівці (Рис. 4.74.) надпис “*I am the way, and the light*” (розділено на верхній та нижній схематичних зонах для кращого осмислення) передано смисл ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ (*the way*) та ОЧИЩЕННЯ (*the light*), які через візуалізацію підсилені дохристиянською ідеєю (**іти прямо** – за *Хрестом і направо* – хрест зображено *ліворуч*, де все гріховне показано в образі засохлого та відмерлого, а *праворуч* – усе родюче у променях світла).

Проте цілісним смисловим навантаженням виступає загальний мотив усіх текстів РПД – ЗХВ як єдиного порятунку – безкінечного вічного життя через Христа (або у цьому випадку безкінечного занепаду, проте не у звичному образі *виру*, а безкінечної згуби, метафоризованої як *провалля / прірва*).

Рис. 4.75.

Рис. 4.76.

Рис. 4.77.

Стереотипізація ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ (у не категоричній формі *вибору Господа і Святості чи Себе*) у німецькомовному тексті листівки представлена як “*Wir können wählen **Gott und Heiligkeit** oder **Uns selbst und Mittelmässigkeit***” (Рис. 4.76.) і накладена на зображення *ворит* (відкрити двері до раю) та руху прямо.

Україномовна листівка (Рис. 4.77.) містить скорочену цитату “*де скарб ваш, там буде й **серце** ваше*” (Лук. 12:34), яка окрім смислу цілісного біблійного епізоду вічного життя, позбувшись земних матеріальних благ / марнотратства, містить вербальний та візуальний *образ тістечка* (поживи) – у формі *серця* – можливої стереотипізації праслов'янського соматичного мотиватора актуалізації відповідного смислу через значення *zivot “утроба,

живіт, серце” (лексема *vira*), а також збереженого пгерм. первинного мотиватора “наповнити шлунок” метафоричного смислу НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА.

2. TO FOLLOW JESUS CHRIST / JESUS CHRIST NACHFOLGEN / НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА.

Англомовний варіант (Рис. 4.78.) стереотипізує відповідний смисл як “*Walk with me awhile today*”, додаючи ненав’язливості (“Пройдися зі мною ненадовго сьогодні”) та зображує образ Ісуса Христа. Німецькомовна листівка (Рис. 4.79.) зберігає звичний для цього смислу образ *vivci* та *пастора* – із біблійним цитуванням “*Ich bin der gute Hirt. Ich kenne die Meinen und die Meinen kennen mich. Ich gebe mein Leben hin für die Schafe*” (John 10:14). Україномовний варіант (Рис. 4.80.) використовує уже сталу для вираження смислу НАСЛІДУВАННЯ фразу “*Ти світло для світу*” (Мт. 5:24), накладаючись на *дитячий малюнок* (образу чистоти та доброти) та зберігаючи національнусимволіку (синій та жовтий кольори).

Рис. 4.78.

Рис. 4.79.

Рис. 4.80.

3. BEING NOT INDIFFERENT / NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN / БУТИ НЕБАЙДУЖИМ.

Стереотипізація смислу НЕБАЙДУЖОСТІ в англомовній листівці (Рис. 4.81.) “*Offer your hand, not your judgment*” відбулася шляхом актуалізації первинного смислового мотиватора *протягнутої руки*, у німецькомовному варіанті (Рис. 4.82.) стереотипним є смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (*so viele Wege / багато шляхів*) з мотиватором “дбати про інших” (із перенесеними архетипних значень елементів “бачити / чути / говорити / почувати”): “*Es gibt so viele Wege* “*Ich liebe dich!*” *zu sagen* [...] “*Fahr nicht so schnell*” [...] “*Ich denke an dich*” [...] “*Pass auf dich auf*” [...] *man muss nur zuhören*”. Україномовний відповідник (Рис. 4.83.) містить зображення **наближених один до одного** (від архетипного “стати лицем до” / “іти один до одного”) *равликів* та надпису “*Любов не чинить зла ближньому*” (Рим.13:10).

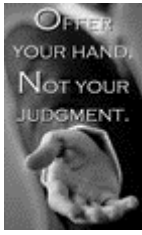

Рис. 4.81.

Рис. 4.82.

Рис. 4.83.

4. REPENT / DIE RUE / КАЯТТЯ.

Способом стереотипізації цього смислу в тексті англomовної листівки одне є слово “*Repentance*” та зображення складених рук як при сповіді (Рис. 4.84.), у німецькомовному тексті (Рис. 4.85.) мотив *покаяння* виражений у цитаті: “*So wird der Mensch gebeugt und der Mann gedemütigt, und die Augen der Hochmütigen sollen erniedrigt werden, aber der Herr der Heerscharen wird erhaben sein im Gericht, und Gott, der Heilige, wird sich als heilig erweisen in Gerechtigkeit*” та візуалізований *суддівський молоток*, а в україномовному (Рис. 4.86.) – актуалізовано архетипний елемент **повторюваності** (гріха), що символізує гріховність усіх (переплетення загального мотиву **вічного життя на небі** та варіантного смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ): “*На небі буде більша радість над одним грішником, що кається, ніж над дев’ятьма дев’ятьма праведниками, що їм не треба покаяння*” (Лука 15:7).

Рис. 4.84.

Рис. 4.85.

Рис. 4.86.

5. PURIFICATION / DIE REINIGUNG / ОЧИЩЕННЯ.

Архетипні елементи світла (чистоти), голуба (благословення) та води (її очисної функції) можуть бути збережені у тексті листівки (Рис. 4.87.). Англomовні надписи (Рис. 4.88.), наприклад, “*Create in me a pure heart. O God and renew a steadfast spirit with me*” (Psalm 51:10) поєднують **очищення серця та оновлення духу** (збережено первинний елемент постійно повторюваної дії), доповнюючи візуалізацією **ніжних світлих пастельних кольорів** (наприклад, *сторінки Біблії* складені у *формі серця*).

Німецькомовний варіант тексту (Рис. 4.89.) “*Es ehrt einen Menschen, wenn er sich auf keinen Streit einlässt; nur ein törichter Streithahn wettert sofort los*” (Sprüche 20:3) / “*Слава людині, що гнів покидає, а кожен глупак вибухає. Лінивий не оре із осені, а захоче в жнива, а нема. Рада в серці людини глибока вода, і розумна вода її **повичерпує***” (Приповісті 20:3) для стереотипізації смислу ОЧИЩЕННЯ обирає образ легкості (кульки, що не вибухають, а підносять до небес). Явною стереотипізацією смислу ОЧИЩЕННЯ (розрада і світло) в україномовному тексті листівки виступає надпис (Рис. 4.90.) “*Бог не обіцяв дні без болю, сміх без смутку, сонця без дощу [...] Але Він обіцяв **силу для кожного дня, розраду в сльозах, світло на шляху***”, в якому мотив ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ (шлях) перехрещується з мотивами ФОРМУВАННЯ СИЛИ (сила для кожного дня) та КАЯТТЯ (сльози). Підсиленням цих ідей є візуалізація **білого снігу** як образу чистоти та яскраво ідентифікованої **червоної парасолі** – символу захищеності.

Рис. 4.87.

Рис. 4.88.

Рис. 4.89.

Рис. 4.90.

6. REQUEST / BITTEN / ПРОХАННЯ.

Первинний архетипний елемент життеструктурування “шукати” (шлях), закладений у формуванні відповідного смислу, та здатність останнього переплітатись зі смислами STRENGTH / DIE STÄRKE / СИЛА та GRATITUDE (THANK) / BEDANK / ПОХВАЛА по-різному стереотипізовані в англо-, німецько- та україномовних текстах АГІТ-ЛИСТІВОК.

Смислове наближення прагерманських і праслов'янських мотивів *подяки* (що сягають частки *be-*: прагерманське **bi* “near, by / поряд”, від і.-є. **h₁epi* “поряд” – базової лексеми нім. *Bedank*, актуалізованої у значеннях лексем-вербалізаторів смислу ПОДЯКА (таку ж відповідність знаходимо

і в походженні частки *po-*: від псл. **rozďь* у значенні “пізній (слідую за чимось)”, від іє. **ros* “слідом”) [ЕСУМ, т. 4, с. 465]), збережених у сучасних релігійних мотивах, пов'язані з *проханням/пошуком* та *одержанням допомоги / сили*.

Англомовна листівка (Рис. 4.91.) переносить цю ідею на **вислів-афоризм** *“I am blessed with everything I need. I am working hard towards everything I want. And most of all I appreciate and thank God for what I have”*, у якому “шукати / прохати” – це *need* та *want* (потребувати), “одержання допомоги / сили” – *to be blessed with* та *I have*, а вдячність – *appreciate and thank*. **Наближення** до Господа зображено в образі відкритого положення тіла (з *відкритими руками*), яке у більшості текстів РПД символізує вияв **ОЧИЩЕННЯ** людини, натомість узагальнений смисл **безкінечності** зображений як *безкрає поле / лінія горизонту з небом*.

У німецькомовній листівці можливий або скорочений чіткий варіант представлення відповідного переплетення мотиву: *“Sucht den Herren. Jetzt ist er zu finden! Ruft ihn, jetzt ist er nahe!”* із поглядом людини в далечінь у пошуку (Рис. 4.92.), або з перенесенням його функціонального навантаження на авторські ідеї, представлені на **“Spruchkarten zu Gott lieben”** (Рис. 4.93.): *“Dank opfern ist mehr als ohne Klagen, die Lasten zu ertragen. Dank opfern ist: Gott noch “danke” sagen, wenn es dunkel ist. Wenn man vergisst, dass Not nur zeitlich ist – wenn das Gefühl uns läuschen will. Herr mach uns still, schenk Sicht nach oben! Dank will ich opfern, dich dennoch loben”* (Toni Junk).

Україномовний текст (Рис. 4.94.) *“Господи, дякую тобі за те, що маю, і тричі дякую за те, чого не маю”* підсилений зображенням *Вероніки* (праведної), яка *була поруч Ісуса* (збережено смисл **СЛІДОМ / ПОРУЧ**) *на шляху на Голгофу* (земний шлях людей) і *обтерла Його обличчя полотном* (очищення), зберігши *Нерукотворний образ Ісуса Христа*.

Рис. 4.91.

Рис. 4.92.

Рис. 4.93.

Рис. 4.94.

Як бачимо, АГІТ-ЛИСТІВКА, попри свій малий формат (одну сторінку), проте завдяки необмеженій кількості актуалізації варіантних метафоричних смислів через візуалізацію (живопис, дизайн, багатство авторського ідейного втілення в образах та широкого релігійного світогляду реципієнта) найбільш наближена до інформативних текстів за повнотою втілення архетипно-стереотипного представлення мотивів РПД. У всіх текстах архетипні елементи життєструктурування виявлено або словесно або (частіше) у зображеннях.

Все в англomовних текстах ж відчутний прояв самопрезентації (цитати частіше для висвітлення необхідного смислу обрано із займенниками *I / me / tu*), тоді як німецькомовні – *ти / він / людина*, в україномовних – використання абстрактних понять, дитячих образів із національною символікою, потреби захисту і покірність.

4.2.6 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-ФЛАЄРІВ. АГІТ-ФЛАЄР – невелика за розміром одно- або двостороння рекламна листівка, яка, зазвичай, надає інформацію щодо дня, часу та місця проведення релігійного зібрання (передбачає запрошення, вільний вхід на дійство, іноді ціну релігійної поїздки), яку використовують як швидкий спосіб популяризації. Репрезентація **посередника** залучення до християнської віри – релігійної / церковної / конфесійної організації, що проводить **зібрання**, щоб розкрити смисл Біблії, і запрошує до **паломницької подорожі** (Рис. 4.102.), відбувається шляхом швидкої переадресації реципієнта до дійства.

Структура цього типу тексту однотипна у всіх культурах: **першим життєвим кроком**, необхідним для того, щоб стати християнином, – це **прийти на зустріч** (чітко ідентифіковану місцем, часом – днем і годиною) та **передати іншим**. Саме ця інформація із яскравою візуалізацією представлена на лицевій стороні флаєра, тоді як більш контактна інформація представлена на звороті (у вигляді сайту організації, телефону або заповнення контактних даних адресата).

Розглянемо, як відбувається стереотипізація смислів та чи збережені первинні мотиватори архетипного життєструктурування у текстах флаєру, створених в англо-, німецько- та україномовній культурах. Зумовлений соціальною практикою тексту, флаєр представляє стереотипний смисл у вигляді **гасла-заклику**. Наприклад, англomовний варіант (Рис. 4.95.) обрав гасло “*Come & See*” із багатосмисловим навантаженням, підсиленим **конкретними чотирма кроками** із їх візуалізацією: 1. *Людини, що іде*, та надпису “*come*” (символізує залучення). 2. *Хреста* і слова “*see*” (побачити, як пізнати Ісуса Христа). 3. *Світу* і вказівки “*go*”. 4. *Євангеліє* та “*tell*” (місії християнина – іти проповідувати Слова Господні). Німецькомовний різновид флаєру FLYERALARM (Рис. 4.96.) влучно обирає стисле вербальне вираження багатьма мовами **заклику-гасла-запрошення** у вигляді відповідної біблійної цитати: “*I havn’t come to CALL the righteous but SINNERS TO REPENTANCE*” (Luke 5:32) / “*Ich bin nicht gekommen, Gerechte zu BERUFEn, sondern SUENDER ZUR BUSSE*” (Lukas 5:32).

Вищевказаний англо-німецькомовний текст водночас актуалізує смисл КАЯТТЯ через лексеми: *call / berufen, sinners / Sünder, repentance / bussen*.

Рис. 4.95.

Рис. 4.96.

Окремим різновидом релігійного флаєра (Рис. 4.97.) може бути текст, що містить інформацію про можливе надсилання адресату релігійної літератури з електронною адресою автора для детальнішого ознайомлення та можливої структури листівки з зазначенням одержувача на звороті. Часто гаслом дійства обирають загальний мотив гіперконцепту ЗХВ “*Für immer und ewig*” / завжди за вічне (Рис. 4.98.), а іноді вкрай незвичних учасників релігійного з’їзду, наприклад, приїзду на мотоциклі для спільної молитви “*Hamburger Motorrad-Gottesdienst*” (Рис. 4.99.).

Рис. 4.97.

Рис. 4.98.

Рис. 4.99.

Специфіку обрання комплексного узагальненого мотиву ЗХВ простежуємо і в схожому до попередніх україномовному відповіднику АГІТ-ФЛАЄРА (Рис. 4.100.), стереотипізованого як “*Біблія відкриває майбутнє*” із візуалізацією усіх етапів земного життя людини та доповненого смислом КАЯТТЯ (*елемента марнославства*) “*Так минає людська слава*”. У важкий для країни період метою проведення зібрань часто є спільна молитва (*як необхідний життєвий крок*), наприклад, Молодіжні нічні чування “*П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні*” (початок 14 лютого, храм св. Климентія, вул. Ген. Чупринки 70, м. Львів) (Рис. 4.101.).

Рис. 4.100.

Рис. 4.101.

Рис. 4.102.

У текстах АГІТ-ФЛАЄРУ не виявлено домінантності жодного з варіантних смислів, натомість простежується спільна ідея християнства – **вічного / безконечного життя на небі**. Для залучення до дійства (яке організує посередник) використано біблійну цитату (адаповану), що містить заклик, що співвіднесено з закликом-запрошенням прийти на подію (перший необхідний життєвий крок) та розказати про неї іншим. У всіх текстах використано яскраві барви кольорів (швидко привертають увагу), проте англомовні тексти релігійного флаєра містять більш **продуману концепцію** із детальнішим описом того, що очікує на реципієнта, **високої пошани** та **поваги один до одного на зібранні**, тоді як німецькомовні, навпаки, обирають більш **різкі сучасні** (іноді **незвичні елементи** у візуалізації), а тексти флаєру, що створені в україномовному середовищі, – національну символіку (**патріотизм**) та **засудження життєвої поведінки оточення** (своєї ж національності – внутрішня ворожнеча, розкол, розбрат).

4.2.7 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах КИШЕНЬКОВИХ КАЛЕНДАРІВ. КИШЕНЬКОВИЙ КАЛЕНДАР – найменший за форматом текст (вербалізований та візуалізований), *малоформатний друкований календар такого розміру, щоб його можна було покласти в кишеню* (тобто не більше поштової листівки) [...], *випускається у вигляді таблиці* (один щільний аркуш) або *книжки* (відривний кишеньковий календар) [...] ²³. Зазвичай, соціальна практика, в умовах якої актуалізується текст, – “**філотаймія**” або “**календаристика**” (колекціонування кишенькових календарів) ²⁴. Залучення до християнської віри відбувається через: 1) *індивідуальне авторське образне представлення*; 2) *заклик-оберіг* (особистісний, наприклад, від хвороби,

²³ Цікаво знати. Історія появи календаря // Цікаві факти про все на світі. URL: <http://cikavo-znaty.com/757-storya-royavi-kalendarya.html/>

²⁴ Там само.

у дорозі та захисту нації у війні: “*Ich schätze!*”); 3) *милостиня* (використовують образ скорботи “*Visual Piety*” та надпис “*Give Hope!*”; “*Die Hand reichen!*”; “*Дай надію!*”); 4) *святкова подія (іменини)* – образ відповідного святого-покровителя (часто імені).

Візуалізований текст КИШЕНЬКОВОГО КАЛЕНДАРЯ використовують для **щоденного споглядання** (проте більш особистого) та **обдумування / щоденною життєвою мотивацією** або як **оберіг. Посередник** – це *митець (або дизайнерська компанія) та його живописна риторика із використанням візуальних засобів (образів святих та дати їх пам’яті з різноманітним смисловим навантаженням, що часто збігається з виокремленими у роботі варіантними метафоричними смислами).*

Структура цього типу тексту однотипна, оскільки на лицевій стороні завжди зображено **образ** святого / покровителя (послідовність творення цілісної релігійної образності у спостерігача передбачає **спеціально відведені схематичні зони** з можливим надписом), а на звороті **календар на рік із зазначеними релігійними датами**. Образи святих / покровителів можуть передавати як спільне для англо-, німецько- та україномовної культур смислове навантаження (Ісуса Христа, Святого Юрія, Святого Миколая), так і відмінні, **сформовані в ході історичних** подій. Наприклад, покровителем Англії (до XII ст.), що визнаний католицькою та англіканською церквою (Рис. 4.103.) та зарахований до лику святих Римо-католицькою церквою (покровитель королівських осіб, яких переслідують), є Король Східної Англії – Едмунд Мученик (народжений у Німеччині), якого за відмову поклонятися язичницьким ідолам прив’язали до дерева і розстріляли з лука, а потім обезголовили (вовкодав охороняв голову від вовків, а коли її поховали разом з тілом, то після перепоховання виявили нетлінні останки та голову, що зрослася з тілом) [Britannica].

КИШЕНЬКОВИЙ КАЛЕНДАР (оберіг), створений у німецькомовному середовищі, містить зображення німецької монахині настоятельниці-аббатиси, провидиці, канонізованої як святої 2012 р., – Хильдегарди Бингенської (*Hildegard von Bingen*), на честь якої було названо монастир Рупертсберг і яку визнає католицька та англіканська церкви (Рис. 4.104.).

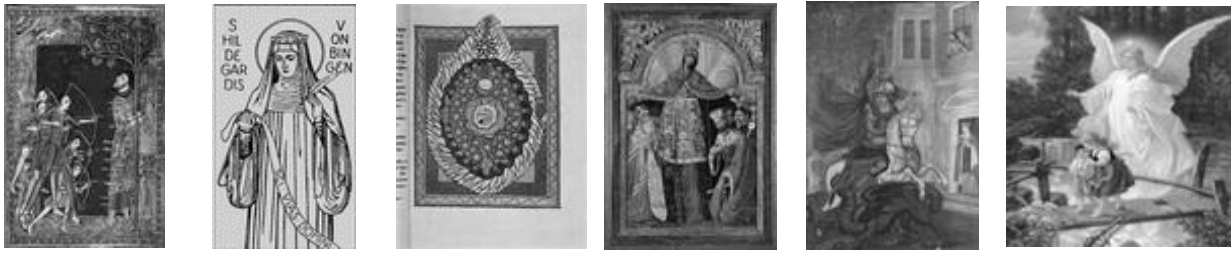

Рис. 4.103. Рис. 4.104. Рис. 4.105. Рис. 4.106. Рис. 4.107. Рис. 4.108.

Попри те, що відповідний візуалізований текст актуалізує здебільшого смисл НЕБАЙДУЖОСТІ (Хильдегарда Бингенська все своє життя мала слабе здоров'я, що вплинуло на її багатий внутрішній світ), а також смисл ПРОХАННЯ (захисту), більш детальна інформація про святу наштовхне на основну її книгу видінь “*Sivias*” із **символічною візуалізацією безкінечного всесвіту** (Рис. 4.105.).

В Україні (з кінця X ст.), окрім схожого до Англії (з V ст.) особливого покровителя воїна і мученика Св. Юрія (Змієборця), до якого звертаються з *проханням про здоров'я душевного та тілесного, про родючість землі, про допомогу і заступництво з ворогами рідної землі* (Рис. 4.106.), православною церквою шанобливо святкують Покрову Пресвятої Богородиці (з 2014 р. “День захисника України”), оскільки, за легендою, 14-го жовтня, коли “військо давніх русів на чолі з Аскольдом взяло в облогу центр православ'я – Константинопіль, хотіло взяти в полон місто, його жителі у гарячій молитві звернулись до Богородиці з **проханням про порятунок**, яка, за оповіданнями, з'явилася перед людьми та вкрила їх своєю покровою / омоформом (стрічкоподібною тканиною), після чого вороги не могли побачити цих людей” (Рис. 4.107.). Для підтримки дітей частіше використовують образ *ангела* у всіх культурах (Рис. 4.108.).

Аналіз КИШЕНЬКОВИХ КАЛЕНДАРІВ, створених в англо-, німецько- та україномовному середовищі, вказує на явне домінування (із низкою уточнень / різновидів) смислів НЕБАЙДУЖОСТІ (актуалізується у милостині / благодійництві) та ПРОХАННЯ (перетинається із ФОРМУВАННЯМ СИЛИ через протекцію святих та ПОДЯКИ через шанобливе ставлення реципієнта до його образу/постійно супроводжує носія / часте споглядання), а також виявлення особливих для кожної країни, сформованих у ході історичних подій, культурологічних елементів (у формі візуалізації).

4.2.8 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСІВ. ЗОВНІШНІ НАДПИСИ (на білбордах, лайт-боксах та банерах) – *одні з найефективніших способів популяризації релігійного вчення, оскільки розміщені на вулицях, охоплюючи всю аудиторію впродовж тривалого часу (не потребує консолідованого не мовного посередника, який роздає продукцію, не потребує індивідуального підходу до залучення адресата, бо надпис сам впадає в очі перехожому).* Залучення до християнської віри (схоже до АГІТ-ЛИСТІВКИ) відбувається через комплексне представлення варіантного метафоричного смислу гіперконцепту ЗХВ із **яскраво виділеними ключовими лексемами-вербалізаторами мотивів** (збігаються з архетипними мотиваторами життеструктурування у схематичній зоні) у відповідній для зовнішнього агітування **біблійній цитаті** із посиланням на Біблію як переконання (а не маніпуляцію) та іноді особливою **візуалізацією графічно-словесних ребусів для розшифрування.** Підбір цитати відповідає **події, в умовах якої актуалізується текст,** – події в країні, свято (день батька, матері, початок і кінець Посту) або **діяльності релігійної організації, яка встановлює поруч білборд,** та інформації про неї (в англо-, німецькомовних країнах).

Відповідно до **обраного посередником періоду** встановлення ЗОВНІШНЬОГО АГІТ-НАДПИСУ обрано домінуючий метафоричний смисл.

Наприклад, смисл RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ актуалізується (у всіх християнських культурах, проте із різним часовим параметром та індивідуальними традиціями конфесій) найчастіше під час Великоднього Посту / Great Lent (Fast) / Adventzeit (як НАСЛІДУВАННЯ Ісуса Христа, який постився у пустелі сорок днів) та стереотипізується загалом як **особливий період самодисципліни у житті людини** (один із кроків до вічного життя).

Англомовний текст (Рис. 4.109.) стереотипізує праведність життєвих цінностей назвою (у центральній схематичній зоні) *“40 things not to give up for lent”* із базовою *Humility* (покірність) та біблійним посиланням на відповідну цитату у Біблії для тих, хто зацікавився (James 4:10). Для того, щоб знайти цитату, реципієнт повинен безпосередньо звернутися до контексту Євангеліє: *“Humble yourselves before the Lord, and he will exalt you”* – покірності перед Господом, який возвеличить (вознесе на небеса) людину (загальний смисл гіперконцепту ЗХВ). Англомовні надписи репрезентують нейтральне емотивне навантаження кожного зі стереотипізованих смислів (із можливим авторитетним зображенням головного настоятеля церкви): *“You are free*

to choose, but you are not free from the consequences of your choice”, “*Jesus your only way to God*” (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ); “*One nation under me*” (НАСЛІДУВАННЯ), “*The blood of Jesus Christ cleanseth us from all sin*”; “*Love is patient, Love is kind, love never fails; God has a Gift for you [...] For by grace are you saved through faith. And this is not your own doing; it is the gift of God*” (Ephesians 2:8) (ОЧИЩЕННЯ); “*Someone will pay the price for your sins. Will it be you or Jesus?*” (КАЯТТЯ), “*Jesus is the answer*” (ПРОХАННЯ), “*Are you lost? Lost? God’s plan of Salvation*” (ПРОХАННЯ та ФОРМУВАННЯ СИЛИ).

У німецькомовній культурі рідше трапляються відповідні надписи, натомість **повнота смислу передана одним словом** на лайт-боксі “*Fasten*” (Рис. 4.110.): “*Gott kann nicht alles regeln, für uns bleibt noch genug zu tun*”, “*Frieden ist der Weg*”, “*Es ist besser, Gott zu vertrauen, als sich auf Menschen zu verlassen*” (ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ), “*Gott zeigt uns Seine Liebe dadurch, dass Christ für uns starb*”, “*Gott ist grösser als unser Herz und er weiss alles*” (Johannes 3:20) (ОЧИЩЕННЯ), “*Sei reumütig*” (КАЯТТЯ), “*Der Herr ist nahe allen, die ihn ehrlich anrufen*”, “*Hilf mir nach deiner Gnade*” (Psalm 109:26) (ПРОХАННЯ), “*Fürchte dich nicht, denn ich habe dich erlost! Ich habe dich bei deinem Namen gerufen, du bist mein. Wenn du durchs Wasser gehst, so will ich bei dir sein, und wenn durch Strome, so sollen sie dich nicht ersaufen. Wenn du durchs Feuer gehst, sollst du nicht versengen werden, und die Flamme soll dich nicht verbrennen* (Jesaja 43:1-3)” (ФОРМУВАННЯ СИЛИ) ²⁵. У всіх випадках спостерігаємо: 1) продумане використання схематичних зон (та кольору) для візуалізованого варіанту послідовності творення цілісної релігійної образності у спостерігача; 2) маркування особливо важливих слів у біблійній цитаті (заклику); 3) наявне посилення на посередника

Рис. 4.109.

Рис. 4.110.

²⁵ URL: <http://www.mediafocus.com>

На прикладі агітаційного банеру (м. Київ, 2011 р., “Дорога Майбутнього”) у православ’ї (*правь* – справедливий, правовірний та *слава*) – посередниками популяризації християнського вчення під час події – Великого Посту, особливим способом популяризації та яскравої риторики, основними лініями актуалізації відповідного стереотипного смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ виступають цитати: “Час для добрих справ (а не страв)” або “Головне в піст не їсти одного” (Рис. 4.110.), які співвідносяться із архетипним мотиватором праслов’янського значення “утроба / живіт” та пгерм. первинного елемента “іти наповнити шлунок”, основ варіантного смислу НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА; інші надписи – “Час вибачати” та “Час пробачати один одному” актуалізують смисл КАЯТТЯ, а “Час допомагати один одному” – НЕБАЙДУЖОСТІ. Натомість у греко-католицькій спільноті акцент припадає на трактування події Великого Посту як засобу досягнення **чистоти серця** (НЕБАЙДУЖОСТІ), **боротьби проти спокус** (КАЯТТЯ) та **очищенні душі й тіла** (ОЧИЩЕННЯ).

Іншим варіантом стереотипного мотиву праведності може бути надпис, що акцентує **увагу на вчинку** (Рис. 4.111.): “*Ты веришь, что Бог един: хорошо делаешь; и бесы верят, и трепещут. Но хочешь ли знать, неосновательный человек, что вера без дел мертва?*” (Иак. 2:19, Иак. 2:20) (Рис. 4.112.).

Рис. 4.111.

Рис. 4.112.

У період з 2013 р. по 2016 р. в Україні (на Заході) більшість білбордів та лайтбоксів висвітлювали мотив ГРІХОВНОСТІ та КРОВОПРОЛИТТЯ (як можливу причину біди цілої нації та закликати просити допомоги у Господа). Також по чергово висвітлено інші варіантні метафоричні смисли гіперконцепту ЗХВ зі спільною ідентифікацією єдиного посередника (**образу сонячного світла** у центральній схематичній зоні – Господа як першоджерела повідомлення), а не контактними даними як в англо- та німецькомовних надписах, що може вказувати на безкорисну популяризацію біблійного вчення).

1. ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ: “Господь – то Бог правосуддя, блаженні всі, хто надію на нього кладе!” (Рис. 4.113.); “А хабара не візьми, бо хабар осліплює зрячих і викривляє слова справедливих” (Рис. 4.114.).

Рис. 4.113.

Рис. 4.114.

2. НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА: “Блажен кожен, хто боїться Господа, хто ходить путями Його!” (Псалом 127:1) (Рис. 4.115).

Рис. 4.115.

3. БУТИ НЕБАЙДУЖИМ: “Найперше майте щиру любов один до одного, бо любов покриває багато гріхів” (Рис. 4.116.); “Бог любить тебе!” (Рис. 4.117.); “Так говорив Господь: “Шануй свого батька та матір свою, щоб було тобі добре” Біблія, Книга повторення Закону розділ 5, вірш 16 (лютий–березень 2014 р., м. Львів) (Рис. 4.118.).

Рис. 4.116.

Рис. 4.117.

Рис. 4.118.

4. КАЯТТЯ: “Господь гряде судити народи по Правді Своїй” (Бібл. Псалом 95, вірш 13); “Ісус Христос сказав: “Коли не покаєшся, то загинете всі!” Біблія, Євангелія Св. Луки, розділ 13, вірш 3 (м. Львів, біля Українського католицького університету, 2014 р. (Рис. 4.123.);

Так говорить Господь: *“Покайтеся і відверніться від всіх гріхів ваших”* (Рис. 4.122.); *“БОГ приведе все потаємне на СУД!”* (Рис. 4.125.); *“Кожен із нас сам за себе дасть відповідь Богові”* (Рис. 4.120.); *“Не грішіть і місця дияволу не давайте”* (Рис. 4.126.); *“Чи думаєш людино, що втечеш від Суду Божого?”* (Рис. 4.127.); *“Я прийшов кликати грішних до покаяння”* (Рис. 4.124.).

Рис. 4.119.

Рис. 4.120.

Рис. 4.121.

Рис. 4.122.

Рис. 4.123.

Рис. 4.124.

Рис. 4.125.

Рис. 4.126.

Рис. 4.127.

5. ОЧИЩЕННЯ: *“Кров Ісуса Христа очищає нас від усякого гріха”* (Рис. 4.128).

Рис. 4.128.

6. ПРОХАННЯ / СИЛА / ПОДЯКА: *“Поможи нам, Боже, і збережи нас, і прости наші гріхи ради Ймення Свого! Біблія, Псалом 78, вірш 9”* (м. Львів, 2014 рік) (Рис. 4.129.). *“Я Господь, Бог кожного тіла! Чи є для мене щось неможливе?”* (Рис. 4.130.).

Рис. 4.129.

Рис. 4.130.

Розглянувши ЗОВНІШНІ АГІТ-НАДПИСИ, виявлено домінантність смислу ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в англо- та німецькомовних текстах, тоді як в україномовних частіше репрезентований смисл КАЯТТЯ (за гріховність кожного по відношенню один до одного та нації загалом).

4.2.9 Реконструкція стереотипних метафоричних смислів у текстах АГІТ-БУКЛЕТІВ-МОЛИТОВНИКІВ. АГІТ-БУКЛЕТ-МОЛИТОВНИК – не масштабна, проте високоінформативна друкована продукція, яка широко популяризується в різних соціальних сферах (клич до виконання певних поступових кроків, особливо спільної та індивідуальної молитви, задля спасіння душі).

Подія, в умовах якої реалізується відповідний тип тексту – критична особистісна або політична (релігійна) ситуація в державі, яка вимагає термінових дій. Відповідно, текст популяризують у соціальних інститутах. На відміну від більшості агітаційних текстів, цей тип демонструє конкретні негайні кроки, які необхідно терміново зробити людині, щоб врятувати себе з важкого становища – деградації, а також допомогти уникати хвилювань щодо осуду / упередження ближніх (а не застереження чи протекції людини в майбутньому на етапах земного життя, щоб здобути життя вічне).

Домінантним є варіантний смисл ПРОХАННЯ в поєднанні зі смислами ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА. Архетипний елемент “шукати шлях / вихід” стереотипізовано в англійських текстах як “*salvation / sunlight disinfects darkness*” (Рис. 4.131.), а критичний період людини (країни) як “*being in the dark*” (Рис. 4.132.) із візуалізованим підсиленням *тітьми* або *людини, що опускає голову*. Окремим варіантом може бути спільний буклет-молитовник для всієї сім’ї “*Book of Common Family Prayer*”, “*Praying for future husband*” (тілесне ОЧИЩЕННЯ): “*Prayer of repentance*”, “*CHRIST WITHIN/WITHOUT*” (Рис. 4.113.).

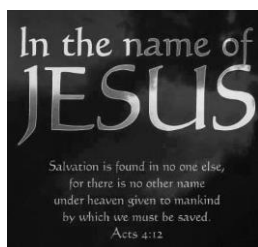

Рис. 4.131.

Рис. 4.132.

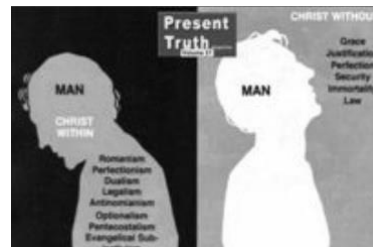

Рис. 4.133.

У німецькомовних текстах посередник (творець тексту) репрезентує також стереотипний **мотив партнерства (НЕБАЙДУЖОСТІ)** “*Partner im Gebet*” (Рис. 4.135.), “*Gebet an die Liebe und Gedanken*” (архетипний елемент “думка” смислу ПОДЯКА). Важливим кроком до зцілення (у всіх текстах) прийнято вважати **вдячність** (породжує любов) **Господу за те, що подарував людині безцінне життя, яке вона повинна шанувати (а також людську гідність):** “*Dankbarkeit ist das grösste Gebet, denn Dankbarkeit erzeugt Liebe*”.

Мотив ПРОХАННЯ стереотипізовано як **двері дому** (в який стукають) та **турбота**: “*Gebet ist die Tür*” **SORGEN** (Рис. 4.134.). Також знаходимо архетипний образ **входження у ворота** – “*Geht ein durch enge Pforte*”: “*Ich bin der Weg, die Wahrheit und das Leben; niemand kommt zum Vater als nur durch mich!*” (Johannes 14:6). *Geht ein durch enge Pforte. Denn die Pforte ist weit und Weg ist breit, der ins Verderben führt; und viele sind es, die da hineingehen. Denn die Pforte ist eng und der Weg ist schmal, der zum Leben führt; und wenige sind es, die ihn finden*” (Matthäus 7:13-14), “*Gott sorgt für uns*”, “*Gebetsbuch für katholische Christen. Reue ist herrschender Sündenhass und herrschende Gottesliebe*”.

Рис. 4.134.

Рис. 4.135.

Рис. 4.136.

Рис. 4.137.

Україномовний **буклет-молитовник** “*Борця за гідність*”. *П’ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні* (2013 р.) – це терміновий клич до об’єднання громадян у вірі для спільної молитви задля спасіння цілісності держави та духовної єдності громадян України у період війни (розбрату), критичної політичної ситуації в державі. Послідовність викладу інформації розпочинається із титульної сторінки. Сам текст розподілено на сегменти-епізоди (КРОКИ: п’ять поступових кроків очищення нації), що містять *особливу риторичку* – когерентні медичні, політично-воєнні та релігійні маркери (здобуття духовної перемоги, молитовник борця за [...]), психологічні тактики, вставка молитов (*Молимося кожного дня за Україну по можливості о 21:00, також щоразу, коли маємо змогу*) та відповідну образну символіку (наприклад, зображення Ісуса, під яким слідує надпис *Ісусе довіряю Тобі*).

Темпорально зумовлена подія (воєнні події в Україні: *терміновий клич-гасло*), **посередник** (релігійна організація “Благословення”), особливий спосіб популяризації справляють миттєвий емпатичний ефект.

КРОК 1: *Покластися* на Бога, просячи Його втрутитися в хід історії нашого народу.

КРОК 2: *Попросити* у Бога *пробачення за гріхи* цілого народу і свої особисті (марковано адресата як члена соціуму).

КРОК 3: *Пробачити* ворогам.

КРОК 4: *Прийняти* допомогу Ісуса Христа.

КРОК 5: *Віддати* своє життя і життя нашого народу *під покров Богородиці* (марковано адресата як члена соціуму).

Детальні роз’яснення щодо стереотипного мотиву ПРОХАННЯ знаходимо на звороті буклету-молитовника: “Сильнішою за зброю є повна довіри молитва [...] ефективнішим, ніж стратегічне планування, є піст і жертва [...] сильнішою за воєнну силу є смиренна сила народу, який неуханно молиться [...] Заступництвом Богородиці припинялося насильство і кровопролиття [...] Його [Ісуса Христа] жертва – це подарунок, який ми можемо або прийняти, або відкинути” (Рис. 4.136.).

Перший крок до нужденного іде від Господа до людини, яка повинна зробити низку власних кроків у відповідь упродовж усього свого життя на Землі: “*Прийдіть до мене усі **струджені та обтяжені**, і Я Вас заспокою!*” (Рис. 4.137.).

Домінантний у всіх текстах буклетів-молитовників варіантний смисл ПРОХАННЯ в поєднанні зі смислами ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА зберіг архетипний елемент “шукати шлях / вихід зі скрутного становища” та образ *дверей дому* (первинна побутова сфера життеструктурування як *захисту*). Проте тексту, створеному в англомовному середовищі, властива більша **самопрезентація**, у німецькомовному – **партнерство і шанобливе ставлення до оточуючих** (особливо нужденних), а україномовному – висвітлення смислу людської гідності (ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ) та порятунку нації (ПРОХАННЯ), пробачити (КАЯТТЯ), покластися на Бога та прийняти його допомогу (НЕБАЙДУЖІСТЬ).

Висновки до розділу 4

Сучасний когнітивний підхід до мови спирається на ідею цілеспрямованої реконструкції когнітивних структур за даними внутрішньої мовної форми (мова – це інструмент, що забезпечує мисленнєву діяльність; мислення – це прихований потенційний зміст мовлення, який можна розкрити через трактування кожного елемента мовленнєвого потоку в його концептуальному наповненні).

Гіперконцепт ЗХВ (БІБЛІЙНИМ ЗНАННЯМ), реконструйований на основі прагерманських значень слів, що є його іменами: “повертати, згодом крутити” (*involve / heranziehen*) та праслов’янських “єднати, в’язати” (*залучати*), сформувався як стереотипне ментальне утворення, відображене в релігійній свідомості носіїв англійської, німецької та української мов.

Релігійно-ціннісно-образну складову цього гіперконцепту реконструйовано шляхом аналізу двох видів текстів РПД з їхніми різновидами: **релігійно-інформативних** (1) Релігійні часописи / Religious Magazine, 2) Тексти структурно клішованих календарних релігійних путівників / Religious Callendar Guides: а) Відривний релігійний календар / tear-off callendar; б) Книга для духовного читання / Andachtsbuch; в) Біблійні обітниць (щодня або 365) / Daily Bible Promises (та адаптована сучасна версія iPhone Bible Promises For Every Day); г) Біблійні задуми (щодня) / Daily Planner; д) Короткі біблійні роздуми (щодня) / Devotionals; е) Глибокі біблійні роздуми (щодня) / Meditations; 3) Буклети міжнародного релігійного фестивалю / International Religious Festival Booklet; 4) Буклети зібрання Релігійного Синоду / Religious Synod Meeting; **релігійно-агітаційних** (5) Агіт-лист / prop-leaf, 6) Агіт-плакат / prop-poster, 7) Агіт-брошури / prop-brochure, 8) Агіт-буклети / prop-booklet / prop-pamphlet, 9) Агіт-листівки / prop-leaflet / fold-out leaflet, 10) Агіт-флаєри / prop-flyer, 11) Кишеньковий календар / pocket callendar, 12) Зовнішні агіт-надписи / outside prop-text (білборд, лайтбокс, банер), 13) Агіт-буклет-молитовник / prop-prayer-booklet), де його імена та імена восьми метафоричних концептів зазнали семантичного розвитку у бік набуття біблійних смислів. Саме в текстах проявляється найбільша розбіжність християнських конфесій, оскільки кожна намагається по-своєму трактувати єдиний смисл Біблії.

Залучення до християнської віри через тексти інформативного типу відбувається шляхом безпосереднього індивідуального звернення реципієнта до тексту Євангеліє (через нарації, дефініції, роз’яснення), тоді як у текстах агітаційного характеру – шляхом посередника-провідника до сприйняття біблійних смислів, оскільки їхня соціальна практика передбачає швидку

переадресацію реципієнта до релігійної / церковної / конфесійної організації, яка намагається розкрити смисл Біблії реципієнту (з застосуванням різних тактик: *самопрезентації*, властивої агітаційним текстам, створеним в англomовному середовищі, *розмежування / протиставлення* – у німецькомовному та *єднання / кооперації* – в україномовному).

Кожен з текстів РПД – це ціннісно-образна периферійна смислова страта, у якій простежується архетипно-стереотипний взаємозв'язок усіх метафоричних смислів та представлена їх домінантність / факультативність, ієрархічність, переплетення або поєднання.

Ключовим метафоричним концептом – складником гіперконцепту в усіх англо-, німецько- та україномовних текстах РПД, що підпорядковує інші смисли, є RIGHTEOUS LIFE / GERESCHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ.

В основу метафори ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ у текстах РПД трьох мов покладено спільну концептуальну ознаку “дотримання моральних правил” Відновивши діахронічні семантичні зв'язки між цими семантичними комплексами, встановлено, що варіантний метафоричний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ ієрархічно підпорядковує інші смисли, проте в кожному з текстів домінантним може бути й інший смисл.

У текстах РЕЛІГІЙНОГО ЧАСОПISУ смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ домінує, оскільки решта метафор переплітаються з мотивом “правильного життя на Землі, а семантичний зсув значень імен варіантних концептів переходить від релігійно-біблійного до соціально-зумовленого. Смислову домінантність в англо- та німецькомовних текстах СТРУКТУРНО КЛІШОВАНИХ КАЛЕНДАРНИХ ПУТІВНИКІВ становить метафоричний концепт ФОРМУВАННЯ СИЛИ, оскільки решта метафоричних смислів переплітається з мотивом “щоденної мотивації”, а в україномовних – концепт ПРОХАННЯ.

У текстах БУКЛЕТУ МІЖНАРОДНОГО МОЛОДІЖНОГО РЕЛІГІЙНОГО ФЕСТИВАЛЮ домінантним є метафоричний смисл НАСЛІДУВАННЯ ІСУСА ХРИСТА, оскільки він передає мотив “проходження спільного шляху для єднання з Богом”, в період якого відбувається актуалізація решти варіантних смислів – КАЯТТЯ, ОЧИЩЕННЯ тощо.

В англomовному й польському (слов'янської культури) текстах виявлено перетин домінантного смислу зі смислом НЕБАЙДУЖІСТЬ, у німецькомовному – взаємозв'язок із первинним значенням лексеми *heranziehen* гіперконцепту ЗХВ (через *Kreuzbewegt*) та із варіантним смислом ФОРМУВАННЯ СИЛИ.

Тексти БУКЛЕТУ ЗІБРАННЯ РЕЛІГІЙНОГО СИНОДУ ґрунтуються на смисловій домінантності мотиву НЕБАЙДУЖОСТІ в його перетині зі смислами ПРОХАННЯ, ФОРМУВАННЯ СИЛИ, ПОДЯКА. В англomовних варіантах стереотипізація відбувається вбік небайдужого ставлення до *інституту сім'ї / шлюбу / дітей*, у німецькомовних – до вибору лідера *релігійного інституту* або небайдужого ставлення один до одного та підтримки *нужденних порадою / допомогою*, а в україномовних варіантах – небайдужого ставлення до України *європейських інститутів освіти, соціальних проєктів* (внутрішньої *єдності конфесій*, зовнішньої *підтримки*).

У текстах агітаційного характеру не виявлено якоїсь сталої домінанти метафоричних смислів.

У текстах АГІТ-ЛИСТА підтверджено наявність посередника як агітатора залучення до християнської віри, релігійної / церковної / конфесійної організації, яка бере на себе відповідальність розкрити смисл Біблії, що проявляється в адаптації / скороченні біблійного цитування, використаного для назви або ідеології релігійної спільноти, та відповідної візуалізації-підсилення одного або декількох варіантних смислів. Установлено як експліцитне маркування посередника комунікації (посилання на інтернет-ресурс – блог релігійної спільноти), так й імпліцитне (завуальоване в біблійній цитаті та її канонічному трактуванні, яке потребує пошуку додаткової інформації для реципієнта). В англomовних текстах зафіксоване збереження архетипної потенції семантичної моделі гіперконцепту ЗХВ через одне зі значень імені концепту ЖИТТЯ та первинного елемента стихії Земля у значенні “шлях”, у німецькомовному – архетипне значення лексеми *die Pforte* та напряду *Leben Richtung*, в україномовному – первинну потенцію лексеми *віра*.

Проте всі ці прояви первинних мотиваторів, що заклали основу формування кожного з варіантних метафоричних смислів, функціонують лише як осередки (відповідно до зміни середовища популяризації тексту) єдиного цілісного смислу життя вічного, стереотипізованого в АГІТ-ЛИСТІ як “приєднайся до спільноти, щоб пізнати Бога / Біблію (або ми навчимо)”.

Варіантні метафоричні смисли текстів АГІТ-ПЛАКАТУ у всіх культурах (зі збереженням їх архетипної потенції) актуалізуються як індивідуально обрана самопрезентація посередника-митця або дизайнерської компанії. Сталій смислової домінанти для цього виду тексту також не виявлено, проте більш відчутним для англomовного середовища є а) або чітке вираження одного смислу (із індивідуальним авторським відтінком), або б) ієрархічне поєднання різних варіантних смислів; для німецькомовного середовища – цілеспрямована концепція плакату із яскраво вираженою репрезентацією творця-митця постеру; для україномовного – національна символіка, милосердя, прохання про допомогу.

Тексти АГІТ-БРОШУРИ мають різноманітне форматування (особливу структуру та шаблони титульної сторінки), яке підсилює актуалізацію стереотипного релігійного смислу з метою залучення реципієнта до організації (через блог в Інтернет-просторі) або купівлі її продукції. В англomовних варіантах виявлено більший прояв свободолюбіві, життєрадості (мотив ОЧИЩЕННЯ), у німецькомовних – чітко виражену вербалізацію ідеології релігійної організації (конкретних повсякденних кроків общини як ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ), а в україномовних – смиренність (пригнічення), відчуття того, що організація допоможе, врятує (ПРОХАННЯ ПРО ДОПОМОГУ), підтримає нужденного (англо- та німецькомовні тексти цього не містять, а просто виражають життєві цінності, які роблять людину щасливою).

Зважаючи на особливу структуру АГІТ-БУКЛЕТУ (зазвичай, у вигляді книжки з невеликою кількістю сторінок), інформація, що представлена на титульній сторінці (назва організації, її гасло, ідеологія), поетапно (часто у вигляді кроків) розкривається із перегортанням кожної сторінки. Контактна інформація подана на звороті буклету і містить посилання на блог організації.

В англomовних текстах виявлена більш нейтральна вербалізація стереотипних варіантних смислів, які спрямовані більше на яскраву самопрезентацію організації, натомість німецькомовні тексти містять чітко продуману концепцію співвіднесення усіх метафоричних смислів із метою прямої однозначної ідеології релігійної організації (конкретної її продукції) – визначеного руху / дії / кроків до вирішення, україномовні тексти частіше висвітлюють мотив єднання (із парафіями, спільнотами) або підтримки, а також закликають до виявлення *людської гідності*.

АГІТ-ЛИСТІВКА, попри свій малий формат (одну сторінку), проте завдяки необмеженій кількості актуалізації варіантних метафоричних смислів через візуалізацію (живопис, дизайн, багатство авторського ідейного втілення в образах та широкого релігійного світогляду реципієнта), найбільш наближені до інформативних текстів за повнотою втілення архетипно-стереотипного представлення мотивів РПД. У всіх текстах архетипні елементи життеструктурування виявлено або словесно або (частіше) у зображеннях. В англійських текстах домінує прояв самопрезентації (для актуалізації необхідного смислу частіше обрано цитати з займенниками *I / me / my*), тоді як у німецькомовних – узагальнення: *ти / він / людина*, в українськомовних – домінують абстрактні поняття, дитячі образи із національною символікою і мотив ЗАХИСТУ.

Тексти АГІТ-ФЛАЄРУ містять спільну ідею християнства – вічного / безконечного життя на небі. Для залучення до дійства (яке організує посередник) використано біблійну цитату (адаповану), що містить заклик, співвіднесений із закликом-запрошенням прийти на подію та розповісти про неї іншим. У всіх текстах використано яскраві барви кольорів, проте англійські тексти релігійного флаєра містять більш продуману концепцію із детальнішим описом того, що очікує на реципієнта, тоді як німецькомовні, навпаки, обирають більш різкі сучасні незвичні елементи у візуалізації, а українськомовні – національну символіку (патріотизм) та засудження життєвої поведінки оточення (своєї ж національності – внутрішня ворожнеча, розкол, розбрат).

Аналіз КИШЕНЬКОВИХ КАЛЕНДАРІВ, створених в англо-, німецько- та українськомовному середовищі, вказує на явне домінування (із низкою уточнень / різновидів) смислів НЕБАЙДУЖОСТІ (актуалізується у милостині / благодійництві) та ПРОХАННЯ (перетинається із ФОРМУВАННЯМ СИЛИ через протекцію святих та ПОДЯКУ через шанобливе ставлення реципієнта до його образу), а також культурологічних елементів (у формі візуалізації), особливих для кожної країни. Англо- та німецькомовні тексти ЗОВНІШНІХ АГІТ-НАДПИСІВ містять домінуючий смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, тоді як українськомовні – смисл КАЯТТЯ (за гріховність кожного по відношенню один до одного та нації загалом). Домінуючий у всіх текстах БУКЛЕТІВ-МОЛИТОВНИКІВ смисл ПРОХАННЯ в поєднанні зі смислами ФОРМУВАННЯ СИЛИ та ПОДЯКА зберігає архетипний елемент “шукати шлях / вихід зі скрутного становища” та образ “дверей дому” (первинна побутова сфера життеструктурування як захисту).

При цьому англомовним текстам властива більша самопрезентація, німецькомовним – партнерство і шанобливе ставлення до нужденних, а україномовним – висвітлення смислу людської гідності (ПРАВЕДНОГО ЖИТТЯ) та порятунку нації (ПРОХАННЯ), пробачення (КАЯТТЯ), покладання на Бога та прийняття його допомоги.

Якщо в інформативних текстах стереотипізація варіантних метафоричних смислів відбувається з метою розкриття / уточнення земних життєвих кроків, необхідних для життя вічного, вербалізація та візуалізація яких репрезентована на титульній сторінці тексту і в особливий спосіб розкриває специфіку семантики кожного з них, то в агітаційних – адаптація / скорочення біблійного цитування використана для назви релігійної спільноти-посередника, а відповідна візуалізація слугує підсиленням смислового навантаження.

ВИСНОВКИ

Теоретичні постулати монографії ґрунтуються на таких положеннях: 1) термін “лінгвістична реконструкція” у класичній лінгвокомпаративістиці розуміли вузько як суто методичний прийом порівняння звукових елементів різних мов, у результаті застосування якого дослідники дали відповідь на питання щодо розвитку мовного явища на тлі його характеристик у споріднених мовах; 2) основним стимулом для переосмислення цього поняття став безперервний еволюційний потік лінгвістичних теорій доби структуралізму, який зосередив увагу мовознавців на пошуках наукового методу синхронного опису мовних явищ; 3) для синхронного опису мовних явищ починають залучати математичну терміносистему (побудову графіків, структурних моделей, атомізм тощо), де реконструкція мовних явищ вже мала інші завдання; 4) саме у добу структуралізму з’являються зразки матричного представлення багатовимірного лінгвістичного знання; 5) лінгвістична реконструкція у період структуралізму виходить на етап поглибленого розуміння зв’язків та причин формування структури, стану та системи мови; б) теорія семантичної реконструкції, яка стала популярною у 60-70-х рр. ХХ ст. і була зосереджена на компонентному розкладанні значення слова, набуває нового розуміння під впливом функціоналізму; 7) у функціоналізмі акценти змістилися на вивчення засобів, які використовує мова для вказівки на ситуацію (та її учасників) у дискурсі, де реконструкція забезпечила формулювання базових теоретичних понять, що складають архітекtonіку мови, її рівневий характер та можливість дослідження граматичних категорій у тексті й дискурсі.

Сучасне бачення “лінгвістичної реконструкції” як теоретико-методологічної дескрипції пов’язане з міждисциплінарним підходом до аналізу мовних і концептуальних картин світу як складних архітектурних моделей / матриць філософського смислу дискурсу, де цей термін пов’язують не з реконструкцією ізольованих слів та їх форм, а цілісних фрагментів тексту. Це допомагає висвітлити духовну культуру епохи із її особливим світоглядом / сприйняттям / розумінням людей і, насамперед, баченням різних релігійних феноменів у суспільствах. У цьому контексті термін “релігія” у монографії осмислено крізь призму реконструкції філософського пояснення зв’язків лінгвістики і теології, який еволюціонував – від первісного вірування у карму, згодом – релігійного світогляду XVI–XVII ст., коли тогочасна наука увагу зосереджувала на доведенні Його буття та створенні Ним світу з нічого – до антропокосмічного сучасного пояснення.

Актуалізація цих питань у різних сферах наукового знання сприяла введенню в науковий обіг поняття “релігійний дискурс”, що став об’єктом вивчення і в теолінгвістиці, під яким розуміють особливий тип інституційного дискурсу, що орієнтований на обслуговування комунікації, пов’язаної з релігійними уявленнями людей і призначений для трансляції життєво важливих етичних смислів.

Одним із видів релігійного дискурсу є релігійно-популярний дискурс, ядерними критеріями ідентифікації якого є 1) мета, 2) учасники дискурсивної взаємодії, 3) соціально-ситуативний екстралінгвістичний фактор, 4) модус протиставлення усного РПД письмовому, 5) нормативний екстралінгвістичний фактор, 6) релігійно-популярні мовні стратегії, які є визначальними для всіх його текстів як релігійно-інформативного, так і релігійно-агітаційного характеру і становлять його макрорівень (є дискурсивно утворювальними на змістовому рівні). Інваріантні параметри – це зміст провідної інтенції і система дискурсивних формацій (соціальна практика), що дають змогу диференціювати тексти релігійно-інформативного й релігійно-агітаційного характеру. Варіантні параметри безпосередньо актуалізуються у кожному окремому різновиді текстів РПД.

Основний інформативний код теолінгвістичної матриці РПД сформований на концептуальних смислах біблійної цитати, репрезентованої у всіх його текстах. Реконструкція цих смислів (на основі асоціативного та логічного мислення із перенесенням на відповідний вербалізатор) сприяла комбінуванню ідеограми базового гіперконцепту РПД – ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ через механізми метафоризації РЕЛІГІЙНО-БІБЛІЙНОГО ЗНАННЯ, яке складається з названих 8 метафор, кожна з яких є кодом релігійної інформації й агітації.

Біблійна цитата є когнітивною структурою кожного з текстів РПД, реконструкція якої передбачала відтворення комплексу фактів (історичних, мовних, ментальних), що вплинули на формування первинних релігійних смислів (ще дохристиянських) у свідомості (архетип у генетичному коді) носіїв англійської, німецької та української мов та згодом сприяли їхньому вираженню у словах, які зазнали розвитку значення у бік набуття вже християнсько-релігійної семантики. Це був перший етап методологічних операційних процедур монографічного дослідження. Другий процедурний етап дав змогу відновити глибинні (архетипно-стереотипні) смисли релігійно-інформативних та релігійно-агітаційних текстів.

Унаслідок застосування операційних процедур у роботі підтверджено припущення про спільний процес формування у нащадків індоєвропейців релігійного мислення та різні його біблійні перцепції у носіїв англійської, німецької та української мов, який було реконструйовано шляхом розкриття еволюції семантики імен гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ (від дохристиянського до релігійно-біблійного та сучасного, зафіксованого у тлумачних словниках досліджуваних мов) та його варіантних метафоричних концептів: 1) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ, 2) НАСЛІДУВАННЯ ВЧЕННЯ ХРИСТА, 3) ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ, 4) КАЯТТЯ, 5) ОЧИЩЕННЯ, 6) ПРОХАННЯ (ПРО ДОПОМОГУ), 7) ФОРМУВАННЯ СИЛИ, 8) ПОДЯКА.

Теолінгвістична матриця РПД має модель спектрально-віялового типу, в якій унаочнено сукупність значень імен гіперконцепту та метафоричних концептів: від – первісної дохристиянської семантики до релігійно-біблійної, які актуалізують свої домінантні й факультативні смисли в англо-, німецько- та україномовних текстах релігійно-інформативного та релігійно-агітаційного характеру.

Структурування дохристиянської сфери гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТИЯНСЬКОЇ ВІРИ супроводжує подальший семантичний зсув значень до набуття експліцитно вираженого релігійно-біблійного значення та сучасного, зафіксованого у різних лексикографічних джерелах.

Релігійно-ціннісно-образну складову цього гіперконцепту реконструйовано шляхом аналізу двох видів текстів РПД: релігійно-інформативних та релігійно-агітаційних, де його імена та імена восьми метафоричних концептів зазнали семантичного розвитку у бік набуття біблійних смислів.

Залучення до християнської віри через тексти інформативного типу відбувається шляхом безпосереднього індивідуального звернення реципієнта до тексту Євангеліє (через нарації, дефініції, роз'яснення), тоді як у текстах агітаційного характеру – шляхом посередника-провідника до сприйняття біблійних смислів, оскільки їхня соціальна практика передбачає швидку переадресацію реципієнта до релігійної / церковної / конфесійної організації, яка намагається розкрити смисл Біблії реципієнту (з застосуванням різних тактик: *самопрезентації*, властивої агітаційним текстам, створеним в англійськомовному середовищі, *розмежування / протиставлення* – у німецькомовному та *єднання / кооперації* – в україномовному).

Ключовим метафоричним концептом – складником гіперконцепту в усіх англо-, німецько- та україномовних текстах РПД, що підпорядковує інші смисли, є RIGHTEOUS LIFE / GERECHT LEBEN / ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ. В основу метафори ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ у текстах РПД трьох мов покладено спільну концептуальну ознаку “дотримання моральних правил”. Відновивши діахронічні семантичні зв’язки між цими семантичними комплексами, встановлено, що варіантний метафоричний смисл ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ ієрархічно підпорядковує інші смисли, проте в кожному з текстів домінантним може бути й інший смисл.

Концептуальний смисломотив (метафоричний концепт) ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в германських мовах асоціюється зі значенням “мати чіткий курс у житті” (*to think straight; to live the principles of / to have life and have it to the full / dem Leben Richtung geben*), а в українській – “вибирати / шанс / крок” (*вільний діалог, вгору чи вниз, єдність / співпраця, гідність*), що походять від спільного архетипного і.-є. значення “іти прямо / вперед пожитись / за живленням” (можливо, “полювати”), яке на кожному етапі еволюції мови видозмінювалось, проте зберігало логічний асоціативний зв’язок.

Мотив НАСЛІДУВАННЯ (актуалізований через візуалізацію відомих послідовників Христа, а також як вияв авторитетно вищого положення по відношенню до інших (проповідь на горі, іти з маленького міста у велике людне) та, навпаки, служіння усім людям), розвинуто у текстах РПД зі спільного і.-є. значення “іти (за)”, яке (також перекликається із полюванням), яке у двох германських мовах набуло додаткового значення “повний, наповнений” (асоціації зі шлунком), а в українській мові – “по чиїхось слідах” (земля).

Сучасний образ НЕБАЙДУЖОСТІ відтворено у текстах РПД як “не один (єднання один з одним)” за допомогою мотиваторів “рухомий, корисний, сприятливий, цілющий вплив на кожного і суспільство разом у співпраці”, “почути, побачити, простягнути руку допомоги до”. Припускаємо, що первинною концептуальною ознакою, відображеною у поняттєвій страті цього концепту, була семантика “полювання”, яке потребувало спланованого колективного процесу “не переносити себе з однієї сторони на іншу, не відвернутись / не відходити [від когось / чогось] у сторону, не змінювати напрям від [когось / чогось], не переходити на іншу сторону, бо потрапиш у безвихідь (хаші), заблукаєш, пропадеш, загинеш” (архетипне дохристиянське значення).

Підсвідомий генетично збережений елемент метафоричного смислу КАЯТТЯ “відвернутися від / перейти на інший бік (у випадку небезпеки), змінити напрям” відображає архетипні значення, пов’язані з “полюванням та закликами-вигуками про можливу загрозу”. Проте, англо- та німецькомовні тексти РПД демонструють семантичний зсув цих значень у бік актуалізації значень “турботи, жалю, смутку, болі, плачу за тим, що веде до спокуси, до лукавого, стати лицем до провини – бачити її, пробачати”, а в україномовних текстах – значення “страху (сльози докору, кари / плати за гріховне, борг)”.

Метафоричний концепт ОЧИЩЕННЯ, який пов’язаний із первинним значенням “звільнити себе / очистити шлях у випадку небезпечного становища”, а також зі значенням “звільнити, визволити людину від / з (пастки)”, у ціннісно-образній страті набув релігійно-біблійної семантики вербалізаторів як “вивести від спокуси та лукавого”. Безпосередньо в англо- та німецькомовних текстах РПД він стереотипізований як “дар”, а в україномовних – як “любов, шана та самопожертва”.

Оскільки єдиним способом вижити для індоевропейців було полювання (палиця і мотузка для луку та перевезення здобичі), збиральництво та рибальство, пошук поживи для зміцнення (щоб могли думати й відчувати), то припускаємо, що саме ці мотиви покладені в основу первісних значень поняттєвих страт концептів ПРОХАННЯ (“шукати”), ФОРМУВАННЯ СИЛИ (“міцно в’язати”) та ПОДЯКА (“добра думка, благодать, спасибі, пам’ятати”). Сучасний відповідний стереотипний мотив в англо-, німецько- та україномовних текстах РПД зводиться до “пошуку Господа для зміцнення та Життя Вічного і постійна Йому вдячність”.

Якщо в інформативних текстах РПД стереотипізація варіантних метафоричних смислів відбувається з метою розкриття / уточнення земних життєвих кроків, необхідних для Життя Вічного, вербалізація та візуалізація яких репрезентована на титульній сторінці тексту і в особливий спосіб розкриває специфіку семантики кожного з них, то в агітаційних текстах – адаптація / скорочення біблійного цитування використана для назви релігійної спільноти-посередника, а відповідна візуалізація слугує підсиленням смислового навантаження.

Перспективи подальших досліджень пов’язані із залученням для реконструкції інших видів текстів релігійного дискурсу – фідеїстичного та профетичного на матеріалі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абаев В.И., Горнунг Б.В. и др. Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков. М.: Изд-во АН СССР, 1956. 324 с.
2. Авен П.О. Лингвистические методы типологического анализа в межстрановых сопоставлениях. М.: Наука, 1983. 61 с.
3. Аверинцев С.С. Теология. К.: Дух и Літера, 2001. 460 с.
4. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка: монографія. Новосибирск: НГУ, 1975. 276 с.
5. Агаев А.И., Большаков З.А., Мэтьюз Р. Новая матрица или логика стратегического превосходства. М.: ОЛМА-ПРЕСС; Институт экономических стратегий, 2003. 239 с.
6. Агаєва В.О. Принципи і методи аналізу лінгвокультурних архетипів і стереотипів у сучасній компаративістиці // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2013. Вип. 23. С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2013_23_3
7. Азимов А. Генетический код. От теории эволюции до расшифровки ДНК. М.: Центрполиграф, 2006. 208 с.
8. Алексеев В.И. Nomina sacra: Теолингвистические принципы в методике и теории исследования ономастики Божественного // Язык и метод: русский язык в лингвистических исследованиях XXII века, Лингвистический анализ на грани методологического срыва: II Междун. науч. конф. 2014. С. 301–309.
9. Алексеев В.И. Nomina Sacra: теонимы как особый тип ономастического пространства // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. 2012. № 3 (20). С. 28–35.
10. Алексеев В.И. Прототипическая природа религиозного символа как один из структурообразующих принципов в именовании Бога // Прототипические и непрототипические единицы в языке. Иркутск: ИГЛУ, 2012. С. 204–214.
11. Алексеев В.И. Сакральный диалог как структурообразующий принцип в ономатологии божественного // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2013. Т. 11. Вып. 1. С. 65–72.

12. Алексеев М.Е. Категория числа: проблемы общедагестанской реконструкции // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В. А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 30–35.
13. Аллен А.В. Графы для анализа структурных соотношений между переменными и их приложение. М.: Litres, 2014. С. 44–52.
14. Амирбекова А.Б. Вопросы когнитивной лингвистики. М.: Наука, 2013. № 2. С. 62–65.
15. Когновицкий О.С. Двойственный базис и его применение в телекоммуникациях. СПб.: Линк, 2009. 411 с.
16. Амирбекова А.Б. Когнитивно-матричный анализ репрезентации метафизических концептов в казахских дискурсах // Филология, искусствоведение и культурология: прошлое, настоящее, будущее: матер. междунар. заоч. науч.-практ. конф. (Новосибирск, 14 мая 2012 г.) / Сиб. ассоц. консультантов. Новосибирск, 2012. URL: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/2648-2012-05-21-06-14>
17. Амосова Н.Н. Этуапенологические основы словарного состава современного английского языка. М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1956. 219 с.
18. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: монографія. Львів: Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2011. 277 с.
19. Блог Львівської Духовної Семінарії Святого Духа / На дно // URL: <http://www.lds.lviv.ua/articles/1424885751>
20. Андрейчук Н.І. Життєвий світ англійця кінця XV – початку XVII століть у вимірі інституційного дискурсу (лінгвосеміотичний аналіз): автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2013. 36 с.
21. Гольдберг И.М. Религиозно-проповеднический стиль современного русского литературного языка: моральные концепты: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. М., 2002. 242 с.
22. Карвер В.О. Миссионерство и промысел Божий. М.: Логос, 1993. 191 с.
23. Гаврюшин Н.К. Самопознание как таинство : Заметки о русской религиозной антропологии // Вопросы философии. М.: Прогресс, 1996. № 5. С. 140–162.
24. Камчацький І. Сучасна наукова психологія та православна духовна традиція: змістовний діалог. М.: Благовест, 2010. URL: <http://www.blagovest-info.ru>

25. Матковська М. Категорії “Своє-Чуже” та “Ми-Вони” в англомовному політичному дискурсі. URL: http://oldenglish.at.ua/Matkovska_M.pdf
26. Поселянин Е.Н. Русские подвижники XIX столетия. М.: Терра-Книжный клуб, 2004. 384 с.
27. Иванов С.А. Византийское миссионерство: Можно ли сделать из – “варвара” христианина? М.: Языки славянской культуры, 2003. 375 с.
28. Кроссман А. Джеймс Фрезер: Миссионер среди народов Тибета. Bielefeld: CLV, 2002. 208 с.
29. Мак-Гавран Д. Закономерности роста церкви. СПб.: Христианское общество “Библия для всех”, 1994. 164 с.
30. Саракаева Э.А. Психолінгвістический анализ миссионерских текстов: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. М.: МГЛУ, 2000. 211 с.
31. Баранов А.Г. Функционально-прагматическая концепция текста. Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. у-та, 1993. 182 с.
32. Бурбело В.С. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології // Вісн. “Іноземна філологія” / гол. ред. О.І. Чередниченко. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. Вип. 32–33. С. 79–84.
33. Каліщук Д.М. До проблеми типології дискурсу // Дискурсознавство. Текстологія / гол. ред. Г.Л. Аркушин. Луцьк: ВДУ імені Лесі Українки, 2007. Вип. 4. С. 50–52.
34. Ларькіна М.О. Фреймова організація німецького інституційного оголошення // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. пр. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 5. С. 170–175.
35. Розкол Вселенської церкви 1054 р. та спроби його подолання в Західній Європі. URL: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com>
36. Кордонский С.Г. Верные матрицы как инструмент построения нтологий. Вашингтон: Изд-во Юго-Восток, 2011. Серия “Гитика Сайенс”. 66 с., 22 табл., 1 ил.
37. Теорія і практика духовних вправ // CREDO. Католицький суспільно-релігійний сайт. 2015. Ч. 16. URL: <http://credo.pro/2015/06/137285>
38. Вебер М. Основные понятия стратификации // Социологические исследования. 1994. С. 147–156.
39. Бруно Ф. Ферреро 365 коротких історій для душі. Львів: Свічадо, 2014. 456 с.

40. Куватова В.З. Семиотическая типология раннехристианских символических образов // Историческая и социально-образовательная мысль. Гуманитарные науки. 2014. Ч. 2. Т. 6. № 6. Ч. 2. С. 108–112. URL: http://dx.doi.org/10.17748/2075-9908-2014-6-6_2-108-112
41. Офіційний веб-сайт Української православної церкви (1 серпня 2017 року) / Звернення Священного Синоду УПЦ від 22 листопада 2006 р. URL: <http://orthodox.org.ua/article/zvernennya-svyashchennogo-sinodu-upts-v%D1%96d-22-listopada-2006-roku>
42. Лихолетова П.В. Когнитивно-прагматический анализ дискурса предметной области “живопись”: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Краснодар, 2005. 174 с.
43. Цікаво знати. Історія появи календаря // Цікаві факти про все на світі. URL: <http://cikavo-znaty.com/757-storya-poyavi-kalendarya.html/>
44. Антична міфологія: пер. з франц. / Е. Лаперт, К. Естен; худ. П. Бонтам, К. Брутен, П.М. Вала. К.: Махаон-Україна, 2005. 260 с.
45. Апресян Ю.Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. М.: Изд-во АН СССР, 1967. 251 с.
46. Ардаматская Е.Н. Акронимия как форма адаптивности языковой системы: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Л., 1987. 22 с.
47. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике: учеб. пос. М.: Высш. шк., 1991. 140 с.
48. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования: монография. – Л.: Просвещение, 1966. 192 с.
49. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. 2-е изд. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
50. Архангельский А. Огонь бо есть. Словесность и церковность: литературный сопромат: науч. журн. // Новый мир. ред. А.В. Василевский. М.: Новый мир, 1994. № 2. С. 230–243.
51. Балалаева О.Ю. Лінгвістичні причини деетимологізації // Вісник ДУ імені Альфреда Нобеля. Серія “Філологічні науки”: зб. наук. ст. / гол. ред. В.В. Зірка. Дніпропетровськ: ДУ імені Альфреда Нобеля, 2012. С. 237–240.
52. Балакин С.В. Использование когнитивно-матричного метода в исследовании деривационных процессов // Вестник ЧГПУ. Серия Филология и искусствоведение. 2013. Вып. 12. № 2. С. 185–189.
53. Бартминьский Е. Языковой образ мира: Очерки по этнолингвистике / сост. и отв. ред. С.М. Толстая. М.: Индрик, 2005. 527 с.

54. Батырмурзаева У.М. Лексико-семантическая структура слова в кумыкском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Махачкала, 1996. 222 с.
55. Бах А. История немецкого языка / пер. с нем. Н.Н. Семенюк; ред. пер. и прим. М.М. Гухман. М.: Изд-во иностр. лит-ры., 1956. 344 с.
56. Бачинин В.А. Христианский дискурс в российской публичной сфере. URL: <http://hpsy.ru/public/x5127.htm>
57. Березович Е.Л. Русская лексика на общеславянском фоне: семантико-мотивационная реконструкция. М.: Русский Фонд Содействия Образовани и Науке, 2014. 488 с.
58. Берестнев Г.И. Сказать о Несказанном: язык пророческих текстов в русской старческой традиции // II Международный научный симпозиум “Славянские языки и культуры в современном мире”. Текст и дискурс в славяноязычной коммуникации: сб. научн. тр. / отв. ред. М.В. Пименова. М.: МГУ им. М.В. Ломоносова. 2012. С. 237.
59. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: дис. ... д-ра філол.н.: 10.02.04. Донецьк, 2003. 463 с.
60. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации: монографія. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 1997. 310 с.
61. Белова А. Д. Поняття “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці // Вісник “Іноземна філологія” / гол. ред. О.І. Чередниченко. К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. № 32. С. 11–14.
62. Близнюк К.Р. Лексико-семантичні поля концепту “ПАТРІОТИЗМ” в українській, російській і польській мовах. 2013. URL: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzfn_2013_3_27.pdf 2013
63. Блужберг С.В. Религиозный дискурс. Структура и специфические признаки протестантской проповеди как разновидности религиозного дискурса // Социальная политика и социология / отв. ред. М.Э. Елютиной, В.Н. Ярской. Саратов: СГМУ, 2007. № 2. С. 223–235.
64. Бобырева Е.В. Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики: монографія. Волгоград: Перемена, 2007. 385 с.
65. Богачевская И.В. Религиозный дискурс как объект философско-религиоведческой рефлексии // Культура народов Причерноморья: науч. журн. / ред. Ю.А. Катунин. Симферополь: Межвузовский центр “Крым”, 2006. Вып. 79. С. 119–121.

66. Богачевська І.В. Християнська наративна традиція: автореф. дис. ... докт. филос. наук: 09.00.11. К., 2007. 22 с.
67. Богданов В.В. Текст и текстовое общение. СПб.: Изд-во СПб. гос. ун-та, 1993. 68 с.
68. Болдирев Р.В. Реконструкція праїндоевропейської лексики й етимологія // Філологічні трактати. 2010. Т. 2. № 4. С. 30–35.
69. Болдырев Н.Н. Концептуальная основа языка // Когнитивные исследования языка. Концептуализация мира в языке: коллектив. моногр. / гл. ред Е.С. Кубрякова. М.: ИЯ РАН; Тамбов: Изд-во ТГУ, 2009. Вып IV. С. 25–78.
70. Болдырев Н.Н., Алпатов В.В. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов // Вопросы когнитивной лингвистики. 2008. № 4(017). С. 5–14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/kognitivno-matrichnyu-analiz-angliyskih-hristianskih-toponimov>
71. Болдырев Н.Н., Куликов В.Г. О диалектном концепте в когнитивной системе языка // Известия РАН. Серия литературы и языка. 2006. Т. 65. № 3. С. 3–13.
72. Большакова А.Ю. Теория архетипа и концептология // Культурологический журнал. 2012. URL: http://www.cr-journal.ru/rus/journals/109.html&j_id=9
73. Бондарко А.В. Функциональная грамматика / гл. ред. Н.В. Ярцева. Л.: Наука, 1984. 136 с.
74. Бугаева И.В. Особенности конфессиональной дифференциации речи // Социальные варианты языка-3: материалы межд. науч. конф. / отв. ред. В.В. Колесов. Н. Новгород: НГЛУ, 2004. С. 292–293.
75. Бугаева И.В. Функциональные, грамматические и семантические особенности номинации адресата в религиозной сфере // Stil. – Beograd. 2007. № 6. С. 167–177. URL: <http://www.rastko.rs/cms/files/books/49e593a4c6b5f>
76. Будагов Р.А. Введение в науку о языке. М.: “Просвещение”, 1965. 492 с.
77. Бюлетень української асоціації когнітивної лінгвістики і поетики (Київ, червень 2014 р). № 6. URL: http://uaclip.at.ua/bjuleten_6.pdf
78. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке // Исследования по русской грамматике: избранные труды. М.: Наука, 1975. С. 53–87.
79. Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства у Збройні Сили України. 2016. URL: https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/64809/

80. Вне закона – меньшинство. Перерегистрация религиозных объединений (Беседовала Инна Еньшина). URL: <http://www.zakon.kz/4520593-vne-zakona-menshinstvo.html>
81. Войтак М. Проявление стандартизации в высказываниях религиозного стиля (на материале литургической молитвы) // Текст: стереотип и творчество: межвуз. сб науч. тр. Пермь: Изд-во ПГУ, 1998. С. 214–230.
82. Воробйова О.П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. 2011. Т. 14. № 2. С. 53–64.
83. Выдрин В.Ф. К реконструкции показателей именных классов в пра-манде // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В. А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 113–118.
84. Гадамский А.К. О лакунах в системе лингвистической науки: проблема взаимодействия языка и религии // Культура народов Причерноморья, 2004. № 49. Т. 1. С. 164–167.
85. Гадамский А.К. Религиозный язык – теолингвистика – языкознание вопроса // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / отв. ред. Н.В. Багранов. Симферополь: КРП “Издательство Крымучпедгиз”, 2007. Т. 20 (59). Вып. 1. С. 287–292.
86. Гадамский А.К. Теолингвистика: история вопроса // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / отв. ред. Н.В. Багранов. Симферополь: КРП “Издательство Крымучпедгиз”, 2005. Т. 18. Вып. 1. С. 16–26.
87. Гак В.Г. Пространство времени. Логический анализ языка: язык и время. М.: Индрик, 1997. С. 267–280.
88. Галич О.Б. Мовні засоби відтворення містичного в англійському готичному романі XVIII століття: функціонально-семантичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2011. 19 с.
89. Гамкрелидзе Т.В. Лингвистическая типология и праязыковая реконструкция // Сравнительно-историческое изучения языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. М., 1988. С. 145–157. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/gamkrelidze-88.htm>
90. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. Т. 1–2. 1423 с.
91. Гантмахер Ф.Р. Теория матриц. М.: Физматлит, 2010. 560 с.
92. Герценберг Л.Г. Вопросы реконструкции индоевропейской просодики. Л.: “Наука”, 1981. 200 с.

93. Герценберг Л.Г. Проблемы акцентологической реконструкции // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Реконструкция на отдельных уровнях языковой структуры. М.: “Наука”, 1989. С. 29–47.
94. Гинкель А. Миссиология: уч. пос. М.: Миссионерский отдел Русской Православной Церкви, 2010. 400 с.
95. Голуб Дж., Ван Лоун Ч. Матричные вычисления. М.: Мир, 1999. 548 с.
96. Гольберг И.М. Религиозно-проповеднический стиль современного русского литературного языка: моральные концепты: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. М., 2002. 242 с.
97. Горбунов И.А., Зайнутдинов М.Р., Локоткова М.А. Моделирование процесса речепорождения с помощью математических моделей нейронных сетей у больных невротизмом // // Петербургский психологический журнал. 2015. № 11. С. 11–37. URL: <http://ojs.spbu.ru/index.php/psy/article/download/79/54>
98. Горин Г. Матрица интеллекта. Мир как программа. М.: Litres, 2015. 229 с.
99. Горин Д.Г., Карпенко Е.В. Коммуникативные барьеры между системным и жизненным мирами // Среднерусский вестник общественных наук. 2007. № 3. С. 16–21.
100. Городяненко В.Г., Легеза С.В. Социальна антропология: уч. пос. Днепропетровск: Изд-во Днепропетровского национального университета, 2004. 438 с.
101. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні // Українське євангельське об'єднання в Північній Америці. Вінніпег: [б.в.]; Детройт: [б.в.], 1962. 160 с.
102. Гумбольдт В. фон О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества // Избранные труды по языкознанию. М.: Издательская группа “Прогресс”, 2000. 400 с.
103. Гуревич П.С. Религиоведение: уч. пос. М.-Воронеж: Изд-во Московского психолого-социального института; Изд-во НПО “МОДЭК”, 2005. 696 с.
104. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. Вступ до феноменологічної філософії // Філософська думка. К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди, 2002. № 3. С. 134–149.
105. Дейк Т.А. ван Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ.; сост. В.В. Петровна; отв. ред. В.И. Герасимова. М.: Прогресс, 1989. 312 с.

106. Демьянков В.З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века // Язык и наука конца 20 века / гл. ред. Ю.С. Степанов. М.: Институт языкознания РАН, 1995. С. 239–320.
107. Деревскова Е.Н., Чурилина Л.Н. Метафорика религиозного дискурса в словарном отражении: структура словарной статьи // Вестник Череповецкого государственного университета. Филологические науки. 2015. № 6. С. 55–57.
108. Дзендзелівський Й. Українське і слов'янське мовознавство: зб. пр. Львів: Атлас, 1996. 519 с.
109. Дорофеева М.С. Категория субъекта в политической промові (на матеріалі виступів федеральних канцлерів ФРН повоєнного періоду): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2005. 206 с.
110. Дронова Л.П. Реконструкция в компаративистике и когнитивно-ориентированой лингвистике // Вестник Томского государственного университета. Филология. Томск, 2012. № 4(20). С. 24–31. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/dronova-12.htm>
111. Дубровина С.Ю. Родство по духу: культурно-языковая перспектива // Категория родства в языке и культуре. М., 2009. С. 92–102. URL: <http://www.philology.ru/linguistics2/dubrovina-09.htm> 1957
112. Дыбо В.А. Библиография основных трудов // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В.А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 3–13.
113. Дыбо В.А. Славянская акцентология: Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском // Институт славяноведения и балканистики АН СССР. М.: Наука, 1981. 272 с.
114. Дэвис Н. История Европы / пер. с англ. Т.Б. Менской. М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. 943 с.
115. Єрошенко Т.М. До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4490/1/vip_52_48.pdf
116. Жаботинська С.А. Концепт / Домен: Матричная и сетевая модели. Крым: Культура народов Причерноморья, 2009. № 168. Т. 1. С. 254–259.
117. Живов В.М. Проблемы формирования русской редакции церковнославянского языка на начальном этапе // Вопросы языкознания. 1987. № 1. С. 46–66.
118. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. 2-ге вид., виправл. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с. URL: http://www.ukrajinistika.edu.rs/preuzimanje/zagnitko_a_teorija_suchasnogo_sintaksi_su.pdf

119. Засанська Н.Д. Лексико-семантичне поле *КРИЗА* в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.21. К., 2016. 22 с.
120. Засанська Н.Д. Лексико-семантичне поле *КРИЗА* в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.21. К., 2016. 22 с.
121. Звегинцев В.А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. М.: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1960. Ч. 2. 406 с.
122. Звегинцев В.А. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. 3-е изд., дополн. М.: “Издательство Просвещение”, 1964. Ч. 1. 963 с.
123. Звегинцев В.А. Семасиология. М.: Изд-во МГУ, 1957. 320 с.
124. Зернецкий П.В. Коммуникативные стратегии: классификационный аспект // Методология исследования политического дискурса: Актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Минск: БГУ, 2000. С. 194–198.
125. Зінченко С.В. Ступені порівняння в тексті перекладу П. Куліша книг Мойсея // Література та культура Полісся: зб. наук. пр. / Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. 2010. Вип. 59: Спадщина П. Куліша і її роль у розвитку української мови, літератури та культури. С. 155–165.
126. Зуев М.Б. Лингвориторика интертекста в переводном американском проповедническом дискурсе как метафизическом дискурсе успеха: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. Сочи, 2009. 242 с.
127. Зырянов О.В., Социна Е.К., Пращерук Н.В. Классическая словесность и религиозный дискурс: проблемы аксиологии и поэтики: сб. науч. ст. / О.В. Зырянов, Е.К. Социна, Н.В. Пращерук; отв. ред. О.В. Зырянов. Екатеринбург: Уральский государственный университет, 2007. 348 с.
128. Иванов В.В. Лингвистика третьего тысячелетия: вопросы к будущему. М.: Языки славянской культуры, 2004. 208 с., ил. (Studia Philologica). URL: <http://kogni.ucoz.ru/text/ivanov.pdf>
129. Иванов Вяч.Вс., Топоров В.Н. Славянские языковые моделирующие семиотические системы. М.: Изд-во МГУ, 1965. 204 с.
130. Иванова Е.В. К проблеме исследования экологического дискурса // Политическая лингвистика: сб. ст. / отв. ред. А.П. Чудинов. Вып. 3(23). Екатеринбург: УГПУ, 2007. С. 134–138.

131. Илиади А.И. Основы славянской этимологии. К.: Довіра, 2005. 270 с.
132. Иллич-Свитыч В.М. Проблемы индоевропейского языкознания // Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков / отв. ред. В.Н. Топоров. М.: “Наука”, 1964. С. 9–17.
133. Ирисханова К.М. Интерпретация стилистических приемов и роль контекста // Вестн. Моск. гос. лингв. ун-та. М., 2010. № 596. С. 22–35.
134. Івашків-Когут С.В. Функціонально-семантичний простір аугментативності в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. Львів, 2009. 20 с.
135. Ілик Т. Соціальні варіанти мови та їх термінологічне окреслення // Мовознавчі дослідження: зб. наук. пр. / гол. ред. А.П. Загнітко. Донецьк: ДонДУ, 2000. С. 63–73.
136. Кадикало А.М. Проблема свідомості у контексті взаємодоповняльності релігійного та наукового дискурсів: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.11 “Релігієзнавство”. К., 2005. 22 с.
137. Карасик В.И. О категориях дискурса // Проблемы лингвокультурологии и теории дискурса: сб. ст. / отв. ред. В.И. Карасик, Н.А. Красавский. Волгоград: Парадигма, 2006. URL: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>
138. Карасик В.И. Религиозный дискурс // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр. / отв. ред. В.И. Карасик, Н.А. Красавский. – Волгоград: Перввремена, 2000. – С. 5–19.
139. Карасик В.И., Шаховской В.И. О типах дискурса // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр. / отв. ред. В.И. Карасик, Н.А. Красавский. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
140. Каутский К.И. История христианства. М.: Политиздат, 1990. 463 с.
141. Кибрик А.Е. Лингвистическая реконструкция когнитивной структуры // Вопросы языкознания. М.: МГУ, 2008. № 4. С. 51–77.
142. Климанська Л.Д. Політичний дискурс соціальної проблеми як комунікативна технологія. 2013. С. 112. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2013_68/Gileya68/F8_doc.pdf
143. Клименко Н.Ф., Пещак М.М., Севченко І.Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики // Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. К.: Наукова думка, 1982. 250 с.
144. Климов Г.А. Реконструкция и диахроническая интерпретация в компаративистике // Вопросы языкознания. М., 1988. № 3. С. 9–16. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/klimov-88.ht>

145. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. К.: Либідь, 2001. 312 с.
146. Козлова М.С. Философия и язык. М.: Мысль, 1972. 254 с.
147. Кончаревич К. К теоретико-методологическому обоснованию сопоставительной теолингвистики (на материале русского и сербского языков) // VII международный симпозиум достижения и перспективы сопоставительного изучения русского и других языков. 2012. С. 14–22.
148. Корольова А.В. Діахронічний вектор дослідження структур свідомості й мислення // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. К: Вид. Центр КНЛУ, 2011. Т. 4. № 1. С. 52–58.
149. Корольова А.В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія: зб. наук. пр. / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 94–102.
150. Корольова А.В. Полідисциплінарний неофункціоналізм сучасної лінгвістики: витоки, традиції, перспективи розвитку // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. пр. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 13. С. 122–127.
151. Корольова А.В. Порівняння і зіставлення як дві процедури сучасних компаративно-контрастивних досліджень // Україна і світ: діалог мов та культур (Київ, 22 берез. 2013 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. – С. 152–155.
152. Корольова А.В., Черхава О.О. Феномен реконструкції у класичній лінгвокомпаративістиці // Проблеми зіставної семантики / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. Вип. 12. С. 128–135.
153. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: підр. для студ. філол. спец. вузів. К.: Академія, 1999. 288 с.
154. Кравченко А.А. Опыт описания фонетической системы церковнославянского языка и современного литургического произношения: дипломная работа. М.: МГУ, 1992. 102 с.
155. Кравченко Н.А. К вопросу о статусе теолингвистики в современном языкознании // Записки з романо-германської філології. 2016. Вип. 2 (37). С. 27–35.
156. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: курс лекций. М.: Гнозис, 2001. 270 с.

157. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3-х кн. К.: Либідь, 1994. Кн. 3. 335 с.
158. Крип'якевич І.П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 519 с.
159. Крылова О.А. Существует ли церковно-религиозный функциональный стиль в современном русском литературном языке? // Культурно-речевая ситуация в современной России. Екатеринбург: Из-во Уральского ун-та, 2000. С. 107–119.
160. Крысин Л.П. Религиозно-проповеднический стиль и его место в функционально-стилистической парадигме современного русского литературного языка // Поэтика. Стилистика. Язык и культура: сб. памяти Т.Г. Винокур. М.: Наука, 1996. С. 135–138.
161. Кубрякова Е.С., Шахнарович А.М., Сахарный Л.В. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / отв. ред. Е.С. Кубрякова. М.: Наука, 1991. С. 201–203.
162. Куватова В.З. Семиотическая типология раннехристианских символических образов // Историческая и социально-образовательная мысль. Краснодар: ИСОМ, 2014. Т. 6. № 6. Ч. 2. С. 108–111.
163. Кугаенко Е. Матрица и физика. М.: Ленанд, 2011. 112 с.
164. Кудрявцев Ю.С. Две альтернативные акцентологические реконструкции // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В.А. Дыбо: тезисы докладов. М.: "Наука", 1991. С. 124–129.
165. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. М.: Высш. шк., 1982. 152 с.
166. Куликов В.Г. Когнитивная матрица и локальные концепты в диалектных исследованиях // Вестник ТюмГУ. 2005. № 2. С. 193–201.
167. Куллбаск С. Теория информации и статистика. М.: Наука, 1967. 408 с.
168. Культурология. XX век: словарь: в 2-х т. / сост. и гл. ред. А.Я. Левит. СПб.: Университетская книга, ООО "Алетейя", 1997. Т. II. 447 с.
169. Курс общей лингвистики / Ф. де Соссюр; пер. с фр. А. Сухотин; ред. Ш. Балли, А. Сеше. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. 432 с.
URL: <http://www.philol.msu.ru/~discours/images/stories/speckurs/saussure1.pdf>
170. Кушнерик В.І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах: діахронія і синхронія: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.17. К., 2009. 33 с.
171. Ланкастер П. Теория матриц. М.: Наука, 1982. 272 с.

172. Лебедев А.В. Проповедь в библейском контексте (на примере нагорной проповеди Иисуса Христа) // Лингвистические и экстралингвистические проблемы коммуникации: теоретические и прикладные аспекты: сб. науч. тр. / отв. ред. К. Б. Свойкин. Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2009. Вып. 7. 377 с.
173. Левицкий А.Е., Потапенко С.И., Воробьёва О.П. Лингвоконцептология: перспективные направления: монография. Луганск: Изд-во ГУ “ЛНУ им. Тараса Шевченко”, 2013. 624 с.
174. Левицкий В.В. Семасиология: монография. Винница: Нова Книга, 2006. 672 с.
175. Левшун Л.В. Проповедь как жанр литературы (на материале проповедей в рукописных и старопечатных сборниках): автореф. дис. ...канд. филол. наук: спец. 10.01.01 “Русская литература”. М., 1992. 20 с.
176. Лесевицкий А.В. Аксиологическая матрица логотерапии Ф.М. Достоевского. URL: <http://human.snauka.ru/2014/02/5592>
177. Локк Дж. Опыты о человеческом разумении // Соч.: в 3 т. М.: Мысль, 1985. Т. 1. 621 с.
178. Лотман Ю.М. Семиосфера: Культура и взрыв; Внутри мыслящих миров: Статьи, исследования, заметки. СПб.: Искусство–СПБ, 2000. 704 с.
179. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста // Ветник Тарт. государственного университета. Филология: уч. записки / ред. Н.В. Брагинская. Тарту: Изд. Тарт ГУ, 1981. № 515. С. 3–7.
180. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста // Избранные статьи / Ю.М. Лотман. Таллинн, 1992. Т. 1. С. 129–132. URL: <http://www.philology.ru/literature1/lotman-92b.htm> 1992
181. Лотман Ю.М. Статьи по семиотике и типологии культуры // Избранные статьи: в 3 т. Таллинн: Александра, 1992. Т. 1. 479 с.
182. Лушникова Г.И. Интертекстуальность художественного произведения: учеб. пос. Кемерово, 1995. 81 с.
183. Лэнекер Р.В. Концептуальная семантика и символическая грамматика // Вопросы когнитивной лингвистики. 2006. № 3 (009). С. 15–27.
184. Макаев Э.А. Реконструкция индоевропейского этимона // Вопросы языкознания. М.: “Наука”, 1967. № 4. С. 26–33.
185. Маковский М.М. Английская этимология: учеб. пос. для ин-тов и фак. ин. яз. М.: Высш. шк., 1986. 151 с.

186. Малахова В.Г. О парадигматических характеристиках низкочастотных терминов // Системное описание лексики германских языков: межвуз. сб. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1979. Вып. 3. С. 99–103.
187. Малаховский Л.В. Теория лексической и грамматической омонимии. Ленинград: Наука, 1990. 239 с.
188. Малин И. Современная протестантская проповедь как интертекст. 2012. URL: http://igormalin.blogspot.com/2012/03/blog-post_26.html
189. Малиновский Б. Магия, наука и религия. М.: Рефл-бук, 1998. 304 с.
190. Манерко Л.А. Синергетика и когнитивно-дискурсивная парадигма лингвистического знания // Русский язык как государственный: VI Житниковские чтения. Челябинск: Изд-во ЧГУ Челябинск, 2002. С. 113–121.
191. Марков Б.В. Знаки Бога: Риторика религиозного дискурса // Мысль: журнал Петербургского Философского Общества: науч. журн. / отв. ред. М.А. Секадская. СПб.: СПб. философское общество, 2006. Т. 6. № 1. С. 137–148.
192. Марр Н.Я. Яфетические зори на украинском хуторе (Бабушкины сказки о Свинье Красном Солнышке) // Учёные записки института народов Востока СССР, 1930. Т. 1. С. 1–86.
193. Мартынов В.В. К реконструкции индоевропейского консонантизма / В.В. Мартынов // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В. А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 88–93.
194. Марченко О.О. Побудова лексико-синтаксичної моделі природної мови із застосуванням сучасних методів обробки великих текстових корпусів // Наукові записки НаУКМА. 2013. Т. 151. С. 36–43.
195. Матласевич О.В. Психологічні ідеї гуманізму в світлі концепцій острозьких просвітників XVI–XVII століття: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Острог, 2004. – 267 с.
196. Меркулова В.А. О некоторых принципах этимологии названий растений // Этимология 1964. Принципы реконструкции и методика исследования. М.: Наука, 1965. С. 72–87.
197. Мечковская Н.Б. Язык и религия: лекции по филологии и истории религии. М.: Агентство “ФАИР”, 1998. 264 с.
198. Милевская Т.В. Дискурс и текст: проблема дефиниции. 2002. URL: <http://www.teneta.rinet.ru/rus/me/milevskatdiscourseandtextdfn.htm>
199. Милованова М.В., Терентьева Е.В. Матричная реконструкция как метод эколлингвистического мониторинга языка региона // Вестник ВолГУ. Серия 2. Языкознание: науч.-теор. журн. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2010.

Вып. 2(12). С. 162–168.

200. Митрофанова О.А. Измерение семантических расстояний как проблема прикладной лингвистики // Структурная и прикладная лингвистика: межвуз. сб. / гл. ред. А.С. Герд. СПб.: Изд-во СПб ГУ, 2008. Вып. 7. С. 177–182.

201. Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс: конференція // Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поетики. К., 2014. № 7. URL: <http://uaclip.at.ua>

202. Мовні обрії: Збірник пам'яті Левка Полюги / відп. ред. О. Сімович. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. 232 с. (Серія “Історія мови”).

203. Мойсеенко С.М. Прагматичне значення англійської комп'ютерної лексики, його структура // Актуальні питання філології: зб. наук. пр. К.: КиМУ, 2011. Вип. 2. 224 с.

204. Морозова Ю.И., Козеренко Е.Б., Шарнин М.М. Методика извлечения пословных переводных соответствий из параллельных текстов с применением моделей дистрибутивной семантики // Системы и средства информатики. М.: Наука, 2014. Т. 24. Вып. 2. С. 131–142.

205. Мотузенко Е.М. Этимология и семантика. Кишинев: Vector, 2006. 368 с.

206. Мудрак О.А. К реконструкции чукотско-корякского сингармонизма // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В.А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 47–50.

207. Мясников И.Ю. Коммуникативное моделирование прессы: жанровая структура издания как ключ к структуре его дискурса // Вестник Томского государственного университета. Филология: сб. науч. тр. / ред. А.А. Ляпкина. Томск: Изд-во ТГУ, 2011. № 3(15). С. 134–145.

208. Нехорошева А.М. Механизмы формирования когнитивной матрицы “СВОЙ-ЧУЖОЙ” в немецком политическом дискурсе (на примере выступления Ангелы Меркель) // Политическая лингвистика. Раздел 2. Политическая коммуникация. 2012. Вип. 2 (40). С. 140–144.

209. Николаев С.Л. К реконструкции праславянских тематических глаголов с корнями на шумный // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В. А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 151–160.

210. Никольский Л.Б. Синхронная социолингвистика (Теория и проблемы): монография. М.: Наука, 1976. 168 с.

211. Ніконова В.Г. Художній концепт: процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. Т. 14. № 2. С. 113–123.

212. Остгоф И., Бругман К. Предисловие в книге “Морфологические исследования” // История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях / В.А. Звегинцев. М.: Прогресс, 1960. Вып. 1. С. 264–389.

213. Очередыко Ю.В. Когнитивно-семантические, жанровые и стилистические характеристики англоязычного религиозно-популярного дискурса: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. Астрахань, 2010. 199 с.

214. Павлишенко Б.М. Групування текстових даних на основі моделі семантичного контексту // Восточно-Европ. журн. передовых технологий. 2011. № 5/2 (53). С. 39–42. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/grupuvannya-tekstovih-danih-na-osnovi-modeli-semantichnogo-kontekstu>

215. Падучева Е.В. Высказывания и его соотнесенность с действительностью. М.: Наука, 1985. 271 с.

216. Патнэм Х. Мозги в бочке // Разум, истина и история. М.: Праксис, 2002. 296 с.

217. Петренко В.Ф. Экспериментальная психосемантика: исследования индивидуального сознания. 2015. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1982/825/825023.htm>

218. Петрова Н.Г. О некоторых особенностях заглавий поэтического дискурса акмеистов // Вестник Томского государственного университета. Филология: сб. науч. тр. / ред. А.А. Ляпкина. Томск: Изд-во ТГУ, 2012. № 10(125). С. 180–183.

219. Пищальникова В.А., Сонин А.Г. Общее языкознание: уч. пос. для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2009. 448 с.

220. Піскунов О.В. Реконструкція дивергентних і конвергентних процесів у студіях учених Казанської лінгвістичної школи // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. 2013. Т. 21. Вип. 19(2). С. 163–167. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumo_2013_21_19\(2\)_26.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdumo_2013_21_19(2)_26.pdf)

221. Плисов Е.В. Конфессиональная дифференциация христианской лексики в немецком языке в толковом словаре (на материале немецкого языка) // Вестник КРАУНЦ. Гуманитарные науки: сб. тр. / гл. ред. Ю.В. Корчагин. Петропавловск-Камчатский: КамГУ, 2006. № 1. С. 187–199.

222. Побудова матриці попарних порівнянь елементів з нечіткими оцінками // NAUTICA. Нечітка логіка. URL: <https://sites.google.com/site/ne4itkalogika/necitka-ierarhicna-model-pidtrimki-prijnatta-risen/pobudova-matricii-porivnan-elementiv-z-necitkimi-ocinkami>
223. Полюжин М.М. Дискурсивні стратегії та організуючі стереотипні висловлювання в англійській мові // Дискурс іноземної комунікації: колективна монографія. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2001. 295 с.
224. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
225. Постовалова В.И. Теолингвистика в современном религиозном дискурсе. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teolingvistika-v-sovremennom-gumanitarnom-poznanii-istoki-osnovnye-idei-inapravleniya.pdf>.
226. Пригарина А.С. Исповедь в контексте религиозного дискурса: построение и структурные особенности: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка”. Волгоград, 2012. 20 с.
227. Приходько А.М., Романенко О.В. Концептосистеми: стабільність і плинність // Нова філологія: зб. пр. / гол. ред. В.М. Манакін. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. Вип. 24. С. 82–95.
228. Прищепчук І.О. Еволюція процедури семантичної реконструкції індоєвропейських дієслівних праоснов // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. Центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 160–167.
229. Прищепчук І.О. Омонімія дієслівних праоснов та явище семантичного синкретизму у порівняльно історичних дослідженнях (на матеріалі праоснов зі значенням “світіння”) // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. – С. 182–183.
230. Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам’янець-Подільський: Аксіома, 2013. Вип. 22. 708 с.
231. Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков / пер. с англ. Т.Н. Сергеевой; ред. и пред. В.А. Звегинцева; прим. М.М. Гухман. М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1954. 380 с.
232. Проскурин С.Г. О значениях “правый – левый” в свете древнегерманской лингвокультурной традиции // Вопросы языкознания. 1990. № 5. С. 37–49.

233. Проскурин С.Г. Очерки исторического мира индоевропейцев: концептуальные структуры, коды и тексты. Новосибирск: Изд-во Сибирского независимого ун-та, 1998. 136 с.

234. Проскурин С.Г. Семиотика индоевропейской культуры. История языка. Концептуализированные системы в индоевропейском языке и культуре. Проблема “коды” и “тексты”. Новосибирск: Изд-во Сибирского независимого ун-та, 1998. 244 с.

235. Прохватилова О.А. Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи: монография. Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 1999. 364 с.

236. Прохватилова О.А. Экстралингвистические параметры и языковые характеристики религиозного стиля // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2006. С. 19–26.

237. Раздабарина Ю.А. Когнитивные основы функционирования имён существительных широкой семантики (на материале английского и русского языков): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Белгород, 2013. 184 с.

238. Ракитов А.И. Опыт реконструкции концепции понимания Фридриха Шлейермахера // Историко-философский ежегодник / гл. ред. А.А. Грицанов. Минск: Интерпрессервис, 1988. С. 150–165.

239. 239: пер. з франц. / П. Балта, Ж. Боттеро, К. Шадефо та ін.; худ. Е. Богаер, П. Бонтам, Ф. Клеман. К.: Махаон-Україна, 2007. 260 с.

240. Розанова Н.Н. Коммуникативно-жанровые особенности храмовой проповеди // И.А. Бодуэн де Куртенэ. Ученый. Учитель. Личность: доклады науч.-практич. конф. “Лингвистическое наследие И.А. Бодуэн де Куртенэ на исходе XX столетия”: сб. тр. / отв. ред. Л.Н. Ваулина. Красноярск, 2000. С. 227–240.

241. Романченко Ю.В. Лингвопрагматический аспект немецкоязычного теологического дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 2008. 22 с.

242. Рыжов Ю. Ignoto Deo: новая религиозность в культуре и искусстве. М.: Смысл, 2006. 328 с.

243. Сібрук А., Гульченко Т. Етимологічний аналіз – перший етап реконструкції семантики // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. 2013. Вип. 28. С. 98–105.

244. Сайт відділу релігійної освіти, катехизації і місіонерства при Священному Синоді Української Православної Церкви.
URL: <http://www.rokim.org.ua/etika/pravo/>

245. Самин Д.К. Лингвистическая концепция Сосюра // 100 великих научных открытий. М.: Вече, 2002. 480 с.

246. Самойлова А.Д. Местоимение как средство речевого воздействия миссионерской разновидности проповеднического дискурса // Российский лингвистический ежегодник: лингвистический ежегодник Сибири / гл. ред. Т.М. Григорьева. Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2006. Вып. 1(8). С. 148–156.

247. Сафронов В.А. Индоевропейские прародины. Горький: Волго-Вят. кн. изд-во, 1989. 399 с.

248. Сгалл П., Хаичова Е. Актуальное членение предложения и метод вопросов // Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity / uspořádali Ivan Dorovský a Josef Kolečka. A 28. Brně: Studi a Minor a Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis, 1980. С. 51–57.

249. Селиверстова О.Н. Когнитивная семантика на фоне общего развития лингвистической науки // Вопросы языкознания. 2002. № 6. С. 12–35.

250. Селіванова О.О. Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці. 2013. С. 200. URL: <http://www.selivanova.net>

251. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

252. Семенов О. Роль і місце словника у розвитку комунікативної культури особистості дослідника // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. / редкол. Л.Б. Лук'янова (голова) та ін.; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин; Видавець П.П. Лисенко, 2013. Вип. 7. С. 159–167.

253. Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание. М.: Едиториал УРСС, 2002. 400 с.

254. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія / відп. ред. В. Різун. К.: Логос, 2002. 392 с.

255. Серебренников Б.А. Методы лингвогеографических исследований // Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / ред. Б.А. Серебренников. М.: Наука, 1973. С. 120–167.

256. Серова И.Г. Гендер как аспект конструирования социальной реальности // Междунар. конгресс по когнитивной лингвистике. Тамбов: ТГУ, 2006. 509 с.
257. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов: монография. М.: Academia, 2000. 140 с.
258. Созина Е.К. “Смерть Ивана Ильича” Л. Толстого в художественном сознании И. Бунина // Классическая словесность и религиозный дискурс (проблемы аксиологии и поэтики): сб. науч. ст. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007. С. 266–282.
259. Соломатин Я.И. О связи политологии и религии // Без темы: науч. общ.-полит. журн. / отв. ред. Д.Е. Москвин. Екатеринбург: Ф-т политологии и социологии УрГУ, 2006. № 1. С. 22–25. URL: <http://beztemy.usu.ru>.
260. Соломонов М.А. Христианский теоним в структуре фольклорного текста (на материале прикамских духовных стихов): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Пермь, 2011. 21 с.
261. Сорока Т.В. Теоретичні засади зіставного дослідження лексичної семантики аксіономенів // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия “Филология. Социальные коммуникации”. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 300–304.
262. Сорочук Л.В. Вода і вогонь як життєдайна основа в українській фольклорній традиції (образно-символічне наповнення) // Українознавство-2005: календар-щорічник. К., 2004. С. 88–94.
263. Старостин С.А. Реконструкция общевосточно-кавказской системы основных падежей // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В.А. Дыбо: тезисы докладов. М.: “Наука”, 1991. С. 35–37.
264. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. М.: Академический проект, 2004. С. 42–67.
265. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры: опыт исследования. М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. 824 с.
266. Степанов Ю.С., Проскурин С.Г. Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия. М.: Наука, 1993. 158 с.
267. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи: монография / научн. ред. проф. З.Д. Попова. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 138 с.
268. Стусенко О. Калейдоскоп апокаліпсису // ЛітАкцент. 2011. 31 січня. URL: <http://litakcent.com/2011/01/31/kalejdoskop-apokalipsysu/>

269. Тацит К. Сочинения в двух томах. Анналы. Малые произведения / пер. А.С. Бобовича. Л.: Наука, 1969. Т. 1. 449 с.

270. Тестелец Я.Г. К реконструкции пракартвельского несонантического вокализма // Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 6-летию со дня рождения В. А. Дыбо: тезисы докладов. М.: "Наука", 1991. С. 66–71.

271. Типология германских литературных языков: кол. сб. / ред. кол. В.Н. Ярцева, М.М. Гухман, Э.А. Макаев, Н.Н. Семенюк / Акад. Наук СССР, Ин-т языкознания. М.: Изд-во Наука, 1976. 248 с.

272. Толстая С.М. Семантические категории языка культуры: Очерки по славянской этнолингвистике: монография. М.: URSS, 2010. 368 с.

273. Трубачев О.Н. Indoarica в Северном Причерноморье: Реконструкция реликтов языка // Этимологический словарь языковых реликтов Indoarica (в соавторстве с А.К. Шапошниковым). М.: Наука, 1999. 320 с.

274. Трубачев О.Н. Из праславянской этимологии и лексико-семантической реконструкции: *krosno // Slawistyczne studia jezykoznawcze. Warszawa, 1987. S. 427–430.

275. Трубачев О.Н. Приемы семантической реконструкции // Сравнительно-историческое изучение языков разных семей. Теория лингвистической реконструкции. М.: Наука, 1988. С. 197–222. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/trubachev-88.htm>

276. Тулякова Н.О. Теорія інформації: навч. пос. Суми: СДУ, 2008. 205 с.

277. Улановський А.М., Матюхина А.Б. Изучение религиозных переживаний и дискурса (на материале исследования кришнаитов) // Психология. Журнал Высшей школы экономики / гл. ред. Т.Н. Ушакова. М.: ГУ ВШЭ, 2010. Т. 7. № 1. С. 55–73.

278. Ульянич Г.А. Духовная проповедь как комплексный ритуальный социальной коммуникации // Аналитика культурологии: электр. журн. / отв. ред. А.П. Леонов. Минск: Амалфея, 2010. Вып. 2(17). URL: <http://analiculturology.ru>

279. Усик Л.М. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. К., 2017. 24 с.

280. Фабіан М.П. Типологія етикетної лексики в різноструктурних мовах // Сучасні дослідження з іноземної філології: зб. наук. пр. Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2012. Вип. 10. С. 7–11.

281. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. М.: Прогресс, 1988. Вып. XXIII. С. 52–92.
282. Франк С.Л. Духовные основы общества. Введение в социальную философию: монография. М.: Республика, 1992. 511 с.
283. Фреге Г. Смысл и денотат // Семиотика и информатика. М.: Oregaselecta, 1997. Вып. 35. С. 351–380.
284. Фуко М. Археология знания. СПб.: Изд. центр “Гуманитарная академия”, 2004. 416 с.
285. Халай І.О. Антропокосмізм у проблемному полі філософії та методології науки: автореф дисер. ... канд. філософ. наук. К., 2015. 20 с.
286. Харламова Л.А. Матричный принцип формулы “faith, hope, charity” – “вера, надежда, любовь” и составляющих ее концептов (на материале английского языка и культуры): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Барнаул, 2006. 200 с.
287. Чебанов С.В. Язык описания таксонов: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.21. Ленинград, 1987. Т.1. 223 с.; Т.2. 510 с.
288. Чекулай И.В. Функционально-деятельностный подход к изучению принципов оценочной категоризации в современном английском языке. Белгород: Изд-во БелГУ, 2006. 236 с.
289. Чендей Н.В. Поетико-когнітивний потенціал метафор-стихій в англійській та українській мовах: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.17. Ужгород, 2009. 212 с.
290. Чернобров А.А. Специфика религиозного дискурса в лингвистике // Образование и культура России в изменяющемся мире. Русский филологический портал. Новосибирск: НГПУ, 2007. URL: <http://www.philology.ru>
291. Чернобров А.А. Специфика религиозного дискурса в лингвистике // Образование и культура России в изменяющемся мире. Новосибирск, 2007. С. 94–98.
292. Черхава О.О. Adjectives with sacred meaning in English-into-Ukrainian Translation // Мова і культура / відп. ред. Д.С. Бураго. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2012. Вип. 18 (1). С.29–33.
293. Черхава О.О. Сопоставительный анализ дискурсивной композиции буклета международного религиозного фестиваля и календарного религиозного путеводителя (на материале англо-, немецко- украинно- и русскоязычных текстов) // Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи: сб. ст. по матер. XX междунар. заоч. науч.-практ. конф. /

отв. ред. М.А. Васинович. М.: Изд. “Международный центр науки и образования”, 2014. С. 172–177. ISSN 2309-1924.

294. Черхава О.О. Апробація методики реконструкції в наукових працях різних часів // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. праць / гол. ред. Н.В. Петлюченко; Національний університет “Одеська юридична академія”. Одеса: “Видавничий дім “Гельветика””, 2015. Вип. 6. С. 139–144.

295. Черхава О.О. Апробація методики реконструкції індоєвропейцями та лінгвокомпаративістами різних поколінь // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова / відп. ред. І.М. Колегаєва, 2015. Вип. 2 (35). С. 164–174.

296. Черхава О.О. Архетипна матриця інваріантного релігійного смислу гіперконцепту ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. пр. / відп. ред. А.В. Корольова. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 14. С. 197–214.

297. Черхава О.О. Біблійне пророцтво та профетичний мотив у нефідеїстичному дискурсі // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) / відп. ред. Н.М. Корбозерова. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 105 (2). С. 398–400.

298. Черхава О.О. Дефініції місіонерського дискурсу крізь призму суміжних понять теологічної лінгводискурсології // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16. № 1. С. 122–133.

299. Черхава О.О. Дискурсивна композиція релігійного тексту (на матеріалі англо-, німецько- україно- та російськомовних календарних релігійних путівників) // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. К.: Логос, 2013. Вип. 24. С. 415–429.

300. Черхава О.О. Дослідницький корпус англо-, німецько-, україномовних текстів релігійно-популярного дискурсу // Дані текстових корпусів у лінгвістичних дослідженнях: колек. моног. / за ред. О.П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 130–145.

301. Черхава О.О. Еволюція семантики лексем-найменувань гіперконцепту залучення до християнської віри та його варіантних метафоричних смислів // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар.

наук.-практ. конф., (Київ, 29–31 березня 2017 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. С. 401–402.

302. Черхава О.О. Концептуалізація метафори ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ в англійських, німецьких та українських релігійно-інформативних текстах // Мир языка – мир в языке: матер. III Междунар. науч. конф., (Киев, 29–30 декабря 2015 г.) / Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова. К., 2015. С. 33.

303. Черхава О.О. Концептуальне формування науково-термінологічного поля поняття “релігійний дискурс” у контексті становлення теолінгвістики // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. Т. 16. № 2. С. 133–141.

304. Черхава О.О. Методики виконання семантичної реконструкції у структуралізмі й когнітивній лінгвістиці // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. пр. / відп. ред. А.В. Корольова. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 13. С. 212–220.

305. Черхава О.О. Реалізація мовних тактик у текстах релігійно-популярного дискурсу // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова / відп. ред. І.М. Колегаєва, 2014. Вип. 2 (33). С. 141–149.

306. Черхава О.О. Специфика речевой личности в религиозно-популярном виде дискурса // Русский язык в языковом и культурном пространстве Европы и мира: Человек. Сознание. Коммуникация. Интернет: сб. ст. по материалам IV Междунар. науч. конф., (Лёвен, 22–25 мая 2014 г.) / Католический Университет. Бельгия, 2014. URL: <http://www.av.disus.ru/proekt/1465093-2-sekciya-mezhkulturnaya-kommunikaciya-dialog-kultur-frolova-olga-evgenevna-mgu-immvlomonosova-moskva-rossiya-ponyatie-evropa-russkoj.php>

307. Черхава О.О. Специфіка функціонування топосного маркера у текстах біблійного пророцтва // Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. пр. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. К.: Логос, 2012. Вип. 28. С. 412–419.

308. Черхава О.О. Термінологічна дескрипція “теолінгвістична матриця” у проєкції на тексти релігійно-популярного дискурсу // Україна і світ: діалог мов та культур: матер. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 01–03 квіт. 2015 р.). К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. С. 474–476.

309. Черхава О.О. Типологія метафоричних моделей релігійно-популярного дискурсу в англійській, німецькій та українській мовах // Вісник

Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 2. С. 182–195.

310. Черхава О.О. Феномен реконструкції у аксіоматичному та антропоцентричному функціоналізмі // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: зб. наук. пр. / укл.: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2015. Вип. 58. С. 73–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_58_30

311. Черхава О.О. Феномен реконструкції у лінгвокомпаративістиці доби структуралізму // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2015. Т. 18. № 1. С. 157–164.

312. Черхава О.О. Ядерні та інваріантно-варіантні параметри ідентифікації релігійно-популярного дискурсу // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія / гол. ред. А.В. Корольова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Т. 17. № 1. С. 130–141.

313. Чумакова К. Религиозный дискурс в масс-медиа // Современный дискурс-анализ. Лингвистические измерения дискурса: электр. журн. / отв. ред. Е.А. Кожемякин. Минск: НИУ “БелГУ”, 2012. Вып. 6. С. 82–91. URL: <http://discourseanalysis.org/ada6/st47.shtml>

314. Чурилина Л.Н. Лексическая структура художественного текста (коммуникативный и антропоцентрический аспекты): учеб. пос. Магнитогорск, 2000. 102 с.

315. Чурилина Л.Н. Лексическая структура художественного текста: принципы антропоцентрического исследования: монография. СПб., Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002. 283 с.

316. Шайкевич А.Я. Опыт статистического выделения функциональных стилей // Вопросы языкознания. М.: Высш. шк., 1968. №1. С. 64–76.

317. Шамарова С. Актуальные вопросы исторической теолингвистики. Saarbrucken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013. 120 с.

318. Шамарова С.И. К вопросу о теолингвистике: цель, задачи, объект, методы и основные направления // Филологические науки. 2012. URL: <https://research-journal.org/languages/k-voprosu-o-teolingvistike-cel-zadachi-obekt-metody-i-osnovnye-napravleniya/>

319. Шамарова С.И. О развитии нового раздела языкознания – теолингвистики // Теория и практика языковой коммуникации: матер. III междунар. конф. Уфа: УГАТУ, 2011. С. 477–480.

320. Шамарова С.И. Об этимологических и лексических трансформациях в области теолингвистики // Инновации и перспективы сервиса: сб. ст. VIII междунар. науч.-техн. конф. Уфа: УГАЭС, 2011. Ч. 1. С. 169–174.

321. Шапошникова И.В. Системные диахронические изменения лексико-семантического кода английского языка в лингво-этническом аспекте. Иркутск, 1999. 243 с.

322. Шашков И.А. О подходах к исследованию категории религиозный дискурс // Studia Linguistica: зб. наук. пр. / відп. ред. І. О. Голубовська. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. Вип. 5(2). С. 483–488. URL: http://www.philology.kiev.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_5_2/483_487.pdf

323. Шевченко І.С., Морозова О.І. Проблеми типології дискурсу // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: колек. моногр. / гол. ред. І.С. Шевченко. Х.: Константа, 2005. 356 с.

324. Шевченко М.Л. Религиозная журналистика: типы, принципы и проблемы институционализации // Преодолевая государственно-конфессиональные отношения: сб. М.: Информационно-аналитический центр “Сова”, 2004. URL: <http://www.sovacenter.ru/religion/publications/stateconfessional/2004/02/d1767/>

325. Шейгал Е.И., Иванова Ю.М. Передвыборные теледебаты как жанр стратегической коммуникации // Вестник Волгоградского педагогического университета “Человек в коммуникации: концепт, жанр, дискурс” / отв. ред. Е.И. Шейгал. Волгоград: ВолГУ, 2004. С. 102–105.

326. Ширяева Т.А. Общекультурные и институциональные особенности дискурса // Знание. Понимание. Умение: Портал журнала. М.: МосГУ, 2007. № 4. URL: <http://www.zpu-journal.ru>

327. Шутова М.О. Етнокультурні стереотипні портрети англійців і українців (когнітивно-ономасіологічна реконструкція фразеоформул): монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2016. 296 с.

328. Червоний В.Г. Українське словотворення від Трипілля до Іудеї. Рівне, 1995. С. 4–12.

329. Щерба Л.В. Мовна система і мовленнєва діяльність. Л.: Наука, 1974. 428 с.

330. Элбакян Е.С. Глобализация в эпоху религии, религия в эпоху глобализации // Религиоведение. 2013. № 3. С. 149–162.

331. Якобсон Р.О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание // Новое в лингвистике. М., 1963. Вып. III. С. 95–105. URL: <http://www.philology.ru/linguistics1/jakobson-63.htm>

332. Яковенко Е.Б. История и типология переводов Библии на германские языки // Вестник НГУ. Новосибирск: Изд-во НГУ, 2005. Т. 3. Вып. 1. С. 11–20.
333. Яницкий Л.С. О молитвенном дискурсе в лирике XX века // Новый филологический вестник / гл. ред. Е.И. Пивовар. М.: Изд-во РГГУ, 2006. № 2. С. 85–92.
334. About Cognitive Linguistics. Historical Background // International Cognitive Linguistics Association. URL: <http://www.cognitivelinguistics.org/en/about-cognitive-linguistics>
335. Akers J. Michael Morning and Evening Meditations from the Word of God: Education, Challenge, Inspiration, and Encouragement. Bloomington: WestBowPress 2014. 768 p.
336. Ando R.K. Latent semantic space: iterative scaling improves precision of inter-document similarity measurement // Proceedings of the 23rd ACM SIGIR / ed. E. Yannakoudakis. 2000. P. 216–223.
337. Aşık M.O. Contesting religious educational discourses and institutions in contemporary Egypt // Social Compass / ed. B. Charlier. Cambridge: SAGE Publications, 2012. Vol. 59. No. 1. P. 84–101.
338. Banchoff Th., Wuthnow R. Religion and the Global Politics of Human Rights / ed. R. Wuthnow. Oxford: Oxford University Press, 2011. 336 p.
339. Barðdal J., Eythorsson Th. Reconstructing syntax: Construction Grammar and the Comparative Method // Sign-based construction grammar / eds H.C. Boas and I. Sag. Stanford: CSLI Publications, 2004. P. 257–308.
340. Bazylyak N.O., Cherkhava O.O. Communicative competence formation of future English Language teacher // Man in India. Subject Area and Category: Art and Humanities History (H Index), Social Sciences Cultural Studies. 2017. Vol. 97 (3). P. 341–352. ISSN 0025-1569. (The journal is listed and indexed in Scopus).
341. Bendix E. Componential analysis of general vocabulary: the semantic structure of a set of verbs in English, Hindi and Japanese. Bloomington: Indiana University, 1966. 230 p.
342. Benveniste E. Problèmes sémantiques de la reconstruction // Word. 1954. Vol. 10. No. 2–3. P. 10. URL: <http://linx.revues.org/1183>
343. Berlin B., Kay P. Basic colour terms: their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, 1991. 196 p.
344. Boeve L. Linguistica ancilla Theologiae: The Interest of Fundamental Theology in Cognitive Semantics // The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective / ed. K. Feyaerts. Oxford: Peter Lang, 2003. P. 15–36.

345. Bopp F., Eastwick E.B., Wilson H.H. A Comparative Grammar of the Sanscrit, Zend, Greek, Latin, Lithuanian, Gothic, German and Slavonic Languages. 1853. URL: <https://archive.org/details/acomparativegra01wilsgoog>
346. Bosch D.J. Believing in the Future: Toward a Missiology of Western Culture. Philadelphia: Trinity Press International, 1995. 69 p.
347. Bosch D.J. Transforming mission: paradigm shifts in theology of mission // American Society of Missiology. N.Y.: Orbis Books, 2011. No. 16. 630 p.
348. Bradke P.V. Über Methode und Ergebnisse der arischen (indogermanischen) Alterthumswissenschaft. Historisch-kritische Studien. Giessen: J. Ricker'sche Buchhandlung, 1890. 350 p.
349. Branham R.J., Rourke W.B. Between text and context: Toward a rhetoric of contextual reconstruction // Quarterly Journal of Speech / ed. Th.W. Benson. USA: Taylor & Francis, 1985. Vol. 75. Is. 1. P. 19–36.
350. Braun W. Guide to the study of religion. London: Continuum, 2000. 560 p.
351. Brugmann K. Nasalis sonans in der indogermanischen Grundsprache. Zur Geschichte Der Stammabstufenden Declinationen. Erste Abhandlung: Die Nomina Auf -ar und -tar. Berlin: [Place of publication not identified], 18-. 338 p.
352. Brugmann K., Osthoff H. Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen (mit Karl Brugmann). USA: Nabu Press, 2014. 620 p.
353. Bühler K. Axiomatik der Sprachwissenschaften // Semiotic foundations of language theory / ed. R.E. Innis. N.Y.: Plenum, 1982. S. 75–164.
354. Bühler K. The axiomatization of the language sciences. N.Y.: Plenum, 1982. P. 75–164.
355. Carr K. Protecting Mission Command from Information Dominance. Invited presentation to Vision. L.: Cranfield University, 2005. 203 p.
356. Cherkhava O.O. Conceptual Forming Of Terminological Field of The Notion “Religious Popular Discourse Variety” In The Religious Type Of Institutional Discourse // The proceeding edition of scientific articles. Kaunas: Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities. Department of Foreign Language, 2014. URL: http://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/konferenciju/ZKE_2014_programa_05_06.pdf
357. Cherkhava O.O. Linguistic and Discursive Characteristics of Biblical Prophetic Texts in English Revised Version (1885) // What's in a Text? Inquiries into the Textual Cornucopia / eds A. Glaz, H. Kowalewski, A. Weremczuk. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2012. P. 65–86.

358. Cherkhava O.O. Metaphorization of the concept water as the representation of kernel basic concept “Inclination to Christian Faith through Biblical religious knowledge” in the religious-popular discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // *Harmony of Tradition and Modernity: Concept of the Sea in Language and Culture*. Klaipėda: The centre of the Baltic studies, 2014. URL: <http://senas.ku.lt/hmf/struktura/centrai/baltistikos-centras/conference-participants-abstracts-2/>

359. Cherkhava O.O. Comparative Cognitive Matrix Reconstruction of Religious Popular Discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // *CogLingWroc 2016 Conference Proceedings* / ed. prof. dr. hab. Leszek Berezowski. Wrocław: University of Wrocław Institute of English Studies, 2016. URL: <https://sites.google.com/site/coglingwroc2/thematic-panels/semantics1>

360. Cherkhava O.O. Comparative cognitive methodology of the religious popular discourse matrix reconstruction procedure / *Science and Education a New Dimension. Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2017. V (32). Is. 122. P. 22–29. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

361. Cherkhava O.O. Language parallels in English-into-German Translation // *Людина. Комп'ютер. Комунікація: зб. наук. пр. / за ред. О.П. Левченко. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. С. 79–84.*

362. Cherkhava O.O. Prophetic discourse as the integral category of the interpersonal communication // *The proceeding edition of scientific articles*. Kaunas: Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities, Department of Foreign Language, 2010. No. 6. P. 404–410.

363. Cherkhava O.O. Reconstruction of theolinguistic matrix of religious popular discourse (based on English, German and Ukrainian languages) // *Science and Education a New Dimension. Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2015. III (10). Is. 47. P. 13–19. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

364. Cherkhava O.O. The concept of water and its metaphorization in text of religious-popular discourse (based on English and German languages) // *Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. праць / гол. ред. Н.В. Петлюченко; Національний університет “Одеська юридична академія”. Одеса: “Видавничий дім “Гельветика””, 2014. Вип. 4. С. 318–323.*

365. Cherkhava O.O. Theological linguistic principles of religious popular discourse study in the context of cognitive matrix reconstruction // *Science and Education a New Dimension. Philology* / ed. Dr. Xenia Vamos. Budapest, 2016. IV

(21). Is. 98. P. 26–37. p-ISSN 2308-5258. e-ISSN 2308-1996. (The journal is listed and indexed in Index Copernicus).

366. Chidester D. *Word and Light: Seeing, Hearing, and Religious Discourse*. Urbana: University of Illinois Press, 1992. 168 p.

367. Chomsky N. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris, 1981. 371 p.

368. Cobb V. *Contrition Hertford*. UK: M-Y Books Ltd. 2012. 350 p.

369. *Colloquia Classica et Indo-Germanica – VI. Памяти Л.Г. Герценберга / отв. ред. Н.Н. Казанский*. СПб.: Наука, 2014. 910 с. (АСТА LINGUISTICA PETROPOLITANA. Труды Института лингвистических исследований РАН. Т. X. Ч. 1). URL: https://alp.iling.spb.ru/static/alp_X_1.pdf

370. Comrie B. *Language Universals and Linguistic Typology: Syntax and Morphology*. Blackwell and Chicago: University of Chicago Press, 1989. 252 p.

371. Cook W.A. *Case Grammar Theory*. Georgetown: Georgetown University Press, 1989. 224 p.

372. Craig W.L. *God, Time and Eternity // Reasonable faith Organization*. URL: <http://www.reasonablefaith.org/god-time-and-eternity>

373. Crystal D. *Linguistics, language and religion*. London: Burns Oates, 1965. P. 25. URL: http://www.davidcrystal.com/DC_articles/Religion11.pdf

374. *Culture, Science, Society. The constitution of cultural modernity. Social and critical theory / ed. G. Markus*. Denver: Brill, 1934. 666 p.

375. Cuny A. *Notes de phonétique historique indoeuropéen et sémitique. Revue de phonétique*. 1914. P. 101–132. URL: http://archive.Org/stream/revuedephontiq02pariuoft/revuedephontiq02pariuoft_djvu.txt

376. Curtius G. *Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschung*. Salzwasser-Verlag GmbH, 2011. 84 p. URL: <https://archive.org/details/zurchronologied00curtgoog>

377. *Das Germanische und die Rekonstruktion der Indogermanischen: Akten des Freiburger Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft / ed. J. Untermann, B. Brogyanyi*. Freiburg: John Benjamins Publishing, 1984. 237 S.

378. Delbrück B., Brugmann K. *Grundriss der vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen*. Strassburg: Trübner, 1889. 568 S.

379. Deppe H.-W. *Bibellesen mit System: Ein chronologischer Bibelleseplan für 1 bis 3 Jahre*. Zurich: Betanien, 2010. 12 S.

380. Dijk T.A. *van Discourse as Structure and Process*. London: SAGE, 1997. Vol. 1. 356 p.

381. Dijk T.A. van Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. London and New York: Longman, 1992. 283 p.
382. Dik S.C. Theory of Functional Grammar. USA: Foris Pubns USA, 1989. 420 p.
383. Downes W. Language and Religion: A Journey Into the Human Mind. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 280 p.
384. Dueck A., Reimer K. Religious discourse in psychotherapy: Thick and thin // International Journal of Existential Psychology and Psychotherapy. 2004. Vol. 1. P. 3–15.
385. Dunkel G. Tipology versus reconstruction // Bono Homini Donum: Essays in historical linguistics. In memory of J. Alexander Kerns / ed. Y.L. Arbritman, A.R. Bomhard. Amsterdam: John Benjamins, 1981. P. 559–569.
386. Duranti A. Ethnography of speaking: toward the linguistics of praxis. Language: The Socio-cultural Context // Linguistics: The Cambridge Survey / ed. F. Newmeyer. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. P. 210–226. URL: <http://www.sscnet.ucla.edu/anthro/faculty/duranti/reprints/ethnsp.pdf>
387. Durkheim E. The Elementary Forms of Religious Life. Oxford: Oxford University Press, 2001. 358 p.
388. Elliott R.K. Socrates and Plato's Cave // Kant-Studien 1967. Vol. 58. P. 137–157. URL: <http://www.degruyter.com/view/j/kant.1967.58.issue-1-4/kant.1967.58.1-4.137/kant.1967.58.1-4.137.xml>
389. El-Sharif A. A linguistic study of Islamic religious discourse: conceptual metaphors in the prophetic tradition: PhD Thesis. London: Queen Mary University, 2011. 431 p.
390. Ferraresi G., Goldbach M. Principles of Syntactic Reconstruction / Gisella Ferraresi, Matria Goldbach // Current Issues in Linguistic Theory, 2005. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. Vol. 302. 241 p.
391. Fillmore Ch. J. The Case for Case / Bach and Harms (Ed.) // Universals in Linguistic Theory. N.Y.: Holt, Rinehart, and Winston, 1968. P. 1–88.
392. Fillmore Ch.J. Frame semantics and the nature of language // Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech. 1976. Vol. 280. P. 20–32. URL: <http://www.icsi.berkeley.edu/pubs/ai/frame semantics76.pdf> 1976
393. Firbas J. Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 265 p.

394. Firth J.R. *Papers in Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press, 1957. 233 p.
395. Foley W.A., Van Valin R.D. *Functional Syntax and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. P. 15–25.
396. Fox A. *Linguistic Reconstruction*. Oxford: Oxford University Press, 1995. 392 p.
397. *Functionalism and Formalism in Linguistics / Studies in Language Companion // Case Studies / ed. M. Darnell*. Wisconsin: John Benjamins Publishing Company, 1999. Series 42. Vol. 2. 407 p.
398. Furey M.C. *Body, Society and Subjectivity in Religious Studies // Journal of the American Academy of Religion*. Oxford: Oxford Scholarly Editions Online, 2011. URL: <http://jaar.oxfordjournals.org/content/early/2011/11/16/jaarel.lfr088.full>
399. Gambarara D. *Le entita ricostruite tra fonetica e fonologia // Problemi della ricostruzione in linguistica // Atti del Convegno SLI*. Roma: Università di Pavia, 1977. P. 35–57.
400. Geeraerts D. *Diachronic Prototype Soemantics. A Contribution to Historical Lexicology*. Oxford: Clarendon Press, 1997. 207 p.
401. George M., Herlth J., Münch Ch. Schmid U. (Hg.) *Tolstoj als theologischer Denker und Kirchenkritiker*. 2015. S. 261. URL: http://www.v-r.de/pdf/titel_inhalt_und_leseprobe/1004409/inhaltundleseprobe_9783525560075.pdf
402. Gill S.D. *Beyond “the primitive”: The religions of non-literate peoples*. Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice-Hall, 1982. 120 p.
403. Gill S.D. *Native American religions: an introduction*. Belmont, Calif: Wadsworth Pub., 1982. 192 p.
404. Golding D. *Remodeling of extracellular matrix is a requirement for the hepatic progenitor cell response*. URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21106552>
405. Greenberg J. *Language Typology: A Historical and Analytic Overview*. Netherland: Mouton & Co., 1974. 82 p.
406. Greimas A.J., Courtes J., Rengstorf M. *The cognitive dimension of narrative discourse / New Literary History. Thinking in the Arts, Sciences, and Literature*. London: The Johns Hopkins University Press, 1976. Vol. 7. No. 3. P. 433–447.
407. Grigg A.E., Goldstein L.D. *The use of clients as judges of the counselor’s performance // Journal of Counseling Psychology*. 1957. No. 4. P. 31–36.
408. Grimes J. *Problems and Perspectives in Religious Discourse: Advaita Vedānta Implications*. USA: State University of Ney York Press, 1994. 213 p.

409. Grimm J.L.C. *Deutsche Grammatik // Foundations of Indo-European comparative philology* / hrsg. v. R. Harris, R. Nachdruck. Germany: Göttingen, 1822. 584 S.
410. Grosz B., Hirschberg J. Some intonational characteristics of discourse structure // *Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing / The College of Information Sciences and Technology*. Columbia: The Pennsylvania State University, 1992. P. 429–432.
411. Gumperz J. *Types of Linguistics Communities // Readings in the Sociology of Language*. Hague: Mouton, 1970. P. 115–124.
412. Györi G., Hegedus I. A cognitive approach to the methodology of semantic reconstruction. The case of chin and knee // *In Current Methods in Historical Semantics* / eds K. Allan & J. Robinson. Berlin: Mouton de Gruyter, 2012. P. 315–334.
413. Hall E.T. *The Silent Language*. N.Y.: Doubleday, 1959. P. 97–99.
414. Halliday M.A.K. *Corpus Studies and Probabilistic Grammar // English Corpus Linguistics: Studies in Honour of Jan Svartvik* / ed. K. Aijmer & B. Altenberg. London & N.Y.: Longman, 1991. P. 30–43.
415. Halliday M.A.K., Matthiessen C.M.I.M. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold, 2004. 808 p.
416. *Handbuch zur Wahl der Österreichischen Pfarrgemeinderäte Gedanken zum Pfarrgemeinderat* / Johannes Pesl. 2017. URL: https://pgr.dsp.at/sites/www.dsp.at/files/u1647/pgrw17_handbuch.pdf
417. Hart A. *Adrenaline and Stress: The Exciting New Breakthrough That Helps You Overcome Stress Damage*. Peabody: Christianbook, 1995. 225 p.
418. Haser V. *Metaphor in semantic change // Metaphor and Metonymy at the crossroads. A cognitive perspective* / ed. A. Barcelona. Berlin: Walter de Gruyter, 2000. P. 171–194.
419. Heaman I.M. *Boudouin de Courtenay a pioneer of structural linguistics*. University of Victoria. Working Papers of the Linguistic circle. 1984. Vol. 4 (1). P. 23–40. URL: <http://journals.uvic.ca/index.php/WPLC/article/view/5495/2103>
420. Hellinger B. *With God in mind*. Berchtesgaden: Hellinger Publications, 2007. 200 p.
421. Hill J.H. *Language Contact Systems and Human Adaptations // Journal of Anthropological Research* / ed. L.G. Straus. USA: University of New Mexico, 1978. Vol. 302. No. 1. P.1–26.

422. Hirschberg J., Litman D. Empirical studies on the disambiguation of cue phrases // *Journal of Computational Linguistics*. USA: MIT Cambridge Press, 1993. Vol. 19. Is. 3. P. 43–49.
423. Hirt H. *Der Indogermanische Akzent: Ein Handbuch*. Strassburg: Trubner, 1895. S. 85. URL: <https://archive.org/details/derindogermanis00hirtgoog>
424. Hjelmslev L. *Principes de grammaire generale // Etudes Baltiques / ed. L. Hjelmslev*. Copenhagen: A. F. Høst, 1928. 362 p.
425. Holberg I. *Religious-sermon style of modern Russian Literal Language thesis: moral concepts*. M.: Nauka, 2002. 242 p.
426. Holt R.A. *Socio-Linguistic Approach to Religious Language // Australian eJournal of Theology* 6 (February 2006). 2006. URL: http://aejt.com.au/_data/assets/pdf_file/0003/395193/AEJT_6.10_Holt.pdf
427. *How Families Deal with the Stresses of Special Needs; Children with Special Needs and the Orthodox Christian Family // Orthodox Church in America Online Journal*. 2010. Vol. III. URL: <https://oca.org/parish-ministry/parishdevelopment/children-with-special-needs-and-the-orthodox-christian-family>
428. Huber-Rudolf B. *Von Missionaren, Managern und Mediatoren – eine Typologie Interreligious Lernender // Handbuch Interreligious Lernender*. Gutersloher Verlagshaus / ed. P. Schreiner, U. Sieg. Gutersloher, 2005. S. 101–112.
429. Humboldt A. *von Gesammelte Werke von Alexander von Humboldt*. Stuttgart: J.G. Cotta, 1889. Vol. 10. 288 p. URL: <https://archive.org/details/gesammeltewerkev10humb>
430. Hunderford A. *Postmoder Belief: American Literature and Religion since 1960*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010. 195 p.
431. *International Cognitive Linguistics Association Blog* 2016. 2016. URL: <http://sasmirido.blogspot.com/2016/09/cognitive-linguistics.html>
432. Jacobson R. *Selected writings // Slavic Epic Studies / ed. R. Jacobson*. Paris: The Hague, 1948. Vol. IV. P. 106–300.
433. Jacobson R. *The framework of language*. 1980. URL: <http://ru.scribd.com/doc/36945069/Jakobson-r-1980-the-...>
434. *Jesus Church*. URL: <http://www.jesus.ch>
435. John E.J. *Bloomfield's Saussureanism // In Leonard Bloomfield: Reviews and meaning / ed. J.G. Fought*. Australia: Taylor & Francis, 1999. 352 p.
436. Johnson G. *The Economies of Grace as Gift and Moral Metaphor Accounting: Insights from Cognitive Linguistics // The Bible through Metaphor and*

Translation. *A Cognitive Semantic Perspective* / ed. K. Feyaerts. Oxford: Peter Lang, 2003. P. 84–103.

437. Johnson S.C. Hierarchical clustering schemes // *Psychometrika* / ed. I. Moustaki. Germany: Springer-Verlag, 1967. Vol. 32. P. 241–254.

438. Joshi M.S. *Anubhūtisvarūpācārya and his Sārasvataprakriyā: a critical, historical, and textual study of the Sārasvata school of Sanskrit grammar*. Vadodara: Mahiman Publishing House, 2011. 656 p.

439. Kaiser E. Experimental paradigms in psycholinguistics. URL: https://moodle.csun.edu/pluginfile.php/2730868/mod_resource/content/3/Experimental%20Paradigms%20Psycholing%20Kaiser.pdf

440. Karaflogka A. *E-Religion: A Critical Appraisal of Religious Discourse on the World Wide Web*. USA: Equinox Publishing, 2007. 224 p.

441. Karno M., Edgerton R.B. Perception of mental illness in a Mexican-American community // *Archives of General Psychiatry*. 1969. No. 20. P. 233–238.

442. Kenneth L.P. Discourse analysis and tagmeme matrices *Oceanic Linguistics*. Hawaii: University of Hawaii Press, 1964. Vol. 1. No. 1. P. 5–26.

443. Kettell S. On the public discourse of religion: an analysis of Christianity in the United Kingdom // *Politics and Religion* / ed. P.A. Djupe. Cambridge: University of Warwick, 2009. Vol. 2(3). P. 420–443.

444. König E., Siemund P. Intensifiers as targets and sources of semantic change // *Historical Semantics and Cognition* / eds P. Koch & A. Blank. Berlin: Mouton de Gruyter, 1999. P. 237–257.

445. Koteskey R. *Psychology for Missionaries*. N.Y.: Wilmore, 2011. 378 p.

446. Kröber F. *Structuralism, Formalism and Functionalism: Differences and Similarities Between Three Linguistic Schools*. 1 ed. GRIN Publishing, 2017. 17 p. URL: <http://www.amazon.com/Structuralism-Formalism-Functionalism-Differences-Similarities-ebook/dp/B00BSDRR40>

447. Kroonen G. False exceptions to Winter's Law. On the effects of Kluge's Law on the Proto-Germanic consonantism // *Studies in Slavic and General Linguistics*. 2011. Vol. 37. *Accent Matters: Papers on Balto-Slavic accentology*. P. 251–261.

448. Kucharska-Dreiss E. *Theolinguistyka – proba popularyzacji terminu* // *Jezyk religijny dawniej i dzis* / red. S. Mikołajczak, T. Wecławski. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego, 2015. P. 23–30.

449. Kukučková M. *Jiddisch. Betrachtungen zum Jiddischen im Kontakt mit europäischen Sprachen und mit Hebräisch: Magisterská diplomová práce*. 2014. URL: https://is.muni.cz/th/333546/ff_m/DIPLOMOVA_PRACE_Kukuckova.txt

450. Kuno S. *Functional syntax: Anaphora, discourse and empathy*. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 320 p.
451. Kuryłowicz J. *Internal Reconstruction // Current Trends in Linguistics / eds T.A. Sebeok, H.M. Hoenigswald & R.E. Longacre*. Berlin; N.Y.: Mouton; The Hague, 1973. Vol. 11. 658 p.
452. Kuryłowicz J. *On the Methods of Internal Reconstruction // Proceedings on the Ninth International Congress of Linguists / ed. H.G. Lunt*. The Hague: Mouton, 1964. P. 27–32.
453. Kuryłowicz J. *The Inflectional Categories of Indo-European*. Heidelberg: Winter, 1964. 246 p.
454. Labov W. *Principles of Linguistic Change*. Oxford: Blackwell, 2001. Vol. II: Social Factors. 592 p.
455. Lakoff G. *Cognitive Semantics: in the heart of language // Fórum Lingüístico, Fpolis. 1998. No. 1(83–119). P. 83–119. URL: <https://periodicos.ufsc.br/index.php/forum/article/download/6916/6379>*
456. Langacker R.W. *Foundations of cognitive grammar: Theoretical Prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987. 540 p.
457. Langacker W.R. *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin; N.Y.: Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.
458. Lehmann W.P. *Surface and Underlying Structure in Typological Study // Studies Offered to Joseph Greenberg on the Occasion of His Sixtieth Birthday. Syntax / ed. A. Juilland*. Saratoga, CA: Anma Libri, 1977. P. 517–526.
459. Livingstone D. *The Last Journals of David Livingstone, in Central Africa, from 1865 to His Death*. Teddington: The Echo Library, 2005. 427 p.
460. Luther Bibel Online. 2017. URL: <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-2017/bibeltext/>
461. Madeleine S.-L. J.-N. *Apostolic Memories: Religious Differentiation and the Construction of Orthodoxy in Syriac Missionary Literature: PhD Thesis*. Providence, Rhode Island: Brown University, 2009. URL: <https://repository.library.brown.edu/studio/item/bdr:90/>
462. Madeleine Saint-Laurent J.-N. *Apostolic Memories: Religious Differentiation and the Construction of Orthodoxy in Syriac Missionary Literature*. Providence: Brown University, 2009. URL: <https://repository.library.brown.edu/studio/item/bdr:90/>
463. Mahmoudian M. *Linguistique fonctionnelle: Debats et perspectives // Pour Andre Martinet*. Paris: PUF, 1979. 312 p.

464. Marchant Douse T. *Le Grimm's law: a study, or hints towards an explanation of the so-called "lautverschiebung"; to which are added some remarks on the primitive Indo-European k and several appendices.* London: Trübner and Company; [etc., etc.], 1876. 264 p. URL: <https://archive.org/details/grimmslawastudy03dousgoog> 2012

465. Martschukat J. *The Religious Discourse on Criminal Law in England, 1600–1800: From a Theology of Trial to a Theology of Punishment // Religion and Politics in Europe and the United States: Transnational Historical Approaches / ed. J. Martschukat.* Washington / Baltimore: Depkat, Volker, 2012. P. 85–99.

466. Malkiel Y. *Etymology.* Cambridge; N.Y.: Cambridge University Press, 1993. 223 p.

467. Maurer F. *Nordgermanen und Alemannen: Studien zur germanischen und frühdeutschen Sprachgeschichte, Stammes- und Volkskunde,* Strasbourg: Hünenburg, 1942.

468. McCauley R.N. *The Naturalness of Religion and the Unnaturalness of Science) // In Explanation and Cognition / ed. Keil and Wilson.* USA: MIT Press, 2000. P. 61–85.

469. McGowen R. *The Changing Face of God's Justice: The Debate Over Divine and Human Punishment in Eighteenth-Century England // Criminal Justice History.* Oregon: University of Oregon, 1988. P. 63–98.

470. McWilliams K.R. *Sentries of Separation: Dimensions of Discourse on The Religious Issue during the 1960 Presidential Election: Senior Thesis in History.* Columbia: Columbia University, 2013. URL: http://history.columbia.edu/undergraduate/theses/2013%20and%20older%20Theses/McWilliams_Thesis.pdf

471. Mehdi R. *The Routledge Encyclopedia of Research Methods in Applied Linguistics.* London/USA: Routledge, 2016. 398 p.

472. Meier Th. *A logical reconstruction of Leonard Bloomfield's Linguistic Theory.* 2012. P. 1–24. URL: http://philsci-archive.pitt.edu/9405/1/Bloomfield_Oct.pdf

473. Meillet A. *La méthode comparative en linguistique historique.* Oslo: Aschehoug, 1925. 116 p.

474. Meillet A. *Les origines indo-européennes des mètres grecs.* Paris: Hachette, 1923. 61 p. URL: <http://www.youscribe.com/catalogue/tous/loisirs-et-hobbies/animaux/les-origines-indo-europeennes-des-metres-grecs-286325>

475. Miller G.A. Empirical methods in the study of semantics // *Semantics* / ed. D.D. Steinberg & L.A. Jakobovits. Cambridge: University Press, 1971. P. 569–585.
476. Mistrik J. *Religiôzny styl* // *Stilistika I* / red. J. Mistrik. W.: Opole, 1992. P. 82–90.
477. Montgomery D.J. Contemplations on the Economic Approach to Religious Behavior // *The American economic review* / ed. D.J. Montgomery. Nashville: American Economic Assoc., 1996. Vol. 2 (86). P. 443–447.
478. Morgan D.A. *History and Theory of Popular Religious Images*. California: University of California Press, 1997. 283 p.
479. Mulder J.W.F., Rastall P.R. *Postulats de la linguistique fonctionnelle axiomatique* // *La Linguistique*. France: Presses Universitaires de France. 1977. Vol. 13. P. 15–46.
480. Nissiotis N. *Die Theologie der Ostkirche im ökumenischen Dialog: Kirche und Welt in orthodoxer Sicht*. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1968. 245 S.
481. Nixon V. Jude. *Framing Victorian Religious Discourse: Introduction* // *Victorian Religious Discourse: New Directions in Criticism* / ed. V. Nixon. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2004. P. 1–27.
482. Noppen J.-P. *Metaphor and Religion* // *Theolinguistics 2. Study Series of the Vrije Universiteit Brussel* / ed. J.-P. Noppen. Brussels: Wettelijk Depot, 1983. No. 12. P. 57–59.
483. Noppen J.-P. *van Alter Wein in neuen Schauen? Ein Beitrag zur empirischen Betrachtung von Kommunikation Problemen in der Rede von Gott* // *Linguistica Biblica. Interdisziplinäre Zeitschrift für Theologie und Linguistik*. 1976.
484. Noppen J.-P. *van Methodist Discourse and Industrial Work Ethic. A Critical Theolinguistic Approach* // *Beigisch Tijdschrift voor Philologie Geschiedenis / Moderne Taalen Letterkunde*. Belgium: Ghent University, 1995. Afl. 3(73). 693 p.
485. Noppen J.-P. *van Spatial theography. A study in linguistic expression and communication in contemporary British popular theology: Ph.D. Diss.* // *Universite Libre de Bruxelles*, 1980. 557 p.
486. Noppen J.-P. *van Theologie et communication. Le cas de la transcendance divine dans une tentative de vulgarisation theologique* // *Problemes d'Histoire du Christianisme 10* / eds G. Cambier & Mat-Hasquin. 1981. P. 91–111.
487. Nordquist R. *Manual of English grammar and composition*. London: Macmillan, 1908. URL: <https://archive.org/details/manualofenglish00nesf>

488. Osthoff H., Brugmann K. Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the Indo-European Languages. Leipzig: Hirzel, 1878. Vol. I. P. 91–130.
489. Peregrin J. The normative dimension of discourse // Cambridge Handbook of Pragmatics / eds K. Allan, K. Jaszcholt. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. P. 209–225.
490. Pernot L. The Rhetoric of Religion // The International Society for the History of Rhetoric / ed. Marc van der Poel. 2006. Vol. 24. Is. 3. P. 235–254. URL: <http://crab.rutgers.edu/~wfitz/pernot.pdf24>
491. Plantinga A., Wolterstorff N. Faith And Rationality: Reason and Belief in God. Chicago: University of Notre Dame Press, 1983. 336 p.
492. Porter S.E. Problems in the Language of the Bible: Misunderstandings that Continue to Plague Biblical Interpretation // The Nature of Religious Language: A Colloquium / ed. S.E. Porter. England: Sheffield Academic Press Ltd., 1996. P. 20–46.
493. Practical Explorations into Cognitive Metaphor and Metonymy // Cognitive Explorations into Metaphor and Metonymy (June 2016): 7th international symposium. URL: <http://www.as.uni-heidelberg.de/personen/Kleinke/>
494. Probert Ph., Willi A. Laws and Rules in Indo-European. Oxford: Oxford University Press, 2012. 432 p.
495. Propaganda in the People's Republic of China. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Propaganda_in_the_People's_Republic_of_China
496. Quentin D.A., Russell D.G. Curious Parallels and Curious Connections – Phylogenetic Thinking in Biology and Historical Linguistics. Auckland: University of Auckland, 2005. P. 1–14.
497. Rayson P. Matrix: A statistical method and software tool for linguistic analysis through corpus comparison: Ph.D. in Computer Science. 2002. URL: <http://ucrel.lancs.ac.uk/people/paul/publications/phd2003.pdf>
498. Reinhold N. Interpretation of Christian Ethics. N.Y.: Harper & Brothers, 1935. 242 p.
499. Renkema J. Introduction to discourse studies. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2004. 363 p.
500. Renn J. Rekonstruktion statt Repräsentation – Der pragmatische Realismus John Deweys und die Revision des wissenssoziologischen Konstruktivismus // Soziologische Revue. Wissenssoziologie / hrsg. H.G. Soeffner, R. Herbrink. Konstanz: UVK , 2006. Sond. 6. S. 13–38.
501. Riley P. Explorations in the Sociology of Language and Religion – by Joshua A. Fishman and Tope Omoniyi // International Journal of Applied

Linguistics / eds J. Brutt-Griffler & D. Perrin. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2008. Vol. 18. Is. 1. P. 96–98.

502. Rix H. Rätisch und Etruskisch. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 1998. S. 67.

503. Ross R.J. Infinite syntax! Norwood, NJ: ALEX, 1986. 312 p.

504. Rubenstein H., Goodenough J. Contextual correlates of synonymy. Harvard: Communications of the ACM, 1965. Vol. 8. No. 10. P. 627–633.

505. Sarah P.R. Black Abolitionist from Salem. Ruth Bogin: Essex Institute, 1974. 31 p.

506. Schalin J. Lexicon of Early Indo-European Loanwords Preserved in Finnish. 2010. URL: <http://tcoimom.suntuubi.com/?cat=13>

507. Schlee E., Miriam M. Sociolinguistic methods for data collection and interpretation // The Routledge Sociolinguistics Reader / eds M. Meyerhoff & E. Schlee. London: Routledge. 2010. P. 1–26.

508. Schleicher A. Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen. Weimar, H. Böhlau, 1861. URL: <https://archive.org/details/compendiumderve06schlgoog>

509. Schleiermacher F. On Religion: Speeches to its Cultured Despisers (Cambridge Texts in the History of Philosophy). Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 542 p.

510. Schlerath B. von Probleme der Rekonstruktion: Schlusswort und Ausblick // Incontri Linguistici 10. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1987. P. 11–18.

511. Schlerath B. von Sprachvergleich und Rekonstruktion: Methoden und Möglichkeit // In Incontri Linguistici 8. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1982. P. 53–69.

512. Schlerath B. von. Ist ein Raum / Zeit-Modell für eine rekonstruierte Sprache möglich? // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Berlin: Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1981. P. 175–202.

513. Seebohm Th. M. Hermeneutics. Method and Methodology. Dordrecht. Boston; London: Kluwer Academic Publ., 2004. 89 p.

514. Shafi M. Capacity of MIMO systems with semi-correlated flat fading // IEEE Trans. On Information Theory. Norwood, MA: Artech House, 2003. Vol. 49. P. 2781–2788.

515. Shank G.D. A Reconstruction Paradigm for the Experimental Analysis of Semiotic Factors in Cognitive Processing // Semiotics 1980. Springer, Boston, MA,

1982. P. 103. URL: http://www.link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4684-9137-1_49#page-1

516. Sika N. Youth Political Engagement in Egypt: from Abstention to Uprising // *British Journal of Middle Eastern Studies* / ed. Dr. Lloyd Ridgeon. London: Routledge, 2012. Vol. 39. Is. 2. P. 181–199.

517. Smith J. Narrative: Sociolinguistic Research. Labov and Waletzky // *Narrative: Sociolinguistic Research*. 1967. P. 473–476. URL: http://www.uniroma2.it/didattica/english6/deposito/2.Narrative_and_sociolinguistic_research.pdf

518. Staff // *Bible Meaning Online* / E. Swedenborg. URL: <http://www.biblemeanings.info/Words/Artifact/Staff.htm>

519. Stankiewicz E.A. Baudouin de Courtenay anthology: The beginnings of structural linguistics. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1972. 406 p.

520. Sukač R. Lachmann's Law // *Linguistica Brunensia* 60. 2012. Vol. 1–2. P. 13–36.

521. Schaper J. Eschatology in the Greek Psalter. Tübingen: Mohr Siebeck, 1995. 212 p.

522. Talmy L. *Toward a Cognitive Semantics: Concept Structuring Systems* // Series: Language, Speech, and Communication. A Bradford Book, 2003. 573 p.

523. Taylor A.E. *Plato: the man and his work*. London: Methuen & Co, 2001. 574 p.

524. Taylor F., Busse V., Gagova L., Marsden E., Roosken B. Identity in foreign language learning and teaching: why listening to our students' and teachers' voices really matters // *ELT Research Papers* 13–02. 2013. 21 p. URL: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/C683%20Identity%20in%20foreign%20language%20report_A4_WEB%20ONLY_FINAL.pdf

525. The pari passu clause and the Argentine case (27 December 2012). Allen & Overy 2013. GLOBAL LAW INTELLIGENCE UNIT. URL: <http://www.allenoverly.com/SiteCollectionDocuments/The%20pari%20passu%20clause%20and%20the%20Argentine%20case.pdf>

526. *The Nation and the Empire; being a collection of speeches and addresses* // Introduction by Lord Alfred Milner. Boston, 1913. URL: <http://catalog.hathitrust.org/Record/009559156>

527. Thompson J. Missionaries to Malawi: Black Europeans or African Christians? // *International Bulletin of Missionary Research* / ed. J.J. Bonk. 2000. USA, Connecticut: Overseas Ministries Study Centre. No. 24(4). P. 168–170.

528. Thurnwald R. The Missionary's Concern in Sociology and Psychology Africa // Journal of the International African Institute. L.: International African Institute, 1931. Vol. 4. No. 4. P. 418–434.
529. Tulino A.M., Verdú S. Random Matrix Theory and Wireless Communication. Norwood, MA: Now Publishers Inc., 2004. 184 p.
530. Ungern-Sternberg A. von Der Missionär: Ein Roman. Leipzig: F.U. Brodhaus, 1842. Vol. 1. 315 p.
531. Vamvakidou I. Posters as the form of Political Discourse: Posters of the communist Youth of Greece in the Dictatorship Era (1967–1974) // The International Journal of the Image. 2003. Vol. 2. Is. 2. P. 255–274.
532. Veitch E.W. A Chart Method for Simplifying Truth Functions // Proceedings of Association for Computing Machinery / eds J.W. Forrester, R.W. Hamming. Pittsburgh, Pennsylvania: ACM, 1952. P. 127–133.
533. Verner K.A. Eine ausnahme der ersten lautverschiebung // KZ 23. 1876. P. 97–130.
534. Veronis L.A. Go Forth: Stories of Missions and Resurrection in Albania. Ben Lomond: Conciliar Press, 2009. 227 p.
535. Wackernagel J. Lectures on Syntax: with special reference to Greek, Latin, and Germanic / ed. and transl. D. Langslow. N.Y.: Oxford University Press, 2009. 982 p.
536. Wagner A. Theolinguistik // Internationale Tendenzen der Syntaktik und Pragmatik. 1999. S. 507–512.
537. Währisch-Oblau C. The Missionary Self-Perception of Pentecostal / Charismatic Church Leaders from the Global South in Europe: Bringing Back the Gospel. Boston: Brill, 2009. 428 p.
538. Watkins C. Towards Proto-Indo-European Syntax: Problems and pseudoproblems // CLS Parasession on Diachronic Syntax / eds S.B. Steever, C.A. Walker & S.S. Mufwene. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1976. P. 305–326.
539. Wayne P. Religious Experience. London: University of California Press, 1985. 264 p.
540. Wills J.E., Cranmer-Byng L.J. China and Maritime Europe, 1500–1800. Trade, Settlement, Diplomacy, and Missions. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 312 p.
541. Wittgenstein L. Philosophical Investigations. N. Y.: John Wiley & Sons, 2010. 592 p.

542. Wolterstorff N. Divine Discourse: Philosophical Reflections on the Claim that God Speaks. Cambridge: CUP, 1995. 326 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

543. Библия – Библия. Новый Завет. М. Международный издательский центр православной литературы. 1994. 1376 с.

544. БЭС – Библейский энциклопедический словарь / Эрик Нюстрем. 2001. 532 с.

545. ВСУМ – Всесвітній словник української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org>

546. ЕСУМ2 – Етимологічний словник української мови: у 2-х т. / укл. Я. Рудницький. Winnipeg: Ukrainian free Academy of Sciences, 1972. Т. I: А–Г. LXXXVI + 968 с.; Ottawa: Ukrainain Mohylo-Mazepian Academy of Sciences, 1982. Т. 2: Д–Ь. 1128 с.

547. ЕСУМ7 – Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко та ін. К.: Вид-во “Наукова думка”, 1982. Т. 1: А–Г. 634 с.; 1985. Т. 2: Д–Копці. 573 с.; 1989. Т. 3: Кора–М. 553 с.; 2003. Т. 4: Н–П. 657 с.; 2006. Т. 5: Р–Т. 705 с.; 2012. Т. 6: У–Я. 569 с.

548. ЗСЗСУМ – Зведений словник застарілих слів української мови. URL: <http://storinka-m.kiev.ua>

549. ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд., доп. М.: Большая рос. энцикл., 2002. 709 с.

550. Маковский – Маковский М.М. Историко-этимологический словарь современного английского языка М.: Издательский дом “Диалог”, 1999. 416 с.

551. НСР – Новейший словарь религиоведения / О.К. Садовников, Г.В. Згурский; под ред. С.Н. Смоленского. Ростов н/Д: Феникс, 2010. 444 с.

552. НФЭ – Новая философская энциклопедия: в 4-х т. М.: Мысль, 2010. 525 с.

553. ПВС – Поліграфія та видавнича справа: російсько-український тлумачний слов. / уклад.: Б.В. Дурняк, О.В. Мельников, О.М. Васишин, О.Г. Дячок. Львів: Афіша, 2002. 456 с.

554. Преображенский – Этимологический словарь русского языка: в 3-х т. / сост. А. Г. Преображенский. 1914. Т. 1: А–О; 1914. Т. 2: П–С.; 1949. Т. 3: Т–Я. 144 с.

555. ПССУМ – Практичний словник синонімів української мови / укл. С. Караванський. К.: Українська книга, 2000. 480 с. URL: http://zosh6.at.ua/praktichnij_slovník_sinonimiv_ukrajinskoji_movi.pdf

556. САСССВ – Синоніміка англійського дієслова. Словник семантичних відстаней: наукове видання / М.Е. Білінський; наук. ред. д-р філол. наук, проф. Р.П. Зорівчак. Львів: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. XXXVI + 382 с.

557. СИСТ – Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов. М.: Прогресс, 1995. 456 с.

558. СІС – Словник іншомовних слів / В. Лук'янюк. 2001–2017. URL: <http://www.jnsm.com.ua>

559. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. 824 с.

560. СУМ – Словник української мови: в 11 т. / ред. кол.: І.К. Білодід (гол. ред.) та ін. К.: Вид-во “Наукова думка”, 1970. Т. 1: А–В. 801 с.; 1971. Т. 2: Г–Ж. 550 с.; 1972. Т. 3: З. 744 с.; 1973. Т. 4: І–М. 840 с.; 1974. Т. 5: Н–О. 840 с.; 1975. Т. 6: П–ПОЇТИ. 832 с.; 1976. Т. 7: ПОЇХАТИ–ПРИРОБЛЯТИ. 723 с.; 1977. Т. 8: ПРИРОДА–РЯХТЛИВИЙ. 929 с.; 1978. Т. 9: С. 918 с.; 1979. Т. 10: Т–Ф. 659 с.; 1980. Т. 11: Х–Ь. 700 с.

561. УССУМ – Етимологічно-семантичний словник української мови: в 4-х т. / автор. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Канада, Вінніпег: Накладом Товариство “Волинь”, 1979. Т. 1: А–Д. 364 с.; 1982. Т. 2: Е–Л. 401 с.; 1988. Т. 3: М–О. 415 с.; 1995. Т. 4: П–Я. 536 с.

562. Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4-х т. / пер. с нем. О. Н. Трубачёва. 4-е изд., стереотип. М.: Астрель – АСТ, 2004. Т. 1. 588 с.; Т. 2. 671 с.; Т. 3. 830 с. Т. 4. 860 с.

563. ФЕС – Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В.І. Шинкарук; наук. ред. Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук. К.: Абрис, 2002. 742 с.

564. ANCHSD – The All Nations Christian Home and School Dictionary / senior ed. Morris G. Watkins, Dr. of Missiology; Lois I. Watkins, M.A. in Applied Linguistics. Colorado Springs: All Nations Literature, 1992. 903 p.

565. AP – Academia Prisca / Modern Indo-European. URL: <https://academiaprisca.org/indo-european-grammar/iii-indo-european-etymology.pdf>

566. Ayto – Ayto J. Word Origins. 2nd ed. Edinburgh: A&C Black Business Information and Development, 2009. 576 p.

567. Barnhart – The Barnhart Concise Dictionary of Etymology / ed. Robert K. Barnhart. N.Y.: HarperResource, 1995. 916 p.
568. Britannica – The Encyclopaedia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature & General Information. 13th ed. London: The Britannica, Inc., 1926. Vol. 19. P. 1122.
569. CE – Catholic Encyclopedia. Origin of the Name of Jesus Christ. URL: <http://www.newadvent.org>
570. CEDEL – Klein's Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language / ed. E. Klein. Amsterdam; London; New York: ELSEVIER PUBLISHING COMPANY, 1966. 1776 p.
571. CODL – The Concise Oxford Dictionary of Linguistics / ed. P.H. Matthes. 2^d ed. URL: <http://www.oxfordreference.com/>
572. DDW – Duden Deutsches Wörterbuch. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten (Der Duden in 12 Bänden). 2002. S. 843.
573. DEW – Deutsches Etymologisches Wörterbuch / ed. Köbler Gerhard. 1995. URL: <http://www.koeblergerhard.de/derwbhin.html>
574. DH – Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der Deutschen Sprache / ed. Prof. Dr. Jörg Riecke. Berlin: Dudenverlag, 2013. B. 7. 97 S.
575. Dolgopolsky – Dolgopolsky A. Nostratic Dictionary. Cambridge, UK: McDonald Institute for Archaeological Research, 2008. Vol. I–IV. 3124 p.
576. DS – Das Synonymwörterbuch / ed. Birgit Eickhoff, M. A., Angelika Haller-Wolf. Berlin: Dudenverlag, 2014. B. 8. 1136 S.
577. DSO – Duden Synonimwörterbuch Online. URL: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Synonymwoerterbuch>
578. DWJGWG – Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm auf CD-ROM und im Internet. URL: <http://dwb.uni-trier.de/de/>
579. EDPG – Etymological Dictionary of Proto-Germanic (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series) / ed. K. Guus. Leiden, Boston: Brill, 2013. Vol. 11. 794 p.
580. EDSIL – Etymological Dictionary Of The Slavic Inherited Lexicon / R. Derksen // Diachronic Dictionary at the Danish Portal for East European Studies. URL: <https://oesteuropastudier.dk/ordbog/index.php/index/%5Bsla-eng%5D+Derksen+-+Slavic+Inherited+Lexicon.xhtml>
581. EED – English Etymology Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>
582. EEW – Etymons of English Words / Thompson John. Edinburgh Oliver & Boyd, 1826. URL: <https://archive.org/details/etymonsofenglish00thomuoft>

583. EIEC – Encyclopedia of Indo-European Culture / ed. J.P. Mallory, D.Q. Adams. London: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997. 829 p.
584. EWDS – Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / Kluge Friedrich; rev. Seebold Elmar. Gruyter; Auflage, 2002. 1112 S.
585. EWES – Etymologisches Wörterbuch der Englischen Sprache. 1860–1956 / Ferdinand Holthausen. Leipzig: Tauchnitz, 1917. 192 S.
586. FD – TheFreeDictionary. Deutsches Wörterbuch. URL: <http://de.thefreedictionary.com>
587. Hensleigh – A dictionary of English etymology / eds W. Hensleigh, A.J. Christopher. London: Trübner & Co. 1872. URL: <https://archive.org/details/dictionaryofengl00wedgrich>
588. IEW – Indogermanisches etymologisches Wörterbuch: 2 Bde / Pokorny Julius. 1. Aufl. Francke: Bern-München, 1959; 5. Aufl. 2005. URL: <https://archive.org/details/indogermanisches02pokouoft>
589. IndexPIE – Index: Proto-Indo-European/w URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/Index:Proto-Indo-European/w>
590. MWCD – Merriam Webster's Collegiate Dictionary / Frederick C. Mish (Author), Merriam-Webster (Author). 10th ed. Merriam-Webster, 1997. 1600 p. URL: <http://www.merriam-webster.com>.
591. OALDCE – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. A.S. Hornby. UK: Oxford University Press, 1989. 1580 p.
592. Partridge – Origins: A Short Etymological Dictionary of Modern English / Eric Partridge. 1st ed. Routledge, 1977. 992 p.
593. REPTK – Real-encyklopädie für protestantische theologie und kirche // Verbindung mit vielen protestantischen theologen und gelehrten / J.J. Herzog. Hamburg, R. Besser, 1854. 1. bd. A bis beichzettel. URL: <https://archive.org/details/realencyklopdi01herz>
594. SD – Sanskrit Dictionary. URL: <http://spokensanskrit.de/>
595. SEJP – Słownik etymologiczny języka polskiego / ed. A. Brückner. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957. 659 s.
596. SEP – The Stanford Encyclopedia of Philosophy // The Metaphysics Research Lab. Center for the Study of Language and Information (CSLI), Stanford University. Library of Congress Catalog Data. ISSN 1095-5054. URL: <https://plato.stanford.edu/index.html>
597. SEP – Stanford Encyclopedia of Philosophy. Center for the Study of Language and Information (CSLI), Stanford University. Library of Congress Catalog Data: ISSN 1095-5054. URL: <https://plato.stanford.edu>

598. Weekley – An etymological dictionary of modern English / ed. E. Weekley, M.A. London: J. Murray, 1921. 868 p. URL: <https://archive.org/details/etymologicaldict00weekuoft>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

599. Українська Біблія Онлайн І. Огієнка. URL: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>

600. Християнський духовно-просвітницький часопис “Слово вчителю”. URL: <http://slovovchitelyu.org>

601. Bibelkommentare.de. URL: <https://www.bibelkommentare.de>

602. Bibleinfo.com. URL: <http://www.bibleinfo.com/de>

603. Cardinal Husar's Visit to Western Europe Facilitates Ukraine's European Integration. URL: <http://old.ugcc.org.ua/eng/news/article;102>

604. KIDO (индоевропейские этимологии). URL: <http://kido.com.ru/archive//read.php?4,11017,page=74>

605. Martin Luter Bibel. URL: <http://www.bibel-online.net/>

606. The Holy Bible, King James Version. Old and New Testaments, with the Apocrypha. The Electronic Text Center: University of Virginia. URL: http://franklaughter.tripod.com/cgi-bin/histprof/misc/kjv_browse.html

Агіт-листи / Prop-Leaf / Agit-Blatt:

607. Releaseinternational. URL: <http://www.releaseinternational.org>

608. Religious and Organizations Leaflets Templates. URL: <http://www.stocklayouts.com/Templates/Leaflet/Religious-Organizations/Template-Design-Library.aspx>

609. Релігійна продукція. URL: <http://www.blagoslovennya.org>

Агіт-плакати / Prop-Poster / Agit-Plakat:

610. Релігійна продукція. URL: <http://www.dyvensvit.org>

611. Christliche Poster und Plakate Verlag am Birnbach. URL: <https://www.verlagambirnbach.de/christliche-Poster/?module=getCategoryContent&row0=product&filter0=Poster>

612. Etsy. URL: <https://www.etsy.com/listing/245392614/scripture-notepad-christian-stationery>

Агіт-брошури / Prop-Brochure / Agit-Broschüre:

613. Брошури служіння “Хліб наш насущний” // Серія “Погляд вглиб”.

URL: <https://ukrainian-odb.org/ld/>

614. Bibel und Schriftenmission. Verbreitung der Heiligen Schrift Broschüre.

URL: <https://www.vdhs.de/index.php?shop.cat.187>

615. Free In Design brochure templates for Christian church and travel agency.

URL: <https://www.pinterest.com/pin/564638872001575845/>

616. Religious and Organizations Brochure Templates. URL:

<http://www.stocklayouts.com/Templates/Brochure/Religious-Organizations/Template-Design-Library.aspx>

Агіт-буклети / Prop-Booklet (Prop-Pamphlet) / Agit-Blättchen:

617. Христианские молодежные буклеты. URL:

<https://sokrsokr.net/hristianskie-molodezhnyie-bukletyi-2/>

618. Gospel Tracts and Evangelism Booklets. URL:

<https://www.christianbook.com/page/church-supplies/tracts>

619. Planetshaker. URL: <https://planetshaker.de/christliche-flyer-traktate-und-broschueren-woher-bekomme-ich-gutes-material-zum-weitergeben/>

Агіт-листівки / Prop-Leaflet (Fold-Out Leaflet) / Agit-Flugblatt:

620. Барви. URL: <https://barvu.prom.ua/g223923-listvkivdkritki>

621. Church leaflet Templates. URL:

<http://www.stocklayouts.com/Templates/Leaflet/Religious-Organizations/Church/Template-Design-Library.aspx>

622. Flugblatt. URL: <http://www.flugblatt.de>

Агіт-флаєри / Prop-Flyer / Flyeralarm:

623. Друк флаєрів “МАКРОС”. URL: <http://www.macros.com.ua/proof/flyer-961>

624. Bibel und Schriftenmission. Verbreitung der Heiligen Schrift Flyer.

URL: <https://www.vdhs.de/index.php?shop.cat.187>

625. Religious and Organizations Leaflets Templates. URL:

<http://www.stocklayouts.com/Templates/Flyer/Religious-Organizations/Template-Design-Library.aspx>

Кишеньковий календар / Pocket Callendar / der Taschen Kalendar:

626. Exodus Christian Web Design & Graphics Studio. URL: <http://www.exodusdesign.com>

Зовнішні агіт-надписи / Outside Prop-Text / Äußere Inschrift:

627. Білборд з надписом “Я прийшов кликати грішних до покаяння” // Біблія, Євангелія від св. Матвія. Розділ 9. Вірш 13. (серпень 2014 р., м. Львів).

628. Білборд з надписом: “Блажен кожен, хто боїться Господа, хто ходить путями Його” // Біблія. Псалом 127. Вірш 1. (листопад 2014 р., м. Львів).

629. Білборд з надписом: “Кров Ісуса Христа очищає нас від усякого гріха” // Біблія. Перше послання св. ап. Івана. Розділ 1. Вірш 7. (червень 2014 р., м. Львів).

630. Білборд з надписом: “Найперше майте щиру любов один до одного, бо любов покриває багато гріхів!” // Біблія. Перше послання св. ап. Петра. Розділ 4. Вірш 8. (жовтень 2014 р., м. Львів).

631. Білборд з надписом: “Не грішіть і місця дияволу не давайте” // Біблія. Послання св. ап. Павла до Ефесян. Розділ 4. Вірші 26–27. (липень 2014 р., м. Львів).

632. Білборд з надписом: “Ты веришь, что Бог един: хорошо делаешь; и бесы верят, и трепещут. Но хочешь ли знать, неосновательный человек, что вера без дел мертва?” // Біблія. Иак. 2:19, Иак. 2:20.

633. Білборд з надписом: “Чи думаєш, людино, що втечеш від Суду Божого” // Біблія. Послання св. ап. Петра до римлян. Розділ 2. Вірш 3. (серпень 2014 р., м. Львів).

634. Білборд з надписом: Так говорив Господь: “А хабара не візьмеш, бо хабар осліплює зрячих і викривляє слова справедливих” // Біблія. Книга Вихід. Розділ 23. Вірш 8. (березень 2015 р., м. Львів).

635. Білборд з надписом: Так говорив Господь: “Коли не покаєтеся, то загинете усі” // Біблія, Євангелія від св. Луки. Розділ 13. Вірш 3. (липень 2014 р., м. Львів).

636. Білборд з надписом: Так говорив Господь: “Покайтеся і відверніться від всіх гріхів ваших” // Біблія. Книга пророка Єзекиїля. Розділ 18. Вірш 30. (березень 2015 р., м. Львів).

637. Білборд з надписом: Так говорив Господь: “Поможи нам, Боже, і збережи нас, і прости наші гріхи, ради Ймення Свого” // Біблія. Псалом 78. Вірш 9. (березень 2015 р., м. Львів).

638. Білборд з надписом: Так говорив Господь: “Шануй свого батька та матір свою, щоб було тобі добре” // Біблія. Книга повторення Закону. Розділ 5. Вірш 16. (лютий – березень 2014 р., м. Львів).

639. Лайт-бокс. URL: <http://gazeta.ua>

640. Лайт-бокс із надписом: “В піст головне не їсти один одного”. (березень – травень 2013 р., м. Київ).

641. Лайт-бокс із надписом: “Кожен із нас сам за себе дасть відповідь Богові” // Біблія. Послання св. ап. Павла до Римлян. Розділ 14. Вірш 12. (травень 2015 р., м. Львів).

642. Street light advertising / Products from Jiangsu Zhongmei Signs Manufacturing Co. Ltd. URL: <http://www.globalsources.co>

643. AWK – Aussenwerbung: Mitten im Leben // Zugangsmöglichkeit. URL: <http://www.awk.de>

Агіт-буклети-молитовники / Prop-Prayer-Booklet / Agit-Blättchen-Gebetbuch:

644. Буклети-молитовники. URL: <http://sober-way-of-life.org.ua>

645. Молитовник борця за гідність. П'ять кроків до здобуття духовної перемоги в Україні. URL: <http://blagoslovennya.org>.

646. Молитовник для водія / упор. о. Богдан Савчук. Львів, 2007. 28 с.

647. CatholiCity. URL: <http://www.catholicity.com/booklets/prayer.html>

648. Geiger A. Hanna: Gebet- und Andachtsbuch für israelitische Mädchen und Frauen / A. Geiger, M. Gudemann, M. Joël, J. Freund, M.A. Levy. Wilhelm Jacobsohn u. Comp., 1894. 313 p.

649. Reabilitacia. URL: <http://www.reabilitacia.org>

Тексти структурно-клішованих календарних релігійних путівників / Religious Callendar Guides: Відривний релігійний календар / Tear-Off Callendar / der Abreißkalender:

650. Відривний “Православний календар 2014”. Тернопіль: ТЗОВ “Видавництво “Діана плюс книги”, 2014. 384 с.

651. Відривний календар “З вірою в душі 2014”. К.: Вид-во “Преса України”, 2013. 413 с.

652. Календарь “Лучи света на каждый день 1992 г.”. М.: Изд-во “Протестант”, 1991. 210 с.

653. Sonne und Schild Evangelische Tagesabreißkalender 2017. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2016. 800 S.

Книга для духовного читання / Andachtsbuch:

654. Andachtsbuch-2012. 2012. URL: [https://www.booklooker.de/\[...\]](https://www.booklooker.de/[...]).

655. Das Buch Der Wahrheit. URL: <http://www.dasbuchderwahrheit.de>

656. Literatur für ein Leben mit Zukunft! Advent-Verlag Lüneburg!
Andachtsbuch 2012. URL: [http://www.advent-verlag.de/cms/cms/upload/\[...\]](http://www.advent-verlag.de/cms/cms/upload/[...]).

Біблійні обітниці (щодня або 365) / Daily Bible Promises

(та адаптована сучасна версія

iPhone Bible Promises For Every Day):

657. Daily Bible Promise. URL: <http://dailybiblepromise.com>

658. iPhone Bible Promises For Every Day. URL: <http://www.verse-a-day.com/Apps/>

Біблійні задуми (щодня) / Daily Planner:

659. Daily planner. URL: <http://www.Dailyplanner.com>

Короткі біблійні роздуми (щодня) / Devotionals:

660. Jesus Christus. URL: <http://www.christus.de>

Глибокі біблійні роздуми (щодня) / Meditations:

661. Meditations. URL: <http://www.Meditations.com>

Буклети міжнародного релігійного фестивалю /

International Religious Festival Booklet /

Internationales Religions Fest Broschüre:

662. Weltjugendtag-Internationales Festival. URL:
<https://blogitxavier.wordpress.com/tag/weltjugendtag/>

663. Weltjugendtag. 2016. URL: http://www.bistum-muenster.de/index.php?cat_id=13250&myELEMENT=299580

**Буклети зібрання Релігійного Синоду /
Religious Synod Meeting /**

Religiöse Synodenbesprechung Broschüre:

664. Інформаційний Ресурс УГКЦ. URL: <http://www.news.ugcc.ua>

665. Taize. Pilgerweg des Vertrauens auf der Erde/Pelerinage de confiance sur la terre 2014 in France. URL: <http://www.taize.eu>

666. USCCB. URL: <http://www.usccb.org>

**Релігійні часописи / Religious Magazine /
Religiöse Zeitungen und Zeitschriften:**

667. Католицький часопис “Пізнай правду”. Львів, 2014. № 3 (106). 39 с.

668. Часопис євангельської церкви “ФІМІАМ”. URL:
http://fimiam.lutsk.ua/resources/images/3_2008.pdf

669. The Religious Educator. URL: <http://rsc.byu.edu>

670. Kirchen Zeitung. URL: <http://kiz-online.de>

671. Stimmen der Zeit / Die Zeitschrift für christliche Kultur. URL:
<http://www.stimmen-der-zeit.de>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Таблиця 3.5

Архетипна матриця гіперконцепту ЗХВ

МОВИ	ІМЕНА ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-є. гніздо * <i>uel-</i> / * <i>uel*</i> : нгерм. * <i>h^wer-</i> / * <i>k^wer-</i> і псл. * <i>ver-</i>				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4	Ядро	Периферія
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”		
Англ.	INVOLVE	* <i>wel^w</i> “крутити”	—	—	—	+	—
	синонім FOLD (enclose / frame / encircle)	+	—	+	—	—	+
Нім.	HERANZIEHEN (ziehen)	* <i>tūh</i> “зрушити в собі”	—	—	—	+	—
	синонім PFLEGEN (підтримувати)	—	+	—	—	—	+
Укр.	ЗАЛУЧАТИ (лучити)	—	—	* <i>lekti</i> “гнути, згинати, вигинати”	* <i>ločiti</i> “ділити, єднати, з’єднувати, сполучати”	+	—
	синонім ПРИТЯГАТИ (вести)	+	—	—	—	—	+
	синонім ПРИТЯГУВАТИ (єднати, мотати, в’язати)	—	—	—	+	—	+
	синонім ВВОДИТИ	+	—	—	—	—	+

Додаток 2

Таблиця 3.6

Архетипна матриця метафоричного концепту ПРАВЕДНЕ ЖИТТЯ

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГШЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-є. гніздо * <i>uer-</i> / * <i>uel*</i> : пгерм. * <i>h^wer-</i> / * <i>k^wer-</i> і псл. * <i>ver-</i>				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4		
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	RIGHTEOUS	—	* <i>reg-</i> “направляти, скеровувати, рух по прямій лінії”	—	—	+	—
	LIFE	* <i>leip-</i> “континуум / вічність”	—	—	—	+	—
Нім.	GERENT	—	* <i>reg-</i> “направляти, скеровувати, рух по прямій лінії”	—	—	+	—
	LEBEN	* <i>leip-</i> континуум / вічність”	—	—	—	+	—
Укр.	ПРАВЕДНИЙ	* <i>pravъ-</i> “вести праворуч”	—	—	—	+	—
	синонім ШЛЯХЕТНИЙ	—	—	—	+	—	+
	ЖИТТЯ	* <i>zivot</i> “життя” (<i>доживотний</i> – “довічний”)	—	—	—	+	—

Додаток 3

Таблиця 3.7

Архетипна матриця метафоричного концепту НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІАНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-с. гніздо *цer- / *цel*: пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4		
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	FOLLOW	*full-gan “іти з /за наповнен(им)ням шлунк(ом)у	*full-gan “взорувати” (спостерігати)	*polgh- “слід ноги” (на дорозі)	+	-	+
	синонім TO HUNT	*huntojan “захопити, оточитити”	*huntojan “вишукувати поки не знайдеш” (спостерігати за)	-	-	-	+
	синонім TO THROW BACK	*huntojan “захопити, оточитити”	*huntojan “вишукувати поки не знайдеш” (спостерігати за)	-	-	-	+
Нім.	FOLGEN	*full-gan “іти з /за наповнен(им)ням шлунк(ом)у	*full-gan “взорувати” (спостерігати)	-	*full-gan “вистежувати” (стежку, що з’єднює)	+	-
	синонім SICH FORTBEWEGEN (nachrücken)	*uegh “зрушити / зрушувати за собою”	-	-	-	-	+
Укр.	НАСЛІДУВАТИ	-	-	*slědъ- “слід, коля, похилий, гладкий”	-	+	-
	синонім СТЕЖИТИ	-	*stьga- “вести спостереження”	-	*stьga “вистежувати” (по стежці, що з’єднює)	-	+
	синонім ПОДРАЖАТИ	-	-	-	*dorga “западина, рівчак, заглиблення” *dorgъ “дорогий, належний” (подорожувати)	-	+

Додаток 4

Таблиця 3.8

Архетипна матриця метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ НЕБАЙДУЖОСТІ

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-с. гніздо *цег- / *цел*: пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4		
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	BEING NOT INDIFFERENT	-	-	-	*beriz “to bear / перенести, перевезти” когнат з нім. -bar та лат. -fer не (від’єднуювати)	+	-
	синонім NOT TO BE UNBIASED	-	-	*krs-yo- “нахил”; bias “схилитись на один бік”; “не бути упередженим”	-	-	+
	Синонім MERCYFUL Misere (лат. Misericors)	*ker “повертати”, “серце”	*ker “те, що формує, вигинає”	-	-	-	-
	синонім TO TURN OVER (TO TURN TO CARE)	*tuh “повертати”	*tuh “подбати, довіряти”	-	-	-	+
Нім.	NICHT GLEICHGÜLTIG SEIN	-	-	не (*lêig “прямий”) вигнутий	-	-	+
	синонім DIE BARMHERZIGKEIT	*ker “повертати, серце”	*ker “те, що формує, вигинає”	-	-	+	-
	синонім DIE ZUWENDUNG “милостиня / жертва” wenden синонім до kehren	пох. від. wind (*we- дуги, крутити)	-	-	-	-	+
Укр.	БУТИ НЕБАЙДУЖИМ	-	-	стсл. не байде “неоднаковий, нерівний”	-	+	-
	синонім НЕ БУТИ НЕЗВОРУШНИМ	*ruхъ “зрушити”	-	-	-	-	+

Додаток 5

Таблиця 3.9

Архетипна матриця метафоричного концепту КАЯТТЯ

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-є. гніздо * <u>ц</u> er- / * <u>ц</u> el*: пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4		
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	REPENTANCE	*wret- “to turn” (повертати)	–	–	–	+	–
	синоніми CONTRITION	con + trition (*tere “to turn, twist / повертати, крутити”)	–	–	–	+	–
	синонім TO CURSE “проклинати”	*ker-, *kwer-, *guer- “biegen” / “крутити, повертати”	–	*ker-, *kwer-, *guer- “biegen, krümmen, drehen” “крутити, повертати, гнути”	–	–	+
Нім.	DIE REUE	–	*reue “раптово впасти, ламатися (згин)”, згодом “стежка, вулиця”) пох. заст. англ. ruth “pity” (жаль)	*reue “стежка, вулиця” (з’єднює)	+	–	–
	синонімічне (дієслово) SICH BEKEHREN “покаятися”	*k ^w er- “поворот”(kehren)	–	–	–	+	–
Укр.	КАЯТТЯ	псл. *kajati “дорікати, картати, карати, відплачувати” (усе подається)	–	–	–	+	–
	синонім ВІДВЕРНУТИСЯ ВІД [ПОГАНОГО, ЗЛОГО]	псл. *ver- “поворот”	–	–	–	–	+

Додаток 6

Таблиця 3.10

Архетипна матриця метафоричного концепту **ОЧИЩЕННЯ**

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-с. гніздо *цег- / *цел*: пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення					
		1	2	3	4	1	2
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	PURIFY	* <i>reue</i> – “очистити (зернові), звільнити, свіжий, ясний, постійно оновлений”	–	–	–	+	–
	синоніми HEAL/CURE	* <i>war</i> -(<i>warjan</i>) “take care of” (наглядати, дбати)	–	–	–	–	+
	синонім RAIN (очищає)	–	* <i>reg</i> “прямий рух по лінії”	–	–	–	–
Нім.	DIE REINIGUNG Regen (очищає)	–	* <i>reg</i> “прямий рух по лінії” (rain, regnrr)	–	* <i>rein</i> “чистий” (про зернові), набл. до * <i>reu</i> “zerreiben, прочищати ліси, сучасне <i>road</i>)	+	–
	синонім ABZIEHEN ABKEHREN	* <i>tuh</i> “тягнути” (ziehen) = turn “повертати”, “обдирати”	–	–	–	–	+
Укр.	ЧИСТИЙ ОЧИЩЕНИЙ	* <i>čistъ</i> “чистий” (очистка зернових)	–	–	–	+	–
	синонім ПРАВЕДНИЙ СПРАВЕДЛИВИЙ, СПРАВЖНИЙ	* <i>pravъ</i> “вести прямо, твердо”	* <i>pravъ</i> “веде / з правої сторони”	–	–	–	+

Додаток 7

Таблиця 3.11

Архетипна матриця метафоричного концепту ПРОХАННЯ

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-с. гніздо *ǵer- / *ǵel*: пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4	Ядро	Периферія
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”		
Англ.	TO ASK	–	пгерм. * <i>aiskōjan</i> “просити”, спор. з дінд. <i>icsháti</i> “seek” / “шукати”	–	–	+	–
	синоніми TO BEG	–	–	* <i>bhek-</i> “зламати”	–	–	+
	WISH, STRIVE FOR, TO SEEK	to follow = to hunt (* <i>huntojan</i> “захопити, оточити”, “полювати, спостерігати за” = throw back (* <i>tere</i> “to turn, twist / повертати, крутити”)	–	–	* <i>huntojan</i> “вслідковувати”	–	+
Нім.	FRAGEN	ziehen die Blicke auf (привернути чиюсь увагу до) (ziehen = turn)	* <i>prek-</i> , * <i>perk-</i> “просити, шукати прихильність, свататись”	–	–	+	–
	синонім BITTEN/BETEN	свн. <i>bitte</i> “häufiger” (“часто / постійно повторюваний”)	–	–	–	–	+
Укр.	ПРОСИТИ	–	псл. * <i>їьскати</i> , * <i>їьскѣ</i> рос. <i>искать</i> , “желать”	–	–	+	–
	заст. синонім БГТИ / БГАТИ ЧОЛОМ	–	–	пох. від * <i>bheugh-</i> “гнути”	–	–	+
	заст. синонім ВЗИСКАТИ/ ДОИСКАТИСЯ	–	псл. * <i>їьскати</i> “шукати / знайти”	–	–	–	–

Додаток 8

Таблиця 3.12

Архетипна матриця метафоричного концепту ФОРМУВАННЯ СИЛИ

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-с. гніздо *цer- / *цel*: пгерм. *h ^{er} - / *k ^{er} - і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4	Ядро	Периферія
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”		
Англ.	STRONG	–	–	–	*stranggaz спор. з string “мотузка”	+	–
	синоніми TO TURN TO CALM	*tuh “to make strong” (зміцнити) “сон у літню спеку, що дає сили”	–	–	–	–	+
Нім.	STARK Stark (Motivation) an sich ziehen	*tuh “давати сили”	–	–	*sterg- “жорсткий, міцно затягнутий” *stranggaz “нащадки однієї сім’ї” (зникло), споріднене з string “мотузка; міцно зв’язувати”	–	+
	синонім UNBEUGSAM (FEST)	–	–	*bheug-“непохитний”	–	–	+
Укр.	СИЛА	–	–	–	*si- “стягувати, зв’язати” стсл. <i>сильнь</i> “дужий” тасило, сильце “пристрій у вигляді кільця / петельки для ловлення птахів”	+	–
	синонім СТІЙКИЙ	–	*stha- “стати” (рівно, прямо)	–	–	–	+
	синонім НЕПОХИТНИЙ	–	–	*kel- “хилити, згинати”	псл. <i>xutati</i> “хапати” (досягти, єднатися)	–	+

Додаток 9

Таблиця 3.13

Архетипна матриця метафоричного концепту ПОДЯКА

МОВИ	ВЕРБАЛІЗАТОРИ ГІПЕРКОНЦЕПТУ “ЗАЛУЧЕННЯ ДО ХРИСТІЯНСЬКОЇ ВІРИ”	Етимологічне і.-є. гніздо * <u>cer-</u> / * <u>cel*</u> : пгерм. *h ^w er- / *k ^w er- і псл. *ver-				Концептуальні характеристики	
		Значення				1	2
		1	2	3	4		
		“Повертати, крутити”	“Опікуватись, скеровувати, рухатись уперед”	“Гнути, вигинати”	“Єднати, в’язати, сполучати”	Ядро	Периферія
Англ.	THANKFULL	*thank-, *thengk- (суч. англ. think – постійно обдумувати)	—	—	—	+	—
	синонімічний фр. вираз TO TURN SMTH. IN HEAD	*tuh “повертати”, “обдумувати”	—	—	—	—	+
Нім.	DANKBAR	*thank-, свн. dank “подяка (постійна добра думка)”	—	—	—	—	+
	синонімічний фр. вираз IN BETRACHT ZIEHEN	*tuh “повертати”, “брати до уваги, обдумувати”	—	—	—	—	+
Укр.	ВДЯЧНИЙ	зап. з нім. через пол. <i>dzięk</i> (у закарпатські говори, можливо, і через словац.)	—	—	—	+	—
	заст. синонім БЛАЖИТИ	*bolgъ “променистий, прекрасний”, “згоджуватися, повторювати слова, наслідувати, повертати за чиеюсь думкою” (крутити в голові)	—	—	—	—	+
	синонім БЛАГОГОВІТИ	псл. *goveti виявити / повернутись ласк(у)ою, доброзичливість	—	*kel- поклон (зігнути голову) як вияв вдячності на прощання людині	—	—	+

Підписано до друку 19.06. 2017 р. Формат 60x84 1/16
Папір друк. № 1 Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 26,90
Умовн. фарбо-відб. 27,02 Обл.-вид. арк. 27,02
Тираж 300. Зам. № 17 -

Видавничий центр КНІУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.

Віддруковано ПрАТ "ВПОЛ"
03151, Київ -151, вул. Волинська, 60.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
Серія ДК № 4404 від 31.08. 2012 р.